Constantin Brâncoveanu în istoria și cultura română (1688–1714)

-Conferință internațională-

Ploiești, 2014

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

ISJ PRAHOVA

CCD PRAHOVA

Zonta Club Valea Prahovei
Member of Zonta International®

COILPROFIL

COLEGIUL "SPIRU HARET" PLOIEȘTI

Conferința internațională

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

ÎN ISTORIA ȘI CULTURA ROMÂNĂ

Autorii îşi asumă responsabilitatea pentru materialele publicate,

în ceea ce priveşte originalitatea şi conţinutul.

Parteneriat educaţional şi de colaborare pentru Conferinţa Internaţională

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ÎN ISTORIA ŞI CULTURA ROMÂNĂ

15 MAI 2014

Parteneri la nivel local:

1. Colegiul „Spiru Haret" Ploieşti, unitate iniţiatoare
   Director prof. Sandu Mihai, coordonator Petrişor Minodora
2. Casa Corpului Didactic Prahova, unitate coordonatoare
   Director Maria Cazacu, coordonator Niculescu Mihaela
3. Inspectoratul Scolar Prahova
   Insp. gen. Năchilă Petre , reprezentant insp. Maria Gheorghe

Parteneri la nivel judeţean:

1. Zonta Club Valea Prahovei
   Preşedinte av. Tudor Cristina
2. Liceul Tehnologic Constantin Cantacuzino, Băicoi
   Director prof. Gheorghe Mihaela , reprezentant prof. Dinu-Pătraşcu Mădalina şi prof Dinu-Pătraşcu Mihail

Parteneri la nivel naţional

1. Liceul Teoretic „Mihai Viteazul" Vişina,Dâmboviţa
   Director prof. Trandafir Petrin, reprezentat prof. Dana Monea
2. Liceul tehnologic „Nicolae Bălcescu'' Oltenița
   Director prof. Becheru Elena, reprezentant prof. Narcis Podacea
3. Liceul Tehnologic Lupeni
   Director prof. Bucur Aurelia , reprezentant prof. Ambrus Elena
4. Liceul cu program sportiv Slatina
   Director prof. Ghira Virginia, reprezentant prof. Angelescu Nicoleta
5. Liceul Teoretic Teius, Alba
   Director prof. Rusu Octavian Mihai, reprezentant prof. Pintea Marius
6. Liceul Teoretic "Dante Alighieri" Bucuresti
   Director Dan Maria, reprezentant prof. Liurcă Valentina
7. Şcoală Gimnazială I.C. Lăzărescu, Ţiţeşti, Argeş
   Director prof. Dorobantu-Dina Roxana, reprezentant prof. Oancea Mariana
8. Şcoala Gimnazială "Luceafărul" Bucureşti
   Director prof. Petcu Steliana, reprezentant prof. Bota Claudia
9. Şcoala Gimnazială Ziduri, Buzau
   Director prof. Stoinoiu Morogan Cerasela, reprezentant prof. Stoinoiu Morogan Cerasela si prof. Jan Stoinoiu Morogan
10. Şcoala Gimnazială Mihai Viteazul, Constanta
    Director prof. Badea Daniela, reprezentant Rosioru Mirela

Parteneri la nivel internaţional:

1. Liceul teoretic „Spiru Haret'' Chişinău, Republica Moldova
   Director, Ambroci Victor, reprezentant prof. Melnic Elena
2. Vienna International School, Viena, Austria
3. Saxion University of Applied Sciences, Olanda

Comitet ştiinţific:

Maria Mariana Gheorghe, profesor dr., ISJ Prahova;
Polin Zorilă, profesor dr., Scoala Sfantul Vasile, Ploiesti;
Gavril Preda, conf. dr., Universitatea Creştină Dimitrie Cantemir Bucureşti;

Comitet de evaluare:

Tudor Iancu, inspector, ISJ Prahova;
Polin Zorilă, profesor dr., Scoala Sfantul Vasile, Ploieşti;
Bîlgă Gheorghe, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;

Comitet de coordonare:

Niculescu Mihaela Oana, bibliotecar CCD Prahova;
Petrişor Minodora, bibliotecar, Colegiul „Spiru Haret”, Ploieşti;

Comitet de organizare:

Năchilă Petre, inspector general, ISJ Prahova;
Petre Cristina, inspector, ISJ Prahova;
Mariana Cazacu, director, CCD Prahova;
Sandu Mihai, director, Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti;
Petrişor Petre, director adj., Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti;
Tudor Cristina, Zonta Club Valea Prahovei;
Mistodinis Laura, Zonta Club Valea Prahovei;
Dinu Alina, profesor, Vienna International School;
Adriana Vlad, consilier educativ, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Cretu Liliana , profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Visan Mihaela, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Campeanu Iulia, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Iliaş Irina, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Popa Mirela, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Duţă Laura, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Dobrică Cristina, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Chiricu Mara, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Banciu Roxana, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
State Camelia, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;
Vendrami Andrei, Saxion University of Applied Sciences;
Bordei Florina-Minodora, Colegiul „Spiru Haret ” Ploieşti;

Cuvânt înainte

Împlinirea a 300 de ani de la martiriul lui Constantin Brâncoveanu, *„gospodar, credincios, iubitor de artă şi de cultură”* - după cum îl caracteriza Constantin C. Giurescu, reprezintă un eveniment de seamă pentru cultura română. Pentru a marca acest moment, membrii echipei de proiect de la Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti, coordonaţi de responsabil CDI Minodora Petrişor şi bibliotecar CCD Prahova Niculescu Oana-Mihaela , au luat iniţiativa organizării Conferinţei internaţionale „Constantin Brâncoveanu în istoria şi cultura română”, în ziua de 15 mai 2014. Chemarea a găsit ecou în rândul cadrelor didactice care au redactat materiale, pe această temă, în vederea prezentării şi publicării acestora.

Prezenta lucrare reuneşte 62 de studii, articole şi referate elaborate de cadre didactice din întreg spaţiul românesc si european. Acestea abordează o multitudine de probleme menite să realizeze o imagine de ansamblu a epocii brâncoveneşti şi să pună în lumină uriaşa personalitate a lui Constantin Brâncoveanu.

O serie de articole creionează cadrul intern şi extern în care s-a produs ascensiunea la tron a lui Constantin Brâncoveanu, dar şi relaţiile sale cu Cantacuzinii. Alţi autori şi-au îndreptat atenţia spre viaţa social-economică, prezentând diverse aspecte, între care şi exploatarea sării. N-au fost trecute cu vederea nici aspectele esenţiale ale politicii interne din acea vreme. O altă problemă abordată a fost cea a politicii externe de asigurare şi echilibru, promovate, cu abilitate şi consecvenţă, de diplomaţia românească într-o perioadă marcată de instabilitate şi conflicte militare.

Un număr însemnat de autori evocă, în articolele lor, diverse aspecte ale dezvoltării culturii, susţinute financiar de acest „Mecena” al istoriei naţionale. Strădaniile sale au determinat – după cum reiese din lucrare – dezvoltarea învăţământului, impulsionarea activităţii tipografice, redactarea unor cronici valoroase şi terminarea tipăririi monumentalei *Biblii de la Bucureşti* (1688). O parte a articolelor se referă la activitatea de ctitor a lui Constantin Brâncoveanu, în judeţ şi în ţară, dar şi la arta brâncovenească. Sunt prezentate monumente reprezentative ale arhitecturii civile şi religioase, precum şi trăsăturile caracteristice ale stilului brâncovenesc.

Tabloul acestei epoci de strălucire a spiritului românesc se încheie cu evocarea martirajului, ca „un destin asumat”, dar şi a moştenirii brâncoveneşti. Prin ceea ce a făcut Constantin Brâncoveanu, omul şi voievodul, diplomatul şi martirul, rămâne în istorie ca „un model european al plaiurilor mioritice”.

Culegerea de faţă reprezintă, simbolic, o ofrandă adusă memoriei Sf. Voievod Constantin Brâncoveanu, la împlinirea a trei secole de la sfârşitul său tragic (15 august 1714), al celor patru fii (Constantin, Ştefan, Radu, Matei) şi al sfetnicului Ianache Văcărescu. Cele peste 300 de pagini, scrise cu drag de cadre didactice de pe întreg cuprinsul ţării, reprezintă florile recunoştinţei fără de sfârşit faţă de acest prinţ al culturii, diplomat abil şi martir creştin.

Personalitatea sa a fost şi va fi permanent un model şi un îndemn la unitate pentru românii de pretutindeni, căci *„Brâncoveanu n-a fost numai domn al Ţării Româneşti* – după cum nota Nicolae Iorga – *el a fost dispunătorul, într-un anumit moment, de soarta românilor de pretutindeni”*.

Publicarea lucrării, nu ar fi fost posibilă fără implicarea directă a doamnelor Minodora Petrişor, Niculescu Oana-Mihaela şi a echipei de proiect de la Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti, care au depus eforturi notabile pentru organizarea exemplară a Conferinţei internaţionale „Constantin Brâncoveanu în istoria şi cultura română”. Prin apariţia acestei cărţi, în format electronic, organizatorii şi participanţii la conferinţă fac un act de cultură.

În final, gândul nostru se îndreaptă, cu drag, către toţi elevii, cadrele didactice şi iubitorii de istorie, cărora li se adresează această carte, le-o recomandăm cu căldură şi le dorim lectură plăcută. *„Căci nu este alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă* – după cum nota Miron Costin – *decât cetitul cărţilor”*.

10 mai 2014 **Prof. dr. Polin Zorilă**

De la arhitectura muntenească a sec. XVII la postbrâncovenism. Două ctitorii din Prahova aproape uitate.

From the 17th Century Wallachian Architecture to Postbrâncovenism. Two Almost Forgotten Prahova Foundations

Prof. Tudor Iancu
ISJ Prahova, Romania

Abstract

Our county Prahova is full of foundations whose architectural and cultural value fell into oblivion and two of these are the Royal Church of Gheorghe, "St. Martyr Procopius ", built in 1641 by the order of Prince Matei Basarab and the Rafov church," St. Nicholas ", built in 1743 through the efforts of the cupbearer Demetrius. They are a proof of the fact that the artistic achievements of the decades between the reigns of Matei Basarab and Constantin Brancovan are prerequisites of the Brancovan style. The churches are representative of late Brancovan style characterised by the balanced harmony of architectural forms, exterior decoration rhythm, carefully studied and fascinating interior and exterior painting, mixed Byzantine and Romanian styles.

Key words: *Prahova foundations, Brancovan style, harmony.*

Unele localităţi din sudul Prahovei de astăzi deţin ctitorii a căror valoare este pe nedrept uitată sau chiar neobservată. În această ipostază se află mai multe monumente reprezentative pentru stilul şi pentru timpul în care au fost ridicate. Biserica Domnească din Gherghiţa, cu hramul „Sf. Mare Mucenic Procopie", zidită la 1641 din porunca domnitorului Matei Basarab şi biserica din Râfov, cu hramul „Sf. Nicolae", construită la 1743 prin strădania paharnicului Dimitrie.

Descrieri şi însemnări, planuri şi fotografii ale acestor lăcaşuri s-au mai făcut, dar de la ultimele încercări şi menţiuni s-a scurs aproape o jumătate de veac, timp în care nepăsarea sau neputinţa de a face ceva le-a şubrezit tot mai mult[1].

Fiind diferite ca moment al zidirii, ca mod de ctitorire, ca stil, aceste biserici ne oferă posibilitatea surprinderii unor aspecte importante ale evoluţiei fenomenului de ctitorire în Ţara Românească. Ele reprezintă opere arhitectonice cu personalitate artistică proprie, reflectând fiecare în parte scopul, dorinţele, gustul, posibilităţile ctitorului sau comunităţii căreia îi aparţine. Fiecare oglindeşte, în acelaşi timp, modul de gândire specific vremii în care au fost ridicate, însumând elementele înaintate ale cunoaşterii umane din domeniul tehnic şi artistic sau cele care puteau fi la îndemâna comanditarilor.

Arta vremii lui Matei Basarab are un caracter unitar, viguros şi expresiv, asigurând continuitatea cu arta secolului al XVI-lea, dând, în acelaşi timp, o nouă interpretare românească influenţelor venite din Apus.

[1] Vezi Nicolae Stoicescu - *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I, Ţara Românească*, Mitropolia Olteniei, 1970, vol. I, A-L, p. 330 şi vol. II, M-Z, p. 534; Grigore Ionescu - *Istoria arhitecturii în România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1965, vol. II, p. 79.

În 1641, Matei Basarab zidea la Gherghiţa *„den temelia ei, o sfântă şi dumnezeiască biserică”* în amintirea victoriei obţinute la Nănişori împotriva *„vrăjmaşului ţării, Vasilie”*, voievodul Moldovei. Din cele aproximativ 120 de lucrări de construcţie civile şi religioase, ridicate de vrednicul voievod sau de marii lui boieri, aceasta este între primele din zona Prahovei, devenind, în timp, un prototip[2] al edificiilor ecleziastice cu plan dreptunghiular, cu absidă decroşată, turn-clopotniţă pe pronaos, unde accesul se face printr-o scară tăiată şi ascunsă în grosimea zidului cu nord, cu faţada împărţită de un brâu în două registre decorate cu panouri dreptunghiulare late[3].

a. în 1940

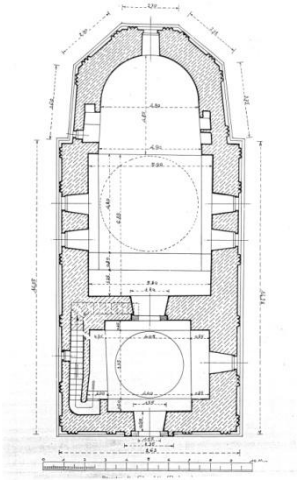

b. Planul bisericii

c. în 2009

În perioada care a trecut de la zidirea bisericii domneşti din Gherghiţa (1641) şi până la ridicarea edificiului din Râfov (1743), cea mai valoroasă realizare în plan cultural din Ţara Românească este reprezentată de cristalizarea şi propagarea stilului brâncovenesc. Realizările artistice din deceniile cuprinse între domnia lui Matei Basarab şi domnia lui Constantin Brâncoveanu reprezintă premisele stilului brâncovenesc. Strălucitele curţi boiereşti şi edificiile ecleziastice din a doua jumătate a secolului al XVII-lea se deosebesc de viguroasa arhitectură din vremea lui Matei Basarab. Aceste realizări prebrâncoveneşti exprimă încercările de contopire a elementelor preluate din tradiţia specifică arhitecturii populare şi bizantine cu noutăţile venite atât din Occident, cât şi din Orientul Apropiat.

Stilul brâncovenesc, strălucită sinteză între arhitectura populară şi influenţele renascentiste, baroce şi orientale, se caracterizează prin compoziţii clare şi echilibrate, prin armonia inspirată a proporţiilor, prin bogăţia decoraţiei. Construcţiile ridicate între

[2] Nicolae Stoicescu - *op. cit.*, p. 98-99.
[3] Drăguţ Vasile - *Dicţionar enciclopedic de artă medievală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 152.

începutul construirii Mănăstirii Hurezi (1690) şi finalizarea ansamblului de la Mănăstirea Văcăreşti (1722) reprezintă expresia autentică a brâncovenismului propriu-zis, de sorginte princiar-aristocratică. Având realizări notabile până spre anul 1730, el se difuzează, datorită reuşitei artistice, în tot spaţiul Ţării Româneşti, câteva edificii semnificative întâlnindu-se şi în Transilvania. Existenţa lor dincolo de munţi poate fi explicată atât prin autoritatea, prin interesele politice şi puterea economică a lui Constantin Brâncoveanu, cât şi prin capacitatea de transformare în modele artistice a acestor creaţii[4].

Răspândirea în spaţiu şi persistenţa în timp a acestui stil se datorează atât rădăcinilor, preluate din tradiţie, cât şi deschiderii spre noutăţile vremii. Stilul brâncovenesc a fost mai mult decât un stil artistic: a fost un stil de viaţă, o reflectare a ideologiei politice munteneşti şi un model artistic demn de urmat[5].

Promotorul acestui stil, Constantin Brâncoveanu, aflat la un secol depărtare de Mihai Viteazul, reprezintă o schimbare radicală în modul de a asigura supravieţuirea statului şi neamului românesc. Împotrivirea militară, păstrată ca ultimă alternativă, este înlocuită de diplomaţia, de multe ori secretă, menită a-l menţine în scaun şi a-i feri statul şi supuşii de distrugeri inutile[6].

Dincolo de omul politic, Brâncoveanu este gospodarul, iubitorul de artă şi cultură, simbolul epocii de strălucire a spiritului românesc, sfârşitul tragic adăugând chipului său aureola de martir[7]. Slăbirea instituţiei domneşti ca urmare a introducerii experimentului politic fanariot a avut efecte, după primii doi Mavrocordaţi, şi în plan artistic şi mental. Locul domniei şi al marilor boieri interesaţi de actul de ctitorire este asumat treptat de noi categorii de ctitori proveniţi din rândul unei clase de mijloc al cărui gust şi simţ artistic, format în spirit brâncovenesc, ţine obligatoriu seama de posibilităţile materiale pe care le are la îndemână.

După 1730, stilul brâncovenesc de factură princiar-aristocratică, asimilează tot mai multe componente ale nivelului folcloric, constituindu-se astfel până la sfârşitul secolului al XVIII-lea într-o a treia etapă distinctă ce ar putea fi denumită postbrâncovenism sau brâncovenism popular. Această etapă are realizări numeroase şi diverse ce exprimă gustul, posibilităţile şi personalitatea unei lumi active şi pestriţe alcătuită din boieri şi dregători

[4] Drăguţ, Vasile - *Arta brâncovenească*, Bucureşti, Editura Meridiane, f.a., p. 8-22.
[5] Theodorescu, Răsvan - *Constantin Brâncoveanu între Casa Cărţilor şi Ievropa,* Editura Rao, Bucureşti, p. 13-19.
[6] Cf. Xenopol, A. D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, Iaşi, 1896, p. 56-74.
[7] Giurescu, Constantin C. - *Istoria românilor*, vol. III, partea I, Bucureşti, 1944, p. 204.

locali, din clerici mari şi mici, din mazili, din târgoveţi sau meşteşugari înstăriţi, din obşti de moşneni[8].

La Râfov, aşezare prahoveană aflată la 15 kilometri nord de Gherghiţa, este ctitorită la 1743 o biserică reprezentativă pentru perioada brâncovenismului târziu, popular. Ea poate fi considerată o expresie elocventă a schimbărilor cultural artistice, de mentalitate şi chiar social-politice înregistrate de societatea românească într-un veac de lentă evoluţie spre modernitate.

Două reprezentative creaţii ale perioadei de apogeu a brâncovenismului, biserica Colţea şi biserica Stavropoleos, par a fi sursele de inspiraţie de la care sunt preluate elemnete de structură şi ornamentaţie pentru biserica din Râfov, care devine astfel o expresie concludentă a situaţiei în care modelul iniţial este însuşit şi inovat.

Biserica Colţea

Biserica Stavropoleos

Biserica „Sf. Nicolae”, Râfov

Nu putem afirma cu certitudine că biserica din Râfov a ajuns în scurt timp prototip pentru alte zidiri, dar, la puţină vreme de la ridicarea ei, vor fi înălţate şi alte construcţii din aceeaşi grupă structural-arhitectonică. Astfel, în 1744, din dania lui Constantin şi Maxim Cupeţul, se ridică la Bucureşti, pe o insulă din mijlocul Dâmboviţei, biserica cu hramul „Sfântul Elefterie” Vechi[9]. Două decenii mai târziu, tot la Bucureşti, în 1764, vătaful Mamul ctitoreşte biserica Batiştei[10], iar în 1768, prin osteneala lui Stoica clucerul, se zideşte biserica cu hramul „Sfântul Ştefan”[11]. Ceva mai aproape de Râfov, în 1797, la Chiţorani-Bucov, Constantin Cantacuzino, ce fusese paharnic la Ploieşti şi care avea o firavă legătură cu vechii boieri Râfoveni, de vreme ce o rudă îndepărtată a lui, Iordache

[8] Academia Română - *Istoria Românilor*, vol. VI, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 180-190.
[9] http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-sfantul-elefterie-vechi-68031.html, la 16 februarie 2014.
[10] http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-batistei-67804.html, la 16 februarie 2014.
[11] http://www.bisericasfantulstefan.home.ro, la 16 februarie 2014.

Grigore Cantacuzino, se căsătorise cu Smaranda Râfoveanu, ridică în această localitate o biserică care se aseamănă în multe privinţe cu ctitoria paharnicului Dimitrie[12].

Biserica „Sf. Nicolae” din Râfov (1743)

Biserica „Sf. Elefterie” din Bucureşti (1744)

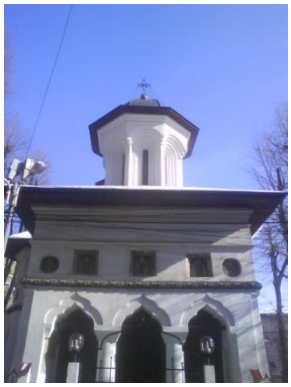

Biserica Batişte (1764)

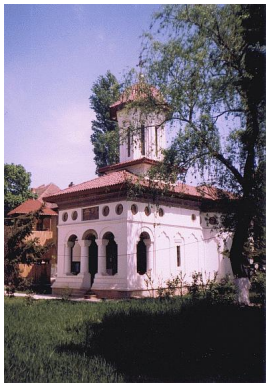

Biserica „Sf. Ştefan” Bucureşti (1768)

Biserica „Sf. Stelian” din Chiţorani (1797)

Semnificaţia ctitoriei din Râfov trebuie explicată. Potrivit pisaniei, *„fiind zidită şi frumuseţată den temelie şi săvârşită cu toată cheltuiala dumnealui jupân Dumitru Paharnicu e panaghia Păuna ... ca să fie dumnealoru pomenire în veci”*[13] avea un evident triplu scop: biserică de curte boierească, loc de închinare pentru supuşi, mijloc de perpetuare a amintirii şi de salvare a sufletelor ctitorilor. Prin intermediul acestui aşezământ era transmis un puternic mesaj ideologic în plan social, de sus în jos, care putea fi rezumat în următoarea idee: se construieşte potrivit obiceiului şi veacului, într-un stil care devine tot mai popular, tot mai românesc, pentru a servi credinţei strămoşeşti şi ordinii sociale. Biserica cu hramul „Sfântul Nicolae” din Râfov, reprezentativă pentru brâncovenismul târziu, posibil model pentru alte edificii ridicate în preajma anului 1750 şi după aceea. Frumuseţea şi valoarea acestei biserici este rezultatul armoniei dintre

[12]http://www.biserici.org/index.php?menu=CU&code=6483&criteria=ploiesti&quick=Y&radio=b&order=R.NAME, la 16 februarie 2014.
[13] Popescu, N. diacon - *Biserica din Râfov-Prahova*, în B.O.R., 25, 1911-1912, p. 1138.

arhitectura cu forme echilibrate, decoraţia exterioară ritmată, atent studiată şi fascinanta pictură interioară şi exterioară, amestec de stil bizantin şi românesc, realizată în culori liniştite.

Bibliografie:

1. Academia Română - *Istoria Românilor*, vol. VI, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002.
2. Drăguţ,Vasile - *Dicţionar enciclopedic de artă medievală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976,
3. Drăguţ,Vasile - *Arta brâncovenească*, Bucureşti, Editura Meridiane, f.a.
4. Giurescu, Constantin C. - *Istoria românilor*, vol. III, partea I, Bucureşti, 1944.
5. Ionescu, Grigore - *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, Editura Academiei, Bucureşti, 1965.
6. Popescu, N., diacon - *Biserica din Râfov-Prahova*, în B.O.R., 25, 1911-1912
7. Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I, Ţara Românească*, vol. I, A-L, vol. II, M-Z, Mitropolia Olteniei, 1970.
8. Theodorescu, Răsvan - *Constantin Brâncoveanu între Casa Cărţilor şi Ievropa*, Editura Rao, Bucureşti.
9. Xenopol, A.D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, Iaşi, 1896.
10. http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-sfantul-elefterie-vechi-68031.html.
11. http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-batistei-67804.html.
12. http://www.bisericasfantulstefan.home.ro.
13. http://www.biserici.org/index.php?menu=CU&code=6483&criteria=ploiesti&quick=Y&radio=b&order=R.NAME.

Politica externă, de asigurare şi echilibru, din epoca brâncovenească

The Foreign Policy of Reassurance and Balance in Constantin Brancoveanu's age

Prof. dr. Polin Zorilă
Şcoala Gimazială „Sfânta Vineri"
Ploieşti, Prahova, România

Abstract
For over 25 years, in a difficult foreign environment, Constantin Brancoveanu pursued a skillful foreign policy. The relationship with Austria fluctuated between military conflict and diplomatic negotiations. Brancoveanu was very influential in Transylvania and Moldavia as well, where the prince could not rule without his consent. He paid his financial obligations towards the Ottoman Empire regularly, and, as a result, he was appointed ruler of Wallachia for the rest of his lifetime in 1699. The expansionist tendencies of Austria and of the Ottoman Empire led him to approach Russia. His foreign policy of insurance and balance expresses his desire to emancipate Wallachia from the Ottoman rule, without replacing it with another foreign rule.
Keywords: *diplomacy, Brancoveanu, the Ottoman Empire, Austria, Russia*

Deşi s-au scurs trei veacuri de la trecerea sa în eternitate, Constantin Brâncoveanu, considerat de Alexandru D. Xenopol *„o fire de om deosebită"*[1], *„punctual şi nelăsător* – după cum observa Anton Maria del Chiaro – *în toate treburile sale, nu numai de acasă ci şi străine"*[2], continuă să fie un model demn de urmat, inclusiv pe plan diplomatic.

1. Contextul extern şi politica de echilibru a lui Brâncoveanu

Debutul său în activitatea diplomatică s-a realizat într-o perioadă de mare cumpănă în zona centrală şi sud-estică a Europei. Aceasta a fost marcată de confruntări militare în care au fost implicaţi turcii, austriecii, polonii şi, ulterior, ruşii. Imperiul Otoman, a cărui putere slăbise în urma luptelor din Marea Mediterană, Polonia şi Ungaria, a intrat treptat, după asediul Vienei din anul 1683, într-o perioadă de declin. De această situaţie a profitat Imperiul Habsburgic, oprit în vest de Franţa, care şi-a canalizat tendinţele expansioniste spre sud-estul Europei. Încercarea Habsburgilor de a înlocui stăpânirea otomană cu propria sa dominaţie, însoţită şi de prozelitismul catolic, a generat suspiciuni în rândul popoarelor din această regiune. La rândul său, Polonia, cu o putere militară aflată în declin, manifesta pretenţii nejustificate de expansiune asupra spaţiului românesc[3].

Vacantarea tronului Ţării Româneşti, după decesul lui Şerban Cantacuzino, era urmărită, cu interes, de marile puteri. Poarta Otomană putea numi un grec din Fanar, iar

[1] Xenopol A. D. - *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. VIII, *Domnia lui C. Brâncovanu*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1929, p. 74.
[2] **** Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, redactor resp. Maria Holban, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, pp. 386, 388.
3 Cernovodeanu, Paul - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în *Constantin Brâncoveanu*, coord. Cernovodeanu Paul, Constantiniu Florin, Bucureşti, Editura Academiei, 1989, p. 124.

Leopold I, împăratul Austriei, îl susţinea pe Gheorghe, fiul lui Şerban Cantacuzino. Ludovic al XIV-lea, regele Franţei, urmărea înscăunarea lui Emeric Tököly, iar hanul Crimeii dorea tronul pentru unul dintre fiii săi. Pentru a preîntâmpina ingerinţele externe, stolnicul Constantin Cantacuzino şi fratele acestuia, spătarul Mihail Cantacuzino, au susţinut că persoana cea mai indicată pentru domnie era marele logofăt Constantin Brâncoveanu, nepot al defunctului domn, care se bucura de încrederea boierilor. Alegerea lui Brâncoveanu, ca domn, la 29 octombrie/8 noiembrie 1688, nu era pe placul Franţei, al cărei ambasador insista la Poartă să nu-l recunoască, deoarece era înclinat spre o politică de echilibru. Vestea n-a fost prea bine primită nici la Viena, deoarece Brâncoveanu era considerat un apărător al românilor din Ardeal. Stimulată cu o sumă consistentă de bani, Poarta l-a confirmat pe acesta ca domn al Ţării Româneşti[4].

Cadrul extern, deosebit de dificil, marcat de tendinţele expansioniste ale Imperiului Otoman, Imperiului Habsburgic şi Poloniei, l-au determinat pe Constantin Brâncoveanu să desfăşoare o politică externă de echilibru. Pentru a contracara primejdiile care ameninţau ţara sa, Brâncoveanu a recurs la o diplomaţie bine informată, condusă de stolnicul Constantin Cantacuzino, consilierul său de politică externă[5].

Domnul muntean a dus o politică de echilibru între cele trei imperii vecine, care manifestau tendinţe expansioniste asupra Ţărilor Române. Această politică de asigurare şi echilibru a fost explicată de Anton Maria del Chiaro, secretarul său, astfel: *„Valahia se găseşte între cele două imperii* [Otoman şi Habsburgic]. *Acestea constituie o balanţă pe care voievodul trebuie să-şi dea osteneala ca să o menţină într-un echilibru perfect”*. În cazul în care balanţa s-ar înclina prea mult în defavoarea turcilor, *„românii ar fi în pericol să-şi piardă pricipatul în mâinile germanilor”*. Orientarea diplomaţiei româneşti spre Rusia avea rolul de a contrabalansa politica de expansiune a Austriei[6].

2. Relaţiile cu Austria

După decesul lui Şerban Vodă, delegaţia aflată în drum spre Viena şi-a continuat misiunea semnând, la 30 ianuarie 1689, un tratat cu Imperiul Habsburgic, care prevedea închinarea ţării faţă de imperiali, condiţionată de prevederi nerealizabile. Acesta s-a materializat în trimiterea la Viena a unor informaţii despre mişcările turcilor[7].

---

[4] Columbeanu, S.; Radu Valentin - *Constantin Brâncoveanu şi epoca sa*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967, pp. 20-22.
[5] *Ibidem*, p. 69.
[6] **** Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, coord. Calafeteanu Ion, Popişteanu Cristian, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 88.
[7] Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote*, Bucureşti, Editura All Educational, 2007, p. 126.

„Faţă de imperiali – nota Nicolae Iorga – *Brâncoveanu adoptase, acum, o atitudine dublă, de sinceritate, de supunere, dar şi de asigurare”*[8]. O poziţie diferită avea aga Constantin Bălăceanu, care a solicitat sprijinul Austriei pentru înscăunarea pe tronul Ţării Româneşti a cumnatului său Gheorghe, fiul lui Şerban Cantacuzino. Punerea în aplicare a acestei idei ar fi adus Ţara Românească în sfera de influenţă a Imperiului Habsburgic[9]. Poziţia adoptată de Brâncoveanu i-a nemulţumit pe imperiali, care au recurs la ameninţări şi atacuri armate. La sfârşitul lui noiembrie/decembrie 1689 şi la începutul lui ianuarie 1690, trupele imperiale comandate de generalul Donat Heissler, au pătruns în Ţara Românească[10]. Austriecii au ocupat Craiova, Câmpulungul, Piteştii, Târgovişstea, Bucureştii, solicitând domnului întreţinerea, timp de şapte luni, a 15 000 soldaţi şi plata unei contribuţii anuale de 800 000 florini[11]. Brâncoveanu a fost nevoit să satisfacă o parte din cereri şi s-a retras la Ruşi (Prahova). Intenţia domnului de a evita prezenţa trupelor străine este prezentată de Radu Greceanu: *„în tot chipul, domnul muncea şi se nevoia, ca şi pre nemţi fără primejdie din ţară să-i scoată şi pre turci şi pre tătari să-i oprească să nu intre în ţară, ca să nu calce şi ei”*[12]. Întrucât întrevederea cu generalul Heissler, de la Drăgăneşti (Prahova), nu s-a încheiat favorabil, Brâncoveanu a fost nevoit să recurgă la ajutorul tătarilor. Muntenii şi cei 25 000 de tătari i-au alungat pe austrieci, în trei săptămâni, iar Heissler a fugit la Braşov[13].

În vara anului 1690, trupele muntene şi otomane, susţinute de un detaşament de curuţi al lui Emeric Tököly, au trecut munţii în Transilvania. La 11/21 august 1690, lângă Zărneşti, Brâncoveanu şi aliaţii săi au înfrânt armata imperială, Heissler a fost luat prizonier, iar aga Constantin Bălăceanu a fost ucis. În acelaşi an, Emeric Tököly a fost proclamat, la Cristian, principe al Transilvaniei, ţara sa ieşind temporar de sub ocupaţia austriacă. Intervenţia armatei imperiale, comandate de ducele de Baden, a determinat retragerea trupelor muntene şi otomane la miazăzi de Carpaţi şi reintrarea Transilvaniei sub ocupaţia austriacă[14].

În anii următori, Austria a renunţat la acţiuni militare, deoarece era implicată în lupte cu Franţa şi Poarta Otomană, preferând să-l atragă pe Brâncoveanu de partea sa. Acesta trimitea Curţii de la Viena informaţii despre otomani şi, din când în când, provizii pentru armată. Ca răsplată pentru serviciile aduse, împăratul Leopold I (1658-1705) i-a acordat lui

---

[8] Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol VI, *Monarhii*, Bucureşti, 1938, p. 394.
[9] Cernovodeanu, Paul - *op. cit.*, p. 125.
[10] *** *Istoria României în date*, coord. Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 122.
[11] Columbeanu, S.; Radu Valentin - *op. cit.*, p. 71.
[12] Greceanu, Radu - *Viaţa lui Costandin Vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906, pp. 22, 24.
[13] Vlad, Matei D. - *Istoria medie a României*, partea a II-a, Bucureşti, Universitatea Bucureşti, 1975, p. 113.
[14] Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 127.

Brâncoveanu, la 20/30 ianuarie 1695, titlul de principe al Imperiului Habsburgic[15]. Prin acţiunile sale diplomatice, Brâncoveanu a reuşit ca la Pacea de la Karlowitz, din 16/26 ianuarie 1699, pretenţiile Austriei şi ale Poloniei asupra Moldovei şi Ţării Româneşti să nu fie luate în discuţie, statutul de autonomie al acestora faţă de Poarta Otomană rămânând neschimbat. Transilvania, în schimb, trecea sub stăpânirea Austriei[16].

Brâncoveanu a urmărit cu atenţie campania declanşată de imperiali, care căutau să îi dezbine din punct de vedere confesional pe românii din Transilvania. La 5 iulie 1701, domnul muntean, apărător ferm al românilor ardeleni, aducea la cunoştinţă braşovenilor că, în urma demersurilor sale la Viena, episcopul Atanasie *„nu are voie împărătească ca să facă silă oamenilor”* pentru unirea cu biserica Romei[17]. Prin apropierea sa de Austria, Brâncoveanu şi-a asigurat posibilitatea retragerii sale în Transilvania, unde deţinea proprietăţi, în cazul în care planurile sale antiotomane ar fi eşuat. În timpul împăratului Iosif I (1705-1711), relaţiile lui Brâncoveanu cu Austria s-au răcit, fapt ce a determinat orientarea acestuia către Rusia[18].

3. Relaţiile cu Polonia

Acţiunile politice şi militare ale Poloniei, din timpul lui Ioan Sobieski (1674-1696), care vizau transformarea Moldovei într-o bază de atac antiotoman, n-au trecut neobservate. Pentru a cunoaşte intenţiile faţă de Ţara Românească şi Moldova ale lui August al II-lea (1697-1706), Brâncoveanu l-a trimis, în 1698, pe David Corbea, la festivitatea de încoronare. Aici, solul muntean a aflat că Polonia, interesată de reluarea luptei antiotomane, plănuia să pătrundă pe teritoriul Moldovei pentru a stabili contacte directe cu otomanii. La revenirea în ţară, Corbea a fost însoţit de o solie polonă, care i-a cerut lui Brâncoveanu să i se alăture regelui August al II-lea în vederea declanşării unei acţiuni antiotomane. Totodată, i-a solicitat primirea la iernat în Ţara Românească a 10 000 de ostaşi poloni. Intuind intenţiile expansioniste ale Poloniei, Brâncoveanu a continuat tratativele, acceptând cu anumite condiţii propunerile făcute. Domnul muntean a condiţionat alăturarea celor 50 000 de oşteni români la campania antiotomană de declanşarea unei puternice ofensive polone, care să determine alungarea turcilor din Cameniţa şi din alte cetăţi de pe linia Nistrului. Ori, forţele militare polone nu erau capabile, la acea dată, să-i înfrângă şi să-i alunge pe turci de pe continentul european. Diplomat abil, Brâncoveanu n-a rupt imediat tratativele, lăsând impresia Austriei că doreşte să se apropie de Polonia. În acest fel, a reuşit să reînvie rivalităţile polono-austriece din sud-estul Europei[19].

---

[15] Columbeanu, S.; Valentin, Radu - *op. cit.*, pp. 72, 73.
[16] Cernovodeanu, Paul - *op. cit.*, p. 127.
[17] **** Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, p. 89.
[18] Columbeanu, S.; Valentin, Radu - *op. cit.*, p. 73.
[19] *Ibidem*, pp. 74, 75.

Aceste acţiuni diplomatice au avut efectul scontat întrucât, la Pacea de la Karlowitz (1699), Austria a renunţat la pretenţiile sale asupra Moldovei şi Ţării Româneşti. La rândul său, Polonia, care încercase să anexeze Moldova şi Ţara Românească, a fost obligată să evacueze teritoriul Moldovei şi să nu se mai implice în problemele interne ale acesteia[20].

4. Relaţiile cu Moldova

În prima parte a domniei, relaţiile dintre Constantin Brâncoveanu şi Constantin Cantemir (1685-1693), au fost încordate. Motivele au fost: uneltirile reciproce la Poartă şi dorinţa lui Brâncoveanu de a realiza o alianţă antiotomană prin aducerea Moldovei sub influenţa sa[21]. Astfel, în anul 1693, după o domnie efemeră a lui Dimitrie Cantemir, Brâncoveanu a reuşit, cu bani, să-l aducă pe tronul Moldovei pe ginerele său, Constantin Duca (1693-1695), căsătorit cu fiica sa Maria, asupra căruia avea o mare influenţă. Succesorul său, Antioh Cantemir (1696-1700) a încercat, fără succes, să se căsătorească cu una dintre fiicele lui Brâncoveanu. În 1700, domnul muntean a intervenit, din nou, readucând pe tronul Moldovei pe Constantin Duca (1700-1703), fapt ce i-a nemulţumit pe boierii din Moldova. Apoi, Brâncoveanu a făcut pace cu Iordache Ruset susţinând urcarea pe tron a lui Mihai Racoviţă (1703-1705). În cea de-a doua domnie a lui Antioh Cantemir (1705-1707), relaţiile acestuia cu Brâncoveanu s-au îmbunătăţit, prin logodirea Mariei, fiica domnului Moldovei, cu Radu, fiul domnului muntean[22]. Relaţiile moldo-muntene au devenit încordate în cea de-a doua domnie a lui Dimitrie Cantemir (1710-1711)[23]. Prin implicarea sa în Transilvania şi în Moldova, *„Brâncoveanu n-a fost numai domn al Ţării Româneşti* – după cum nota N. Iorga – *el a fost dispunătorul, într-un anume moment, de soarta românilor de pretutindeni”*[24].

5. Relaţiile cu Rusia

Apropierea lui Constantin Brâncoveanu de Rusia s-a produs în condiţiile în care Imperiul Habsburgic şi Poarta, urmăreau să ocupe teritoriul Ţărilor Române. Cea de-a treia putere, Rusia, condusă de ţarul Petru I (1696-1725), urmărea să-şi deschidă o fereastră spre Europa, dar s-a lovit de opoziţia suedeză şi otomană. Brâncoveanu a trimis, la curtea lui Petru cel Mare, ca agenţi diplomatici pe: Gheorghe Castriotul, Pătru Damian şi David Corbea[25]. În septembrie 1697, solia lui Brâncoveanu a prezentat, la Moscova, planul unei campanii

[20] *** *Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, p. 88.
[21] Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 115.
[22] *Ibidem*, pp. 153-157.
[23] *Ibidem*, p. 130.
[24] Iorga, Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, Neamul Românesc, 1914, p. 44.
[25] Columbeanu, S.; Valentin, Radu - *op. cit.*, pp. 81, 82.

antiotomane la care urmau să participe, alături de Rusia, Ţara Românească, Moldova, bulgarii, sârbii, macedonenii şi albanezii. Un alt sol, Gheorghe Castriotul, sosit la Moscova, în aprilie 1698, a expus planul unei acţiuni antiotomane la nordul Mării Negre şi în Bugeac. Propunerea n-a găsit ecoul aşteptat deoarece Rusia era angajată în tratative de pace cu Poarta Otomană. Apoi, la 20 august 1700, Petru cel Mare i-a acordat lui Constantin Brâncoveanu ordinul „Sf. Andrei", ca răsplată pentru serviciile aduse de acesta creştinătăţii. În anul următor, Petru I le-a acordat domnului român şi Cantacuzinilor dreptul de azil în Rusia. Încheierea unui acord ruso-otoman, în 1702, în condiţiile războiului ruso-suedez, l-a determinat pe Brâncoveanu să-i trimită ţarului o scrisoare, prin emisarul său, David Corbea, în care-i solicita să declanşeze o campanie militară pentru eliberarea ţărilor creştine aflate sub stăpânirea otomană. Propunerea n-a găsit ecou deoarece Petru I era preocupat de desfăşurarea războiului cu regele Carol al XII-lea al Suediei[26]. David Corbea a întreprins noi misiuni diplomatice, în 1705 şi 1706, după care, în 1707, a intrat în serviciul ţarului[27].

Demersurile diplomatice iniţiate de Brâncoveanu s-au concretizat, în 1709, într-o convenţie antiotomană secretă cu Rusia, care urma să intre în vigoare atunci când armata rusă ar fi pătruns pe teritoriul Ţării Româneşti. Constantin Brâncoveanu îşi asuma sarcina de a ridica la luptă 30 000 de oameni şi de a aproviziona trupele ruseşti în timpul campaniei, iar Petru I recunoştea independenţa Ţării Româneşti şi domnia pe viaţă a lui Brâncoveanu[28].

În 1711, în timpul războiului ruso-turc, Brâncoveanu a manifestat o atitudine prudentă. Această politică de asigurare a fost – după cum afirmă Nicolae Iorga – *„de o siguranţă şi de o claritate absolută"*[29]. În acest context, spătarul Toma Cantacuzino a trecut în tabăra rusească şi a contribuit la cucerirea Brăilei[30]. Gestul acestuia a fost interpretat ca un gest de trădare din partea lui Brâncoveanu, pe care turcii îl suspectau, de multă vreme.

6. Relaţiile cu Poarta Otomană

Conştient de pericolul otoman, Brâncoveanu şi-a achitat, cu stricteţe, obligaţiile faţă de Poarta Otomană şi i-a furnizat sultanului informaţii referitoare la situaţia din ţările vecine. A plătit în mod regulat tributul şi a oferit daruri bogate dregătorilor otomani, care l-au numit *„altân-beg"=„prinţul aurului"*. Uneltirile duşmanilor săi n-au fost luate în seamă, iar, în anul 1699, Poarta i-a recunoscut lui Brâncoveanu domnia pe viaţă[31].

---

[26] **** Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, pp. 88, 89.
[27] **** Istoria României în date*, 2003, p. 125.
[28] **** Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, p. 89.
[29] Iorga, Nicolae - *op. cit.*, p. 42.
[30] Greceanu, Radu - *op. cit.*, pp. 204, 205.
[31] Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 128.

Abilitatea politică a lui Brâncoveanu a fost remarcată de Carlo Ruzzini, ambasadorul Veneţiei la Poartă: *„Domnul de faţă al Ţării Româneşti, având faima de înţelept şi atent, poate să penduleze cu îndemânare în privinţa* <relaţiilor> *cu împăratul şi Poarta veghind cu grijă la faptele creştinătăţii, dar adunând cu aceeaşi* <grijă> *şi pe cele ale Turciei"*[32].

Pentru a contracara intrigile lui Alexandru Mavrocordat, care dorea tronul pentru fiul său Nicolae, Brâncoveanu a căsătorit-o, în anul 1698, pe fiica sa Ilinca cu Scarlat Mavrocordat. După decesul acestuia, în 1699, uneltirile lui Alexandru Mavrocordat au continuat. Ca urmare, în anul 1703, Constantin Brâncoveanu a fost chemat la Poartă, *„să sărute poala împărătească",* reuşind să-şi salveze domnia şi viaţa, cu ajutorul unor mari sume de bani[33]. În această situaţie, cuantumul tributului s-a ridicat la 92 000 galbeni, faţă de 32 000 galbeni la începutul sec. al XVII-lea şi 65 000 galbeni la finele domniei lui Matei Basarab[34].

Aceste evenimente l-au determinat pe Brâncoveanu să se apropie de Rusia, în vederea realizării unei alianţe antiotomane. La declararea războiului ruso-turc, din 1711, Brâncoveanu a acţionat cu prudenţă, aşezându-şi tabăra în gura Urlaţilor, la Albeşti, fiind hotărât *„să păzească ţara şi fără primejdie, de către amândouă părţile, adică şi de către turci şi de către moscali"*. În schimb, Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, trecuse deschis de partea ruşilor. Pe parcursul luptelor, spătarul Toma Cantacuzino a trecut, fără ştirea domnului, de partea ruşilor[35]. Bănuielile de necredinţă ale turcilor erau întărite de intrigile boierilor Cantacuzini, care-l acuzau pe Brâncoveanu de relaţii secrete cu statele creştine. În aceste condiţii, Poarta Otomană a hotărât mazilirea acestuia[36].

La 24 martie/3 aprilie 1714, în preajma Paştilor, capugiul otoman Mustafa Aga a venit, pe neaşteptate, la Bucureşti, sub pretextul solicitării unor prestaţii în muncă pentru curăţirea Prutului şi a unei sume de bani. A doua zi, 25 martie/4 aprilie 1714, Brâncoveanu l-a primit în divanul domnesc pe emisarul otoman, care i-a pus pe umeri năframa neagră, ca semn al mazilirii. Luat prin surprindere, Constantin Brâncoveanu a solicitat sprijinul boierilor, care n-au ripostat datorită ameninţărilor cu invazia tătarilor. Apoi, în faţa boierilor timoraţi, demnitarul otoman a anunţat numirea lui Ştefan Cantacuzino ca domn al Ţării Româneşti (1714-1716)[37].

---

[32] **** Istoria Românilor*, vol. V, *O epocă de înnoire în spirit european (1601-1711/1716),* coord. Virgil Cândea, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 261.
[33] Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 130.
[34] **** Istoria Românilor*, vol. V, 2003, p. 842.
[35] Greceanu, Radu - *op. cit.*, pp. 198, 199.
[36] Constantin C. Giurescu - *op. cit.*, p. 130.
[37] S. Columbeanu, Radu Valentin - *op. cit.*, 87-90.

Influenţat de crudul vizir Ali Paşa, sultanul Ahmed al III-lea (1703-1730) a hotărât executarea acestuia şi a fiilor săi. Acest tragic eveniment s-a produs la 15 august 1714, zi în care Constantin Brâncoveanu împlinea vârsta de 60 de ani. *„Sfârşitul său tragic, suportat cu tărie de suflet adevărat creştinească* – după cum afirmă Constantin C. Giurescu – *adaugă chipului său aureolă de martir"*[38].

Prin politica sa de asigurare şi echilibru, Constantin Brâncoveanu a ştiut – după cum aprecia Nicolae Iorga – *„să servească pe turci, de nevoie; ...să înlăture stăpânirea necondiţionată a creştinilor, austrieci, poloni, ruşi asupra pământului românesc"*[39], reuşind *„să păstreze nu numai Ţara Românească, ci întreaga noastră naţiune, ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac"*[40].

Bibliografie:

1. *** *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, redactor resp. Maria Holban, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.
2. Columbeanu, S.; Valentin, Radu, *Constantin Brâncoveanu şi epoca sa*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.
3. *** *Constantin Brâncoveanu*, coord. Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1989.
4. Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote*, Bucureşti, Editura All Educational, 2007.
5. Greceanu, Radu, *Viaţa lui Costandin Vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1906.
6. Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor*, vol VI, *Monarhii*, Bucureşti, 1938.
7. Iorga, Nicolae, *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, Tip. Neamul Românesc, 1914.
8. *** *Istoria României în date*, coord. Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003.
9. *** *Istoria Românilor*, vol. V, *O epocă de înnoire în spirit european (1601-1711/1716)*, coord. Virgil Cândea, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003.
10. *** *Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, coord. Ion Calafeteanu, Cristian Popişteanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.
11. Vlad, Matei D., *Istoria medie a României*, partea a II-a, Bucureşti, Universitatea Bucureşti, 1975.
12. Xenopol, A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. VIII, *Domnia lui C. Brâncovanu*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1929.

[38] Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p 148.
[39] Iorga, Nicolae - *op. cit.*, p. 51.
[40] *Ibidem*, p. 15.

Spiritul nepieritor al marelui domnitor Constantin Brâncoveanu

The Imperishable Spirit of the Great Ruler Constantine Brancovan

Prof. Alina Dinu

Vienna International School, Viena, Austria

Abstract

Constantine Brancovan's spirit cannot perish due to the immense legacy he bequeathed on us. He not only supported the cultural and artistic life of our country in the 8th century, creating a new trend – The Brancovan style, but he was also a brilliant politician who became a martyr for defending our national identity as a Christian people. Last but not least, he was a great protector of the education of the mind and of the spirit building monasteries, funding schools and publishing houses. Contantine Brancovan will remain in the memory of the Romanian people as a defender of the Christian spirit of our nation, as a fighter against any foreign forces that may try to oppress or stifle our national identity. Due to great spiritual leaders like him we stand here today as a powerful, indestructible and faithful nation.

Key words: *Brancovan style, Christian, education, culture, nation.*

This year marks 300 years of the martyrdom of Constantine Brancovan and his sons dated August 15, 1714 , for which the Ministry of Culture proposed to the government to declare the year 2014 " The Brancovan Year " .

And indeed, how could the Romanians forget a martyr of the Romanian people, a brilliant ruler who tried to cope with the Ottoman and the Habsburg (which already had annexed Transylvania) domination. Constantine Brancovan made a major contribution to our national history and culture, the epoch of his reign being marked by considerable economic, cultural and artistic progress, paving the way to Western influences which began to prevail over the East. Hence resulted a national original creation with inspiration from Eastern and Western traditions.

In fact, a harmonious combination of autochtonous tradition with neo -Byzantine and Italian Renaissance led to the appearance in architecture, mural painting and sculpture of a new style called the Brancovan style. This term is used in the Romanian historiography of art for the architecture and fine arts of the Romanian country during the reign of Constantine Brancovan. Because the Brancovan age was enormously influenced by subsequent developments in art, the term is used by extension to describe works of art from the time of first Mavrocordat up to 1730. The Brancovan style is often characterized

by art historians by analogy with Western renaissance, due to its clear structure, rationalist, but his decorative exuberance also allows the use of the term Brancovan Baroque.

But of utmost importance for the evolution of society in the Brancovan era was the particular interest shown by the great ruler to printing and the creating of schools. The *Bible from Bucharest* was the first complete edition of the Holy Bible printed in Romanian. Besides the oldest printing house founded in 1678 in Bucharest by the Metropolitan Varlaam, several printing houses were founded at Buzau 1691, at Snagov in 1694, at Ramnicu Valcea in 1705, Targoviste in 1708. Also Anthimos, the future Metropolitan, encouraged the printing of numerous books in Romanian, Greek, Slavic and even Arabi , Turkish and Georgian.

Moreover, Constantine Brancovan and the Metropolitan Anthimos realized how important it was to increase the education level of the population. Therefore, unlike politicians today that reduce the funds allocated for education, Constantine Brancovan founded schools and promoted culture written in the vernacular, the teaching being done in Greek, Latin, Italian and French.

Constantine Brancovan founded in 1694 the Royal Academy in Bucharest, a high school (" public college for indigenous and foreigners ") with the ancient Greek language being taught in the buildings of the monastery "St. Sava ".

In parallel with the " Academy of Saint Sava " other schools operated on the premises of the monastery, where the students were taught in Slavonic and Romanian . Such were the schools of the monasteries of Old St. George and Coltea, both located in Bucharest, which were preparing royal clerks for chancelaries, priests and teachers. A number of Romanian schools were in the cities of the country, monasteries and even in rural areas. In some monasteries were founded libraries, with works purchased from major cultural centers of Western Europe, among them stands the monastery library Mărgineni (founded by Constantine Cantacuzino) and Horezu monastery library, founded by Constantine Brancovan . The versatile intellectuality who could move easily from the Eastern spirituality to the most sophisticated Western culture led the country to embrace cosmopolitanism, “Bucharest becoming the second most important southeastern European capital after Constantinople”[1]. In Bucharest there were the largest libraries. This has encouraged also artistic versatility that meant mixing oriental elements with features of Western-style decor. A mixture of the cultivated and the popular, the oriental and the

[1] Constantiniu, *Constantin Mavrocordat*, p.165.

occidental is all over the Romanian Country during the eighteenth century, a good example being the local masterpiece near the capital of the Romanian Country, the Mogoşoaia Palace, one of the buildings that make our country proud of, even today. Thus, a miniature model of the Palace of Mogosoaia is exhibited at Mini Europe Park in Brussels, Belgium, next to the most famous European architectural landmarks such as the Eiffel Tower in Paris or the Palace of Westminster (Parliament Houses of the Parliament) in London.

A good model to follow by the current political leaders, Constantine Brancovan surrounded himself by great cultural personalities from the country and diaspora, financially and diplomatically supporting the education of the younger generation of teachers in European schools.

The Scribes Serban and Radu Greceanu wrote that Brancovan's desire was to give the Romanian people the opportunity to learn through school and course books "as a true Ruler and after the law, striving hard to bring education and science in human souls, a thing greatly loved by God and useful to the community so that the Romanian people could thrive. "[2] Taking heed to these acts of high cultural awareness we can build on the inability of modern society to ascend from the decay it fell into nowadays. If teachers today had access to a global education, as the teachers of the Brancovan time had, the entire Romanian society today would change. The corrupt politicians who sell their land, deprived of the dignity that our great predecessors were endowed with, threw the generations of young people today into a gap of values letting them live suspended between a great but forgotten past and an uncertain future. For, if our country's leaders themselves worshipped the greatness and dignity of their great predecessors, the influences of the Brancovan Age might still be seen reflecting itself in today's Romanian education. No wonder then how a Romanian political leader said at the unveiling of a commemorative

[2] Bianu, Ioan si Hodos, Nerva - *Bibliografia românească veche,* Bucharest, 1903, p. 381.

plaque dedicated to the great Romanian ruler and to his four sons, in a museum in Istanbul : "I did not believe that anyone would succeed this: to unveil a plaque memorial for Constantine Brancovan and his sons who died in prison in Istanbul. " The memorial plaque unveiled by him wrote: "In memory of Constantine Brancovan and his four sons who were confined in the prison Yedikule in the early 18th century away from their precious homeland, and a fully steadfast reminder of the common history of the Romanian and Turkish peoples".[3]

If all Romanians had in mind the words of the Romanian ruler Constantine Brancovan when the Turks decided to behead him together with his four sons :

My sons! Here is all the wealth and all I had I lost, but we will not lose our souls! Stay strong and manly, my dear, and do not fear death. Look how Christ our Savior endured for many new and what a terrible death he had; Believe in and do not move or rinse the orthodox faith for this life and this world.[4]

their hearts would tremble and there would never bow their head in front of anyone but God, not letting themselves corrupt or bribed even when dying of hunger. Or how can we not be moved by the courage of the youngest son of Constantine Brancovan, as evidenced by the story of the Venetian Plenipotentiary at Constantinople , Andrea Memno who was present on August 15, 1714, at the execution scene of Constantine Brancovan and the members of his family murdered by order of Sultan Ahmed .

"When the executioner raises the ax to the head of the youngest son, Beizade Mateiaş only 16, he is terrified, poor child, seeing the blood spilt from his brothers and from Văcărescu, he prayed the Sultan to forgive him, promising him that he would make himself Turkish. But his father, the Lord, whose head fell the last, facing his son said: *It is better to die in the Christian law, than to become a pagan denying Jesus Christ just to live a few more years on earth !* "

In his letter to the Doge of Venice, the plenipotentiary report follows:

"The little boy listens and raising his head, with an angelic voice, said : *I want to die a Christian. Hit !* ".[5]

---

[3] http://www.razbointrucuvant.ro/recomandari/2013/11/01/martiriul-brancovenilor-si-gafa-lui-ponta-act-ratat-sau-corectitudine-politica/, 20 ian.2014

[4] Ibid.3.

[5] Ibid.3.

In conclusion, the spirit of Constantine Brancovan endures among us, full of genuine national value bequeathed by our ancestors the Dacians: the courage to face or rather to embrace death rather than betray your identity or deny your affiliation to a great Christian people – the Romanian people. Constantine Brancovan is an emblematic figure of the Romanian civilization and a founder of the national cultural and architectural current, providing a benchmark for the generations that have followed and even for our contemporaries.

The Brancovan Age is one of the cornerstones of the development of our national character and also one of the many reasons why we should be proud of being Romanians.

Bibliography:

1. Bianu, Ioan; Hodos, Nerva - *Bibliografia românească veche,* tomul. I, Bucureşti, 1903.
2. Constantiniu, Florin - *Constantin Mavrocordat*, Bucureşti, 1985.

Site:

1. Negrău, Elisabeta - *Byzantine Legacy and Modern Greek Influences in the Wallachian Culture of the 17th – 18th* , The National University of Art, Bucharest, academia.edu, 20 Ian. 2014
2. http://www.crestinortodox.ro/carti-ortodoxe/cararea-imparatiei/cum-murit-constantin-brancoveanu-copiii-79722.html, 20 Ian. 2014
3. http://www.razbointrucuvant.ro/recomandari/2013/11/01/martiriul-brancovenilor-si-gafa-lui-ponta-act-ratat-sau-corectitudine-politica/

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura şi literatura românească
The Role of Constantin Brancoveanu in Romanian Literature and Culture

Prof. Marius Cosmin Pintea
Liceul Teoretic Teiuş, Alba, România

Abstract

The work "The Role of Constantin Brancoveanu in Romanian Literature and Culture" shows his age in terms of cultural and literary evolution, period that is considered to be the highest level of the old Romanian culture in Muntenia, being a continuation of the era of Serban Cantacuzino, a result of the influences of two different cultures one coming from the Catholic and Romantic West: Italian influence, and the other one coming from the Orthodox South- Greek influence". We can say that in the time of Constantin Brancoveanu „a true spiritual revolution" is achieved contributing slowly but surely to the break of Romanians from the medieval mysticism and to the achievement of the modern human. These are strong arguments that justify the name of Constantin Brancoveanu as a great scholar prince. We can also say that Constantin Brancoveanu was one of the most involved rulers of Romania in supporting culture through various forms such as establishing schools and printing, building palaces and churches and his contribution to the spread of the written word.

Keywords: *culture, literature, spirituality, teachings, teaching literature*.

Secolul al XVIII-lea reprezintă o etapă hotărâtoare în viaţa culturală a popoarelor din Europa, este perioada marilor frământări ale gândirii omeneşti şi a marilor reforme sociale. Se vehiculează ideea libertăţii popoarelor, a desfiinţării iobăgiei – ideile umane de luminare a poporului ivindu-se aproape la toate popoarele. Literatura în acest veac rupe definitiv legăturile cu idealurile religioase vechi şi îmbracă haina neoclasicismului ridicând probleme de ordin social, filozofic, educativ, moral etc.

Poporul românesc continuă să-şi păstreze formele culturii lui naţionale. Cronicarii din această epocă continuă ideea naţională vehiculată de înaintaşii din epoca strălucită „a marilor cronicari, a fenomenului Cantemir, cu reputaţia lui mondială"[1], însă cu o uşoară inferioritate deoarece în literatura lor „nu se simte atât de palpitant nota caldă de durere pentru nevoile ţării şi nota de protest"[2]. Epoca lui Brâncoveanu reprezintă culmea cea mai înaltă a culturii vechi româneşti în Muntenia, fiind o continuare a epocii lui Şerban Cantacuzino, şi este rezultatul influenţelor a două culturi diferite: „una venită din Occidentul catolic şi romantic: influenţa italiană, iar alta venită din sudul ortodox: influenţa grecească"[3]. Influenţa italiană asupra culturii şi literaturii româneşti se poate deduce prin perenitatea relaţiilor mai vechi ale poporului nostru cu Italia: delegaţia lui Alexandru cel Bun la Florenţa, relaţiile lui Ştefan cel

[1] Ciobanu, Ştefan - *Istoria literaturii române vechi,* Editura Hyperion, Chişinău, 1992, p. 601.
[2] *Ibidem*, p. 602.
[3] Cartojan, Nicolae - *Istoria literaturii române vechi,* Editura Minerva, Bucureşti, 1998, p. 337.

Mare cu senatul Veneţiei, călătoriile, pribegiile şi căsătoriile în cetatea lagunelor. Pe vremea lui Brâncoveanu, relaţiile politice şi culturale ale ţărilor noastre cu Veneţia s-au accentuat. Domnitorul Ţării Româneşti aflase despre înflorirea culturală şi artistică a Italiei, prin unchii săi, Constantin şi Mihail Cantacuzino, hotărând trimiterea tinerilor la studii, acordând chiar şi câteva burse. Dorinţa de a trimite tineretul la studii în ţările de cultură ale Apusului, mai ales în Italia, prinsese rădăcină şi în sufletul boierimii noastre.

Consecinţa firească a acestor legături cu Italia, se poate observa, în epoca lui Brâncoveanu, prin influenţa italiană uşoară atât în artă cât şi în literatură. În artă se poate vorbi despre stilul brâncovenesc care ţine de arhitectura clădirilor, un armonios stil original, care pe vechiul stil bizantin aduce o influenţă italiană, în special cea a stilului baroc, caracterizat prin mulţimea ornamentelor. Această influenţă s-a resimţit şi în decorarea interioară a palatelor. Însă cea mai mare influenţă italiană în arta Munteniei s-a resimţit în pictură, cu precădere în pictura bisericească.

Influenţele literare prin legăturile cu Occidentul nu puteau fi prea intense, deoarece „bântuit de turci că stă în legătură cu creştinii, Brâncoveanu se simţea spionat în mişcările sale, iar pe de altă parte, ortodoxismul nostru îl lega mai mult de elenismul scaunelor patriarhale din Orient”[4]. În această situaţie există totuşi câteva elemente clare care susţin influenţa italiană asupra literaturii româneşti din această perioadă precum: calendarul de preziceri privitoare la evenimentele politice care se vor desfăşura, scris de Ioan Frâncul, astrolog la curtea lui Brâncoveanu, conceput după modelul italienesc *Foglietti novelli*; *Floarea darurilor* o altă carte scrisă după un model italian *Fiore di Virta,* una dintre cele mai răspândite opere medievale de sfaturi şi poveşti care aparţine călugărului franciscan Tommaso Gozzadini. Putem aminti de asemenea şi romanul fantastic *Alexandria*, având ca sursă de inspiraţie o operă tradusă din sârbeşte, dar având la bază o versiune italiană, precum şi *Pilde Filosofeşti* o colecţie de maxime care fusese tradusă în italiană de Del Chiaro după un text original francez. Influenţa grecească s-a resimţit în viaţa culturală a poporului nostru mai ales în a doua jumătate a secolului al XVII-lea când „limba română nefiind pe deplin pregătită să ia locul limbii slavone, se simţea nevoia de a se introduce în biserici serviciul divin în forma grecească, ceea ce părea cu atât mai firesc, cu cât liturghia greacă era izvorul liturghiei slavone”[5].

Brâncoveanu, sub influenţa experienţei benefice a introducerii limbii greceşti în viaţa bisericească şi a zvonurile care confirmau cinstea de care se bucurau limba şi cultura

[4] Cartojan, Nicolae – *op. cit.*, Editura Minerva, Bucureşti, 1998, p. 341.
[5] *Ibidem*.

grecească chiar în Italia catolică, reorganizează şcoala grecească din Bucureşti, întemeiată de Constantin Cantacuzino. Învăţământul astfel organizat avea mai întâi un caracter filozofic studiindu-se logica, retorica, psihologia şi metafizica, în al doilea rând educaţia avea un caracter filologic şi istoric deoarece se cerea să se citească şi să se interpreteze tragediile lui Sofocle şi Euripide, discursurile lui Demosthenes, fabulele lui Esop şi de asemenea şcoala avea un caracter ştiinţific învăţându-se astronomie, fizică, metafizică şi matematica lui Pitagora. Programul şcolii manifestă interes deosebit pentru cultura şi educaţia religioasă a tineretului, deoarece impunea studierea *Evangheliei*, a *Faptelor Apostolilor*, *Apologia religiunii creştine* a lui Agapet. Cu scopul promovării şi creşterii calităţii educaţiei bazate pe introducerea clasicismului elin şi întărirea ortodoxiei, Brâncoveanu aduce dascăli greci renumiţi, cu studii făcute în Occident. Marii Patriarhi şi mitropoliţi ai Orientului, ca urmare a faimei lui Brâncoveanu de *promotor al culturii greceşti,* vin la curtea lui să găsească sprijin şi ajutor pentru bisericile aflate în nevoi sau sub apăsare otomană.

Reconstituirea epocii brâncoveneşti pe baza documentelor literare se poate face, pe lângă cronicile epocii prin: *Istoria* Stolnicului Constantin Cantacuzino şi *Didahiile* lui Antim Ivireanul. Stolnicul demonstrează cu argumente ştiinţifice originea latină a poporului şi a limbii române, iar *Didahiile* mitropolitului Antim nu ignoră problema năravurilor societăţii timpului, pe care se străduieşte din răsputeri să le îndrepte cu mijloacele pe care le are la dispoziţie, *cuvintele meşteşugite*. Se poate vorbi în această perioada despre introducerea predicii în slujba religioasă din bisericile Ţării Româneşti, cu ajutorul căreia serviciul divin se va ţine definitiv în limba română. Literatura parenetică reprezintă în această perioadă o latură importantă a literaturii româneşti din Muntenia, ridicată la rang de mare artă prin opera *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*.

Coordonatele politice ale domniei lui Brâncoveanu respectă fidel tradiţia bizantină având la bază următoarele deziderate: guvernarea după exemplele antice, ocrotirea Bisericii ortodoxe şi lupta împotriva păgânilor. Aceste coordonate sunt proiectate şi în literatura vremii când Neagoe Basarab, primul în ordine cronologică în spaţiul românesc, porneşte de la un concept simplu, exemplaritatea, şi concepe opera *Învâţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie. Exemplul personal* devine *model* pentru fiul său şi pentru urmaşi. Învăţăturile prezintă obligaţiile monarhului ideal faţă de Dumnezeu în primul rând, din mila căruia a ajuns domn şi faţă de poporul pe care trebuie să-l păstorească cu grijă, urmând exemplul hristic[6]. Stilul brâncovenesc de a face politică este bazat pe *actul de cultură* şi

[6] Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor,* vol. II, ediţia a II-a, Minerva, Bucureşti, 1936, p. 232.

răspândirea acesteia în toate straturile societăţii româneşti. Umanist convins, voievodul pune accent în primul rând pe formarea cărturărească a omului, de unde rezultă multitudinea de cărţi traduse şi tipărite în timpul domniei sale. Constantin Brâncoveanu consideră că mai buni ambasadori ai ţării sunt *arta* şi *cultura*, iar instrumentele sunt cărturarii şi *cărţile, palatele* şi *bisericile.*

Brâncoveanu, prin strategia culturală a vremii, urmăreşte crearea unei elite *de cărturari munteni, ridicarea nivelului cultural* şi dezvoltarea *societăţii româneşti* pe toate straturile sociale. Primul obiectiv este realizat cu ajutorul învăţământului academic şi are la bază traducerile în limba română a cărţilor de cult şi a cărţilor laice. Pilonul principal al învăţământului academic îl constituie *Academia domnească de la Sf. Sava*. Ea promovează neoaristotelismul, înţeles mai mult ca o metodă de o gândire ştiinţifică, decât că doctrina filozofică. Domnitorul nu uită nici poporul, iar mijlocul prin care înţelege să fie mai aproape de el sunt cărţile care ieşeau de sub teascurile tipografiilor din ţară, trimise peste tot în spaţiul vechii Dacii, contribuind astfel la iluminarea maselor prin cultură. Multe din aceste cărţi sunt bisericeşti, atât de necesare preoţilor în oficierea serviciului divin.

În paralel cu tipărirea cărţilor religioase, Brâncoveanu a impus tipărirea de cărţi laice pentru „*folosul de obşte*", devenit ulterior baza politicii culturale brâncoveneşti. Cărţile populare sunt o formă de manifestare a literaturii laice şi se bucură de un real succes în epocă. În anul 1700 este tipărită la Snagov *Floarea darurilor*, o culegere de maxime şi istorioare, care aparţine literaturii italiene medievale, alcătuită în secolul al XIII-lea de călugărul bolognez Tomaso Gozzadini. Pe drept cuvânt se poate afirma că în vremea lui Constantin Brâncoveanu se înfăptuieşte „*o adevărată revoluţie spirituală*" care contribuie încet, dar sigur, la ruperea românilor de mistica medievală şi la realizarea omului modern. Acestea sunt argumentele forte care justifică denumirea lui Constantin Brâncoveanu, *mare voievod cărturar.*

În concluzie putem afirma despre Constantin Brâncoveanu că a fost unul dintre cei mai implicaţi domnitori ai Ţării Româneşti în sprijinirea culturii prin diferite forme precum: înfiinţări de şcoli şi tipografii, construirea de palate şi lăcaşuri de cult, contribuţia la răspândirea cuvântului scris, punând un accent deosebit pe formarea cărturărescă a omului.

Bibliografie:

1. Cartojan, Nicolae - *Istoria literaturii române vechi,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1998.
2. Ciobanu, Ştefan - *Istoria literaturii române vechi,* Ed. Hyperion, Chişinău, 1992.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor,* vol.II, ediţia a II-a, Minerva, Bucureşti, 1936.

Spiritualitatea brâncovenească
La spiritualité de Constantin Brâncoveanu

Prof. Iliaş Irina Mihaela
Collège „Spiru Haret”
Ploieşti, Prahova, România

Abrégé:
La spiritualité de Constantin Brâncoveanu s'est fait remarquer entre 1688 et 1714, portant sur plusieurs domaines de la culture: arts, enseignement, religion. Par sa politique réformatrice, il a réussi à intégrer la société roumaine dans l'espace européen de l'epoque. La culture est devenue un moyen essentiel d'affirmer l'identité du peuple roumain, comme participant à la création des valeurs universelles. Représentant des idées de la Renaissance, Brâncoveanu a su attirer les hommes de culture de l'Europe orientale et occidentale, a encouragé les écoles roumaines, fondant des bibliothèques et même une Académie en tant qu'Université, a fait imprimer la Bible de Bucarest en roumain, la plus grande jusqu'à ce moment-là. Les typographies étaient en plein essor et les livres en roumain, grec et slave contribuaient à l'éducation religieuse. Par son ordre, on a bâti bien des églises et monastères, dans un style propre architectural, mélange d'éléments roumains et de décorations d'inspiration étrangère. Sa vision culturelle et artistique a toujours représenté un modèle dans notre histoire.

Mots clés: *enseignement, académie, typographie, bibliothèque, architecture, religion.*

En 1688, après la mort de Şerban Cantacuzino, le secrétaire de la Chancellerie, Constantin Brâncoveanu fut élu prince régnant du Pays Roumain. Celui-ci descendait d'une famille de boyards érudits, penchés sur la culture, héritant ainsi la préoccupation pour l'épanouissement de la spiritualité et de la culture roumaine.

Constantin Brâncoveanu a été un homme politique, avec un règne assez long en Valachie, mais aussi un homme de culture qui connaissait le grec, le latin et le slave. Il peut être considéré un précurseur, un créateur de la société moderne roumaine grâce à ses conceptions politiques, culturelles, artistiques et spirituelles à la fin de XVIIe siècle et au début de XVIIIe siècle. La politique d'équilibre envers les grands pouvoirs de l'Orient et de l'Occident a contribué à l'intégration de la société roumaine dans l'espace européen, en plein essor de modernisation. Sa politique réformatrice dans le contexte européen s'est déroulée surtout dans le domaine de la culture, des arts et celui religieux, par les contacts avec les érudits de l'Occident, avec les maîtres et les artistes de l'époque. De cette manière, le livre est devenu un important instrument de la culture écrite, en assurant la contribution roumaine à l'échange des valeurs spirituelles universelles.

À cette époque-là, la culture a représenté une forme de combat pour défendre l'identité du peuple roumain, pour affirmer sa spécificité et maintenir une matrice, ce qui lui a permis de survivre du point de vue politique et de participer à l'enrichissement du trésor de la culture européenne par des oeuvres de grande valeur.

Constantin Brâncoveanu a été ouvert vers le monde moderne qui aparaissait dans l'ouest de l'Europe, partageant les idées de la Rennaissance, créatrices de celles des Lumières. Pendant son règne, des hommes de culture étrangers vivaient à Bucarest, notamment des savants grecs et représentants de la culture italienne. Il y avait aussi des roumains: le boyard Constantin Cantacuzino, historien réputé qui avait fait des études à Padoue, les frères Radu et Ştefan Greceanu, Radu Popescu, auteur d'une cronique de la Valachie.

Un aspect important était celui d'encourager d'une manière constante l'enseignement et l'imprimerie des livres religieux. En 1694, on fonda l'Académie Saint Sava à Bucarest, l'une des plus importantes institutions d'enseignement du sud-est de l'Europe, aujourd'hui l'ancien établissement de l'Université de Bucarest. L'Académie princière de la monastère Saint Sava fut organisée, le savant grec Sevastos en fut chargé. Cette institution devint ensuite, en 1707, Faculté des Lettres et de Philosophie, integrée dans l'Université de l'Ouest. C'est ici que les Roumains et les étrangers étudièrent le classicisme grec de la philosophie et des sciences naturelles. La littérature classique grecque, les poèmes homeriens, mais aussi la philosophie, l'art de parler, l'astronomie, l'acoustique, la physique, la métaphysique, les mathématiques étaient enseignés par des professeurs fameux de l'Orient européen. En même temps, il y avait d'autres écoles auprès des églises et des monastères où on enseignait en roumain et en slave, comme par exemple les écoles Saint Georges Ancien et Colţea Bucarest qui formaient des copistes pour les chancelleries royales, prêtres et chantres. Dans le pays, il y avait des écoles en roumain, même en milieu rural. Dans le cadre des monastères on créea des bibliothèques renommées, avec des oeuvres provenant des grands centres culturels de l'Occident, imprimées en langues classiques ou de circulation à l'époque. Il est à noter la bibliothèque de la monastère de Mărgineni de Constantin Cantacuzino, celle de la monastère de Hurezi, fondée par Constantin Brâncoveanu. D'ailleurs, son règne commença par un acte de grande culture, la parution de la Bible de Bucarest, la première édition intégrale en roumain, une oeuvre de grandes proportions, 944 pages en grand format, à deux colonnes et à caractères minuscules.

Protecteur des imprimeries, il disposa la fondation de nouvelles typographies à Buzău (1691), Snagov et Râmnicu Vâlcea (1705), Târgovişte (1708). Par l'effort d' Antim Ivireanul, devenu ensuite Évêque de Râmnic en 1705 et Métropolite en 1708, on avait imprimé des livres pour les messes, ceux de théologie et d'apprentissage, tous en roumain, grec, slave et même arabe. Ayant l'accord du voïvode, on commença la série des éditions

roumaines comme triomphe absolu de la langue roumaine à l'intérieur de l'église. Constantin Brâncoveanu manifesta aussi un grand souci pour les Roumains de Transylvanie et leur Église, en faisant construire des édifices religieux et en leur offrant des donations. Comme témoignage, il y en a l'église Saint Nicolas des Schei de Braşov. Il encouragea à la fois leur persévérance à la croyance, car les livres imprimés par son ordre avaient connu une large circulation, jusqu'à Maramureş. D'ailleurs, la preuve de l'apogée spirituel et religieux c'était le grand nombre d'édifices sacrés.

Just avant son accès au pouvoir, on bâtit deux grandes églises à Potlogi et Mogoşoaia. En 1690, Brâncoveanu fit construire la plus importante, la monastère de Hurezi ou Horezu, nomée „Saints Empereurs Constantin et Hélène". À Bucarest, on en édifia d'autres, au lieu de quelques-unes plus anciennes: l'église Saint Jean le Grand ou Grec, l'église de la monastère Saint Sava, toutes les deux demolées au XIX e siècle, l'église Saint Georges le Nouveau qui existe même aujourd'hui au centre de la capitale. D'ailleurs, c'est ici qu'on a fait apporter en secret, par sa femme Marie, les ossements du voïvode, en 1720. D'autre côté, on refit aussi d'autres monastères, comme Cozia, Bistriţa,Polovraci, Strehaia, Sadova, Snagov. On en édifia d'autres en Transylvanie: Făgăraş, Ocna Sibiului, Sâmbăta de Sus. Ce qui est à remarquer, c'est l'empreinte d'un style propre sur toutes ces constructions. Le style brancovien était une création autochtone, une synthèse originale des éléments d'inspiration orientale et occidentale, decoré d'une explosion ornamentale unique et inconnue jusqu'au XVII e siècle. De ce point de vue, les palais de Mogoşoaia et Potlogi représentent un exemple remarquable.

Toute cette période-là, de développement spirituel, religieux et culturel- artistique connut le déclin à partir de 1711 et finit une fois tués le voïvode et ses fils à Constantinople. Mais la valeur de sa personnalité caracterisée par une grande culture et par un grand équilibre politique restera à jamais un modèle dans l'histoire des Roumains.

Bibliografie:

1. Giurescu, C. C.; Giurescu, D. C. - „*L'Histoire des Roumains*", Editura Albatros, Bucarest, 1971.
2. Iorga, Nicolae - „L'Histoire des Roumains", Editura Enciclopedică, Bucarest, 1993.
3. Teodorescu, B.; Pascu, A.; Manea, M. - „L'Histoire des Roumains", Editura Didactică şi Pedagogică, Bucarest, 1997.
4. „L'Histoire universelle"/ Encyclopédie, Ed. Reader's Digest, Bucarest, 2006.

Constantin Brâncoveanu şi cultura românească
Constantin Brancoveanu and the Romanian culture

Prof. Nicoleta Angelescu, Prof. Virginia Ghiră
L.P.S. Slatina, România

Abstract

During Constantin Brancoveanu's reign the Romanian culture has had an incredible growth, taking into consideration that he had been a devouted supporter of culture. In his 26 years in which he has ruled, Brancoveanu has proven to be an amazing householder and manager of the country's wealth, thus estabilishing an era of prosperity and peace.

Constantin Brancoveanu has assumed himself the role of defender of the schools in Walachia as well as of the schools in Transilvania, his name being seen among the list of donators for the Romanian school from Scheii Brasovului. He has surrounded himself with cultural personalities from the country as well as from abroad, financially and diplomatically supporting the preparation of the new generation of school staff in the European schools. Because he was a defender of the pattern, his reign started by introducing a cultural act, the apparition of the Bible in Bucharest, it's first edition written in Romanian, an opera of great proportions in that era. He has been a great founder of culture and holy places, a supporter through words and deeds of the Orthodox Christianity, a well-known figure among the history of the Romanian nation.

Keywords: *culture, literature, spirituality.*

Viţă de Brâncoveni, viitorul domn s-a născut în satul Brâncoveni din judeţul Olt. A rămas orfan de tată de mic. În 1674 după moartea fratelui său, Barbu la Constantinopol, Constantin Brâncoveanu a devenit singurul moştenitor al uriaşei averi a lui Matei Basarab şi unul dintre cei mai bogaţi boieri din ţară. Turcii chiar îi ziceau ,,Prinţul de aur". Până să urce pe tron, Brâncoveanu a fost pe rând: paharnic, logofăt, postelnic, mare spătar, mare logofăt. Ca logofăt al domnitorului Şerban Cantacuzino (1678-1688) s-a ocupat de tipărirea primei traduceri în limba română a *Bibliei* (1688). În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al culturii. În cei 25 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârşit şi bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace. Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală şi sculptură tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic numit stilul brâncovenesc. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura şi artele plastice din Ţara Românească din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Deoarece această epocă a influenţat în mod hotărâtor evoluţiile de mai târziu, termenul se foloseşte prin extensie şi pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordaţi, până către anul 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană, datorită

structurilor sale clare, raţionaliste, dar exuberanţa lui decorativă permite şi folosirea termenului de baroc brâncovenesc,

Constantin Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al tiparului şi şcolilor din Ţara Românească, dar, în acelaşi timp s-a preocupat de răspândirea cărţilor peste Carpaţi fiind unul dintre donatorii de carte de la şcoala românească din Şcheii Braşovului. S-a înconjurat de personalităţi de cultură din ţară şi străinătate, susţinând financiar şi diplomatic pregătirea tinerei generaţii de cadre în şcolile europene. În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărţi româneşti, greceşti, slave, turceşti, georgiene şi chiar arabe. Constantin Brâncoveanu a înfiinţat în 1694 Academia domnească din Bucureşti, o şcoală superioară („colegiu public pentru pământeni şi străini") având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava". În anul 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava", funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în limbile slavonă şi română. Aşa au fost şcolile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi şi Colţea, amândouă în Bucureşti, care pregăteau atât dieci pentru cancelariile domneşti cât şi preoţi şi dascăli. În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la Bucureşti numeroşi învăţaţi străini, fie reprezentanţi ai culturii italiene, fie ai celei greceşti. Pe lângă aceştia şi-au desfăşurat activitatea şi o serie de oameni de carte români. Stolnicul Constatin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o istorie a Ţării Româneşti, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, primul din ei fiind „cronicarul oficial" al domniei lui Brâncoveanu cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Ţării Româneşti, fraţii David şi Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai" de la care a rămas prima *Psaltichie* românească cunoscută, episcopii Mitrofan şi Damaschin de la Buzău, mitropolitul Teodosie şi urmaşul său, marele cărturar Antim, originar din Ivria-Gruzia, la care se adaugă mai mulţi copişti de manuscrise româneşti, clerici şi mireni. Constantin Brâncoveanu a reorganizat Academia Domnescă de la mănăstirea Sfântul Sava din Bucureşti numind în fruntea ei pe învăţarul grec Sevastos Chimenitul, urmat de Marcu Profirol. În anul 1707 domnitorul a procedat la o nouă reorganizare a ei cu ajutorul câtorva cărturari ai vremii. Academia era organizată ca o Facultate de Litere şi Filosofie din cadrul universităţilor apusene.

Domnul muntean a fost şi mare ocrotitor al tiparului. Domnia lui începe printr-un act de cultură şi anume prin apariţia *Bibliei de la Bucureşti*, prima ediţie integrală în limba română, opera de mare proporţii pentru acel timp (944 pagini, format mare, pe două

coloane, cu literă măruntă). Al doilea tiraj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt, a fost „ispravnicul" lucrării de tipărire a acestei prime *Biblii* româneşti. Era o epocă de colaborare a cărturarilor româneşti de pretutindeni.

În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci, cu lucrări procurate în mari centre culturale din Apus, tipărite în limbi clasice sau de circulaţie, în diferite epoci. Între ele s-au remarcat biblioteca de la mănăstirea Mărgineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia, precum şi biblioteca mănăstirii Hurezi, fondată chiar de Constantin Brâncoveanu.

Un alt aspect din domnia lui Constantin Brâncoveanu îl constituie ajutorul său permanent acordat aşezămintelor bisericeşti din Balcani şi Orientul Apropiat, aflate sub dominaţie turcească.O grijă deosebită a arătat românilor din Transilvania şi Bisericii lor ortodoxe. Starea de maximă înflorire bisericească şi cultural-artistică din Ţara Românescă s-a sfârşit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Aşadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare ctitor de cultură şi de lăcaşuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt şi faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc.

Bibliografie:

1. Bărbulescu, M.; Deletant, D.; Hitchins, K.; Papacostea, Ş. - *Istoria României*, Editura Corint, Bucureşti, 2007.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în sec. XVIII-lea (1688-1821),* ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu, Vol. I, Editura Didactică şi Pedagogică, 1969.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol. II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1936.
4. Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925.

Epoca Brâncoveanu – viaţa socială, economică şi politică
Brancoveanu's Age - Social, Economic and Political Life

Prof. pt. înv. primar Silviu – Marinel Tuţă

Prof. Anişoara - Ionela Tuţă

Şcoala Gimnazială Giubega, Dolj, România

Abstract

Brancoveanu's age is a period of unprecedented artistic flowering of Romanian culture. Being surrounded by scholars and lovers of culture, Constantin Brancoveanu manages to introduce Romanian language into the Church and administration, while supporting the fight of Trannsylvanian Romanians to preserve their ancestral faith and law. Constantine Brancoveanu's reign (1688-1714) marks an important point in the evolution of culture and arts on Romanian territory. Despite the harsh conditions of internal policy Brancoveanu's reign was longer and more stable. In addition, much of the huge sums received from an unprecedented taxation were invested in culture and arts. Constantin Brancoveanu introduces a new kind of politics, based on culture and its spread in all strata of Romanian society. From his point of view, the best ambassadors of the country are art and culture, while the instruments are scholars and books, palaces and churches. Being a convinced Humanist, the prince primarily focuses on developing man from the scholar point of view, the result being the plethora of books translated and printed in his reign. The reign of Constantine Brancoveanu (1688-1714) is characterized by political stability, economic growth and flowering of culture.

Key words*: artistic, flowering, economic, culture, policy*

Epoca brâncovenească este o perioadă de înflorire artistică fără precedent a culturii româneşti. Înconjurându-se de oameni învăţaţi şi iubitori de cultură, Constantin Brâncoveanu reuşeşte să introducă în Biserică şi administraţie limba română, susţinând totodată şi lupta românilor transilvăneni pentru păstrarea credinţei şi a legii strămoşeşti. Constantin Brâncoveanu (n. 1654 – d. 15 august 1714) a asigurat, în calitate de Domn al Ţării Româneşti (1688-1714), o perioadă de înflorire culturală şi de dezvoltare a vieţii spirituale ale cărei realizări au intrat în patrimoniul culturii româneşti şi universale. Domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) marchează un punct important în evoluţia culturii şi artelor pe teritoriul Tării Româneşti. În ciuda condiţiilor vitrege de politică internă, domnia lui Brâncoveanu a fost mai lungă şi mult mai stabilă. În plus, o bună parte din imensele sume încasate dintr-o fiscalitate fără precedent au fost investite în cultură şi artă. Se dovedeşte a fi un bun diplomat, reuşeşte să păstreze independenţa ţării, în ciuda faptului că cele trei mari imperii doreau să o ocupe şi încheie un tratat de alianţă cu Rusia în perioada când Transilvania este alipită Imperiul Habsburgic. Datorită calităţilor diplomatice a reuşit ca în lunga sa domnie să menţină ţara în stare de pace purtând doar o singură bătălie, în august 1690, alături de turci şi „curuţii" lui E. Thokoly, când, la Zarneşti, i-au înfrânt pe austrieci, iar comandantul acestora Heissler, a fost luat prizonier.

Conştient că Ţara Românească era un stat mic şi vasal, a găsit de la început calea de împăcare cu toate marile puteri vecine, dar şi cu celelalte ţări ale Europei acelor vremi. Contribuţia sa la pacea Europei a fost semnificativă, iar pe acest fond cultura şi civilizaţia au progresat. O generaţie întreagă de cetăţeni ai Ţării Româneşti nu au mai cunoscut războiul. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârşit şi bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace. Remarcabilă este activitatea de construcţii religioase şi laice, care îmbină armonios în arhitectură, pictură murală şi sculptură tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian dând naştere „stilului brâncovenesc". În 1694 înfiinţează Academia domnească din Bucureşti.

Principalele direcţii ale politicii lui Brâncoveanu au fost: întărirea rolului domniei; reorganizarea sistemului fiscal; promovarea unor relaţii strânse cu Moldova şi Transilvania. Constantin Brâncoveanu introduce un nou stil de a face politică, bazat pe actul de cultură şi răspândirea ei în toate straturile societăţii româneşti. Din punctul lui de vedere, cei mai buni ambasadori ai ţării sunt arta şi cultura, instrumentele fiind cărturarii şi cărţile, palatele şi bisericile. Umanist convins, voievodul pune accent în primul rând pe formarea cărturărească a omului, de unde rezultă multitudinea de cărţi traduse şi tipărite în vremea sa. Domnia lui Constantin Brâncoveanu este caracterizată de stabilitate politică, creştere economică şi înflorirea culturii. În acest timp s-au construit clădiri cu decoraţii de o supleţe rafinată; clădiri în stil brâncovenesc, cu arcade susţinute de coloane îmbogăţite cu motive ornamentale florale, de ispiraţie folclorică românească, cu balcon sub forma de foişor şi cu binecunoscutele şi splendidele acoperişuri de ţiglă roşie. Toate de o rafinată eleganţă.

Prin politica sa culturală, Brâncoveanu urmăreşte, pe de o parte, crearea unei elite de cărturari munteni, iar pe de altă parte, ridicarea nivelului cultural şi dezvoltarea societăţii româneşti pe toate straturile sociale. Primul obiectiv este realizat cu ajutorul învăţământului academic şi are la bază traducerile în limba română a cărţilor de cult şi cărţilor laice. Pilonul principal al învăţământului academic îl constituie Academia domnească de la Sf. Sava. Ea promovează neoaristotelismul, înţeles mai mult ca o metodă de o gândire ştiinţifică, decât că doctrina filozofică. Domnitorul nu uită nici poporul, iar mijlocul prin care înţelege să fie mai aproape de el sunt cărţile care ieşeau de sub teascurile tipografiilor din ţară, trimise peste tot în spaţiul vechii Dacii, contribuind astfel la iluminarea maselor prin cultură. Multe din aceste cărţi sunt bisericeşti, atât de necesare preoţilor în oficierea serviciului divin. În paralel cu tipărirea cărţilor religioase,

Brâncoveanu cere tipărirea de cărţi laice pentru ,,folosul de obşte", devenit ulterior baza politicii culturale brâncoveneşti. Pe drept cuvânt se poate afirma că în vremea lui Constantin Brâncoveanu se înfăptuieşte ,,o adevărată revoluţie spirituală" care contribuie încet, dar sigur, la ruperea românilor de mistica medievală şi la realizarea omului modern. Acestea sunt argumentele forte care justifică denumirea lui Constantin Brâncoveanu, mare voievod cărturar.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu se deosebeşte de celelalte epoci din istoria neamului prin natura metodelor politice, Brâncoveanu Vodă încheind epoca voievozilor războinici şi începând etapa negocierilor diplomatice şi a stabilirii de relaţii personale cu conducătorii politici ai lumii de atunci. Dacă până la Brâncoveanu, Ţara Românească a fost doar un stat tampon, care era angajat mereu în războaie, oferind Europei răgazul de a dezvolta cultura şi artele, în timpul Epocii Brâncoveneşti statutul Ţării Româneşti se schimbă prin încetarea acţiunilor militare, ţara devenind leagăn de cultură românească şi de Ortodoxie. Voievodul era profund conştient de realităţile politice ale secolelor XVII şi XVIII, urmărind în această perioadă în care Ţara Românească era prinsă fără apărare între cele trei mari imperii (Habsburg, Ţarist şi Otoman) o politică de pace, cu toate marile puteri. Deşi după moartea sa în 1714, în Ţara Românească se instalează primul domn fanariot muntean, Brâncoveanu a reuşit prin diplomaţia lui abilă să apere ţara într-un moment în care risca să dispară, păstrând-o cu preţul aurului (din buzunarele proprii) în anumite situaţii, oferindu-i posibilitatea de a crea propria cultură.

Având în vedere contextul politic şi ocult din Europa secolului al XVIII-lea, care s-a agravat până astăzi şi se acutizează pe zi ce trece, datorită acţiunilor cercurilor oculte (masonice), Constantin Brâncoveanu încheie epoca domnitorilor ortodocşi şi iubitori de neam, prin cea mai statornică şi roditoare domnie raportată la epocă din istoria românilor, atât pe plan duhovnicesc şi cultural, cât şi pe plan economic, politic şi social, primind darul muceniciei, ca exemplu pentru generaţiile care vor urma. Constantin Brâncoveanu a reuşit cu tact şi înţelepciune, să păstreze o vreme un climat de linişte şi de prosperitate. În această perioadă, voievodul s-a dedicat realizării de lucrări cu rezonanţă culturală şi spirituală, în special ctitoririi unor aşezăminte laice şi bisericeşti de mare însemnătate şi valoare spirituală şi arhitecturală. Astfel, au fost înălţate bisericile de la Potlogi şi Mogoşoaia, mănăstirile Hurezi şi Brâncoveni, precum şi palatul de la Mogoşoaia, care se distinge prin stilul arhitectural brâncovenesc, devenit renumit. Prin aceasta, Constantin Brâncoveanu a ctitorit epoca cea mai strălucită a culturii noastre româneşti.

Anii domniei lui Brâncoveanu au fost marcaţi de un progres economic şi cultural-artistic, de iniţiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea întreţinerii relaţiilor diplomatice la un înalt nivel cu puterile străine. Epoca brâncovenească s-a deschis influenţelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală naţională, prin aportul tradiţiei răsăritene şi a celei occidentale.

Starea de maximă înflorire bisericească şi cultural-artistică din Ţara Românească s-a sfârşit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Moartea sa martirică pentru Hristos a fost o încununare a întregii sale vieţi, o viaţă pusă în slujba neamului românesc şi a credinţei ortodoxe. Aşadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare „ctitor" de cultură şi de lăcaşuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt şi faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc. Iar prin moartea lui cu adevărat mucenicească el a oferit tuturor o minunată pildă de dăruire şi de jertfă pentru ţara sa şi pentru credinţa creştină. Vasta şi variata sa activitate culturală îi va aduce meritul de „voievod al culturii româneşti".

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol. II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1936.
2. Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004.
3. Şincai, Gheorghe - *Cronica românilor şi a mai multor neamuri*, I-III, ediţie îngrijită de F. Fugariu, Bucureşti, 1978.

Site:

1. Pagină despre Constantin Brâncoveanu, www.mariromani.ro

Constantin Brîncoveanu martir şi om de cultură
Constantin Brancoveanu - a Martyr and a Man of Culture

Prof. Valentina Liurcă, prof. Despina Voinea

Liceul Teoretic „Dante Alighieri”
Bucureşti, România

Abstract

Constantin Brâncoveanu, one of the most important leaders of Romanian Countries from the 18th century was a great ruler who encouraged art, culture and beauty. The first edition of Bible in Romanian language was published during the reign of Constantin Brâncoveanu. He founded and supported libraries and publishing houses. The first national architectural style was born during his reign. Constantin Brâncoveanu built many churches and monasteries. The most important of these are Hurezi Monastery. Mogoşoaia Palace (near Bucharest) and Potlogi Palace(Dâmboviţa county) which were built in the first national architectural style, the Brancovan style. Constantin Brâncoveanu also financially helped the orthodox churches of Transilvania and Mount Athos.

Key words: *Constantin Brâncoveanu, Orthodox Church, Brancovan architectural style, monasteries.*

Anul 2014 este ales de către Biserica Ortodoxă Română anul comemorativ al Sfinţilor Martiri Brâncoveni. Constantin Voievod cu fiii săi, Constantin, Ştefan, Radu, Matei împreună cu sfetnicul Ianache, sunt prăznuiţi pe 16 august. Pentru că a refuzat să renunţe la credinţa creştină, pe 15 august 1714, chiar în ziua când împlinea 60 de ani, domnitorul român a fost decapitat. Aceeaşi pedeapsă au suferit-o şi cei patru fii ai săi, împreună cu sfetnicul Ianache. Iată cum descriu supliciul martiric al Bâncovenilor câţiva dintre martorii oculari!

Anton Maria Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu: „*Când Brâncoveanu îl văzu (pe gealat) că se apropie cu sabia în mână, făcu o scurtă rugăciune şi se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte:* ***„Fiii mei, fiţi curajoşi! Am pierdut tot ce aveam în această lume; cel puţin să salvăm sufletele noastre şi să ne spălăm păcatele cu sângele nostru.”***

Ambasadorul Andrea Memmo către dogele Veneţiei: *„Duminică de dimineaţa a fost tăiat capul bătrânului principe al Ţării Româneşti, tuturor fiilor lui şi unui boier care îi era vistier. Însuşi Sultanul a venit să fie de faţă la o astfel de jalnică privelişte.”*

Ambasadorul francez la Constantinopol, Des Alleurs, către regele Ludovic al XIV-lea: „*După audienţa acordată trimisului Suediei, sultanul intră în caic şi merse la unul din seraiurile ce le are pe canalul Mării Negre. Acolo, pe ţărmul mării, i se dădu să vadă decapitarea a patru fii şi o rudă a voievodului Valahiei, în faţa acestui nefericit principe, care, la urmă, suferi şi el acelaşi supliciu”.*

Călătorul francez Aubry De La Motraye, aflat în slujba regelui Carol al XII-lea al Suediei: *„Gâdele i-a pus pe toţi să stea în genunchi la o oarecare depărtare unul de altul şi să-şi scoată căciulile de pe cap. Şi după ce le-a îngăduit să facă o scurtă rugăciune, a tăiat mai întâi dintr-o singură lovitură de sabie, capul clucerului, (...) şi apoi al fiului mai mare. Dar când ridică sabia ca să taie capul celui mai tânar, în vârstă de 16 ani, acesta, cuprins de frică, ceru să i se cruţe viaţa, primind în schimb să se facă musulman;* ***atunci, tatăl său, dojenindu-l şi îndemnându-l mai bine să moară de o mie de ori dacă s-ar putea, decât să se lepede de Iisus Hristos, numai pentru a trăi câţiva ani mai mulţi pe pământ, acesta (Matei) spuse gâdelui: Vreau să mor creştin, loveşte!; şi îndată gâdele îi reteză capul, ca şi celorlalţi.*** *În sfârşit, îl decapită şi pe tată."*

Constantin Brâncoveanu a crescut şi s-a format într-un mediu intelectual. Sub îndrumarea stolnicului Constantin Cantacuzino şi a celorlalţi unchi, Mihai şi Şerban Cantacuzino şi-a însuşit latina şi greaca şi a învăţat să preţuiască arta şi cărţile. Biblioteca familiei Cantacuzino de la Mărgineni era „cea mai veche bibliotecă umnaistă din Ţara Românească". Familia Cantacuzino a ctitorit Academia Domnească din Bucureşti şi a reînfiinţat o tipografie aici. Cantacuzinii au contribuit şi la traducerea în limba română a *Bibliei de la Bucureşti*. La tipografia Mitropoliei din Bucureşti apărea la 10 noiembrie 1688 prima traducere integrală a *Bibliei* în limba română „*ce s-a tălmăcit dupre limba elinească pre înţelegrea limbei rumîneşti, cu porunca preabunului creştin şi luminatului domn Ioan Sârban Cantacozino Basarabă Voievod şi cu îndemnarea dumnealui Constantin Brâncoveanul, marele logofăt"*. În timpul domniei sale a încredinţat supravegherea tipografiei mitropolitului Antim Ivireanul. În Ţara Românească, în anii domniei lui Brâncoveanu s-au tipărit 79 de cărţi bisericeşti şi laice în cele cinci tipografii aflate la Bucureşti, Snagov (1696), Târgovişte (1709), Buzău (1691) şi Rîmnic (1705), tipografii conduse de mitropolitul Antim Ivireanul, fraţii Radu şi Şerban Greceanu şi episcopii Mitrofan al Huşilor şi Damaschin al Buzăului.

Antim Ivireanul a fost cel care, în perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, a adus limba română în slujba bisericească deoarece în 1706 s-au tipărit primele ediţii romîneşti ale *Liturghierului* şi *Molitvelnicului.* Ajuns mitropolit în 1708, Antim Ivirenul a continuat să editeze cărţi pentru slujbele bisericeşti în limba română la Târgovişte: *Liturghierul, Molitvelnicul, Octoihul, Catavasierul, Ceaslovul, Psaltirea,* toate fiind traduse de însuşi mitropolitul Antim într-o limbă românească atât de expresivă încât traducerile sale se folosesc până în prezent.

Academia Domnească, aflată în clădirile Mănăstirii „Sfântul Sava” din Bucureşti s-a dezvoltat sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, acesta încurajându-i pe tinerii merituoşi, acordându-le burse de studii la Padoca şi la Veneţia. Cursurile de logică, retorică, fizică, astronomie, psihologie, metafizică, gramatică şi ortografie erau predate în limbile greacă, latină şi slavonă. În fruntea Academiei Domneşti l-a numit pe eruditul grec Sevastos Chimenitul, care a fost mai apoi urmat de către Marcu Porfiropol. Reorganizată în 1707 cu ajutorul cărturarilor vremii, Academia Domnească funcţiona asemeni unei Facultăţi de Litere şi Filosofie din cadrul universităţilor apusene. În incinta mănăstirilor „Sfântul Gheorghe”- Vechi şi Colţea din Bucureşti apar şcoli unde erau instruiţi diecii pentru cancelariile domneşti, preoţii şi dascălii. Tot în incinta mănăstirilor au fost înfinţate biblioteci cum ar fi cea de la Mănăstirea Mărgineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia şi cea de la Mănăstirea Hurezi, fondată chiar de către Constantin Brâncoveanu. În timpul domniei lui Brâncoveanu stolnicul Constantin Cantacuzino începe să scrie o „*Istorie a Ţării Româneşti*”. Radu Greceanu a fost cronicarul oficial al domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Constantin Brâncoveanu face parte dintre marii ctitori de biserici, punând în 1690 piatra de temelie a Mănăstirii Hurezi sau Horezu, cu hramul Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena. Renumitul zugrav Constantinos a fost cel care a împodobit biserica cu fresce, remarcându-se scenele legate de viaţa împăratului Constantin. Apar şi personaje ale vieţii politice din trecut ca neamul Basarbilor, al Cantacuzinilor şi membrii familiei domnitoare: Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii şi doamna Maria cu patru fete, toate în pronaos, unde era pregătit şi mormântul în care să fie aşezat spre veşnică odihnă trupul domnitorului şi al soţiei sale. Grecul Constantinos a fost pictorul preferat al lui Brâncoveanu, care, alături de Pârvu Mutu, român şi fiu de preot din Câmpulung, au format o adevărată şcoală de zugravi, mai ales la Hurezi.

În istoriografia română denumirea de stil brâncovenesc sau de artă brâncovenească este folosită pentru arhitectura şi artele plastice din Ţara Românească din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Stilul brâncovenesc în arhitectură îmbină pictura murală şi sculptura, stilul neo-bizantin şi ideile renascentismului italian. În secolul XVIII acest stil arhitectural a devenit stil naţional, răspândindu-se în toată Ţara Românească şi în Transilvania, fiind considerat „primul stil românesc”. Principalele caracteristici ale stilului brâncovenesc sunt: elemente de pietrărie sculptată artistic, prelucrarea artistică a lemnului dar şi conturarea unui nou tip de coloană care derivă din cea corintică. Unul dintre elementele specifice „stilului brâncovenesc” este pridvorul deschis, acest stil născându-se

la Hurezi unde se află principala ctitorie de cult a lui Constantin Brâncoveanu. Fresca de la Hurezi este unică în tot spaţiul răsăritean deoarece îmbină compoziţia cu caracter laic cu iconografia religioasă.

Palatul de la Mogoşoaia datează din anul 1702 şi este cel mai reprezentativ monument civil construit în stil Brâncovenesc. Palatul are trei niveluri care includ un beci boltit cu un stâlp central de susţinere iar scările exterioare conduc din curte în balconul amplasat în mijlocul faţadei principale. În timpul domniei lui Brâncoveanu, încăperile aveau picturi murale,

Palatul brâncovenesc de la Potlogi, judeţul Dâmboviţa a fost construit de Constantin Brâncoveanu în anul 1698 şi are o faţadă orientată spre un heleşteu, decoraţiile palatului cuprinzând motive florale de inspiraţie persană.

Mitropolia României este o biserică construită în stil brâncovenesc, având un interior extraordinar de frumos. În Bucureşti găsim astăzi mai multe biserici construite în acest stil, cum ar fi: Biserica Colţea, Biserica Caşin, Biserica Stavropoleos, Biserica Fundenii Doamnei şi Biserica Kretzulescu. Alte biserici construite în acest stil sunt: Biserica Sf. Treime, din Afumaţi, Ilfov, construită de stolnicul Constantin Cantacuzino (1696), mănăstirea de stil brâncovenesc Aninoasa, jud. Argeş (1729-1730), Biserica fostei mănăstiri din Baia de Aramă, jud. Mehedinţi ridicată în anul 1699, ctitor Milco Băiaşul, biserica Tuturor Sfinţilor din Baia de Fier, jud. Gorj este ctitoria egumenului Dionisie Bălăcescu de la Hurez (1748-1749), mănăstirea Govora, jud. Vâlcea, Biserica Adormirii Maicii Domnului (1691-1697) din Râmnicu Sărat, judeţul Buzău, ctitorie a spătarului Mihail Cantacuzino, mănăstirea Sâmbata de Sus, jud. Braşov - ctitorie a vornicului Preda din 1657, biserica de la Surpatele, jud. Vâlcea .

În Bucureşti Constantin Brâncoveanu a ctitorit trei biserici pe locul altora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, biserica mănăstirii Sfântul Sava şi biserica mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou, biserică în care soţia sa, doamna Maria, a adus şi depus osemintele domnitorului în 1720. Aici a fost aşezată o candelă şi o inscripţie care consemnează acest lucru. A ajutat biserica Sfântul Nicolae din Scheii Braşovului, iar Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat o subvenţie anuală de 6.000 de aspri ca să-i fie „de întărire şi ajutor, întrucât o ştim ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării”.

Mihail Ştefan, un ucenic al lui Antim Ivireanul a fost trimis la Bălgrad (Alba Iulia) unde a tipărit două cărţi: *Chiriacodromionul* din 1699, care era o reeditare a *Cazaniei* lui Varlaam şi o *Bucoavnă***.** În prefaţa *Chiriacodromionului* Brâncoveanu este prezentat ca fiind „patronaş adevărat al Sfintei Mitropolii de aici din Ardeal”. El a oferit cărţi de cult şi

veşminte mitropoliţilor de Bălgrad, cu ocazia hirotonirii lor la Bucureşti inclusiv lui Atanasie Anghel, care se face vinovat de „dezbinarea bisericească” din 1698-1701.

În timpul domniei sale Constantin Brîncoveanu a ajutat aşezămintele bisericeşti din Balcani şi Orientul Apropiat, aflate sub dominaţie turcească. A arătat o grijă deosebită bisericilor şi românilor din Transilvania, ctitorind biserici la Făgăraş, Ocna Sibiului şi Sâmbăta de Sus. A sprijinit bisericile din răsăritul ortodox după căderea Imperiului Bizantin sub turci, urmărind să menţină vie conştiinţa ortodoxă a celor aflaţi sub influenţă islamică: greci, bulgari, sârbi şi albanezi. La rugămintea patriarhului Calinic al II-lea, domnitorul român a zidit în cartierul Galata din Constantinopol o biserică cu hramul „Sfântul Nicolae”. Nu trebuie uitat sprijinul financiar acordat mănăstirilor din Muntele Athos: Marea Lavră, Sfântul Pantelimon sau Rusicon, Dionisiu şi altele. La Mănăstirea „Sfânta Ecaterina” din Muntele Sinai se păstrează un tablou al domnitorului, care a închinat acestei mănăstiri mănăstirea din Râmnicu Sărat. Mănăstirile „Sfântul Sava” şi „Sfântul Gheorghe” – Nou din Bucureşti au fost închinate Patriarhiei Ierusalimului.

Resurse Web:

1. http://ziarullumina.ro/anul-comemorativ-al-sfintilor-martiri-brancoveni/un-stralucit-protector-al-culturii-romanesti (accesat la data de 9 martie 2014)
2. http://www.crestinortodox.ro/sfintii-martiri-brancoveni/sfantul-constantin-brancoveanu-ctitor-martir-125793.html (accesat la data de 9 martie 2014)
3. http://www.crestinortodox.ro/calendar-ortodox/sfintii-martiri-brancoveni-120798.html]
4. http://c-tarziu.blogspot.ro/2011/08/marturii-ale-unor-martori-oculari.html (accesat la data de 9 martie 2014)

Amprenta stilului brâncovenesc în spaţiul cultural românesc
The Brancovan Style Print in the Romanian Cultural Space

Prof. Felicia Beca
Colegiul Economic Dionisie Pop Marţian
Alba Iulia, România

Abstract:
Constantin Brancoveanu was a great master of culture. During his rule, an architectural style, known as the "Brancovenesc style", originated in Wallachia, as a synthesis of Renaissance and Byzantine architecture. The cultural activity during Constantin Brancoveanu's rule, originated a new era around the whole Romanian space. Constantin Brancoveanu continued his predecessors' work, in supporting spiritual and national unity of the Romanian people. The palaces from Brancoveanu's era were raised near a water course in a rectangular precinct. The decoration is sculptured in stone with floral motifs.
Key words: *brâncovenesc style, palaces, churches, monasteries, painting*

Activitatea culturală desfăşurată în timpul lui Constantin Brâncoveanul a dat naştere, în istoria ţării noastre, unei epoci care, ulterior, a cuprins întregul spaţiu românesc. Constantin Brâncoveanu a continuat opera predecesorilor săi de sprijinire a unităţii spirituale şi naţionale a poporului român. Stilul brâncovenesc se distinge prin expresivitatea conferită de volumele arhitectonice ale scărilor exterioare, ale foişoarelor sau logiilor, care variază în mod pitoresc aspectul faţadelor. Sistemul tradiţional al decorării cu arcaturi de ciubuce mai este încă aplicat, dar ornamentica bogată a ancadramentelor, a coloanelor şi a balustradelor trădează, prin motivele vegetale compuse în vrejuri, influenţa barocă. Proporţiile devin mai zvelte şi mai armonioase, ele dovedesc o mai grijulie elaborare a planurilor. Atât decorul cât şi spaţiile libere, structurate de coloane, neagă masivitatea formelor arhitectonice; pridvorul deschis ajunge de exemplu a fi un element reprezentativ al clădirilor. Boltirea se face de obicei în semicilindru sau cu cupole semisferice. Decorul poate fi sculptat din piatră sau aplicat sub forma unor reliefuri din stuc. În decoraţia din piatră predomină motivele florale, în stuc sunt des întâlnite ornamente de tip oriental.

Palatele brâncoveneşti au fost ridicate mai ales în apropierea unor pânze de apă, în cadrul unor incinte rectangulare. Poarta şi anexele gospodăreşti sunt situate pe latura opusă reşedinţei, care este organizată pe două niveluri, deasupra unor pivniţe înalte. Soclul clădirilor include de obicei şi parterul. Palatele au pe latura dinspre curte un foişor cu scară, pe latura dinspre lac o loggie. Dotate cu aducţiuni de apă, cu băi şi grupuri sanitare, reşedinţele domneşti ofereau un confort nemaiîntâlnit până atunci.

Palatul Mogoşoaia este un complex arhitectonic care conţine clădirea propriu-zisă, curtea acestuia cu turnul de veghe, cuhnia (bucătăria), casa de oaspeţi, gheţăria şi cavoul familiei Bibescu, precum şi biserica „Sfântul Gheorghe" aflată lângă zidurile curţii. Palatul poartă numele văduvei boierului Mogoş care deţinea pământul pe care a fost construit şi a fost în posesia familiei Brâncoveanu timp de aproximativ 120 de ani, trecând apoi în proprietatea familiei Bibescu. Construit până în 1702 de către Constantin Brâncoveanu în stil arhitectural românesc renascentist sau stil brâncovenesc, palatul este o combinaţie de elemente veneţiene cu elemente otomane, stil utilizat anterior şi la un alt palat construit la Potlogi. Lucrarea a fost terminată în ziua de 20 septembrie 1702, conform pisaniei de pe latura de răsărit a palatului. Data începerii construcţiei nu este cunoscută, dar se ştie că Brâncoveanu a început să cumpere pământ în zonă începând din anul 1681. După anul 1714, când Constantin Brâncoveanu a fost executat la Constantinopol împreună cu întreaga sa familie, toată averea familiei a fost confiscată de otomani iar palatul a fost transformat în han. Răscumpărat de domnitorul Ştefan Cantacuzino, el a revenit apoi marelui ban Constantin Brâncoveanu, nepotul domnitorului, şi a rămas în posesia familiei până la începutul secolului al XIX-lea. Palatul a fost devastat de otomani în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774, deoarece marele ban Nicolae Brâncoveanu ţinuse partea ruşilor în conflict. O nouă distrugere a palatului a avut loc cu ocazia revoluţiei din 1821 când ultimul urmaş al Brâncovenilor, Grigore Brâncoveanu, a fugit la Braşov şi clădirea a fost ocupată de panduri. După moartea lui Grigore în 1832, palatul a rămas moştenire fiicei sale adoptive, Zoe Mavrocordat şi, prin căsătoria acesteia cu domnitorul Gheorghe Bibescu, a trecut în familia acestuia fiind renovat între 1860 - 1880 de Nicolae Bibescu, care a construit cavoul familiei în parcul palatului, şi vila Elchingen din apropiere. Palatul a fost administrat în continuare de familia Bibescu care, însă, s-a mutat în vila cea nouă iar clădirea veche a rămas nelocuită. Aceasta până în anul 1911, când Maria-Nicole Darvari a vândut palatul vărului ei George-Valentin Bibescu, care l-a oferit drept cadou de nuntă soţiei acestuia, Martha.

Constantin Brâncoveanu se numără printre marii ctitori de lăcaşuri sfinte din Ţara Românească, alături de Mircea cel Bătrân (1386-1418), Radu cel Mare (1495-1508), Neagoe Basarab (1512-1521) şi Matei Basarab (1632-1654). Încă pe când era mare logofăt a zidit *bisericile* de la Potlogi (jud. Dâmboviţa) şi Mogoşoaia, lângă Bucureşti. În vara

anului 1690, s-a pus piatra de temelie a Mănăstirii Hurezi, cu hramul „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena“, care trebuia să devină gropniţă (necropolă) a familiei sale. În vastul ansamblu de la Hurezi, înconjurat cu ziduri de apărare, existau mai multe lăcaşuri de închinare: biserica mare, bolniţa (ctitorită de doamna Maria), un paraclis făcut de domn, Schitul „Sfinţii Apostoli“ (ctitorit de primul egumen Ioan), Schitul „Sfântul Ştefan“ (ctitorit de Ştefan, fiul domnitorului) şi Schitul „Sfântul Ioan Botezătorul“. A fost împodobită cu fresce de grecul Constantinos. În Oltenia a refăcut *mănăstirile* Mamul şi Brâncoveni. În Bucureşti a ctitorit trei mănăstiri: „Sfântul Ioan cel Mare“ (sau „grecesc“), „Sfântul Sava“ (ambele demolate) şi „Sfântul Gheorghe“- Nou, sfinţită în 1707. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ctitorit o mănăstire în Râmnicu Sărat. În afară de aceste mănăstiri şi biserici ridicate din temelie de evlaviosul domnitor, s-au efectuat refaceri şi adăugiri la alte lăcaşuri de închinare: Cozia, Arnota, Bistriţa, Polovragi, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Snagov, câteva biserici în Târgovişte şi altele. Noul stil practicat în epocă, numit şi „stilul brâncovenesc“, este caracterizat prin biserici în „plan triconc“ (altar, naos cu două abside, pronaos şi pridvor deschis, cu coloane, la intrare). Meşteri au fost grecul Constantinos, care a împodobit cu fresce biserica mare de la Hurezi şi alte ctitorii brâncoveneşti, şi Pârvu Mutu, zugravul favorit al Cantacuzinilor. La Hurezi a luat naştere o adevărată „şcoală de pictură brâncovenească“, în care s-au format numeroşi ucenici - inclusiv din Transilvania - care au respectat acest stil timp de câteva decenii.

Mănăstirea Horezu (1690-1702), unul din cele mai ambiţioase proiecte ale epocii brâncoveneşti. Prin dimensiunile impozante şi mai ales prin concepţia unitară acest proiect este revoluţionar pentru artele vechi româneşti. Întregul complex este subordonat principiilor de simetrie tipice renaşterii italiene, materializate atât de organizarea volumelor arhitectonice pe axa principală est-vest cât şi de proporţiile echilibrate până în detaliu ale arhitecturii. Chiar în centrul incintei se înalţă silueta zveltă a bisericii, care se bazează planimetric şi spaţial pe modelul dat de Biserica episcopală a Curţii de Argeş. Meşterii care au contribuit la decorul bisericii sunt imortalizaţi într-un tablou votiv din pridvorul lăcaşului de cult, ei ies din anonimatul medieval.

În *pictura* epocii pătrund pentru prima oară subiecte laice, portretul de exemplu, reprezentat în serie în vaste galerii de caracter votiv, sau compoziţii istorice precum

Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol din Palatul Mogoşoaia, în timp ce subiectele religioase tradiţionale sunt îmbogăţite de noi teme iconografice, preluate datorită răspândirii culturii scrise din scrierile apocrife şi din literatura patristică. Nouă este şi tendinţa spre un stil narativ, în pofida caracterului monumental-reprezentativ al picturilor. Elementele decorative care abundă în ornamentica monumentală se întâlnesc şi în mediul picturii. Şcoala principală de pictură brâncovenească este cea de la Hurez, reprezentanţi de seamă ai stilului sunt Pârvu Mutu şi zugravul Constantinos.

Cea mai puternică influenţă care îmbogăţeşte tradiţia post-bizantină a epocii este exercitată de către aşa-numita Şcoală italo-cretană. Temele iconografice sunt influenţate şi de pictura apuseană. Capodopere ale stilului brâncovenesc în pictură sunt:

- Decorul bisericii Doamnei din Bucureşti (1688-1689, executat de zugravul grec Constantinos în colaborare cu Ioan)
- Picturile murale ale Mănăstirii Horezu (1692-1694) reprezintă capodopera picturii brâncoveneşti. Deşi se pot distinge atât documentar cât şi stilistic mai multe mâini care au contribuit la ansamblu, întregul decor este subordonat unei concepţii unitare. Meşterul principal a fost Constantinos.
- Tabloul votiv al familiei Cantacuzino executat de Pârvu Mutu la Filipeştii de Pădure (1692).

Considerat „primul stil românesc” şi cunoscut sub numele de „stil românesc renaşcentist, stilul brâncovenesc acoperă perioada de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea (1678-1725) În secolul al XVIII-lea devine stil naţional şi se extinde în Ţara Românească şi în Transilvania.

Bibiografie:

1. Djuvara, Neagu - *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1908.
3. Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004.

Constantin Brâncoveanu - un adevărat Mecena român
Constantin Brancoveanu - a Romanian Maecenas

Prof. Mihaela Purcaru

Liceul Teoretic „Brâncoveanu Vodă”
Urlaţi, Prahova,

Abstract

A “pious” ruler, “with ardent love and fervor”, is how chronicles appraised Constantin Brâncoveanu, a true Romanian patron of arts. His reign (1688-1714) established a new artistic style, the Brâncovenesc/Brancovan one (also known as Wallachian/Romanian Renaissance). Offering considerable amounts of money, several monasteries were built among them, Brâncoveni, Hurez, New St. George. He rebilt the Old Court ob Bucharest and he built the Potlogi and Mogoşoaia Palaces. The Wallachian architecture at Mogoşoaia was intertwined with the influences of the Renaissance. With the help of Metropolitan Bishop Antim Ivireanu, he established several printing houses (Buzău, Bucharest, Târgovişte, Snagov, Râmnic), where books both in Greek and Romanian were printed.

Key words: *patron of arts, Mogoşoaia, style*

„Brâncoveanu Constantin/Boier vechi, ghiaur hain,
Adevăr e c-ai chitit
Pân-a nu fi mazilit
De a noastră-mpăraţie?
Că de mult ce eşti avut
Bani de aur ai bătut
Făr-a-ţi fi de mine teamă
Făr-a vrea ca să-i dai seamă.”[1]

În anul 1688 începea lunga domnie a lui Constantin Brâncoveanu. Aceşti 26 ani de nesperată stabilitate, în comparaţie cu repetatele schimbări de domnie ale vremii şi în prelungirea celor 10 ani cât a domnit Şerban Cantacuzino reprezintă, în ceea ce priveşte dezvoltarea arhitecturii, o perioadă înfloritoare. După cum semnala Nicolae Iorga „niciodată boierimea nu se întrecuse atâta la facerea de locuinţe trainice şi frumoase ca în acest moment şi aceasta va ţine pâna la sfârşitul domniei Brâncoveanului”[2]

În secolul al XVII-lea relaţiile schimbate cu mediile greceşti din preajma Porţii cât şi legăturile cu Transilvania şi Imperiul austriac, deschid în faţa arhitecturii munteneşti calea asimilarii unor elemente novatoare de factură Occidentală. În acest secol, în arhitectura muntenească se disting 3 etape. Cea dintâi, cuprinde primele decenii ale secolului. A doua etapă corespunde domniei lui Matei Basarab (1632-1654). Al treilea sfert al secolului al XVII-lea reprezintă o etapă de tranziţie numită „stilul brâncovenesc” care continuă până în secolul al XVIII-lea.

[1] Alecsandri, Vasile - *Poezii populare, legende, balade*.
[2] Iorga, Nicolae - *Casele din Filipeşti,* în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1915.

Caracterul nobiliar al regimului exercita o importanţă asupra dezvoltării oraşelor. Marii dregători care locuiau înainte în curţile de pe moşiile lor, se mutau acum în oraşe, în preajma domnului. O seamă de trăsături sunt comune întregii arhitecturi a secolului al XVII-lea. Zidurile executate din assize de bolovani de râu alternate cu assize de câteva rânduri de cărămidă sau numai de cărămidă, se tencuiesc, apoi se pictează cu roşu, imitându-se şi piatra aparentă. Palatele lui Brâncoveanu au fost primele care au beneficiat de fundaţie[1] (cuvântul „palat" apare pentru prima dată într-o inscripţie românească, în anul 1702, desemnând edificiul de la Mogoşoaia)[2].

Brâncoveanu a refăcut curţile domneşti de la Brâncoveni şi Târgovişte pe care le-a înconjurat cu un nou zid de incintă şi a construit altele noi la Potlogi (1698), Mogoşoaia (1683) şi Doiceşti (1706). Incinta palatelor vremii lui Brâncoveanu îşi pierd caracterul de fortificaţie păstrându-şi rolul de delimitare a teritoriului curţii domneşti. Ele includ, adesea, ample spaţii plantate, organizate după principiile grădinilor italieneşti. Gama clădirilor înzestrate cu amenajări defensive se diversifică. Pe lângă mănăstiri, curţi domneşti şi conace fortificate apar biserici cule şi, mai târziu, locuinţe de tip culă[3]. Reşedinţele nobiliare s-au dezvoltat pe două niveluri: o pivniţă adâncă ale cărei bolţi se ridicau deasupra nivelului exterior de călcare şi un cat[4] înălţat (pivniţele de la Potlogi, Mogoşoaia şi Sâmbăta de Sus, aveau un plan pătrat cu stâlp central).

Hurez este un ansamblu monastic care a reprezentat şin rîmâne în continuare principala înfăptuire a domniei lui Constantin Brâncoveanu, opera unei echipe formate din Manea vătaful de zidari, Istrate lemnarul şi Vucaşin Caragea pietrarul. Acest ansamblu este format din mănăstirea propriu-zisă (1690), Bolniţa (1696), Schitul Sfinţii Apostoli (1698) şi Schitul Sfântul Ştefan (1703). Dispuse pe un teren accidentat, aceste monumente se condiţionează vizual reciproc, generând corelaţii plastice de mare interes. Galeriile înconjurătoare, suprapuse pe două niveluri, determinate pentru imaginea curţii interioare, apar ca o sinteză a loggilor[5] suprapuse ale Renaşterii cu motivele prispei şi pridvorul popular. Biserica aparţine tiparului de la Argeş, cu deosebire că în locul celor 12 stâlpi ai pronaosului, turla are ca reazem doi stâlpi liberi. Ansamblul de la Hurez încununează procesul de elaborare a unui ordin muntenesc, întotdeauna combinat cu arcul, caracterizat printr-o mare varietate a formelor, liberă de orice canon, dar justificată de funcţionarea

[1] Curinschi Vorona, Gheorghe - *Istoria arhitecturii în România*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1974, p. 232.
[2] Theodorescu Răzvan - *Cultură şi civilizaţie europeană*, Editura Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2005, p. 96
[3] Turn boltit, cupolă.
[4] Etaj.
[5] Balcon.

clădirii în care ordinul este încorporat, de rolul structural al acestuia şi efectul plastic urmărit. Odată cu construirea mănăstirii Hurez, se va dezvolta în Ţara Românească o arhitectură strălucitoare de porticuri, galerii şi pridvoare cu stâlpi şi coloane de piatră împodobite cu o decoraţie înflorată. Deoarece meşterii care au realizat ctitoriile bogate ale lui Brâncoveanu au recurs pe larg la aceste procedee, orientării arhitecturale pe care o caracterizează i se va spune „stilul brâncovenesc". Paralel cu intervenţia decoraţiei sculptate, în arhitectura vremii lui Brâncoveanu îşi face loc o decoraţie în stuc[6], întâlnită în palatul de la Potlogi şi Biserica Fundenii Doamnei, inspirată de miniaturile persane. O seamă de cercetători ai arhitecturii vechi româneşti influenţaţi, în parte, şi de înfăţişarea veneţiană pe care i-a dat-o restaurarea palatului Mogoşoaia, au urmărit să explice prezenţa formelor şi procedeelor Renaşterii printr-o influenţă directă a arhitecturii Renaşterii în Italia, adusă prin intermediul boierilor care şi-au făcut studiile la Padova.

La Potlogi, faţadele palatului erau tencuite în întregime, despărţite în două părţi egale printr-un brâu median şi mărginite de o cornişe. Fiecare colţ al palatului era subliniat, pe ambele laturi, prin câte un pilastru alcătuit dintr-o reţea de împletituri cu motive vegetale executate în stuc, colorate în albastru sau negru şi conturate cu o bandă roşie. Foişorul intrării e aşezat pe un soclu de zidărie plină la parter, legat în părţile laterale de corpul principal. Ferestrele şi uşile arcuite după traseul <în mâner de coş>, caracteristic epocii, aveau tocuri grele din lemn de stejar. Piatra sulptată e folosită la Potlogi la fel ca la Mogoşoaia, la loggie şi foişor. Balustradele cu panouri traforate şi piedestalele sculptate ale coloanelor sunt replici după modelele de la Mogoşoaia. S-au păstrat ca piese autentice numai capitelul-consola cu profile liniare simple şi o bucată din copertina balustradei loggiei de la etaj.

La Conacul Bellu din Urlaţi (Prahova) mai există, de asemenea, un capitel din colonada etajului şi trei console de bolţi.[7]Arhitectura muntenească de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea reprezintă, în anumite privinţe, o continuare pe o treaptă superioară a Renaşterii ardelene.

Constantin Brâncoveanu a acordat o mare atenţie şi românilor din Transilvania, fapt care reiese din ctitoriile ridicate la Sâmbăta de Sus şi la Biserica Sfântul Nicolae din Fagaraş. Mănăstirea Sâmbăta de Sus, finalizată în anul 1701 are un plan triconic cu turla pe naos, devenind ulterior, un model pentru mai multe edificii cum ar fi bisericile din Ţara Bârsei sau din Mărginimea Sibiului.

[6] Amestec format din var stins vechi, praf marmură şi praf de cretă.
[7] Balş, Ştefan - *Potlogi*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 23.

Epoca lui Brâncoveanu s-a remarcat prin picturi de seamă atât laice cât şi religioase şi prin utilizarea frescei într-o viziune originală. Astfel, la mănăstirea Hurez au creat Mihail Monahul, Constantinos Andrei şi Ioan Stan; la Mogoşoaia, Radu Lambru şi nu în ultimul rând, cel mai cunoscut pictor al epocii brâncoveneşti, Pârvu Mutu.

Tipăritura românească a cunoscut un avânt din primul an de domnie al lui Brâncoveanu când se tipărea celebra „*Biblia de la Bucureşti*" (1688). Cu ajutorul Mitropolitului Antim Ivireanu, ulterior, au fost tipărite şi alte cărţi de cult, în limba română la tipografiile de la Buzău, Târgovişte, Snagov şi Râmnic, tipografii create şi susţinute financiar de către domnitorul Brâncoveanu.

În cadrul bisericii Sfântul Gheorghe Vechi din Bucureşti, a apărut o şcoală, în care se învăţa în limba slavonă şi în limba română. Academia domnească de la Bucureşti, apărută în timpul lui Şerban Cantacuzino, a fost susţinută de Brâncoveanu.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu e cunoscută şi pentru gustul pentru embleme şi blazoane al domnului. Din aceasta reiese şi nivelul cultural înalt, al epocii, mai exact a unei culturi căreia îi plăcea să asocieze cuvântul cu imaginea. Nu întâmplător, chiar gustul pentru culorile scânteietoare, unele cu o veche simbolică şi răspândire bizantină, va caracteriza epoca lui Brâncoveanu. Bisericile şi mănăstirile adăposteau icoane din material preţios, broderii liturgice din catifea cu fir de mătase, de aur şi de argint, strane din lemn scump concurau întru crearea unei atmosfere demne de ctitoria unui mecena.

Bibliografie:

1. Academia Româna, Secţia de Ştiinţe Istorice şi Arheologie - *Istoria Românilor*, vol.V, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003 .
2. Alecsandri, Vasile, - *Poezii populare, legende, balade.*
3. Balş, Ştefan - *Potlogi*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968.
4. Curinschi Vorona, Gheorghe - *Istoria arhitecturii în România*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1974.
5. Iorga, Nicolae - *Casele din Filipeşti,* Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, Bucureşti, 1915.
6. Theodorescu, Răzvan - *Cultură şi civilizaţie europeană*, Editura Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2005.
7. Theodorescu, Răzvan - *Itinerarii medievale*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1979.

Constantin Brâncoveanu, ctitor şi martir

Constantin Brâncoveanu, Founder and Martyr

Prof. înv. primar Cornelia Sandu

Şcoala cu clsasele I-IV Colibaşi,
Com. Râmnicelu, Buzău, România

Abstract

The reign of martyr Constantin Brâncoveanu 1688-1714, is celebrated by the Romanian Orthodox Church on 16th of August, and this constitutes one important point in the evolution of culture and arts within Wallachia. The Prince sustained religious and secular constructions which combined the Byzantine style, the innovative ideas of the Italian Renaissance and the local tradition harmoniously in architecture, mural picture and sculpture. This resulted in a new distinctive style, the Brancovan style. Some of the foundations and traditions have been preserved from old time, but there are also many that disappeared.

Keywords: *Brancovan style, palaces, churches, monasteries, painting.*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), sanctificat şi sărbătorit în Biserica Ortodoxă Română la data de 16 august, marchează un punct important în evoluţia culturii şi artelor pe teritoriul Ţării Româneşti. Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictura murală şi sculptura, tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Unele dintre ctitoriile sale s-au păstrat, dar sunt şi multe dintre ele care au dispărut.

Stilul brâncovenesc

Între anii 1678 - 1725 domni ca: Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, mitropoliţi ca Varlaam, Theodosie, Antim Ivireanu, episcopi ca Ştefan Mitrofan, stareţi ca arhimandritul Ioan de Hurezi, Ilarion de Cozia şi eruditi ca fraţii Greceanu, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino, realizează în acelaşi timp o amplă operă de reactualizare a tradiţiei bizantine. La curtea domnească a avut loc o adevarată Renaştere bizantină.

Stilul brâncovenesc reprezintă un sincretism între tradiţiile artistice locale, valahe, bizantine şi alte influenţe orientale şi forme occidentale, ale Renaşterii, cum ar fi şcoala italiană. Deşi istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raţionaliste, exuberanţă lui decorativă permite şi folosirea termenului de baroc brâncovenesc. În secolul al XVIII-lea, stilul brâncovenesc a devenit stil naţional şi s-a răspândit în toată Ţara Românească ajungând până în Transilvania. „Primul stil românesc“, aşa cum este considerat stilul arhitectural brâncovenesc, are drept una dintre trăsaturile sale fundamentale, importanţa deosebită pe care o acordă ornamentului. Ornamentul pare a fi orientat: spre deosebire de celelalte elemente ale operei arhitecturale, el trebuie şi este distribuit mai ales în zonele de vizibilitate maximă, acolo unde poate fi perceput şi decodat. Stilul brâncovenesc păstrează totuşi un echilibru între simplitate şi ornamentare excesivă.

O altă caracteristică a arhitecturii brâncoveneşti este predispoziţia pentru logii, foişoare, galerii şi pridvoare - idee preluată de la arhitectura Renaşterii sau de la reşedinţele priciare de la Constantinopol. Acestea contribuie la monumentalitatea formelor, sub o înfaţisare sofisticată şi bine-ordonată, care să se împună de la distanţă. Atât construirea spaţiului sacru, cât şi cea a spaţiului privat se fundamentează pe aceleaşi idei estetice. Intresant este că, apare un foarte mare interes pentru spaţiul privat. Arhitectura răspundea cerinţelor de viaţă ale boierimii şi domniei, care trebuia permanent să-şi etaleze prin bogăţie statutul social.

Ctitorii brâncoveneşti

Sfântul Constantin Brâncoveanu, a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici şi mănăstiri din Ţările Române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmboviţa şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe

locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti, existentă şi azi în centrul capitalei, recent restaurată. În aceasta din urma biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna Marica.

Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănastirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai. Naşterea stilului brâncovenesc a fost la Hurezi, unde se afla principala ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu, aceasta însumând cel mai vast ansamblu de arhitectură monastică din Ţara Românească. Având hramul „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena”, a fost înzestrată cu ziduri şi turnuri de apărare şi cu numeroase clădiri în incintă. A refăcut din temelie Mănăstirea Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de fraţii Buzeşti şi Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor Craioveşti şi a lui Matei Basarab, în care erau îngropaţi şi membri ai familiei Brâncoveanu.

Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi şi Mănăstirea Turnu din Târgşoru Vechi, Prahova.

În anul 1706 Sfântul Constantin Brâncoveanu a mai zidit o biserică în satul Doiceşti, Dâmboviţa. Între bisericile construite de Sfântul Constantin în Transilvania se numără o biserică în Făgăraş, alta în Ocna Sibiului, precum şi Mănăstirea Sâmbăta de Sus. Dintre ctitoriile sale din afara Ţărilor Române amintim: Biserica „Sfântul Nicolae” din cartierul Galata, Constantinopol, un paraclis şi o trapeză în cadrul Mănăstirii „Sfântul Pavel” din Muntele Athos, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul „Sfântul Gheorghe”.

Sfântul Constantin Brâncoveanu a şi refacut multe alte biserici, cum sunt Mănăstirile Cozia, Arnota, Bistriţa, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Curtea de Argeş, Dealu, Snagov, biserica Domnească şi biserica „Sfântul Dumitru” din Târgovişte. Palatul de la Mogoşoaia, palatul domnesc de la Bucureşti (astăzi dispărut) şi palatul de la Potlogi sunt cele mai importante monumente de arhitectură laică construite din voinţa Sfântului Constantin Brâncoveanu. Cel mai reprezentativ monument civil construit în stil Brâncovenesc, datând din anul 1702, este Palatul de la Mogoşoaia. Palatul are elevaţia pe trei niveluri, incluzând un beci monumental, boltit, cu stâlp central de susţinere. În vremea lui Constantin Brâncoveanu încăperile aveau picturi murale. Loggia şi foişorul, cu pietrăria

lor artistic lucrată, dau notă de inconfundabil stilului brâncovenesc. Scările exterioare conduc din curtea palatului într-un balcon amplasat în mijlocul faţadei principale.

Cel de al doilea palat brâncovenesc se afla la Potlogi, Dâmboviţa şi a fost construit de Sfântul Constantin Brâncoveanu în anul 1698, pe locul unei curţi boiereşti. Faţada orientată spre un eleşteu are o dublă loggie. Pe faţada opusă, spre curte, compoziţia este dominată de foişorul cu scară exterioară, asemeni celui de la Mogoşoaia. Decoraţia palatului cuprindea motive florale de inspiraţie persană.

Diferenţele stilistice între cele două monumente sunt aproape insesizabile. Şi Palatul de la Mogoşoaia şi cel de la Potlogi au fost construite specific Renaşterii cu decoraţiuni baroce. O carateristică specifică construcţiilor brâncoveneşti laice este comunicarea perfectă a arhitecturii cu peisajul. Palatul de la Mogoşoaia este construit pe malul unei ape, iar faţada palatului se dublează prin reflectarea în apa. Din nou, un element inspirat de arhitectura renascentistă. Împrejmuirea cu zid masiv şi intrarea printr-o poartă fastuoasă flancată de un turn, colonadă ce susţine arcadele trilobate din piatră, cu capitel compozit duc cu gândul la arhitectura din Istambul. Practic avem de-a face cu o îmbinare, cu o suprapunere stilistică elegantă şi bine realizată. Toate elementele preluate din diverse culturi dau arhitecturii laice o notă monumentală.

Bibliografie:

www. Creştin Ortodox.Ro

Influenţa lui Constantin Brâncoveanu în cultura română
The Role of Constantin Brancoveanu in the Romanian Culture

Prof. Mădălina Cristina Florica

Şcoala Gimnazială „Barbu Ionescu" Urzicuţa
Localitatea Tuglui, Judeţul Dolj

Abstract

Constantin Brancoveanu was born in 1654 in Brancoveni, in an old boyar family and he benefited from a privileged education for those times. After he became ruler, he initiated an ample campaign of religious and laic constructions, harmoniously combined in a new and unique style called the "Brancovan" style. Constantin Brancoveanu took upon himself the role of patron of the printing press and schools in Wallachia (The Romanian Country) and he was also the founder of many churches. He even began his reign through an act of culture, namely through the publication of the Bible from Bucharest, the first complete edition of the Holy Scripture in the Romanian language. Last but not least, he initiated the printing of several categories of books: books for the church service, books of theology, books for school instruction, books for combatting the Catholicism and Calvinism, all translated into Romanian, Greek, Slavonic and even Arabic.

Key words: *education, religious, theology, culture, school.*

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în judeţul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei („Papa") Brâncoveanu şi al Stancăi (Cantacuzino), sora domnitorului Şerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spaţiul românesc), care i-a oferit o educaţie aleasă pentru acele vremuri, învăţând, printre altele, greaca, latina şi slavona.

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al culturii. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârşit şi bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace. Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală şi sculptură tradiţională autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit *stilul brâncovenesc*. Stilul brâncovenesc a apărut în Transilvania şi Ţara Românească, între anii 1678 şi 1725. S-a născut la Hurezi, unde se află principala ctitorie de cult a lui Constantin Brâncoveanu şi totodată, cel mai vast ansamblu de arhitectură monastică din Ţara Românească. De asemenea, este rezultatul firesc al evoluţiei artistice şi culturale din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Anii 1688-1714 marchează epoca lui Constantin Brâncoveanu, şi sunt printre cei mai prosperi din arta şi cultura românească. Experienţa artistică tradiţională îşi sporeşte vigoarea prin asimilarea unor mijloace de circulaţie europeană, anii domniei Brâncoveanului reprezintă

un moment de vârf în dezvoltarea artei româneşti. Din nordul Transilvaniei şi până pe coastele răsăritene ale Mediteranei, din Epir şi până în Caucaz, autoritatea culturii şi artei brâncoveneşti a fost o mărturie de valoare a cărei semnificaţie face de prisos orice comentariu. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura şi artele plastice din Ţara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Stilul brâncovenesc se distinge prin expresivitatea conferită de volumele arhitectonice ale scărilor exterioare, ale foişoarelor sau loggiilor, care personalizează în mod pitoresc aspectul faţadelor. Sistemul tradiţional al decorării cu arcaturi de ciubuce mai este încă aplicat, dar ornamentica bogată a ancadramentelor, a coloanelor şi a balustradelor trădează, prin motivele vegetale compuse în vrejuri, influenţa barocă. Proporţiile devin mai zvelte şi mai armonioase, ele dovedesc o mai grijulie elaborare a planurilor. Atât decorul cât şi spaţiile libere, structurate de coloane, neagă masivitatea formelor arhitectonice; pridvorul deschis ajunge de exemplu a fi un element reprezentativ al clădirilor. Boltirea se face de obicei în semicilindru sau cu cupole semisferice. Decorul poate fi sculptat din piatră sau aplicat sub forma unor reliefuri din stuc. În decoraţia din piatră predomină motivele florale, în stuc sunt des întâlnite ornamente de tip oriental.

În pictura epocii pătrund pentru prima oară subiecte laice, portretul de exemplu, reprezentat în serie în vaste galerii de caracter votiv, sau compoziţii istorice precum *Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol* din Palatul Mogoşoaia, în timp ce subiectele religioase tradiţionale sunt îmbogăţite de noi teme iconografice, preluate datorită răspândirii culturii scrise din scrierile apocrife şi din literatura patristică. Nouă este şi tendinţa spre un stil narativ, în pofida caracterului monumental-reprezentativ al picturilor. Aceasta se făcuse pentru prima oară simţită în pictura moldovenească, la Sucevița. Elementele decorative care abundă în ornamentica monumentală se întâlnesc şi în mediul picturii. Şcoala principală de pictură brâncovenească este cea de la Hurez, reprezentanţi de seamă ai stilului au fost Pârvu Mutu şi zugravul Constantinos.

Cea mai puternică influenţă care îmbogăţeşte tradiţia post-bizantină a epocii este exercitată de către aşa-numita Şcoală italo-cretană. Temele iconografice sunt influenţate şi de pictura apuseană.

Capodopere ale stilului brâncovenesc în pictură se regăsesc în decorul bisericii Doamnei din Bucureşti (1688-1689, executat de zugravul grec Constantinos în colaborare cu Ioan). Picturile murale ale Mănăstirii Horezu (1692-1694) reprezintă corolarul picturii brâncoveneşti. Deşi se pot distinge atât documentar cât şi stilistic mai multe mâini care au

contribuit la ansamblu, întregul decor este subordonat unei concepţii unitare. Meşterul principal a fost Constantinos. În biserica din Filipeştii de Pădure, Pârvu Mutu zugraveşte, la anul 1692, tabloul votiv al familiei Cantacuzino.

Sculptura este, precum în perioada medievală, subordonată arhitecturii, de care se leagă organic. Sculptura decorativ-monumentală acoperă dens ancadramentele uşilor şi ferestrelor, precum şi coloanele. Ea este supusă unei puternice influenţe baroce, care duce la dominanţa motivelor vegetale compuse în vrejuri. Elementele barocului apusean sunt însă integrate organic în arta autohtonă, dinamismul excentric care caracterizează arta contrareformei lipseşte bunăoară. În epoca brâncovenească apar primele motive antropomorfe, de exemplu în ornamentica în basorelief a bisericilor bucureştene Fundenii Doamnei (1699), Colţea (1700) şi Stavropoleos (1724-1730), sau în cea a bisericii fostei mănăstiri Berca şi a bisericii fostei mănăstiri Văcăreşti. În decursul secolului al XVIII-lea sculptura monumentală de tradiţie brâncovenească a parcurs un proces continuu de bastardizare, evident în decorul bisericilor din Brădeşti, Dolj, şi Baia de Fier, sau în cel al bisericii Schitului Balamuci. Influenţa barocă se manifestă şi în decorul care se dezvoltă tot mai abundent pe bordurile pietrelor funerare. Acestea sunt adesea evidenţiate prin stemele de familie, inscripţia fiind de obicei aşezată într-un registru central, ca de pildă în cazul pietrelor funerare ale lui Iordache şi Matei Cantacuzino, la Cotroceni, ale Bălaşei Cantacuzino şi patriarhului Dionisie (ambele la Târgovişte).

În sculptura în lemn predomină ornamentul floral, de remarcat la uşile bisericii mănăstirii Horezu şi la cele ale Bisericii Stavropoleos din Bucureşti. În cazul iconostaselor sunt frecvente motivele fitomorfe, uneori cu figuri de animale, dar se întâlneşte şi reprezentarea lui Ieseu. Deoarece această epocă a influenţat în mod hotărâtor evoluţiile de mai târziu, termenul se foloseşte prin extensie şi pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordaţi, până către anul 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raţionaliste, dar exuberanţa lui decorativă permite şi folosirea termenului de baroc brâncovenesc[1].

Constantin Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al tiparului şi şcolilor din Ţara Românească, dar şi din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la şcoala românească din Şcheii Braşovului[2]. S-a înconjurat de personalităţi de cultură din ţară şi străinătate, susţinând financiar şi diplomatic pregătirea tinerei generaţii de cadre în şcolile europene.

---

[1] Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987

[2] Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, Tipografia „Neamul Românesc", Vălenii de Munte, 1908

În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărţi româneşti, greceşti, slave şi chiar arabe, turceşti şi georgiene. Constantin Brâncoveanu a înfiinţat în 1694 Academia domnească din Bucureşti, o şcoală superioară („colegiu public pentru pământeni şi străini") având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava", şcoală care a fost reorganizată, în anul 1707 şi având în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol.

În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava", funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în slavoneşte şi în româneşte. Aşa au fost şcolile de la mănăstirile *Sfântul Gheorghe Vechi* şi *Colţea*, amândouă în Bucureşti, care pregăteau dieci pentru cancelariile domneşti, preoţi şi dascăli. O serie de şcoli româneşti existau în oraşele ţării, în mănăstiri şi chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcau biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) şi biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu.

Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmboviţa şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti, existentă şi azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna Marica. A mai zidit o biserică în satul Doiceşti, Dâmboviţa – în 1706. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai.

În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „*Hurezi*"), cu hramul Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena. Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi şi Mănăstirea Turnu din Târgşoru Vechi, Prahova[3].

Voievodul Constantin Brâncoveanu a rămas în istorie şi în conştiinţa naţională şi ca un mare ocrotitor al tiparului. Domnia lui debutează printr-un act de cultură şi anume prin apariţia

[3] Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004.

Bibliei de la Bucureşti, prima ediţie integrală a Sfintei Scripturi în limba română, operă de mari proporţii pentru acel timp (944 pagini format mare, pe două coloane, cu literă măruntă). Tipărirea începuse încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim tiraj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieţii acestuia. Al doilea tiraj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt al Ţării Româneşti, fusese „ispravnicul" lucrării de tipărire a acestei prime *Biblii* româneşti. Pe lângă tipografia mai veche înfiinţată în 1678 la Bucureşti de către mitropolitul Varlaam, s-au înfiinţat acum câteva tipografii noi: la Buzău în 1691, prin străduniile episcopului Mitrofan (un moldovean, fost episcop de Huşi), la Snagov în 1694, la Râmnicu Vâlcea în 1705, la Târgovişte în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care, dintr-un smerit ieromonah, a ajuns să fie ales în 1705 episcop la Râmnic, iar în 1708 mitropolit. S-au tipărit felurite cărţi: de slujbă, de teologie, de învăţătură, de combatere a catolicismului şi calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă şi chiar arabă.

Pe 15 august 1714, când creştinii pomeneau Adormirea Maicii Domnului, chiar în ziua în care voievodul împlinea 60 de ani, a fost adus, împreună cu ceilalţi prizonieri, la Yali Köskü („Pavilionul mării"). Erau prezenţi sultanul Ahmet al III-lea, marele vizir Gin Ali, reprezentanţii diplomatici ai Franţei, Angliei, Rusiei şi Austriei. Li s-a cerut să renunţe la credinţa ortodoxă strămoşească, pentru a fi graţiaţi, dar voievodul şi-a încurajat fiii sa fie statornici în credinţă, fiind singurul bun ce le-a mai rămas. Înfuriat, sultanul a poruncit sa fie tăiate mai întâi capetele celor patru copii ai voievodului, apoi cel al sfetnicului Ianache, crezând că astfel îi va înfrânge credinţa. Dar Brâncoveanu, îndurerat, şi-a făcut semnul crucii spunând: „Doamne, fie voia Ta!" şi a întins singur capul său călăului. Cele şase trupuri decapitate au fost aruncate în apele Bosforului, iar capetele purtate pe uliţele cetăţii.

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol. II, Bucureşti, 1936
2. Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004.
3. Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987

http://www.mariromani.ro/personaj.php?id=21
http://www.crestinortodox.ro/sarbatori/sfintii-martiri-brancoveni/

Stilul brâncovenesc

The Brancovan Style

Prof. înv. primar Mariana Vladu, Prof. înv. primar Vasile Vladu

Liceul cu Program Sportiv
Slatina, judeţul Olt

Abstract

In the architecture of older buildings in Romania, in painting, in sculpture and decorative arts, one of the most wonderful and easy to recognize style is the Brancovan style. This is considered to be the very first Romanian style. Brancoveanu's architectural style is considered as eclectical, a style in which oriental, baroque, Renaissance and Walachian elements are used. The origin of the style's name comes from the ruler known as Constantin Brancoveanu. In the 18th century, Brancoveanu's style becomes a national style and extends towards Walachia and Transylvania. Brancoveanu's style is considered to be „the first Romanian style". It is also known as the Romanian Renassaince style. The most common characteristic of Brancoveanu's architectural style is the eclecticism. Not even in the previous centuries can we talk about a pure style. Based mostly on Roman-Byzatine structures with a few gothic influences, which had been popular around that time in Moldavia, a few oriental, Baroque and Renassaince elements were added. To summarise, Brancoveanu's style was deemed to be a magnificent mixture of different well-known styles.

Keywords: *Brancovan style, churches, monasteries*

În arhitectura clădirilor vechi din România, unul dintre stilurile cele mai impozante şi mai uşor de recunoscut este stilul brâncovenesc. Este un stil eclectic în arhitectură, care preia elemente orientale, baroce, renascentiste, bizantine, valahe etc. Numele stilului provine de la cel al domnitorului Constantin Brâncoveanu. Acest stil acoperă perioada de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea (1678-1725), în arta românească. În secolul al XVIII-lea stilul brâncovenesc devine stil naţional şi se extinde în Ţara Românească şi în Transilvania. Stilul brâncovenesc este considerat „primul stil românesc" şi mai este cunoscut sub numele de „stil românesc renascentist".

Stilul brâncovenesc a salvat arhitectura muntenească de monotonia rutinei. „Nevoia unei înoiri în acest domeniu se manifestase încă de timpuriu: activitatea pietrarilor, din vremea lui Matei Basarab, nu constituise decât o încercare de a îndeplini această cerinţă de noutate, prin reintroducerea în decoraţia monumentelor a sculpturii, din ce în ce mai rar folosită, în cea de-a doua jumatate a secolului XVII"[1] Una dintre trăsăturile fundamentale a stilului brâncovenesc este importanţa deosebită pe care o acordă ornamentului. Ornamentul pare a fi orientat. El trebuie să fie distribuit mai ales în zonele de vizibilitate maximă, acolo unde poate fi perceput şi decodat, tinzând aşadar spre exterior. Opera de arhitectură brâcovenească este decorată şi în zonele cu vizibilitate redusă, ba chiar şi în zonele practic

[1] Lăzărescu Emil, Volum colectiv - *Arta în Ţara Românească de la începutul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1970, p.40.

inaccesibile privirii curente. Nevoia de ornament vine din nevoia de aliniere cu alte culturi, din predispoziţia generală spre baroc. Toate culturile foloseau ornamentul în arhitectură, marea lor majoritate nu în ipostaza de accesoriu, de surplus, ci chiar ca element constitutiv, indispensabil al operei, de aceeaşi natură ontologică cu toţi ceilalţi „atomi" ai acesteia. Decorul poate fi sculptat în piatră (decoruri florale) sau aplicat sub forma unor reliefuri din stuc (motive de inspiraţie orientală). Ornamentul conferă construcţiilor în stil brâncovenesc expresivitate şi eleganţă barocă. Evoluţia planurilor, atât în arhitectura civilă, cât şi în cea religioasă, trece de la ceva cât se poate de simplu (aproape banal) la ceva cât se poate de încărcat. Această schimbare este specifică în primul rând arhitecturii baroce, care renunţă la simplitatea Renaşterii în favoarea unor decoraţii somptuoase, uneori excesive. Stilul brâncovenesc păstrează totuşi un echilibru între simplitate şi ornamentare excesivă. „Ca un fapt important, s-a constat că în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, mult mai bogat împodobite decât ctitoriile domneşti erau cele ale Cantacuzinilor – familie înrudită cu voievodul. Mai diverse ca repertoriu de forme, incluzând cu mult curaj motive occidentale, mai abundente ca suprafaţă contaminată, ornamentele în piatră de la ctitoriile cantacuzineşti sunt în acelaşi timp executate într-un relief înalt"[2]. Principala ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu – mănăstirea Hurezi este o interpretare simplificată a bisericii episcopale de la Argeş. Practic, Manea zidarul, încearcă să menţină la mănăstirea Hurezi linia stilistică specific românească. Elementul de atracţie[3] îl formează pridvorul, mai scund decât pronaosul, dar într-un raport echilibrat cu peretele de deasupra arcadei. Coloanele (în special bazele şi ancadramentele lor) sunt similare celor de la Biserica Doamnei din Bucureşti. Acestea sunt reprezentative pentru noua orientare stilistică. Decoraţia care apare aici (motivul vegetal stilizat într-un relief foarte puţin adânc şi modelatura faţadelor, similară monumentelor anterioare din stuc) este repetată aproximativ de toate ctitoriile brâncoveneşti. Aici ornamentaţia este bogată, însă multe alte edificii brâncoveneşti nu fac risipă de ornamente. În schimb, în monumente de spaţiu sacru, realizate în aceeaşi perioadă de membrii familiei Cantacuzino, decorul ajunge la un grad de autonomizare. Spre exemplu, biserica Fundenii doamnei de lângă Bucureşti, ctitorie a spătarului Mihail Cantacuzino din 1699, monument unic în arhitectura românească. Acadramentele şi coloanele sunt realizate în maniera brâncovenească, însă decoraţia sculpturală în piatră este mult mai bogată, realizată într-un relief înalt cu motive de inspiraţie apuseană. „Restul faţadelor sunt câmpul de desfăşurare a unei fantezii irepresibile. În afară de medalioane cu

[2] Florea,Vasile - *Istoria Artei Româneşti*, Vol III, Chişinău, Editura Hyperion 1991, p. 402.
[3] Idem, p. 402.

flori şi fructe, în afară de panourile cu vaze şi cu flori tratate aproape naturalist, ca în miniaturile persane sunt închipuite adevărate peisaje[4]". O altă caracteristică a arhitecturii brâncoveneşti este predispoziţia pentru logii, foişoare, galerii şi pridvoare - idee preluată de la arhitectura Renaşterii sau de la reşedinţele princiare de la Constantinopol. Acestea contribuie la monumentalitatea formelor, sub o înfăţişare sofisticată şi bine-ordonată, care să se impună de la distanţă. Atât construirea spaţiului sacru, cât şi cea a spaţiului privat se fundamentează pe aceleaşi idei estetice. Intresant este că, apare un foarte mare interes pentru spaţiul privat. Arhitectura răspundea cerinţelor de viaţă ale boierimii şi domniei, care trebuia permanent să-şi etaleze statutul social, bogăţia. „Haina făcea omu, mai ales în lumea medievală, pentru că ea era un simbol al statutului său social, era o uniformă. De altfel, în Evul Mediu, fiecare stare, fiecare meserie, îşi avea uniforma ei. Ca şi haina, locuinţa, casa, prin confortul pe care îl conferă şi aspectul agreabil pe care-l deţinea, a devenit un simbol al poziţiei sociale înalte, posibilităţilor şi puterii economice a posesorului său"[5].

Palatul de la Mogoşoaia, palatul domnesc de la Bucureşti (astăzi dispărut) şi palatul de la Potlogi sunt cele mai importante monumente de arhitectură construite din voinţa lui Brâncoveanu. Diferenţele stilistice sunt aproape insesizabile. Şi Palatul de la Mogoşoaia şi cel de la Potlogi au fost construite într-un stil specific Renaşterii cu o decoraţie barocă, exuberantă. O caracteristică specifică construcţiilor brâncoveneşti laice este comunicarea perfectă a arhitecturii cu peisajul. Palatul de la Mogoşoaia este construit pe malul unei ape, iar faţada palatului se dublează prin reflectarea în apă. Din nou, un element inspirat de arhitectura renascentistă. Împrejmuirea cu zid masiv şi intrarea printr-o poartă fastuoasă flancată de un turn, colonada ce susţine arcadele trilobate din piatră, cu capitel compozit duc cu gândul la arhitectura din Istambul. Practic avem de-a face cu o îmbinare, o suprapunere stilistică elegantă şi bine realizată. Toate elementele preluate din diverse culturi dau arhitecturii laice o notă monumentală.

Cea mai răspândită trăsătură a arhitecturii brâncoveneşti este ecletismul. De un stil pur nu poate fi vorba nici în secolele anterioare. Pe fondul unor structuri de obârşie româno-bizantine, cu câteva influenţe gotice (care făcuseră carieră în Moldova) s-au adăugat elemente orientale, renascentiste şi baroce. Pe scurt, aşa poate fi definit stilul brâncovenesc. O îmbinare reuşită de stiluri diverse.

---

[4] Idem, p. 403
[5] Ioan Augustin, - *Ce este şi cum arată arhitectura cu specific naţional?,* Conferinţă NEC

- În pictura epocii pătrund pentru prima oară subiecte laice, portretul de exemplu, reprezentat în serie în vaste galerii de caracter votiv, sau compoziţii istorice precum *Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol* din Palatul Mogoşoaia, în timp ce subiectele religioase tradiţionale sunt îmbogăţite de noi teme iconografice, preluate datorită răspândirii culturii scrise din scrierile apocrife şi din literatura patristică. Nouă este şi tendinţa spre un stil narativ, în pofida caracterului monumental-reprezentativ al picturilor. Aceasta se făcuse pentru prima oară simţită în pictura moldovenească, la Sucevița. Elementele decorative care abundă în ornamentica monumentală se întâlnesc şi în mediul picturii. Şcoala principală de pictură brâncovenească este cea de la Hurez, reprezentanţi de seamă ai stilului sunt Pârvu Mutu şi zugravul Constantinos care au realizat o serie de capodopere ale artei brâncoveneşti: decorul bisericii Doamnei din Bucureşti (1688-1689), tabloul votiv al familiei Cantacuzino din biserica aflată la Filipeştii de Pădure (1692), dar şi picturile murale ale Mănăstirii Horezu (1692-1694).

Sculptura este precum în perioada medievală subordonată arhitecturii, de care se leagă organic. Sculptura decorativ-monumentală acoperă dens ancadramentele uşilor şi ferestrelor, precum şi coloanele. Ea este supusă unei puternice influenţe baroce, care duce la dominanţa motivelor vegetale compuse în vrejuri. Elementele barocului apusean sunt însă integrate organic în arta autohtonă, dinamismul excentric care caracterizează arta contrareformei lipseşte bunăoară. În epoca brâncovenească apar primele motive antropomorfe, de exemplu în ornamentica în basorelief a bisericilor bucureştene Fundenii Doamnei (1699), Colţea (1700) şi Stavropoleos (1724-1730), sau în cea a bisericii fostei mănăstiri Berca şi a bisericii fostei mănăstiri Văcăreşti. În decursul secolului al XVIII-lea sculptura monumentală de tradiţie brâncovenească a parcurs un proces continuu de bastardizare, evident de pildă în decorul bisericilor din Brădeşti, Dolj, şi Baia de Fier, sau în cel al bisericii Schitului Balamuci.

Influenţa barocă se manifestă şi în decorul care se dezvoltă tot mai abundent pe bordurile pietrelor funerare. Acestea sunt adesea evidenţiate prin stemele de familie, inscripţia fiind de obicei aşezată într-un registru central, ca de pildă în cazul pietrelor funerare ale lui Iordache şi Matei Cantacuzino, la Cotroceni, ale Bălaşei Cantacuzino şi patriarhului Dionisie (ambele la Târgovişte)

În sculptura în lemn predomină ornamentul floral, de remarcat la uşile bisericii mănăstirii Horezu şi la cele ale Bisericii Stavropoleos din Bucureşti. În cazul iconostaselor sunt frecvente motivele fitomorfe, uneori cu figuri de animale. Artele decorative înfloresc

în epoca brâncovenească. Deosebite sunt realizările din domeniul argintăriei, din cel al lemnului sculptat şi al broderiei.

Dacă, de-a lungul secolelor, în spaţiul românesc, mai degrabă s-au adaptat, ca ecouri târzii, direcţii, curente, mişcări artistice din alte culturi, stilul brâncovenesc (care nu se reduce numai la epoca Brâncoveanu, ci şi la cea care o preceda, precum şi la cea care o urmează) este una dintre puţinele manifestări arhitecturale generate în interiorul acestei zone geografice, cu o personalitate atât de puternică încât este recunoscut ca atare şi de specialiştii în domeniu din alte ţări.

Bibliografie:

1. Florea, Vasile- *Istoria Artei Româneşti,* Vol III, Chişinău, Editura Hyperion, 1991.
2. Ioan, Augustin - *Ce este şi cum arată arhitectura cu specific naţional?*, Conferinţă NEC.
3. Lăzărescu Emil, Volum colectiv - *Arta în Ţara Românească de la începutul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1970.
4. Manea, Anton Cristina - *Structura şi restructurarea marii boierimi din Ţara Românească de la începutul secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, Editura Meridiane, 2003.

Strategia păcii din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu
A Peace Strategy-the Politics of Ruler Brancoveanu

Prof. Luminița Agachi
Colegiul Tehnic „Dimitrie Leonida”
Iaşi, România

Abstract

Constantin Brancoveanu, a generous founder of the monastic settlements, has paid special attention to Hurez, designed with its intention to become an eternal resting place for himself and his descendants. In the 18th century, the Brancovan style becomes a national one and spreads throughout Wallachia and Transylvania. Brancoveanu's foundation from Sambata-de Sus, is located under the high stone porches of Fagaras Mountains. A Man with a vast culture, he translated partially, from Greek to Romanian, pieces of work of John VI Cantacuzino, and of the Saint: Gregory the Theologian and John Chrysostom.

Keywords: *Founder, culture, architectural style*.

Fiul postelnicului Papa Brâncoveanu şi al Stancăi Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu urca pe tronul Ţării Româneşti, la 29 octombrie 1688. Descendent a două mari familii boiereşti româneşti, Basarabii şi Craioveştii, strănepot al lui Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu şi urmaşul familiei Cantacuzinilor, a fost ultimul domn ortodox al românilor de pretudindeni. Prin întreaga sa viaţă a definit în chip ortodox desăvârşit cultura politică românească, într-o perioadă tulbure din punct de vedere politico-militar. La 34 de ani, cu sprijinul unchilor săi, stolnicul Constantin Cantacuzino şi marele spătar Mihail Cantacuzino, a urcat pe tron fiind susţinut de boierii pământeni, cu excepţia rudelor fiului nevârstnic al lui Şerban vodă, Gheorghe. Imediat după urcarea pe tron, Brâncoveanu le-a cerut austriecilor garanţii că Ţara Românească nu va avea un regim de ocupaţie militară, însă austriecii au refuzat negocierile şi în 1690 au intrat cu trupe în principat, cu intenţia de a ocupa Bucureştiul. Profund conştient de realităţile politice ale secolelor XVII şi XVIII, Voievodul urmărea în această perioadă, în care Ţara Românească era prinsă fără apărare între cele trei mari imperii (Habsburg, Ţarist şi Otoman), o politică de pace cu toate marile puteri. Conflictele între interesele expansioniste a celor trei mari imperii la graniţele Ţării Româneşti, vasala otomanilor, credinţa ortodoxă ameninţată de pericolul catolic şi islamic, alianţe şi înţelegeri secrete, rivalităţi între puternicele familii boiereşti, intrigi, trădări şi mari averi de apărat - erau realităţile sfârşitului de secol XVII când începea domnia lui Constantin Brâncoveanu. Urmând principiul păstrării bunelor relaţii cu turcii şi a echilibrului în relaţia cu toate cele trei mari puteri ca bază a politicii sale externe, Brâncoveanu a căutat, în primii ani ai domniei, alianţa cu celelalte două principate române, pentru o politică externă unitară.

În momentul în care habsburgii le-au impus românilor trecerea la catolicism, Brâncoveanu a intervenit pe lângă Leopold I pentru apărarea credinţei ortodoxe şi pentru ca

românii să nu fie forţaţi să treacă la catolicism. Datorită calităţilor sale intelectuale şi morale deosebite, înainte de a urca pe tronul Ţării Româneşti, a ocupat diferite funcţii importante, de mare logofăt în Divanul domnitorului Duca Vodă, precum şi al lui Şerban Cantacuzino. Constantin Brâncoveanu nu şi-a dorit să ajungă la domnie. La insistenţele boierilor şi a promisiunilor de a fi sprijinit la domnie cu devotament de către aceştia, Constantin Brâncoveanu a acceptat urcarea pe tron, imediat după moartea lui Şerban Cantacuzino care l-a dorit şi i-a lăsat „pecetea" domnească. În aceste împrejurări, afirmaţiile domnitorului sunt concludente „*Domnia aceasta, eu nu o pohtesc, ca să-mi înmulţesc grijile şi nevoile ... în vremi ca acestea turburate, încongiuraţi de oşti de vrăşmaşi*".

Constantin Brâncoveanu este unul dintre cei mai fervenţi apărărtori ai ortodoxismului, motiv pentru care Biserica ortodoxă l-a santificat înpreună cu copii. Pe plan european au loc numeroase transformări de ordin religios şi politic între Imperiul Habsburgic - purtător al catolicismului - şi Imperiul Otoman, care dorea să-şi consolideze puterea politică în Europa. Domnitorul are meritul de a fi putut stăvili o mişcare iezuită deosebit de puternică şi în plină ascensiune, care a dus la acea diversiune prin care mitropolitul Ardealului, Atanasie Anghel, a optat pentru greco-catolici. Pentru ca aceste mişcări şi influenţe să nu pătrundă în spaţiul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a folosit o serie de mijloace, de actualitate şi astăzi, prin care a reuşit să menţină şi chiar să promoveze spiritul ortodox. La urcarea pe tron, Ţara Românească era prinsă în încleştarea imperiilor care-şi disputau hegemonia asupra acestei părţi a continentului. Cu toate acestea Brâncoveanu a reuşit să asigure pentru supuşii săi un răgaz de linişte şi de stabilitate, prin menţinerea relaţiilor tradiţionale cu Sublima Poartă şi prieteneşti cu Habsburgii şi cu Imperiul lui Petru cel Mare.

Constantin Brâncoveanu fusese ales domn într-un moment care putea fi decisiv pentru politica Ţării Româneşti: tocmai se afla în drum delegaţia trimisă la Viena de Şerban Cantacuzino, ca să jure credinţă împăratului şi să declare pe faţă Ţara Românească de partea Ligii, rupând vechile legături cu Poarta. Noul domn a confirmat instrucţiunile soliei, a admis depunerea jurământului şi încheierea tratatului, condiţionând însă aplicarea lui de prezenţa trupelor austriece în număr suficient în Ţara Românească. Brâncoveanu scria lui Constantin Bălăceanu, unul dintre solii trimişi la Viena: „Încă nu este vremea a ceea ce gândeşti, că turcul şi tătarul încă este în puterea lor". A fost primul domnitor român „care a aplicat în mod conştient, în politica externă europenizarea, ceea ce presupune o strategie a păcii, întemeiată pe negocieri, relaţii personale, corespondenţă secretă, stimularea relaţiilor culturale şi artistice, receptivitate şi asimilare a ceea ce se numea spirit european". Anii domniei lui Brancoveanu au fost marcaţi de un progres economic, de iniţiative de

modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. Brâncoveanu a organizat cancelaria statului în vederea întreţinerii raporturilor cu puterile străine. Epoca brâncovenească s-a deschis influenţelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Principalele direcţii ale politicii lui Constantin Brancoveanu au fost: întărirea rolului domniei; reorganizarea sistemului fiscal; promovarea unor relaţii strânse cu Moldova şi Transilvania. Până în anul 1709, Constantin Brancoveanu a menţinut o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, şi Sfântul Imperiu Roman (Habsburgic), a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Ţării Româneşti. În schimbul acceptării dublării haraciului către Înalta Poartă, Constantin Brâncoveanu era întărit pe viaţă domn al Ţării Româneşti de către sultanul Mustafa al II-lea, în anul 1703, la Adrianopol. În anul 1706 şi-a asumat instaurarea unei guvernării proprii, înlăturându-l pe Mihail Cantacuzino din dregătoria de mare spătar, act ce a condus la izbucnirea unui conflict deschis cu Cantacuzinii. Deşi în planul politicii externe aceştia aveau afinităţi pro-ruse, n-au ezitat să uneltească împotriva lui Constantin Brâncoveanu la Înalta Poarta, aducându-i diverse acuze, pentru a obţine mazilirea acestuia şi a urca pe tronul muntean un membru al familiei lor. Relaţiile diplomatice cu Viena s-au reluat în secret, Brâncoveanu reuşind să evite cu abilitate implicarea Ţării Româneşti în războiul dintre Liga Sfântă şi Imperiul Otoman. La 30 ianuarie 1695 Brâncoveanu a primit titlul de Principe al Sfântului Imperiu de la austrieci şi dreptul de a cumpăra proprietăţi, de a construi şi de a primi refugiu pentru el şi întreaga sa familie în Transilvania. Regele Ludovic al XIV-lea al Franţei era aliatul turcilor şi ostil habsburgilor, cu care era în conflict pentru mărirea sferei de influenţă în sud-estul Europei, şi în consecinţă ambasadorul Franţei la Constantinopol a acţionat pentru obţinerea mazilirii domnitorului Brâncoveanu şi înlocuirea lui cu un domnitor străin, devotat intereselor politice franceze. Împăratul, văzând că domnul nu se declară împotriva turcilor, trimise pe Bălăceanu cu un detaşament condus de generalul Heissler (1689). Brâncoveanu chemă atunci în ajutor pe tătari şi alungă pe imperiali din ţară. După aceea oştile româneşti, turceşti şi tătăreşti, în frunte cu domnul Ţării Româneşti, trec în Transilvania şi învinge la Zărneşti pe austrieci: Heissler este luat prizonier, iar Constantin Bălăceanu cade în luptă (11/21 august 1690). Poarta, cu ajutorul lui Brâncoveanu, ridică în scaunul principatului ardelean pe Emeric Thokoly, care nu se poate menţine decât scurt timp. În anii următori, până la încheierea păcii, Brâncoveanu caută să fie bine cu amândouă părţile, dar sprijinindu-se în fapt pe turci. Aceştia îi răsplătiră ajutorul, confirmându-i, după iscălirea păcii de la Karlowitz (1699), domnia pe viaţă.

Politica lui Brâncoveanu faţă de austrieci era plină de neîncredere, din pricina temerii de intenţiile lor de anexare şi de catolicizare. Constantin, stolnicul Cantacuzino scria în taină

agentului său la Moscova: „Nu avem nici o nădejde în nemţi, precum n-am avut niciodată mai înainte, şi ne rugăm lui Dumnezeu ca să nu avem niciodată a face cu dânşii”.

Sfârşitul domniei lui Brâncoveanu, s-a produs în momentul în care turcii l-au bănuit că ar uneltiri împotriva lor, încercând să se alieze în secret cu austriecii sau ruşii. În 1710-1711 în Molodva, Dimitrie Cantemir, trece făţiş de partea lui Petru cel Mare al Rusiei. Brâncoveanu, refuză să participe la această alianţă, din prudenţă, dar după ce doi veri ai lui trec la Cantacuzini, suspiciunea Porţii persistă. După ce împăratul austriac îi conferă titlul de „principe al Sfântului Imperiu”, otomanii devin din ce în ce mai suspicioşi. El, a dus mai multe tratative în secret cu ţarul Rusiei şi împăratul austriac, dar s-a ferit să facă pasul hotărâtor, cât timp i s-a părut că turcul e încă tare. În august 1690, când Brâncoveanu a trecut Carpaţii către Ardeal, alături de principele transilvănean proturc, Thokoly, şi i-a învins pe austrieci la Zărneşti, ginerele său Constantin Bălăceanu, murea ca general în armata austriacă! Constantin Brâncoveanu a încercat în timpul domniei sale să pună la adapost ţara Românească şi să sprijine şi celelalte două provincii româneşti, Moldova şi Transilvania.

Într-o lume a realităţilor politice cu evoluţie sinuoasă, dictate de interesele şi capriciile cancelariilor europene, singurul mijloc de păstrare a autonomiei era adoptarea unei politici suple, adaptabile cu usurinţă fluctuaţiilor Istanbulului sau Vienei. Brâncoveanu trebuia să facă în aşa fel încât niciodată să nu rămână singur în faţa turcilor şi să nu aibă doi duşmani deodată. Faptul că a domnit 26 de ani în vremuri aşa de tulburi indică faptul că a fost înzestrat de Dumnezeu cu calitaţi alese, fiind totodată şi un om al realismului. Să nu uitam că în timpul domniei sale a fost contemporan cu 12 patriarhi de Constantinopol, Moldova schimbând 12 domni, iar la Istanbul într-un singur an schimbându-se nu mai puţin de 4 viziri. Este demn de menţionat faptul că Poarta l-a confirmat în câteva rânduri ca domn pe viaţă, oferindu-i şi tronul Moldovei, pe care l-a refuzat.

Bibliografie:

1. *Martiriul Sfinţilor Brâncoveni* - ediţie redactată şi îngrijită de Desartovici, L. S. - Editura, Bucureşti, Editura Sophia, Alexandria, Editura Cartea Ortodoxă, 2005.
2. Cândea, Virgil (coord.) - *Istoria Românilor, V,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.
3. Dvornik, Francis - *Slavii în istoria şi civilizaţia Europeană*, traducere Diana Stanciu, Editura All Educaţional, Bucureşti, 2001.
4. Ionescu, Ştefan - *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalităţi culturale,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981.
5. Mantran, Robert (coord) - *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina Bârsan, Editura BicAll, 2001.

Constantin Brâncoveanu – domnitor şi ctitor de cultură

Constantin Brancoveanu - Ruler and Founder of Culture

Prof. Veronica Ionela Catană
Liceul Tehnologic „Ştefan Anghel" - Băileşti, jud. Dolj

Prof. Simona Elena Copăcescu
Colegiul Naţional „Elena Cuza" - Craiova, jud. Dolj

Abstract

Constantin Brancoveanu's reign (1688-1714) marks an important point in the evolution of the Romanian culture and art. A complex personality, doubled by a martyrical and courageous spirit, Constantin Brancoveanu took a permanent struggle to preserve national identity and Christian faith during the Ottoman Dominion. Voivode Constantin Brancoveanu was the protector of the printing press, maintaining an intense printing activity, but also he was the ruler of his own architectural style – the"Brancovan style". He supported the economic and cultural progress, surrounded himself with great personalities of culture and founded schools of all levels. He remained in the memory of the Romanian people for his strong faith manifested in front of the Turkish sultans and suffered a martyrical death for the right faith and for Christ, together with his four sons. The Romanian Orthodox Church declared him a saint and a martyr and thus provided an example of bravery and courage, dignity and sacrifice at the same time.

Key words: *protector, reign, culture, martyr, sacrifice.*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu, 1688-1714, marchează un punct important în evoluţia culturii şi artelor pe teritoriul Ţării Româneşti. Un astfel de domnitor curajos şi credincios şi-a început activitatea în împrejurări grele pentru Ţara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci şi austrieci. Printr-o diplomaţie rafinată, ilustrul domn, a ştiut să păstreze legături de prietenie cu toţi, astfel încât ţara să fie scutită de jafuri şi nenorociri. Constantin Brâncoveanu era nepotul de soră al fostului domnitor al Ţării Româneşti, Şerban Vodă Cantacuzino, remarcat pentru meritele sale deosebite în viaţa politică, dar şi pentru preocupările sale intelectuale fiind cunoscător al limbilor greacă, latină şi slavonă. Viaţa sa de familie se definitivează atunci când se căsătoreşte cu Maria, nepoata de fiu a domnitorului Antonie din Popeşti, împreună cu care are 11 copii: patru băieţi şi şapte fete. În timpul domniei sale au fost ridicate biserici şi mănăstiri, s-au deschis şcoli de toate nivelurile, s-au tipărit cărţi în diferite limbi, au fost sprijiniţi şi încurajaţi oameni de cultură, s-au împărţit ajutoare materiale multor aşezăminte monahale din ţară şi străinătate.

Personalitate complexă a culturii româneşti, dublată de un spirit jertfelnic şi îndrăzneţ, Constantin Brâncoveanu a dus o luptă permanentă pentru păstrarea identităţii naţionale şi a credinţei creştine în vremuri de stăpânire otomană. A fost, nu numai un bun organizator al vieţii de stat, al artei şi culturii româneşti, ci şi un neclintit mărturisitor şi promotor al credinţei creştine.

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu au trăit la Bucureşti numeroşi oameni de cultură şi de carte printre care şi unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Ţării Româneşti* pe care nu a reuşit să o termine. De asemenea, a fost un mare sprijinitor al Academiei domneşti de la Mănăstirea Sfântul Sava din Bucureşti, pe care a reorganizat-o aşezând la conducerea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis. În incintele unor mănăstiri funcţionau şcoli în care se preda în limba slavonă şi română, unele chiar în mediul rural.

Domnitorul şi-a asumat rolul de protector al tiparului prin activitatea sa intensă în acest sens. Astfel, domnia sa începe printr-un act de cultură, prin apariţia *Bibliei de la Bucureşti,* prima ediţie integrală în limba română, operă de mari proporţii pentru acel timp (944 pagini, format mare, pe două coloane, cu literă măruntă). Tipărirea începuse încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim tiraj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieţii acestuia. Tot în această perioadă s-au înfiinţat tipografii noi: la Buzău 1691, prin strădaniile mitropolitului Mitrofan, la Snagov după anul 1694, la Râmnicu Vâlcea după an ul 1705, la Târgovişte în anul 1708, toate prin grija şi osteneala lui Antim Ivireanul. Având tipar în mai multe locaţii au apărut şi multe cărţi, fie de teologie, fie de învăţătură sau de combatere a catolicismului care pusese stăpânire pe Transilvania, toate în limba română, slavonă, greacă şi chiar arabă. Cu sprijinul permanent al domnitorului, mitropolitul Antim Ivireanul creează o perioadă de maximă înflorire a culturii româneşti marcată de începuturi greoaie şi nesigure.

Moştenirea culturală pe care ne-a lăsat-o domnitorul prin grija faţă de tipar şi înfiinţarea de şcoli, este dublată de permanenta atenţie pe care Brâncoveanu o acordă construcţiilor de biserici şi mănăstiri. Încă înainte de a ajunge la cârma ţării, voievodul ctitoreşte două biserici, una la Potlogi şi alta la Mogoşoaia lângă Bucureşti, adevărate mărturii pentru eternitate. În vara anului 1690, pune piatra de temelie a Mănăstirii Hurezi, din judeţul Vâlcea, cea mai de seamă ctitorie a sa, cu hramul Constantin şi Elena, cu ziduri rezistente, cu turnuri de apărare şi cu multe dependinţe în interior. În pronaosul bisericii acestei mănăstiri era pregătit mormântul domnitorului şi al soţiei sale, însă din păcate, planurile nu s-au dus la îndeplinire până la capăt. Ceea ce a urmat în viaţa voievodului creştin a marcat întreaga creştinătate prin perseverenţa, curajul, credinţa şi jertfelnicia de care a dat dovadă, până în ultima clipă domnitorul. În Oltenia a refăcut din temelii biserica mănăstirii Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de fraţii Buzeşti şi Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor Craioveşti şi a lui Matei Basarab, în care erau îngropaţi membri ai familiei Brâncoveanu.

Îmbinarea armonioasă între arhitectură, pictură murală şi sculptura tradiţională autohtonă, aduc în prim plan crearea unui stil propriu numit stilul brâncovenesc. Denumirea de stil brâncovenesc sau artă brâncovenească este folosită în istoriografia românească şi reprezintă un sincretism între tradiţiile artistice locale şi alte influenţe occidentale care dăinuiau în acele timpuri. Profunzimea sintezei brâncoveneşti dintre credinţă şi cultură, dintre valorile artistice ale Răsăritului şi Apusului, s-a dezvoltat creativ într-un stil artistic distinct în istoria civilizaţiei europene.

În Bucureşti a ctitorit trei biserici, tot pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată tot secolul trecut şi biserica Sfântul Gheorghe Nou, prezentă şi azi în centrul capitalei, ultima adăposteşte trupul domnitorului adus de soţia sa, în ascuns, în anul 1720. Lanţul construcţiilor de biserici nu se opreşte aici pentru credinciosul voievod român, ci continuă cu ridicarea unei biserici în satul Doiceşti din Dâmboviţa împreună cu unchiul său spătarul Mihai Cantacuzino şi mănăstirea din Râmnicu Sărat închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai. În Transilvania, a zidit o biserică în Făgăraş, alta în Ocna Sibiului, precum şi Mănăstirea Sâmbăta de Sus, un adevărat monument de artă religioasă reprezentativ pentru epoca brâncovenească.

Relaţiile amiabile pe care le-a păstrat domnitorul cu Transilvania şi Moldova se observă şi din daniile pe care acesta le oferea bisericii Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului, pe care au ajutat-o şi alţi înaintaşi de-ai săi. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat, în anul 1698, o subvenţie anuală de 6.000 de aspri, ca să-i fie „de întărire şi ajutor întrucât o ştim ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării”.

După anul 1701, când mitropolitul Atanasie Anghel a acceptat unirea cu biserica „Romei”, domnitorul a trimis scrisori de încurajare tuturor românilor greu încercaţi în aceste vremuri tulburi, sfătuindu-i să rămână statornici în dreapta credinţă strămoşească. Starea de maximă înflorire bisericească şi culturală din Ţara Românească ia sfârşit prin înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Numeroase denunţuri şi intrigi ale rivalilor săi de la Constantinopol, precum şi faptul că în timpul războiului ruso-turc din 1711, unul din boierii săi au trecut de partea ruşilor, i-au determinat pe cârmuitorii turcilor să-l bănuiască de necredinţă şi să-l înlăture din scaun. A urmat o perioadă pentru domnitor şi pentru familia sa, puternic încercată de lovituri şi umilinţe greu de imaginat. Obligat să meargă la Istanbul împreună cu soţia şi cei 11 copii, Brâncoveanu este găsit vinovat pentru trădare şi închis în închisoarea celor şapte turnuri, Edicule. Gravitatea situaţiei este dată şi de faptul că totul se petrecea chiar în săptămâna Patimilor când întreaga creştinătate se

pregătea de comemorarea jertfei lui Hristos pe cruce. Perseverenţa sa şi nemaiîntâlnita credinţă ascunsă într-un suflet de domnitor puternic şi neînfricat, îi împing pe turci să-l decapiteze pe voievod şi pe cei patru fii ai săi în public, demonstrând participanţilor că nesupunerea religioasă şi politică atrag după ele nenorociri şi chiar moarte. Tabloul morbid la care asistă soţia domnitorului împreună cu fiicele şi ginerii săi, nu poate fii descris în cuvinte. Plini de otravă sufletească şi cu speranţele năruite, aceştia doresc să se întoarcă în ţară, însă nu le este permis, fiind mai întâi închişi în Asia Mică şi apoi lăsaţi să revină pe meleagurile natale. Impresionant este nu numai faptul că a rămas neclintit în credinţa sa, chiar şi la apropierea morţii, ci faptul că a avut curajul de a-l mărturisi pe Hristos şi în ultimele clipe ale vieţii sale. Astfel, istoria mărturiseşte că Brâncoveanu sfârşeşte demn în faţa otomanilor încurajându-şi în permanenţă fiii, cu următoarele cuvinte: „*Copiii mei, fiţi curajoşi! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puţin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!"*

Încă de la bun început, de la urcarea pe tron domnitorul dovedeşte acte de curaj şi îşi asumă responsabilitatea pentru întreaga ţară pe care o conduce şi pentru poporul pe care îl cârmuia. Astfel, într-o scrisoare cu data de 31 decembrie 1688, adresată ţarului rus şi ţarinei, Constantin Brâncoveanu scria: „*Slujba mea este să îndur nevoile şi să rabd năpăştile şi chiar să-mi vărs sângele în numele lui Hristos şi al Domnului nostru Dumnezeu pentru credinţă, pentru a mea sfântă, ortodoxă şi apostolească biserică, singura adevărată şi deopotrivă pentru ţara noastră"*. După această dovadă de necontestat a credinţei şi iubirii nemărginite faţă de ţara şi neamul său, Constantin Brâncoveanu a fost păstrat în istorie ca fiind domnitorul cel mai apreciat şi respectat. Un sprijinitor prin cuvânt şi faptă al Ortodoxiei, un voievod care a plecat cu fruntea sus din această lume plină de intrigi şi răutate, lăsând în urma sa un exemplu concret de vitejie şi demnitate. Prezenţa monumentelor pe care le-a realizat în timpul vieţii constituie un argument al cinstirii şi slăvirii sale pentru eternitate. Credinţa continuă în Dumnezeu, mijloacele materiale de care dispunea în calitatea sa de conducător şi preocuparea sa pentru cultură şi artă, au avut ca urmare înălţarea a numeroase mănăstiri şi biserici.

Bibliografie:

1. Cristea, Gherasim, - *Viaţa Sfântului Martir Constantin Vodă Brâncoveanu*, Editura Episcopiei Râmnicu Vâlcea, 2001.
2. Ionescu, Ştefan - *Epoca brâncovenească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.
3. Păcurariu, Mircea - *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. II, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994.

Constantin Brâncoveanu – făuritor de cultură

Constantin Brâncoveanu - a Creator of Culture

Prof. înv. primar Diana Raţiu

Şcoala Gimnazială „Virgil Iovănaş“
Şofronea, Arad, România

Abstract

This paper presents us the prince Constantin Brâncoveanu, seen as a highly cultivated man. Constantin Brancoveanu was the prince of Wallachia between 1654-1714. His 26 years of reign were a period of great cultural and artistic prosperity. During his reign, it was typed the first edition of the Bible in the Romanian language (1687). During his time, there were also built many churches and monasteries. Therefore, Constantin Brancoveanu was a great founder of culture and holy houses, a protector of orthodoxy, an important person from the history of the Romanian people.

Key words: *Brancoveanu orthodoxy, monasteries, churches, the Bible*.

La 28 octombrie 1688 înceta din viaţă Şerban Vodă Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti, în timpul căruia s-a început tipărirea primei ediţii integrale a *Bibliei* în limba română. În aceeaşi zi boierii munteni au ridicat în scaunul de domnie pe nepotul de soră al celui decedat, logofătul Constantin Brâncoveanu. Acesta cunoştea greaca, latina şi slavona, fiind chemat de tânar în slujba domnească sub Gheorghe Duca şi Şerban Cantacuzino, ajungând în cele din urmă, mare logofat. Şi-a început domnia în împrejurări grele pentru Ţara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci şi austrieci. Noul domn, printr-o diplomaţie deosebită, a ştiut să păstreze legături de prietenie cu toţi, astfel ca ţara să fie scutită de jafuri şi pustiiri din partea unor oşti străine. Cei 26 de ani de domnie reprezintă din acest punct de vedere o epocă de maximă strălucire culturală şi artistică. S-au ridicat biserici şi mănăstiri, s-au deschis şcoli de toate gradele, s-au tipărit carţi în diferite limbi, au fost sprijiniţi şi încurajaţi oamenii de carte, s-au acordat ajutoare materiale multor aşezăminte bisericesti ortodoxe căzute sub dominaţie otomană.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la Bucureşti numeroşi învăţaţi străini, fie reprezentanţi ai culturii italiene, fie ai celei greceşti. Pe lângă învăţaţii străini, şi-au

desfăşurat activitatea şi numeroşi oameni de carte români: stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Ţării Româneşti*, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, primul din ei fiind ,,cronicarul oficial" al domniei lui Brâncoveanu, cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Ţării Româneşti, fraţii David şi Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai", de la care a rămas prima *Psaltichie* românească cunoscută, episcopii Mitrofan şi Damaschin de la Buzau, mitropolitul Teodosie şi urmaşul său, marele cărturar Antim, originar din Ivria (Gruzia), la care se adaugă mai multi copişti de manuscrise româneşti, clerici sau mireni.

Constantin Brâncoveanu a sprijinit Academia Domnească de la mănăstirea Sfântul Sava din Bucureşti, pe care a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Chimenitul, urmat de Marcu Porfiropol. În 1707 domnitorul a procedat la o nouă reorganizare a ei, cu ajutorul câtorva cărturari ai vremii. Academia era organizată ca o Facultate de Litere şi Filosofie din cadrul universităţilor apusene. Paralel cu Academia de la Sfântul Sava, funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în slavoneşte şi româneşte. Astfel au fost şcolile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi şi Colţea, amândouă în Bucureşti, care pregăteau dieci pentru cancelariile domneşti, preoţi şi dascăli. În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci renumite, cu lucrări procurate în mari centre culturale din Apus, tiparite în limbi clasice sau de circulaţie, în diferite epoci. Între ele s-au remarcat biblioteca de la mănăstirea Mărgineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia, precum şi biblioteca mănăstirii Hurezi, fondată chiar de Constantin Brâncoveanu.

Domnul muntean a fost şi un ocrotitor al tiparului. Domnia lui începe printr-un act de cultură şi anume prin apariţia *Bibliei de la Bucureşti*, prima ediţie integrală a ei în limba română, operă de mari proporţii pentru acel timp (944 pagini format mare, pe două coloane, cu literă măruntă). Tipărirea începuse încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim triaj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieţii acestuia. Al doilea triaj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt, a fost ,,ispravnicul" lucrării de tipărire a acestei prime *Biblii* româneşti. Era o operă de colaborare a cărturarilor români de pretutindeni. Pe lângă tipografia mai veche înfiinţată în anul 1678 la Bucureşti de către mitropolitul Varlaam, s-au pus bazele altor câteva tipografii noi: la Buzău în 1691 prin strădaniile episcopului Mitrofan (fost episcop de Huşi), la Snagov, după 1694, la Râmnicu Vâlcea în 1705, la Târgovişte în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care a fost ales în 1705 episcop la Râmnic, iar în anul 1708 mitropolit. S-au tipărit carţi de slujbă, de teologie, de învăţătură, de combatere a catolicismului şi calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă şi

chiar arabă. De pildă, în tipografia înfiinţată de episcopul Mitrofan de Buzău, s-au imprimat *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă, în româneşte (1691), cele 12 *Mineie* cu tipicul, *Paremiile* şi *Sinaxarul* în româneşte (1698). În tipografia de la Bucureşti, pusă din 1691 sub conducerea ieromonahului Antim Ivireanul, au apărut mai multe carţi de slujbă sau învăţătură, între care şi un frumos *Evangheliar* greco-roman (1693). În cea de la mănăstirea Snagov, îndrumată tot de Antim, s-a tipărit un *Liturghier* greco-arab în 1701, prima carte imprimată cu litere arabe, la rugămintea patriarhului Atanasie Dabas al Antiohiei. Reîntors la Bucureşti, Antim Ivireanul va imprima noi cărţi în româneşte şi greceşte, precum şi un *Ceaslov* greco-arab, cerut de acelaşi patriarh. După ce a ajuns episcop la Râmnic, Antim Ivireanul a început şirul unor tipărituri româneşti, menite să ducă la triumful deplin al limbii române în slujba bisericească. Astfel, în anul 1706 s-au tipărit *Liturghierul* şi *Molitvelnicul*, primele ediţii româneşti ale acestor cărţi în Muntenia. Ca mitropolit, din anul 1708, Antim Ivireanul a continuat editarea de cărţi de slujbă în româneşte la Târgovişte (*Liturghierul, Molitvelnicul, Octoihul, Catavasierul, Ceaslovul, Psaltirea*). Trebuie notat că toate erau traduse de însuşi mitropolitul Antim într-o frumoasă limbă românească, deosebit de expresivă, încât traducerile sale se folosesc până în prezent. În felul acesta, Antim Ivireanul, sprijinit de domn, a rămas în istoria Bisericii noastre drept creatorul „limbii liturgice româneşti". Cele peste 60 de cărţi tipărite de Antim, la care se adaugă cele aproximativ 15 de la Buzău, reprezintă o perioadă de maximă înflorire a tiparului la noi, aceasta fiind şi o urmare a sprijinului generos al domnitorului.

În acelaşi timp, Constantin Brâncoveanu se numără printre marii ctitori de lăcaşuri sfinte din trecutul nostru. Încă înainte de a ajunge domn a ridicat două biserici, una la Potlogi şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. În vara anului 1690 a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale, mănăstirea Hurezi sau Horezu, cu hramul Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, cu ziduri şi turnuri de apărare, cu numeroase clădiri în incintă. Biserica mare a fost împodobită cu fresce de către renumitul zugrav Constantinos. Se remarca în chip deosebit scenele legate de viaţa împaratului Constantin, dar mai ales un impresionant şir de personaje ale vieţii politice din trecut: neamul Basarabilor, al Cantacuzinilor şi membrii familiei domnitoare: Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii şi doamna Maria cu patru fete, toate în pronaos. Tot în pronaos era pregătit şi mormântul în care să fie aşezat spre veşnica odihnă trupul domnitorului şi al soţiei sale. Tot în Oltenia a refăcut din temelie mănăstirea Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de fraţii Buzeşti şi Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor Craioveşti şi a lui Matei Basarab, în care erau îngropaţi şi membri ai familiei Brâncoveanu. În Bucureşti a ctitorit trei biserici, tot pe locul unora mai vechi:

biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, biserica mănăstirii Sfântul Sava şi biserica mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou. În această biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de soţia sa, doamna Maria. În afară de aceste mănăstiri şi biserici, ridicate în întregime de binecredinciosul domn, a mai făcut o seamă de îmbunătăţiri şi refaceri la multe altele, ca mănăstirile Cozia, Arnota, Bistriţa, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Curtea de Argeş, Dealu, Snagov, bisericile Domnească şi Sfântul Dumitru din Târgovişte etc. În Transilvania a zidit o biserică în Făgăraş, alta în Ocna Sibiului, precum şi mănăstirea Sâmbăta de Sus, cea din urmă distrusă cu tunurile în veacul al XVIII-lea, din dispoziţia autorităţilor habsburgice şi refăcută abia în prima jumătate a secolului XX. În Constantinopol a zidit biserica Sfântul Nicolae din cartierul Galata, la mănăstirea Sfântul Pavel din Muntele Athos a făcut un paraclis şi o trapeză, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul Sfântul Gheorghe. Toate bisericile ctitorite au fost împodobite cu frumoase picturi în frescă de către cei doi renumiţi zugravi ai epocii Pârvu Mutu, român, fiu de preot din Câmpulung, care a zugrăvit mai cu seamă ctitoriile Cantacuzinilor (dar şi biserica Sfântul Gheorghe Nou) şi grecul Constantinos, pictorul preferat al lui Constantin Brâncoveanu, care a format o adevarată „şcoală" de zugravi, mai ales la Hurezi şi care îi vor continua munca.

Un alt aspect din domnia lui Constantin Brâncoveanu, care trebuie subliniat, îl constituie ajutorul său permanent acordat aşezămintelor bisericeşti din Balcani şi Orientul Apropiat, căzute sub dominaţie turcească. Aminteam mai sus că Antim Ivireanul a tipărit zeci de cărţi în limba greacă, răspândite în cuprinsul patriarhiilor din Constantinopol, Alexandria şi Ierusalim. Unele din ele erau cărţi de apărare a Ortodoxiei împotriva catolicilor şi calvinilor, altele erau cărţi de slujbă. S-au mai tipărit şi două cărţi greco-arabe pentru bisericile din cuprinsul Patriarhiei ortodoxe arabe a Antiohiei. În tiparniţa arabă oferită patriarhului Atanasie Dabas şi instalată în Alepul Siriei s-au imprimat apoi alte cărţi liturgice sau de învăţătură pentru credincioşii ortodocşi de limbă arabă. Pentru Biserica ortodoxă din Ivria (Gruzia sau Georgia) s-au tiparit cărţi la Tbilisi, meşter tipograf fiind Mihail Istvanovici, trimis acolo de Constantin Brâncoveanu şi mitropolitul Antim, la rugamintea regelui Vahtang VI al Georgiei.

O grijă deosebită a arătat românilor din Transilvania şi Bisericii lor. Menţionam mai sus că a ctitorit aici trei lăcaşuri de închinare, la Făgăraş, Ocna Sibiului şi Sâmbăta de Sus. A dăruit numeroase ajutoare bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Braşovului, pe care au ajutat-o, de altfel, şi mulţi dintre înaintaşii săi. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat în 1698, o subvenţie anuală de 6.000 de aspri, ca sa-i fie „de întărire şi ajutor, întrucât o ştim ca pe o

corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării", iar la 15 iunie 1700 i-a dăruit moşia de la Merişani, în părtile Argeşului. Ucenicul lui Antim Ivireanul, Mihail Istvanovici, a fost trimis în 1699 la Alba Iulia, unde a tipărit un *Chiriacodromion* (o ediţie revăzută a *Cazaniei lui Varlaam* de la Iaşi, din 1643) şi o *Bucoavnă*, adică un *Abecedar*. După 1701, anul în care mitropolitul Atanasie Anghel din Alba Iulia a acceptat „unirea" cu Biserica Romei, Constantin Brâncoveanu a trimis scrisori de încurajare către românii din Scheii Braşovului sfătuindu-i să rămână statornici în dreapta credinţă. Cărţile româneşti tipărite în timpul domniei lui au cunoscut o largă circulaţie în Transilvania, ajungând până în Maramureş. Unele erau dăruite de el însuşi, după cum arată însemnările făcute pe ele de anumiţi preoţi.

Starea de maximă înflorire bisericească şi cultural-artistică din Ţara Românească s-a sfârşit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Numeroase intrigi ale duşmanilor săi la Constantinopol, precum şi faptul că în cursul războiului ruso-turc din anul 1711 unul din boierii săi a trecut de partea ruşilor, au făcut pe turci să-l bănuiască de „necredinţă" faţă de ei şi să-l înlăture din scaun. Dus la Constantinopol împreună cu familia sa şi o parte din averi – încă din martie 1714, în săptămâna Patimilor – au fost aruncaţi în cunoscuta închisoare a celor şapte turnuri (Edicule). În timp ce se aflau în închisoare, li s-a promis că vor scăpa cu viaţă dacă vor îmbrăţişa religia mahomedană, propunere pe care evlaviosul domn a respins-o cu hotărâre. În ziua de 15 august 1714, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, tocmai când domnitorul împlinea 60 de ani, au fost duşi cu toţii spre locul de osândă. Fostul său secretar pentru limbile apusene, Anton Maria del Chiaro din Florenţa, relatează că, înainte de a fi ucişi, domnitorul a dat fiilor săi acest ultim îndemn: „Copiii mei, fiţi cu curaj! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puţin sufletul, spalându-ne păcatele în sângele nostru!". Aşadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare „ctitor" de cultură şi de lăcaşuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt şi faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc.

Bibliografie:

1. Solomon, V.; Solomon, Const. - *Biblia de la Bucureşti (1688),* Tecuci, 1932.
2. Firmin, Didot, A. - *Histoire de la typografhie*. Paris, 1882, col. 706, apud Badara, Doru. *Tiparul românesc la sfârsitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*. Brăila, Editura Istros, 1998.
3. Şerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*. În: *Biserica Ortodox*ă *Român*ă, LXXIV, 1956, nr. 8 – 9.
4. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821)* Ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu. vol. I. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1969.

Educaţia ştiinţifică în ţările române la sfârşit de secol XVII şi început de secol XVIII

Scientific Education in the Romanian Principalities at the End of the 17th Century and the Beginning of the 18th Century

Profesor Popovici Anca
Colegiul Spiru Haret
Ploieşti, judeţul Prahova

Abstract

The article reflects my attempts to answer some questions about the organization of the educational system during the reign of the Wallachian Prince Brancoveanu and the approach to science teaching at that time. The article lays emphasis on the organization of the schools and the curriculum design, which, according to the neo-Aristotelian theory, included science subjects alongside arts subjects. The article also brings forth professors who at that time had studied at renowned universities in Europe and who worked to raise the level of the educational system in the Romanian principalities. Their mobility can be compared to globalization as far as the spreading of knowledge in Europe is concerned.

Keywords: *artistic, flowering, economic, culture, policy*

Învăţământul este una din puţinele activităţi umane, poate singura, care s-a desfăşurat din cele mai vechi timpuri, fără întrerupere, până în prezent. Toate societăţile şi-au pus problema educării noilor generaţii. Care ar fi noţiunile cele mai folositoare lor şi care ar fi maniera în care tinerii să şi le însuşească? Deşi experienţa didactică este vastă în timp şi spaţiu, noi acum trăim un şir infinit de variabile legislative, şi atunci îmi pun firesc întrebarea, cum era pe vremea lui Brâncoveanu? Cu mai bine de trei sute de ani în urmă cum era şcoala? Matematică se făcea? Posibilităţile de informare directă sunt reduse şi greu accesibile, totuşi experienţa strămoşilor ar trebui cunoscută şi folosită.

Cuvântul „matematica" provine din grecescul „mathema", care înseamnă „cunoaştere", „ştiinţă". Din acesta a derivat adjectivul „mathematikos", cu sensul „referitor la ştiinţă". Cuvântul grecesc a fost preluat şi de limba latină, în forma „mathematicus", termen moştenit de majoritatea limbilor moderne. Importanţa matematicii vine din însăşi definiţia sa, aceasta fiind o ştiinţă care se ocupă cu studierea tiparelor şi a structurilor abstracte, apelând la analiza logică, la deducţie şi calcul. În momentul în care aceste tipare sunt descoperite, în arii foarte diverse ale realităţii, ştiinţei şi tehnologiei, ele pot fi folosite pentru explicarea şi controlarea situaţiilor şi a evenimentelor naturale. Altfel, separată de realitate, matematica ar rămâne la fel de sterilă, precum opera poetului din „turnul de fildeş".Matematicile s-au dovedit a fi necesare mai multor discipline ştiinţifice pentru lămurirea unor teme specifice, pentru atingerea perfecţiunii. Nici o altă ştiinţă nu urmează regulile logicii cu atâta precizie ca matematicile. La sfârşitul secolului al XVII-lea şi

începutul secolului al XVIII-lea se considera că logica este disciplina care dezvoltă inteligenţa şi de aceea ciclul de filozofie începea cu logica. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se recunoaşte şi în ţările române importanţa matematicilor superioare. Fiii de boieri, care doreau să înveţe, studiau la Universitatea din Cracovia (moldovenii), fie la Constantinopol (moldoveni şi munteni), fie la Padova în Italia (munteni), mai ales începând cu secolul al XVII-lea.

Prima tipăritură în româneşte din care ni s-au păstrat exemplare este „*Catehismul luteran*", tipărit de Coresi în anul 1559. Dacă primele texte româneşti bisericeşti şi istoriografice apar aşa de târziu, tipărituri de texte matematice apar mult mai târziu. Unele cunoştinţe de aritmetică practică şi chiar de geometrie practică aveau hotarnicii şi vădrarii (primii se ocupau cu delimitări de moşii, ultimii cu cotitul vaselor), din cele mai vechi timpuri, după organizarea noastră statală .

Cel dintâi care se pare că a avut cunoştinţe de geometrie teoretică este Stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716) care a studiat *Elementele lui Euclid* în anul 1668, cu profesorul veronez Valeriano Bonvicino. Fără a avea o funcţie de stat importantă, a adus din occident cărţi de matematică.

Prima carte de aritmetică scrisă de un român este *Aritmologion* , autorul ei a fost Nicolae Milescu Cârnul, 1672. Este scrisă în ruseşte, traducere şi prelucrare după un manuscris grecesc. Conţine şi probleme de filozofie, precum şi unele chestiuni bisericeşti. Alt autor a fost filozoful matematician francez Pierre de la Ramée (cunoscut ca Petrus Ramus, ucis la 26 august 1572, când continuau violenţele declanşate în noaptea sfântului Bartolomeu, 23-34 august) fost elev al lui Johannes Sturm care reformase învăţământul geometriei, transpunând *Elementele lui Euclid* într-un manual practic şi didactic. Din cele 14 cărţi ale sale, 5 publicate în viaţă, 9 postmortem Cărţile lui Petrus Ramus s-au răspândit în toată Europa începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Axioma (formulată de Dimitrie Cantemir, 1700): „Carile sunt tot într-un chip către altul, tot într-un chip sunt întru sine", a fost enunţată într-una din lucrările domnitorului şi corespunde cu axioma: „Două cantităţi egale cu a treia sunt egale între ele".

Fiul său, Antioh Cantemir, a învăţat matematica la Petersburg cu Daniel Bernoulli[1]. Predarea în şcoli, în mod curent, a operaţiilor de înmulţire şi împărţire, folosirea mai pe larg a numerelor scrise cu cifre arabe („harăpeşti") începe în secolul al XVII-lea în şcolile din apus, la noi către 1750. Este ştiut că încă înainte de epoca fanariotă, limba slavonă a început

[1] Popescu, Titus - *Retropectiva matematică – repere evolutive*, Editura Litera, Bucureşti, 1980, p. 192.

să fie înlăturată din Biserică şi din administraţie şi înlocuită cu limba română în relaţiile cu poporul şi cu limba greacă în aristocraţie. Astfel a rezultat crearea de şcoli medii şi superioare, cu predare în limba greacă, sau aşa zisele academii greceşti din Bucureşti şi din Iaşi, care au durat aproape 150 de ani. Aceste academii greceşti sunt de fapt, şcoli naţionale, după cum şi şcolile germane în care limba de predare era latina erau şcoli ale poporului german. În secolul al XVII-lea a apărut un nou curent de cultură apuseană, Iluminismul, ca rezultat al operei de afirmare a cărturarilor din acea epocă. În Ţara Românească acesta a condus la întemeierea Şcolii Domneşti de la Mănăstirea „Sfântul Sava din Bucureşti, ctitorie a Domnitorului Vodă Cantacuzino (noiembrie 1678 – octombrie 1688), avându-l ca sfătuitor în treburile ţării pe Stolnicul Constantin Cantacuzino. N. Bănescu şi alţi autori au situat anii 1678 - 1680 ca fiind momentul în care s-a înfiinţat şi s-a organizat Şcoala de la Sfântul Sava. Nu există actul de întemeiere emis de Şerban Cantacuzino[2] sau de Brâncoveanu, ci numai acte ulterioare de reorganizare. Aceasta a fost transformată, de către domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714) în anul 1694, în Academia Domnească, stabilindu-i o programă şi asigurându-i veniturile pentru întreţinerea acesteia. În aceste academii greceşti se predau limba şi literatura elenă (greaca veche), limba greacă modernă, filosofia, teologia şi „epistimurile" (adică, ştiinţele fizice şi matematice) şi, uneori, cursuri de inginerie. Domnitorul Constantin Brâncoveanu a trimis, cu burse, mulţi tineri în străinătate, printre care se menţionează Hrisant Notara (cu studii la Padova şi Paris), care a ajuns Patriarh al Ierusalimului. În august-septembrie 1707, al zecelea an domniei lui Constantin Brâncoveanu, a avut loc o reformă a Academiei domneşti, din punct de vedere organizatoric, administrativ şi al programelor.

Administrativ se prevedea ca:

- numărul profesorilor să crească la trei numiţi „după cucernicie şi bune năravuri";
- săptămâna şcolară are cinci zile de lucru în care cursurile se desfăşoară atât dimineaţa cât şi după amiaza şi două zile de odihnă adică duminica şi joia.

Programa acestei şcoli se realizează prin hrisovul „*Gramata patriarhală*" sau „*Rânduiala dascălilor de la Sfântul Sava*". În 1707 dorind să reorganizeze învăţământul din Bucureşti, care probabil decăzuse după moartea lui Kyminitis, Brâncoveanu apelează la Hrisant Notara şi îl roagă să stabilească programa şcolară şi astfel la 1 septembrie 1707 este elaborată noua programă stabilind materiile care trebuiau predate şi care sunt grupate pe cei trei profesori astfel:

[2] Papacostas, Victor; Cronţ, Gh. - *Tradiţii româneşti de istorie şi cultură*, Editura Eminescu, 1996, p. 126

- primul profesor „dascălul cel mare”, cum mai era numit, şi care avea şi funcţia de director, preda logică, retorică, fizică, despre cer, despre naştere şi pieire, despre suflet, metafizică adică întregul ciclu de filozofie neoaristotelică. Programa prevedea ca profesorul să predea în fiecare dimineaţă două obiecte asociate, astfel logica va fi alături de cursul „despre cer”, fizica cu cel „despre suflet” iar retorica cu metafizica, dar nu aceloraşi elevi amândouă. Acestea vor fi predate conform anului de studiu dar tuturor li se vor preda ştiinţele. După amiază în program erau ore de aplicaţii şi lucrări practice adică seminarii unde se dădeau şi teme.

- Al doilea profesor se ocupa de literatura clasică greacă: Socrate, Sofocle, Euripide, scrisorile lui Synesie, poeziile lui Pindar, discursurile lui Demostene, istoriile lui Xenofon, Plutarh, Tucidide, precum şi omiliile Sf. Grigorie din Nazianza. Programa prevedea şi poetica. Şi celui de-al doilea profesor i se recomanda să asocieze obiectele mai grele cu cele mai uşoare după puterea elevilor iar după amiază să corecteze temele.

- Al treilea profesor trebuia să predea după operele lui Hrysoloras, Cato, Fochilidis, Pitagora, fabulele lui Esop, parenezele lui Agapet, epistolele lui Teofilact Simocatis. Cu începătorii el trebuia să, facă exerciţii de gramatică, şi ortografie, în neogreacă, după gramatica lui Lascaris. Matematica studiată în acele vremi era cea pitagorică. Pitagora privea Aritmetica drept cea mai frumoasă şi mai favorizată ştiinţă, fiindcă numai pentru ea lucrurile apar sub forma numerelor! Atunci când ne referim la Aritmetica grecească ne gândim la Teoria numerelor. Predarea se realiza în limba greacă, care era considerată limba potrivită unui mediu elevat. Paralel se mai folosea limba latină şi limba slavonă. În cele mai multe cazuri educaţia în domeniile matematicii, fizicii, ştiinţelor naturale, nu era separată de filozofie şi de învăţătura şi activităţile religioase. Mobilitatea învăţaţilor a acţionat precum o globalizare în cadrul european al răspândirii cunoaşterii şi a condus la ridicarea nivelului ştiinţific în mai multe state, între care Ţara Românească şi Moldova. În acele vremuri exista o comunicare strânsă între umanişti şi cei care se dedicau ştiinţelor naturii, iar de cele mai multe ori cunoştinţele de matematică, de fizică, de geografie erau deţinute de filozofi şi călugări. După cum vedem programa era destul de încărcată şi totodată remarcabilă, pentru acea vreme. Constatăm că, la Academia domnească din Bucureşti s-a făcut un mare pas înainte, învăţământul teologic scolastic a cedat locul autorilor laici, filozofiei şi ştiinţelor naturii. *Predarea fizicii şi a tratatelor despre cer*, *Despre dezvoltarea şi pieirea materiei*, după, manualele învăţatului filosof neoaristotelic, Teofil Coridaleu, era pentru începutul secolului al XVIII-lea, într-o ţară cu regim feudal şi sub suzeranitatea Imperiului otoman, un progres incontestabil, învăţământul cuprinzind numeroase elemente pozitiviste şi

materialiste. De altfel era de aşteptat ca o programă alcătuită de eruditul Hrisant să fie avansată. Printre învăţaţii care au materializat programele didactice fixate, în 1694, de stolnicul Constantin Cantacuzino şi în 1707, de Chrysant Notara se numără Gheorghe Maiota (care venea din Italia), Panaiot Synopeus, Ioannes Komnenos, Gheorghe Trapezunitul, Ioannes Kariophiles şi alţii. Numeroşi profesori printre care şi Maiota au făcut din fiii lui persoane instruite şi pricepuţi producători de texte. Ştefan Brâncoveanu scrie panegrice în greceşte date la tipar în 1701. Radu Brâncoveanu a scris şi el cuvântări de factură asemănătoare. Chrysant Notara (Hrysantos Notaras) de origine greacă şi-a făcut studiile la Constantinopol, Padova, Moscova şi se pare că şi în Anglia. În Franţa şi-a completat cunoştinţele de astronomie. A fost găzduit de vestitul astronom Jean Dominique Cassini, chiar în observatorul regal, şi a avut ocazie să cerceteze cu telescopul de acolo luna, galaxia şi alte stele, precum spune în prefaţa cărţii sale. A fost profesor al copiilor domnitorului Constantin Brăncoveanu la Bucureşti, apoi patriarh al Ierusalimului din 1707. A murit la Bucureşti în anul 1731. Din actul-programă a lui Hrisant Notara aflăm că la Academia domnească, s-a instaurat în mod oficial studiul clasicismului grec, al filozofiei şi al ştiinţelor naturii. Acesta, deşi cleric, era un om de ştiinţă pozitivă cu vederi largi. Având vastă cultură, adept mai întâi al neoaristotelismului, Chrysant devine apoi admiratorul ştiinţelor pozitive, mai ales al matematicilor şi astronomiei. O dovadă că în Academiile domneşti era un învăţământ avansat este faptul că Kyminitis şi Hrisogon au predat şi capodoperele tragicilor greci. În şcolile din regiunile greceşti se evita predarea operelor tragicilor greci pentru motivul că textele lor cuprindeau elemente ateiste.

Profesori

Primul profesor care a predat fizica la Şcoala de la Sfântul Sava a fost Sevastos Kymenites, director al Academiei domneşti între anii 1689 şi 1702, născut la Chimene lângă Trapezund (azi Trabzon în Turcia) îşi făcuse studiile la Constantinopol, dar şi în Italia. Acesta împreună cu Gheorghe Hrisogon predă metafizica după cărţile lui Aristotel, predarea fizicii în mod organizat a început după anul 1707. Mulţi dintre profesorii Academiilor au fost şi profesori la curte, pregătind copii domnitorului. Astfel: Sevastos Kymenites a fost şi profesorul fiilor lui Constantin Brâncoveanu iar Constantin Vasdalahos a predat filozofia fiilor lui Ioan Caragea.

Ioan Comnen, ale cărui studii făcute la Constantinopol şi în Italia, i-au permis să predea fizică, matematică şi ştiinţele naturii; ca doctor în medicină, a fost şi medic al domnitorului Constantin Brâncoveanu. A ajuns apoi mitropolit la Dristor (azi Silistra în Bulgaria) şi a scris o *Descriere a Sfântului Munte Athos*. Personalitatea lui Ioan Comnen

ilustrează o trăsătură specifică a acelei epoci: în mai multe cazuri, educaţia în domeniile matematicii, fizicii, ştiinţelor naturii, nu era separată de filozofie şi de învăţătura şi activităţile religioase. Manasse Eliad (Eladis), director al Academiei domneşti din 1759 până în 1785, era macedonean din Moscopole, studiase mai întâi la Bucureşti şi apoi în Italia. El a predat matematica după cărţile *Elementi di mathematici* ale lui Vito Caravelli. Grigore Constanda, profesor la Academia din Bucureşti (1780-1790) avea studii în Germania. După 1790 a plecat din nou în Occident şi a tipărit, împreună cu Daniil Philippide de Melies, o „*Geografie modernă*" în limba greacă

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în ambele Academii s-a predat Fizica neoaristotelică sub diferite prelucrări, dar mai ales cea coridaleană. Comentariile lui Coridaleu la cele 8 cărti ale *Fizicii* lui Aristotel, care constituie prima parte, şi *Nasterea şi pieirea,* care este partea a doua a tratatului, s-au tipărit la Veneţia în 1779 şi 1780, 133 de ani după moartea comentatorului. Fizica neoaristotelică, care a fost predată ani de-a rândul în Academiile domneşti, este precursoarea fizicii secolului al XVII-lea care a revoluţionat ştiinţa. Mai multe manuscrise, cuprinzând *Fizica coridaleană*, au fost în posesia unor profesori, ca :Teodor din Trapezunt, Alexandru din Tîrnavo, Manase Eliade şi Teodor din Ristra. Credem că aceşti profesori, ca şi alţii, s-au servit de aceste texte la prelegerile lor. Partea a doua a *Fizicii* intitulată *Creşterea şi pieirea* fusese atribuită lui Alexandru Mavrocordat, dar Cleobulos Tsourkas a dovedit că acest manual provine de la Teofil Coridaleu. Manuscrisele păstrate în Biblioteca Academiei, care în mare parte provin de la colegiul Sf. Sava, sunt copii din anii 1704, 1713, 1754 etc. mărturie că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea acest text a fost mult studiat. Sevastos Kyminites a predat acest curs în 1697 şi 1700. Teodor din Ristra a folosit operele coridalene, dar s-a servit între anii 1782-1783 şi de *Fizica* lui Blemidis, de asemenea o prelucrare a operei aristotelice. Gheorghe Hrisogon s-a servit de prelucrarea neoaristoteliană din pană lui Gherasim Vlahos, profesorul lui Constantin Cantacuzino stolnicul. Marcos Porfiropoulos va folosi şi alte manuale de fizică decît cele coridalene. Se va servi şi acesta de Fizica neoaristoteliană a lui Blemidis, tradusă în neogreacă de scriitorul bizantin Simeon Magister Sith. Pe lângă alte copii aflate în diferite biblioteci, traducerea lui Porfiropoulos s-a păstrat în patru manuscrise în Biblioteca Academiei. Din numărul copiilor păstrate în ţară şi peste hotare, rezultă că Fizica lui Sith, în traducerea lui Porfiropoulos, a fost mult folosită ca manual didactic. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Academia din Bucureşti a fost un centru cultural remarcabil, aici s-a desfăşurat un învăţământ incontestabil superior celui din capitala Moldovei. Profesorii erau de origine greacă, cu studii în centre europene de cultură, precum

Padova, Bologna, Paris, Viena, Constantinopol, Halle, Leipzig. Acest fapt se datoreşte pleiadei de dascăli emeriţi ca: Sevastos Kyminitis, Marcos Porfiropoulos, Gheorghe Hrisogon, profesori eruditi care au ridicat prestigiul Academiei. Dimpotrivă, începuturile Academiei ieşene sunt modeste. Profesorii de acolo sunt mai puţin cunoscuţi. Primii profesori sunt trimişi din Bucureşti, în urma stăruinţelor patriarhului Ierusalimului Hrisant Notara. Nu ştim dacă printre profesorii învăţământului grecesc să fi fost în această perioadă în Iaşi vreo somitate intelectuală. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea însă Academia din capitala Moldovei va concura şi va întrece centrul cultural bucureştean. Îndată după alcătuirea programei, la 1 septembrie 1707, dă şi Brâncoveanu un hrisov prin care precizează salariile profesorilor Academiei. Profesorului de filozofie care este şi director îi acordă 200 de lei, iar celui de-al doilea profesor 100 de lei. Manualele folosite la Academie nu sunt foarte bine cunoscute deoarece din puţinele care existau, cele mai multe au fost distruse de inconştienţa oamenilor sau printr-o acţiune deliberată a duşmanilor lui Brâncoveanu. Dintre cele păstrate în original sau în copie pot fi amintite:

- Primele manuale de matematică folosite în aceste Academii sunt *Aritmetica* lui Glyzunios şi *Elementele euclidiene*. Euclid a fost mult timp autorul preferat, nu numai în Academiile domneşti, ci şi în multe colegii din Occident.

- Un manual manuscris grec, un miscelaneu din 1683, cu monostihuri ale lui Pitagora, cugetări ale lui Cato etc.

- Un alt manual este cel scris de Ion Criofil în 1697 „*Manual despre unele nedumeriri şi dezlegarea lor*". Coridaleu a comentat şi a interpretat întregul sistem filozofic aristotelic: Logica, Fizica, Metafizica, Despre suflet, Crearea şi pieirea, altele.

- Apoi cel datorat lui Sevastos Kyminites din 1699, „*Despre virtuţi şi vicii*", care reprezintă o traducere din Aristotel,

- Şi urmează manualul special pentru iniţiere în studiul medicinei „Aforismele lui Hipocrate"

Metoda întrebuinţată de profesori, de la început a fost aceea a neoaristelismului, propagată şi practicată la Universitatea din Padova de Cesare Cremonini, de la care a preluat-o elevul său Teofil Corydaleu. De la acesta din urmă, profesor remarcabil în sud-estul Europei şi în Orientul apropiat, metoda a fost însuşită şi aplicată de discipolii săi printre care Sevastos Kyminites şi Ion Cariofil. Ei au putut să o aplice cu succes datorită acceptării de către domnitor. Prin neoaristotelism, în acel stadiu al cunoştinţelor, se căuta să se stabilească adevărul cât mai riguros, în spiritul şi lumina învăţăturilor stagyritului şi

astfel se ajungea la o formă de umanism care punea în central atenţiei omul în locul divinităţii.

Elevi (Spudei)

Numărul celor care frecventau cursurile acestei academii era în jur de 150-200 de tineri. Proveniența lor era eterogenă atât din punct de vedere social cât şi etnic. Acolo au învăţat fiii domnului, fii de boieri ca Iordache Creţulescu, Barbu Greceanu, Toma Cantacuzino alături de tineri care proveneau din familii mai modeste. De asemeni participau tineri din sudul Dunării cum au fost Gheorghe Damian şi Palade Damian – Românul, din Rusia a venit Andrei Mihailov pentru a învăţa limba latină şi Danilo Vasilev „elev al şcolii de ştiinţe matematice şi navigaţie“ pentru a-şi însuşi limba română. Brâncoveanu i-a încurajat pe tinerii merituoşi, acordându-le burse pentru a-şi continua studiile la Padova şi la Veneţia. În anii 1680 elevii se numeau „spudei”. Pentru a crea condiţii cât mai bune de studiu pentru spudei şi profesori, stolnicul la început, domnul concomitent cu el, apoi singur, au înzestrat instituţia cu danii bogate, aducătoare de venituri care satisfăceau nevoile cotidiene. Printre donaţii se aflau şi cărţile necesare atât profesorilor cât şi elevilor. Titlul şi conţinutul cărţilor nu este cunoscut dar se poate preciza că biblioteca a avut un caracter didactic, fiind prima de acest gen în ţările extracarpatice. Pentru a asigura Academiei un venit permanent din care să fie plătiţi profesorii, Brâncoveanu a depus la banca din Veneţia 30.000 de taleri pentru ca dobânda de 810 de taleri a acestei importante sume să fie de folos Academiei. De asemenea Domnul dispune, printr-un alt hrisov, să dea din vama bălţii Greaca 50 de lei anual spre folosul elevilor lipsiţi de mijloace de întreţinere. Astfel se vede că şcoala de la Bucureşti chiar dacă nu era de tip popular, nu era nici un cerc închis care să accepte numai copiii marilor aristrocraţi, ci aici frecventau cursurile şi elevi din alte straturi sociale. De altfel nu s-ar putea concepe o şcoală greacă în care să nu fie acceptaţi copiii negustorilor.

Înflorirea sau decăderea în procesul de dezvoltare a învăţământului cu limba de predare greacă din Academiile domneşti se datoreşte multor cauze. Învăţământul ar fi luat un mare avânt dacă în scaunul Ţării Româneşti sau al Moldovei venea un despot „luminat” care să îşi îndrepte atenţia asupra învăţământului şi să îi acorde condiţiile de dezvoltare necesare, dacă boierii care alcătuiau eforia şcolară erau sprijinitori ai culturii, şi mai ales dacă în Academiile domneşti activa personal didactic bine pregătit. Acesta a jucat rolul cel mai important în procesul de înflorire al învăţământului şi a gândirii filozofice. Activităţile desfăşurate în cele două academii au fost menţionate de învăţaţi ai vremii care au trecut prin principatele române. Remarcabile sunt observaţiile făcute de Rudner Boscovic (1711–1787)

renumit filosof, matematician, astronom, geodez, autor a peste 150 de cărţi şi tratate, fondator al Observatorului astronomic din Brera. Călătorind de la Constantinopol către Polonia, el a trecut prin Valahia şi Moldova şi, aşa cum se precizează în Enciclopedia Yugoslavia la pagina 156, Boscovic a găsit în Iaşi instrumente pentru studiul eclipselor şi al planetelor. Este de asemenea cunoscut că unii absolvenţi ai academiilor domneşti au devenit profesori în diferite şcoli din Sud-Estul Europei, iar academiile înseşi au devenit centre de educaţie în această parte a lumii. Se ştie, de exemplu, că Petru cel Mare al Rusiei (1672–1725) a trimis în anul 1705 doi bursieri în Ţara Românească pentru a învăţa limbile latină şi română. Un absolvent al Academiei din Moldova a fost şi Nicolae Milescu Cârnul (1636–1708) strălucită personalitate a culturii mondiale. Dimitrie Cantemir (1673–1723) nu a fost absolvent al Academiei din Iaşi, dar fusese educat în spiritul acestei şcoli superioare, cu profesori care au funcţionat la această academie. Personalitate proeminentă a culturii europene, autor, între altele a „*Descriptio Moldavie"* şi a „*Istoriei Creşterii şi Descreşterii Imperiului Otoman*", a avut de asemenea o educaţie matematică. Pe la 1670 el învăţa matematică cu Ieremia Cacavelas (Ieremia Grecul), cel care avea studii la Leipzig şi Viena. Fiul domnitorului moldovean, Antioh Cantemir (1708–1744) este considerat a fi unul dintre cei mai eruditi bărbaţi ai Rusiei acelor timpuri, cu o mare contribuţie la integrarea culturală a Rusiei în clasicismul mondial.

Bibliografie:

1. Andonie, George Şt. - *Istoria matematicii în România*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965.
2. Camariano – Cioran, Ariadna - *Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971.
3. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin; - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1989.
4. Iorga, Nicolae - *Istoria învăţământului românesc*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971.
5. Joiţa, Monica Manuela - *Influenţa universităţilor din Italia asupra învăţământului superior din ţările române,* Teza de doctorat, Bucureşti, 2011.
6. Mazilu, Dan Horia - *Voievodul dincolo de sala tronului*, Editura Polirom, Iaşi, 2003.
7. Otlăcan Eufrosina - *Mobilitatea culturală în Europa secolului al XVIII-lea şi educaţia matematică în ţările române*, Congresul Internaţional de Istoria Ştiinţei, Budapesta, 2009.
8. Papacostea Victor - *Tradiţii româneşti de istorie şi cultură*, Editura Eminescu, 1996.
9. Popescu, Titus - *Retropectiva matematică – repere evolutive*, Editura Litera, Bucureşti, 1980.

Ţara Românească în vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu
Wallachia, during Constantin Brancoveanu's Rei

Prof. înv.presc Nicoleta Rîşnoveanu
Grădiniţa cu program prelungit nr.10 Buzău, România

Abstract

Wallachia from 1688 to 1714, brought the boyars to power. Making use of his tactical abilities, he managed to claim the throne for 26 years. The high taxation that was implemented during his reign, caused by the always increasing demand of tribute of the Ottoman Empire makes the masses endure a hard existence, both in the rural space and the urban one. His external politics were not too great. He promised to Peter the Great (Petru cel Mare) that he would help him in the war between the Russians and the Ottomans in the years 1710 to 1711. The Ottoman Empire accused him of treason, and killed him together with his 4 sons in Constantinople. Brâncoveanu supported cultural development. During his reign, many books were printed in Wallachia, in numerous languages: Romanian, Greek, Slavonian, Turkish, Arabic and Georgian. An unique architectural style was also created, during his time as ruler of Wallachia, named the „Brancovan style".

Key words*: artistic, policy, economic, culture.*

Constantin Brâncoveanu a fost ales domn al Ţării Româneşti în anul 1688, de o adunare a ţării, în realitate de Constantin şi Mihai Cantacuzino, fraţii lui Şerban Vodă, pentru a împiedica alegerea lui Gheorghe, fiul fostului domn. Noul domn era nepot de soră al Cantacuzinilor şi luase parte activă la tratativele lui Şerban Vodă cu Austria.

Domnia lui Brâcoveanu a fost dominată de Cantacuzini. Constantin Cantacuzino conducea politica externă. Mihai Cantacuzino, ca spătar, comanda armata, alţi fraţi şi nepoţi ai lor ocupau numeroase dregătorii în această domnie. Istoria Ţării Româneşti recunoaşte că de fapt Cantacuzinii stăpâneau ţara. Cancelarul rus Golovkin numeşte pe Cantacuzini în corespondenţa sa, cârmuitorii Ţării Româneşti. În anul 1707 se produce însă o criză în relaţiile oligarhiei boiereşti cu domnul, la Moscova se ştia atunci că s-a produs o ruptură între Cantacuzini şi Brâncoveanu. Fiscalitatea în această vreme, a fost foarte apăsătoare pentru ţară. La urcarea în scaun a lui Brâncoveanu, se adună sfatul cel mare al ţării, condus de boieri, pentru a se face faţă datoriilor la Constantinopol, efectuarea unui împrumut, la care să contribuie toţi, cu făgăduiala că banii se vor restitui. O parte dintre boierii mici fug atunci în Transilvania şi se plâng de jafuri, prăzi şi sugerea sângelui săracilor, exercitate de Brâncoveanu cu sfatul Cantacuzinilor. Constantin Brâncoveanu fusese ales domn într-un moment care putea fi decisiv pentru politica Ţării Româneşti, tocmai se afla în drum delegaţia trimisă la Viena de Şerban Cantacuzino, ca să jure credinţă împăratului şi să declare pe faţă Ţara Românească de partea Ligii, rupând vechile legături cu Poarta. Noul Domn a confirmat instrucţiunile soliei, a admis depunerea jurământului şi încheierea tratatului, condiţionând însă aplicarea lui de prezenţa trupelor

austriece în număr suficient în Ţara Românească. Brâncoveanu cheamă în ajutor pe tătari şi alungă pe imperiali din ţară. Apoi oştile româneşti, turceşti şi tătăreşti, în frunte cu domnul Ţării Româneşti, trec în Transilvania şi învinge la Zărneşti pe austrieci. Generalul Heissler este luat prizonier, iar Constantin Bălăceanu cade în luptă dusă în zilele de 11, 12 august 1690. Poarta, cu ajutorul lui Brâncoveanu ridică în scaunul principatului ardelean pe Emeric Thokoly pentru puţin timp. În anii următori, până la încheierea păcii, Brâncoveanu caută să se înţeleagă bine cu ambele părţi, dar se sprijină mai mult pe turci. Turcii îi răsplătesc ajutorul, confirmându-i, după iscălirea păcii de la Karlowitz din anul 1699, domnia pe viaţă. Politica lui Brâncoveanu faţă de austrieci este plină de neîncredere, din pricina temerii faţă de intenţiile lor de anexare şi de catolicizare. După încheierea păcii de la Karlowitz, politica externă a Ţării Româneşti intră într-o nouă fază. Legăturile cu Rusia devin tot mai strânse. În anul 1701, printr-un act al Ţarului Petru I, se recunoşteau meritele lui Brâncoveanu în ceea ce priveşte transmiterea informaţiilor şi i se asigura, la nevoie, dreptul de azil în Rusia pentru el şi pentru Cantacuzino. El înfăţişează încercările austriecilor de a catoliciza pe românii din Transilvania, anunţând pregătirile de răscoală ale popoarelor supuse turcilor. În anul 1703, după ce, prin semnarea păcii de la Karlowitz trece prin primejdia de a-şi pierde tronul, Brâncoveanu reuşeşte, prin daruri masive şi prin acceptarea creşterii valorii tributului, să fie reconfirmat în domnia Ţarii Româneşti.

În timpul conflictului dintre Brâncoveanu şi Cantacuzino în anul 1707, domnul opreşte pe David Corbea, să plece din nou în Rusia, dar la cererea stăruitoare a ţarului, care intervenise de altfel în favoarea Cantacuzinilor, Brâncoveanu se vede nevoit să admită plecarea lui Corbea la Moscova. Ţarul îl ia atunci în serviciul lui şi-l foloseşte ca diplomat în încheierea alianţei cu conducătorul răsculaţilor împotriva Habsburgilor, Francisc Rakoczi al II-lea, cu care Brâncoveanu însuşi a avut de altminteri strânse legături. Politica de apropiere de Rusia, promovată în special de Constantin, stolnicul Cantacuzino, avea la bază ideea că ridicarea Rusiei şi iminenta ei intervenţie în Orient constituiau un prilej favorabil pentru lupta de eliberare a popoarelor aflate sub dominaţia Imperiului Otoman, dar era călăuzită şi de interesele propriei facţiuni: Cantacuzini sperau în acest chip, cu protecţia ţarului, să îşi statornicească stăpânirea în Ţara Românească.

După izbânda ţarului în bătălia de la Poltava 1709 împotriva suedezilor, s-a încheiat un tratat de alianţă între Rusia şi Ţara Românească, prin care Brâncoveanu se angaja să sprijine cu 20 000 de oameni expediţia împotriva turcilor pe care o anunţa ţarul. După încheierea tratatului, Constantin Stolnicu se adresează lui Petru I, manifestându-şi nădejdea că-i va sprijini ca să scape de „necredincioşi şi de eretici” adică de turci şi austrieci care

luaseră în stăpânire Transilvania. Aceasta era situaţia la momentul izbucnirii războiului ruso-turc, în care cârmuitorii Rusiei se bazau şi pe tratatul de alianţă încheiat cu Brâncoveanu. Dar în anul 1714 izbucneşte o nouă criză în relaţiile dintre conducătorii Ţării Româneşti. Cauzele crizei nu au stat în divergenţele din politica externă, ci în competiţia pentru conducerea ţării dintre fiii lui Brâncoveanu şi noua generaţie a Cantacuzinilor. Căderea lui Brâncoveanu a fost urmarea acestei rupturi: unchii domnului, Constantin stolnicul şi Mihai, au obţinut înlăturarea şi apoi uciderea sa, după cum mărturisesc toţi contemporanii.

Ştefan Cantacuzino, fiul stolnicului a fost numit domn al Ţării Româneşti. Brâncoveanu a căzut sub învinuirea de trădare faţă de Poartă, pentru că avea o intensă corespondenţă cu curţile străine şi a permis lui Toma Cantacuzino, în anul 1711, să treacă de partea ruşilor. Totuşi, aceste învinuiri, examinate de aproape, par a fi nişte pretexte care acoperă cauzele reale. Turcii ştiau de mult de actul lui Toma Cantacuzino de a trece de partea ruşilor şi nu îl învinuiseră atunci pe domn. De altminteri beneficiarii căderii lui Brâncoveanu pe baza acestor învinuiri au fost tocmai Cantacuzinii, promotorii alianţei cu Rusia. Toma lucrase cu ştirea lor, contra voinţei domnului. Adevăratul motiv al căderii lui Brâncoveanu a fost ruptura lui de oligarghia condusă de Cantacuzino, şi aceştia folosindu-se de trecerea pe care o aveau la Poartă, au deşteptat lăcomia turcilor făgăduindu-le averile fabuloase ale lui Brâncoveanu. Dus la Constantinopol, Constantin Brâncoveanu a fost executat cu cei patru fiii ai lui. Fiul cel mai mic ceruse să se turcească, spre a scăpa de moarte, dar tatăl său se împotrivi şi astfel au fost ucişi cu toţii.

Uciderea familiei lui Brâncoveanu a fost urmată de la mai puţin timp de doi ani de executarea noului domn, Ştefan Cantacuzino, a lui Constantin Stolnicu şi fratele acestuia, Mihai. După izbucnirea războiului turco-veneţian în anul 1715, Hasburgii, care aveau acum mâinile libere în Apus după semnarea păcii de la Rastadt şi moartea lui Ludovic al XIV-lea, încheie alianţă cu republica de la Adriatica şi se pregătesc să atace Imperiul

Otoman. Ştefan Cantacuzino şi tatăl său, Constantin stolnicul, învinuiţi de legături cu Austria în preajma izbucnirii războiului, cad victime acestor împrejurări. În acest chip se dă o lovitură grea marilor familii boiereşti, care cârmuiseră ţara timp de o jumătatate de veac, în frunte cu Cantacuzinii.

Constantin Brâncoveanu, domn al Ţării Româneşti în perioada 1688-1714, folosind o politică abilă, s-a menţinut 26 de ani la domnie. Fiscalitatea excesivă din timpul domniei lui, determinată şi de cererile mereu sporite ale Imperiului Otoman, a îngreunat viaţa maselor ţărăneşti şi orăşeneşti. A dus o politică externă şovăitoare. Angajându-se să dea ajutor lui Petru cel Mare în războiul ruso-turc din anii 1710-1711, el a adoptat, în timpul acestui război, o atitudine de expectativă.

Brâncoveanu a fost un sprijinitor al culturii. În timpul domniei lui s-au tipărit în Ţara Românească numeroase cărţi româneşti, greceşti, slave şi chiar arabe, turceşti şi georgiene şi s-a creat în arhitectură un stil caracteristic denumit brâncovenesc.

Aducerea lui Nicolae Mavrocordat ca domn al Ţării Româneşti, după ce domnise în Moldova în urma lui Dimitrie Cantemir, era rezultatul crizei regimului nobiliar şi al agravării situaţiei externe a Imperiului Otoman, care i-a determinat pe turci să ia măsuri drastice pentru asigurarea dominaţiei asupra ţărilor române, impunându-le stăpânitori numiţi dintre grecii din Constantinopol.

Bibliografie:

1. *** *Istoria României III*, Editura Academiei Republicii Populare Române Bucureşti, 1964.
2. *** *Dicţionar Enciclopedic Român vol I A-C*, Editura Politică Bucureşti, 1962.

Constantin Brâncoveanu - îndrumătorul cultural al românilor
Constantin Brancoveanu - a Supporter of Romanian Culture

Prof. Mirela Mircea
Colegiul Naţional „Al. D. Ghica”
Alexandria, Teleorman, România

Abstract

Constantin Brâncoveanu (1654 - August 15, 1714), who ascended to the throne helped by the great boyars, was Prince of Wallachia between 1688 and 1714 and Şerban Cantacuzino's nephew. He was a great scholar and a skillful diplomat, who knew how to reign over the country for 25 years. He established five typographies in the country, so the printed publications developed during his reign. His books were printed for the benefit of the Romanian people, being spread in the churches all over the country.

Key words: *prince, throne, scholar, witness, beheaded*

Anul 2014, când se împlinesc 300 de ani de la martiriul lui Constantin Brâncoveanu, a fost proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca „Anul comemorativ al Sfinţilor Martiri Brâncoveni în Patriarhia Română”, precum şi „Anul omagial euharistic (al Sfintei Spovedanii şi al Sfintei Împărtăşanii).

Constantin Brâncoveanu (1654 - 15 august 1714), nepot al domnitorului Şerban Cantacuzino, a fost domnitor al Ţării Româneşti între 1688 şi 1714 fiind adus la tron de către marea boierime. Căsătorit cu Marica, fiica lui Antonie Vodă din Popeşti, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei – şi şapte fete – Stanca, Maria, Safta, Ancuţa, Elenca, Bălaşa şi Smaranda.

Biserica Ortodoxă Română a trecut în rândul sfinţilor pe domnitorul Constantin Brâncoveanu (se prăznuieşte la 16 august), al cărui sfârşit tragic este asemănător cu cel al martirilor din primele veacuri creştine: uciderea prin tăierea împreună cu cei patru fii ai săi şi cu credinciosul său vistiernic Enache Văcărescu, la 15 august 1714, în piaţa Ialikioşk (Chioşcul Mării) din Constantinopol, după mai bine de 25 de ani de domnie.

Constantin Brâncoveanu a fost un iscusit diplomat, care a ştiut să stea la cârma ţării 26 de ani (1688-1714) dar a fost un mai mare cărturar. S-a înconjurat de învăţaţi români şi străini ca: fraţii Cantacuzino, autori şi traducători de cărţi, învăţatul mitropolit Antim Ivireanul, episcopii Mitrofan şi Damaschin, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, cronicarul Radu Popescu, ca şi Ieremia Cacavela, Ioan Cariofil, Anton Maria Del Chiaro Fiorentio, Ioan Romanul ş.a. Apoi a găzduit la Curtea sa mari ierarhi: Dionisie al IV-lea, patriarhul Constantinopolului (exilat de turci), Dositei, patriarhul Ierusalimului, succesorul său Hrisant Nottara, patriarhul Antiohiei şi Alexandriei şi alţi ierarhi. S-au tipărit numeroase cărţi ortodoxe în limba greacă. A trimis de asemenea, câte o tipografie la Alep şi Tiflis şi,

la începutul secolului al XVIII-lea, se tipăresc cărţi de rugăciuni în limba arabă şi georgiană. După ocuparea Transilvaniei, în anul 1692, austriecii încep propaganda de convertire la catolicism a românilor transilvăneni, prin promisiuni de privilegii pentru preoţii ortodocşi. După multe frământări, „Uniatia" s-a făcut în anul 1701. Rezistenţa ortodoxă şi naţională a marii majorităţi a preoţilor şi credincioşilor transilvăneni a găsit sprijin la sud de Carpaţi. Mitropolitul Teodosie şi de Constantin Brâncoveanu, au susţinut financiar biserica ortodoxă din Ardeal prin danii de carte şi bani, dar şi prin ctitorii de lăcaşuri de cult. Tipografia adusă din Ţara Românească la Alba Iulia de către Atanasie Anghel a fost mutată după 1700 la Blaj în slujba Bisericii unite. De aceea, pentru bisericile ortodoxe ardelene, s-au procurat cărţi bisericeşti – pe bani sau donaţii – din Ţara Românească. Protejând ortodoxismul transilvănean, prin toate mijloacele, Constantin Brâncoveanu a ridicat pe culmi fără precedent legăturile culturale cu acest pământ românesc; întreaga viaţă românească a românilor de o parte şi de alta a munţilor se hrănea de la acelaşi izvor dătător de lumină şi putere.

Referitor la învăţământ, şcolile de slovenie de pe lângă unele mănăstiri şi biserici, cum a fost cea de pe lângă Mănăstirea Sfântul Gheorghe Vechi (din 1556), ofereau o pregătire sumară elevilor, de aceea boierii avuţi aduceau pentru fiii lor dascăli străini sau îi trimiteau la şcolile din Italia şi Turcia. În şcolile amintite se învăţa bucoavna, se citea din *Ceaslov* şi *Psaltire* şi se cânta psaltichia. Cu timpul s-a răspândit mult folosirea limbii române în viaţa politică şi religioasă, deci şi în şcoli se citeau tot mai multe cărţi româneşti. Înţelegând tot mai intens necesitatea unei pregătiri intelectuale superioare, în anul 1694 Constantin Brâncoveanu înfiinţează pe lângă Mănăstirea Sfântul Sava o Academie, după modelul celei din Constantinopol care corespundea unei facultăţi de litere – filozofice (Facultas – Artrium) din cadrul universităţilor europene. Limba folosită era cea grecească, deoarece voievodul era interesat să aibă o şocală grecească cu rol de instrument pentru apărarea Ortodoxiei. Pe cheltuiala mănăstirilor sau ale ţării se întreţineau elevii săraci silitori la învăţătură, ca şi cei peste 200 de tineri veniţi din ţările învecinate: Grecia, Bulgaria, Serbia, Macedonia. Cei care se distingeau erau trimişi la universităţile europene pentru completarea studiilor. Sub conducerea acestui mare domnitor, sprijinitor al culturii şi Ortodoxiei, tipăriturile de cărţi au luat un strălucit avânt. De altfel, Şerban Vodă, pe timpul său, îl numeşte pe Constantin Brâncoveanu ispravnic al traducerii şi tipăririi *Bibliei,* care s-a terminat abia sub domnia lui Brâncoveanu. Tot acum se traduc în limba românească predicile lui Ioan Gură de Aur sub titlul *Mărgăritarele.* În Ţara Românească au funcţionat, între anii 1688 şi 1714, cinci tipografii. Astfel s-au tipărit cărţi pentru slujba religioasă,

trebuitoare şcolilor care funcţionau în vremea sa, pentru susţinerea ortodoxismului transilvănean, pentru popularizarea teologiei, vieţi ale sfinţilor şi chiar romane cavalereşti. Acum a fost tipărită pentru prima dată *Alexandria*, romanul după războaiele împăratului Alexandru Macedon.

Iniţiativa înfiinţării tipografiilor la: Snagov, Râmnic, Buzău şi Târgovişte, aparţine marilor cărturari, Mitropolitul Antim Ivireanul şi episcopului Mitrofan al Buzăului. Aceştia – ei înşişi tipografi deosebit de talentaţi – au învăţat meşteşugul tiparului pe mulţi tineri din toate ţinuturile. S-au remarcat îndeosebi Mihai Iştvanovici, Gheorghe Radovici şi Atanasie Moldoveanu. Cărţile, tipărite spre folosul de obşte al neamului românesc, au ajuns nu numai în bisericile din Transilvania şi Maramureş, ca un reflex al apărării Ortodoxiei de acolo, ci şi în bisericile moldovene. Fiind destinate tuturor românilor, se foloseau cuvintele înţelese de toţi prin fraze simple şi elegante. Topica străină a fost părăsită, stilul natural, iar limba din tipăriturile române brâncoveneşti au adus o contribuţie însemnată la formarea limbii literare. Literele mari şi frumoase, frontispiciul şi iniţialele artistic „împodobite cu miniaturi din flori învolte, stema ţării şi a Cantacuzinilor, chipuri vesele şi diafane de îngeri şi hieratice de sfinţi", toate vădesc marele talent al Sfântului mitropolit Antim Ivireanul şi al şcolii sale.

Constantin Brâncoveanu a fost ctitorul multor biserici şi mănăstiri. Astfel, după ce s-a întors victorios de la Zărneşti, se hotărăşte să zidească o mănăstire care să-i fie un loc de reculegere, iar, în caz de nevoie, şi de apărare. Locul este ales pe moşia Hurezi, iar zidirea bisericii a fost terminată în 1693. Timp de 2 ani s-a lucrat la împodobirea bisericii cu icoane biblice, sfinţi, chipurile ctitorilor, ale Sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena, ale fiilor domnitorului şi ale strămoşilor Basarabi şi Cantacuzini.

Mănăstirea a fost înzestrată cu multe averi şi a fost declarată stravropighie. Din iniţiativa doamnei Maria se construieşte o bolniţă pentru îngrijirea călugărilor bolnavi. De asemenea, fiii săi Constantin şi Ştefan au construit schiturile Sfinţii Apostoli şi Sfântul Ştefan. Ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu sunt multe: mănăstiri, biserici şi paraclise, atât în Ţara Românească, cât şi în Transilvania (biserica din Făgăraş, Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului, Sâmbăta de Sus etc.), biserica din Galata şi termină pe cea din insula Halki, unde, după decapitare, a fost înmormântat cu fii săi.

În cei douăzeci şi şase de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu, aplecat către o viaţă de belşug şi lux, construieşte sau reface palate, conace şi curţi. Astfel a refăcut vechile curţi domneşti din Bucureşti, cele din Târgovişte, curţile boiereşti din Doiceşti şi curţile strămoşeşti, precum şi altele peste hotare. În anul 1699 termină palatul Potlogi, o

clădire masivă plină de măreţie şi frumuseţe. În anul 1688 cumpără satul Mogoşoaia cu moşii, vadul de moară şi un heleşteu, iar în 1702, în locul vechilor curţi, construieşte un palat strălucit, frumos zugrăvit „... demn de cel mai strălucit domnitor...", împodobit cu figurile ctitorilor şi ale strămoşilor Brâncoveni, Basarabi şi Cantacuzini, precum şi cu episoade de seamă din călătoria efectuată la Constantinopol, în anul 1703. Ctitoriile sale au fost înzestrate cu valoroase obiecte de podoabă, icoane cu candele în care ardeau uleiuri aromate, sfeşnice argintate, veşminte preţioase, tapiţerii de mătase, brocart şi pluş roşu, covoare scumpe, vase de argint, oglinzi veneţiene, arme de argint cu pietre scumpe, cupe de cristal ş.a.

Prin variata şi bogata sa operă şi de ocrotitor al românilor de pretutindeni şi patron al Bisericii Ortodoxe, Constantin Brâncoveanu este nu numai un ctitor al culturii noastre româneşti, ci şi una din figurile de seamă ale culturii universale ... demn urmaş al împăraţilor bizantini. Pe lângă biserici şi mănăstiri, domnitorul muntean a ridicat case şi clădiri monumentale, ca palatul de la Mogoşoaia, care are o arhitectură unică, ce-i poartă numele. În secolul al XVIII-lea, generalul habsburgic Adolf Bucov a distrus 150 de mănăstiri ortodoxe de la nord de Carpaţi, printre care şi Mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Jos[1] Constantin Brâncoveanu a fost nu numai un mare ctitor de lăcaşuri ortodoxe, dar a fost şi un mare om de cultură. Din tipografiile sale, de la Snagov, Râmnicu Vâlcea sau Târgovişte, au ieşit adevărate comori duhovniceşti, cărţi de slujbă şi învăţătură creştină care au fost date în dar în Ardeal şi în Moldova, care atunci se întindea până la Nistru. După Biblie au văzut tiparul în limba română: *Psaltirea, Sfânta Evanghelie, Octoihul, Molitfelnicul, Liturghierul, Ceaslovul* şi *Apostolul*[2]. Dintre toate tipăriturile amintite, *Biblia de la Bucureşti* înmănunchează ostenelile tuturor celor care, în secolele anterioare, au tălmăcit în româneşte diferite părţi sau scrieri ale *Sfintei Scripturi*… Fraţii Radu şi Şerban Greceanu au fost principalii traducători ai *Bibliei de la Bucureşti*, lucrare care s-a bucurat de sprijin şi încurajare din partea lui Şerban Cantacuzino, domnitorul Ţării Româneşti şi din partea lui Constantin Brâncoveanu, fiind îndrumată de stolnicul Constantin Cantacuzino. Mitropolitul Ţării Româneşti, Teodosie Veştemeanul a urmărit îndeaproape această lucrare, acordându-i întregul sprijin şi binecuvântarea sa[3].

---

[1] Hristea, Ieronim – *De la steaua lui David la steaua lui Rothschild - profeţia stăpânirii universale*; Editura Ţara Noastră; Bucureşti; p. 259.
[2] *Ibidem.*
[3] *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a preafericitului părinte Teoctist, Patriarhul bisericii Ortodoxe Române*, cu aprobarea sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, p. 7.

Înainte de a avea loc războiul dintre ruşi şi turci din anul 1711, Petru cel Mare al Rusiei a încercat să realizeze o apropiere şi un tratat cu Ţara Românească, însă, prudent, Constantin Brâncoveanu a evitat un angajament. El a acceptat să ducă tratative secrete, dar la bătălia de la Stănileşti a stat deoparte[4]. Deşi secrete, turcii au aflat câte ceva despre aceste tratative şi în ziua de 24 martie 1714, sultanul turcilor l-a trimis la Bucureşti pe Mustafa-aga, care i-a comunicat Domului că este mazilit, (căzut din domnie, deşi în 1695 a primit titlul de „Principe al Sfântului Imperiu", iar sultanul îi acordase domnia pe viaţă). Domnitorul, împreună cu întreaga familie a fost dus la Ţarigrad şi închişi în temniţa Edicule sau Cetatea Celor Şapte Turnuri[5]. De acum va începe calvarul şi mucenicia pentru domnitor şi familia sa. Deşi la judecata care a urmat, domnitorul român s-a apărat cu multă înţelepciune de nedreptele învinuiri, turcii l-au supus la chinuri groaznice atât pe el, cât şi pe feciorii şi ginerele său vreme de trei luni de zile, strângându-i în cătuşe de fier, făcându-le tăieturi în cap sau arzându-i cu cleşti înroşiţi în foc, iar la final s-a decis să-i omoare[6].

Noi cei de azi ar trebui să ne punem întrebarea: oare am rezista la o asemenea mucenicie la care a fost supus Brâncoveanu şi copiii săi? Fiorosul călău îi aştepta cu iataganul scos. Sultanul s-a adresat domnitorului: „Ghiaure Brâncovene, eşti osândit la moarte cu feciorii tăi; dar te iert dacă spui unde îţi este cealaltă avere şi dacă te laşi de legea ta şi treci la legea turcească!". La aceasta, Constantin Brâncoveanu i-a dat un răspuns la care cu siguranţă din cei aproape 500 de aleşi ai poporului din zilele noastre nu ar îndrăzni măcar să se gândească: „Averea toată câtă am avut-o mi-ai luat-o (30 de care mari luate odată cu domnitorul la Ţarigrad) şi alta nu mai am; iar de legea creştină nu mă las, în ea m-am născut şi am trăit şi în ea vreau să mor".

Adresându-se apoi copiilor, le-a spus: „Fiilor, fiţi bărbaţi! Am pierdut tot ce aveam pe astă lume. Nu ne-au mai rămas decât sufletele, să nu le pierdem şi pe ele, ci să le ducem curate înaintea feţei Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Să spălăm păcatele noastre cu sângele nostru[7]. Turbat de mânie şi pentru a fi chinurile domnitorului şi mai cumplite, sultanul a hotărât să ucidă mai întâi copiii, începând cu cel mai mare, cu Constantin şi continuând cu Şefan şi Radu. Când i-a venit rândul lui Matei, feciorul cel mic, acesta a început să plângă – el avea doar 10 ani – şi s-a ascuns la sânul mamei sale. Atunci domnitorul i-a poruncit să-şi urmeze fraţii şi micuţul şi-a pus căpuşorul nevinovat pe

[4] Hristea Ieronim, *op. cit*., pp. 259 - 260
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem*, p. 260
[7] Hristea Ieronim, o*p. cit*., p. 260

butucul călăului. Istoricii au scris că toată suflarea care a asistat la masacru a fost copleşită când căpuşorul retezat al lui Matei s-a rostogolit spre bunul său părinte, de la care mai aştepta un strop de căldură şi o mângâiere părintească. Călăul i-a tăiat capul lui Ianache Văcărescu, ginerele domnitorului, iar la urmă i-a venit rândul lui Brâncoveanu, care s-a înclinat liniştit şi hotărât, zicând: „Doamne, fie voia Ta". Iataganul călăului turc a mai sclipit odată în bătaia soarelui, curmând viaţa unui sfânt al cărui loc binemeritat se află în calendarul ortodox[8]. Trupurile martirilor au fost aruncate în Bosfor, de unde au fost pescuite de nişte pescari credincioşi şi îngropate în mare taină într-o mănăstire de lângă Ţarigrad. Câţiva ani mai târziu, tot pe ascuns, doamna Maria Brâncoveanu a adus moaştele soţului său şi le-a îngropat în Biserica Sfântul Gheorghe Nou şi a aşezat peste mormânt o piatră împodobită doar cu pajura ţării, cu următoarea inscripţie discretă: „Cel ce pentru dreaptă credinţă şi pentru neam te-ai învrednicit a suferi moarte de martir împreună cu fiii tăi, Constantin, Ştefan, Radu, Matei şi Sfetnicul Ianache, Drept credinciosule Constantine, roagă pe Hristos Dumnezeu să mântuiască sufletele noastre"[9]. Aplicând metoda cunoscută că, pentru a descoperi un ucigaş, trebuie să afli cui i-a folosit crima (Qui prodest?), toată bănuiala privind trădarea lui Constantin Brâncoveanu a căzut pe capul Cantacuzinilor, întrucât Ştefan Cantacuzino i-a urmat la tronul ţării[10].

Bibliografie:

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a preafericitului părinte Teoctist, Patriarhul bisericii Ortodoxe Române*, cu aprobarea sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti.
2. Hristea, Ieronim – *De la steaua lui David la steaua lui Rothschild - profeţia stăpânirii universale*; Editura Ţara Noastră, Bucureşti.

[8] *Ibidem*, p. 261.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*

Constantin Brâncoveanu

Constantin Brâncoveanu

prof. înv.primar şi preşcolar, Adelina Oancea
Şc. Gimnazială „ I. C. Lăzărescu”
Structura - Şc. cu cl. I-IV Valea Stânii
Com. Ţiţeşti, Jud. Argeş, România

Abstract

During the reign of Constantine Brancovan (Romanian ruler between the years 1688 and 1714) the Romanian State experienced a period of cultural flowering and the development of spiritual life. Constantine's reign also marked a period of economic progress and cultural-artistic initiatives to modernize the state apparatus, reforming the tax system, organizing the state chancellery for maintenance of relations with foreign powers. Moreover, the Brancovan Age opened the door to Western influences which began to prevail over the Eastern ones. This created an original synthesis of national tradition. Brancovan also fostered education by encouraging the printing of books and supporting learning and founded churches and monasteries to promote his nation's spiritual and Christian elevation.

Key words: *spiritual, life, economic, progress, tradition, national.*

Constantin Brâncoveanu şi fiii săi

Sfântul Martir şi Binecredinciosul Voievod Constantin Brâncoveanu a fost Domn al Ţării Româneşti între anii 1688 - 1714. În timpul cât a domnit, Ţara Românească a cunoscut o perioadă de înflorire culturală şi de dezvoltare a vieţii spirituale. În 1714, pe 15 august, a fost martirizat de către turci, la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ştefan, Radu şi Matei), precum şi cu sfetnicul său Ianache Văcărescu. Cu toţii sunt prăznuiţi pe 16 august, sub numele de Sfinţii martiri Brâncoveni.

Viaţa

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în judeţul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei („Papa”) Brâncoveanu şi al Stancăi, sora domnitorului Şerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spaţiul românesc), care i-a oferit o educaţie aleasă pentru acele vremuri, învăţând, printre altele, greaca, latina şi slavona. Căsătorit cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei şi şapte fete: Stanca, Maria, Safta, Ancuţa, Elenca, Bălaşa şi Smaranda[1].

Domnia lui Constantin Brâncoveanu a marcat în Ţara Românească o perioadă de progres economic şi cultural-artistic, de iniţiative de modernizare a aparatului statal, de

[1] Xenopol, Alexandru D. -*Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925.

reformare a sistemului fiscal. Brâncoveanu a organizat cancelaria statului în vederea stabilirii şi derulării relaţiilor cu alte state europene la nivelul reprezentativ al acestora. Epoca brâncovenească s-a deschis influenţelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală naţională, prin aportul tradiţiei răsăritene şi a celei occidentale[2]. Principalele direcţii ale politicii interne a lui Constantin Brâncoveanu au fost întărirea rolului domniei, reorganizarea sistemului fiscal şi promovarea unor relaţii strânse cu Moldova şi Transilvania. În ceea ce priveşte politica externă, Constantin Brâncoveanu a încercat să menţină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, şi Imperiu Habsburgic, a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Ţării Româneşti (după cucerirea Transilvaniei, recunoscută de turci prin tratatul de pace de la Karlowitz din anul 1699). Însă, în anul 1709, o conjunctură europeană nefavorabilă şi unele greşeli politice ale lui Constantin Brâncoveanu au dus la sfârşitul său tragic şi la dezastrul familiei sale. Regele Suediei, Carol al XII-lea, a fost învins la Poltava de către ţarul Rusiei, Petru cel Mare. Armata rusă a intrat pe teritoriul Moldovei, pentru a se lupta cu turcii, aliaţii lui Carol al XII-lea. Brâncoveanu a încercat să se alieze cu ruşii, trimiţându-i ţarului o scrisoare în care îi promitea că îl va ajuta la aprovizionarea armatei. Petru cel Mare i-a mulţumit şi i-a trimis 300 de pungi cu aur, contravaloarea serviciilor pentru aprovizionarea armatei ruse. Tot în acel timp, turcii îi dăduseră domnia Moldovei lui Dimitrie Cantemir, duşman declarat al familiei Brâncovenilor, cu însărcinarea expresă de a raporta Divanului orice mişcare făcută de Constantin Brâncoveanu. Primul lucru pe care l-a făcut însă Cantemir a fost să se alieze cu ţarul. Prudent, Brâncoveanu a încercat să menţină un echilibru între cele două tabere. El şi-a adunat oştile în tabăra de la Urlaţi (judeţul Prahova), aproape de graniţa cu Moldova. În cazul în care ruşii ar fi intrat în Ţara Românească, s-ar fi aliat cu ei; dacă însă turcii ar fi fost mai rapizi, ar fi rămas de partea acestora. Planurile i-au fost dejucate chiar de către vărul său, spătarul Toma Cantacuzino, care, împreună cu mai mulţi boieri, a trecut în tabăra ţarului. Speriat, Brâncoveanu i-a trimis înapoi lui Petru cel Mare cele 300 de pungi, iar turcilor proviziile, contribuind la eşecul militar al ţarului, în bătălia de pe Prut (Stănileşti, 1711), care s-a văzut nevoit să încheie pace cu turcii. Deşi pe moment Brâncoveanu şi-a păstrat tronul, turcii nu i-au iertat încercarea de trădare din 1711. Răzbunarea lor a venit abia după trei ani, în 1714, când Brâncoveanu nici nu mai bănuia că ar mai putea avea duşmani puternici. Însă, toate rudele lui, Cantacuzinii, care îi sprijiniseră până atunci domnia, se întoarseră de această dată împotriva lui. Deşi Brâncoveanu făcuse mari

[2] Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ş., - *Istoria României*, Editura Corint, Bucureşti, 2007.

eforturi pentru a-i convinge pe otomani că gestul spătarului Toma Cantacuzino, de a trece de partea ruşilor în timpul războiului ruso-turc din 1711, nu exprimase şi voinţa sa, o nouă acuzaţie s-a adăugat la adresa sa. Învinuit, după cum spunea cronicarul turc Mehmed Raşid că „adunase multe bogăţii şi arme pentru a se opune şi pregăti o răscoală, aşteptând ca să-şi arate dorinţa de a domni în chip absolut independent”[3], Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714. Împreună cu familia sa, a fost dus la Istanbul şi închis la Edicule („Cetatea celor şapte turnuri”), iar toate averile sale i-au fost confiscate. Pe 15 august 1714 a fost executat la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ştefan, Radu şi Matei), precum şi cu sfetnicul său Ianache Văcărescu.

Influenţa sa asupra dezvoltării vieţii spirituale a românilor

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al acesteia. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârşit şi bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace. Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală şi sculptură tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit „stilul brâncovenesc”. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura şi artele plastice din Ţara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Deoarece această epocă a influenţat în mod hotărâtor evoluţiile de mai târziu, termenul se foloseşte prin extensie şi pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordaţi, până către 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raţionaliste, dar exuberanţa lui decorativă permite şi folosirea termenului de „baroc brâncovenesc”[4]. Constantin Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al tiparului şi şcolilor din Ţara Românească, dar şi din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la şcoala românească din Şcheii Braşovului[5]. S-a înconjurat de personalităţi de cultură din ţară şi străinătate, susţinând financiar pregătirea tinerei generaţii de cadre în şcolile europene. În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărţi româneşti, greceşti, slave şi chiar arabe, turceşti şi georgiene. Domnitorul a înfiinţat în 1694 Academia domnească din

[3] Nicolae Iorga - *Istoria Românilor*, vol. II, Bucureşti, 1936.
[4] Theodorescu Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987.
[5] Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, Tipografia Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1908.

Bucureşti, o şcoală superioară („colegiu public pentru pământeni şi străini") având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava". În 1707 a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava", funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în slavoneşte şi în româneşte. Aşa au fost şcolile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi şi Colţea, amândouă în Bucureşti, care pregăteau dieci pentru cancelariile domneşti, preoţi şi dascăli. O serie de şcoli româneşti existau în oraşele ţării, în mănăstiri şi chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcau biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino) şi biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu. Voievodul Constantin Brâncoveanu a rămas în istorie şi în conştiinţa naţională şi ca un mare ocrotitor al tiparului. S-a preocupat de apariţia *Bibliei de la Bucureşti*, prima ediţie integrală a Sfintei Scripturi în limba română. Tipărirea lucrării începuse încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim tiraj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieţii acestuia. Al doilea tiraj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt al Ţării Româneşti, fusese „ispravnicul" lucrării de tipărire a acestei prime *Biblii* româneşti.

Pe lângă tipografia mai veche înfiinţată în 1678 la Bucureşti de către mitropolitul Varlaam, s-au înfiinţat acum câteva tipografii noi: la Buzău în 1691, prin strădaniile episcopului Mitrofan (un moldovean, fost episcop de Huşi), la Snagov în 1694, la Râmnicu Vâlcea în 1705, la Târgovişte în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care, dintr-un smerit ieromonah, a ajuns să fie ales în 1705 episcop la Râmnic, iar în 1708 mitropolit. S-au tipărit felurite cărţi: de slujbă, de teologie, de învăţătură, de combatere a catolicismului şi calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă şi chiar arabă.

Ctitor de sfinte lăcaşuri

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici şi mănăstiri din ţările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi biserica Sfântul Gheorghe Nou, existentă şi azi, în centrul capitalei, fiind recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna

Marica. A mai zidit o biserică în satul Doiceşti (judeţul Dâmboviţa). Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina de la Muntele Sinai. În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „*Hurezi*"), cu hramul Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena. Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi şi Mănăstirea Turnu din Târgşoru Vechi (judeţul Prahova)[6].[6]

Martirizarea

După mazilirea sa, din anul 1714, Constantin Brâncoveanu a fost dus la Istanbul şi închis la Edicule, împreună cu familia sa. El a fost acuzat de relaţii ascunse cu duşmanii Porţii Otomane (marile puteri creştine din acea vreme: Rusia, Polonia, Austria şi Veneţia), de corespondenţa sa cu Viena si Moscova (cărora le-ar fi furnizat informaţii secrete despre turci), de cumpărarea de moşii şi construirea unor palate în străinătate (în Transilvania), de depunerea de bani în băncile din Viena şi Veneţia, precum şi de baterea de monede purtând chipul său. Pentru a i se cruţa viaţa, i s-au cerut 20.000 de pungi cu aur (aproximativ 11 milioane de galbeni), o sumă imposibilă chiar şi pentru „beiul de aur", cum era poreclit Brâncoveanu la Istanbul. Pe 15 august 1714, când creştinii pomeneau Adormirea Maicii Domnului, când voievodul împlinea 60 de ani, a fost adus, împreună cu ceilalţi prizonieri, la Yali Köskü („Pavilionul mării"). Erau prezenţi sultanul Ahmet al III-lea, marele vizir Gin Ali, reprezentanţii diplomatici ai Franţei, Angliei, Rusiei şi Austriei. Li s-a cerut să renunţe la credinţa ortodoxă strămoşească, pentru a fi graţiaţi, dar voievodul şi-a încurajat fiii să fie statornici în credinţă, fiind singurul bun care le-a mai rămas. Înfuriat, sultanul a poruncit sa fie tăiate mai întâi capetele celor patru copii ai voievodului, apoi cel al sfetnicului Ianache, crezând că astfel îi va înfrânge credinţa. Dar Brâncoveanu, îndurerat, şi-a făcut semnul crucii spunând: „Doamne, fie voia Ta!" şi a întins singur capul său călăului. Cele şase trupuri decapitate au fost aruncate în apele Bosforului, iar capetele purtate pe uliţele cetăţii. Iată cum descrie Gheorghe Şincai în Cronica românilor[7] martiriul dreptcredinciosului voievod:

Odată cu Brâncovanul au pierit cei patru feciori ai lui, cărora el le-a grăit astfel în ora morţii: „Iată, toate avuţiile şi orice am avut, am pierdut! Să nu ne pierdem încai sufletele... Staţi tare şi bărbăteşte, dragii mei! să nu băgaţi seamă de moarte. Priviţi la Hristos,

[6] Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004.
[7] Şincai, Gheorghe - *Cronica românilor şi a mai multor neamuri*, I-III, ediţie îngrijită de F. Fugariu, Bucureşti, 1978.

mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi şi cu ce moarte de ocară a murit. Credeţi tare întru aceasta şi nu vă mişcaţi, nici vă clătiţi din credinţa voastră pentru viaţa şi lumea aceasta ...". Acestea zicând el, porunci împăratul de le tăiară capetele, întâi ale feciorilor, începând de la cel mai tânăr, şi mai pe urmă a tăiat capul lui Constantin Brâncovanu, şi aruncară trupurile în mare. Şi creştinii, după aceea, aflându-le, le-au astrucat la Patriarhie".

Proslăvirea ca sfânt

La 20 iunie 1992 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât proslăvirea Sfântului şi Binecredinciosului Voievod Constantin Brâncoveanu, pentru faptele sale sfinte şi înflorirea vieţii spirituale şi duhovniceşti ortodoxe din Ţara Românească. Prăznuirea lui se face pe data de 16 august.

Imnografie

Tropar, glasul al 3-lea: Cel ce pentru dreapta credinţă şi pentru neam te-ai învrednicit a suferi moarte de martir, împreună cu fiii tăi: Constantin, Ştefan, Radu, Matei şi cu sfetnicul Ianache, dreptcredinciosule voievod Constantine, roagă pe Hristos Dumnezeu să mântuiască sufletele noastre. Condac, glasul al 8-lea: În cetatea Sfântului împărat Constantin şi tu, împreună cu fiii tăi, voievoade Constantine astăzi pe Hristos ai mărturisit şi cu puterea Sfintei Cruci pe necredincioşi ruşinând, cu vrednicie toţi cununa muceniciei aţi primit. Pentru aceasta cântări şi laude aducem vouă, ca acelora ce sunteţi ocrotitori şi rugători pentru Biserica şi neamul românesc.

Bibliografie:

1. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ş. - *Istoria României*, Editura Corint, Bucureşti, 2007.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, Tipografia Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1908.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, Bucureşti, 1936.
4. Popescu, Florentin, - *Ctitorii Brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004.
5. Şincai, Gheorghe - *Cronica românilor şi a mai multor neamuri*, I-III, ediţie îngrijită de F. Fugariu, Bucureşti, 1978.
6. Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987.
7. Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925.

Surse:

1. Constantin Brâncoveanu - de la Wikipedia, enciclopedia liberă.
2. Sfinţii martiri Brâncoveni şi sfetnicul Ianache.
3. Balada „Constantin Brâncovanul".

Moştenirea culturală brâncovenească, valoare simbolică
The "Brancovan" Cultural Heritage- Symbolic Values

Prof. Cristina Hîncu
Colegiul Tehnic „Dimitrie Leonida”
Iaşi, România

Abstract
Constantin Brancoveanu ends the Orthodox lords'line and lovers of the Nation era, in the most enduring lordship reported in Romanian history, both on a spiritual and cultural level as well as on the economic, political and social plan. Constantin Brancoveanu's ascension on the Wallachia's throne was exceptional, manifested by internal political achievements, by external relations skills, but also by his tragic end. During a long reign, he has ensured peace in the country and by a cautious policy, he has facilitated people's prosperity.
Keywords: *Nation, lordship, policy, lord, folk:*

Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu s-a născut în data de 15 august, anul 1654, părinţii săi fiind postelnicul Matei Brâncoveanu şi doamna Stanca din familia Cantacuzino. Începând cu 1688, a urcat pe tronul Ţării Româneşti, după moartea Domnitorului Şerban Cantacuzino fiind susţinut în această demnitate de către Mitropolitul Teodosie. Domnind într-o zonă fierbinte a Europei, Brâncoveanu a luptat împotriva expansiunii otomane, care ameninţa stabilitatea continentului.

De numele lui Constantin Brâncoveanu se leagă, amintirea unei politici de echilibru şi valorificare a tuturor conjucturilor internaţionale, recurgând la alianţe strategice cu vecinii, urmărind păstrarea independenţei Ţării Româneşti şi apărarea credinţei ortodoxe strămoşeşti prin constituirea unui front antiotoman împreună cu popoarele din Balcani. A existat o epocă a lui Constantin Brâncoveanu caracterizată prin natura metodelor politice, în care statutul Ţării Româneşti se schimbă prin încetarea acţiunilor militare, ţara devenind leagăn de cultură românească şi de Ortodoxie. Conştient de realităţile politice ale secolelor XVII şi XVIII, voievodul urmărea, în această perioadă, promovarea unei politici de pace şi alianţe cu toate marile puteri europene, Ţara Românească fiind prinsă la influenţa celor trei mari imperii: Habsburg, Ţarist şi Otoman. Pentru stăvilirea expansiunii ţariste şi otomane, în vremea sa au avut loc intense acţiuni politice şi diplomatice. Încă de la început, Brâncoveanu a găsit calea de împăcare cu toate marile puteri vecine, dar şi cu celelalte ţări ale Europei acelor vremi.

Voievodul Constantin Brâncoveanu, dobândind o educaţie aleasă de la cei mai mari dascăli ai vremii, în cei aproape 26 de ani de domnie, s-a dovedit atât un bun administrator şi organizator al vieţii de stat, dar şi ctitor de biserici, de artă şi cultură, fiind marcat de spiritul său harnic şi jertfelnic pentru păstrarea identităţii naţionale şi a credinţei

creştine în vremuri de stăpânire otomană. Mare iubitor de cultură, a fost, în acelaşi timp, un mare sprijinitor al acesteia dar şi a religiei. În timpul domniei lui Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de dezvoltare, de excepţională înflorire a culturii şi artei. Astfel la sfârşitul secolul al XVII-lea, în Ţara Românească s-au înregistrat realizări deosebite în plan arhitectonic şi pictural, domnitorul instaurând o epocă de prosperitate şi de pace. Înconjurat de personalităţi de cultură din ţară şi străinătate, Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici şi mănăstiri din ţările române, un neclintit mărturisitor al credinţei creştine ortodoxe şi un promotor creştin al culturii româneşti.

În scopul de a propovădui Ortodoxia în occidentul catolic şi protestant, Brâncoveanu trimite teologi la Oxford şi Cambridge stabilindu-se relaţii cu marile universităţi europene ale vremii. A fost ctitor şi binefăcător al locaşurilor de cult din Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, a arătat mărinimie faţă de creştinii ortodocşi din regiuni siriene, georgiene şi arabe, precum şi faţă de locurile sfinte ale Răsăritului creştin. Pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, l-a adus de la Istanbul în anul 1689 şi, sub îndrumarea acestuia s-au tipărit numeroase cărţi româneşti, greceşti, slave, arabe, turceşti şi georgiene. A înfiinţat tipografii unde s-a retipărit *Biblia* lui Şerban Cantacuzino în limba română tradusă şi tipărită din iniţiativa lui, când era mare logofăt. S-a implicat, de asemenea, în traducerea, editarea şi tipărirea scrierilor sfinte şi ale cărţilor de cult precum: *Biblia, Liturghierul, Apostolul, Triodul, Penticostarul, Octoihul şi Mineele*. Cele mai multe cărţi, atât originale, cât şi în traducere s-au tipărit în Valahia. „Toate aceste cărţi s-au scos cu banii lui Vodă Brâncoveanu şi ai Mitropolitului Antim, ale căror nume se cade să nu le ştergem niciodată din mintea noastră căci ostenelile lor au făcut să înţelegem noi astăzi tot ce se citeşte în sfânta biserică. Cei care au dat mai târziu pe româneşte cărţile de slujbă, care rămăseseră netipărite, n-au întâmpinat greutăţi mari căci le era calea netezită de cei mai sus pomeniţi".

Constantin Brâncoveanu a înfiinţat în anul 1694 Academia Domnească din Bucureşti, o şcoală superioară care avea ca limbă de predare, greaca veche. Cursurile se desfăşurau în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava" pe care a reorganizat-o în anul 1707, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis, urmat apoi de Marcu Porfiropol. Prin înfiinţarea Academiei Domneşti de la Sfântul Sava în anul 1694, organizată după cele mai moderne principii la acel timp, şi bucurându-se de un mare prestigiu, Constantin Brâncoveanu pune bazele învăţământului superior în Ţara Românească. Academia corespundea unei Facultăţi de filosofie şi litere din cadrul

Universităţilor europene aici îmbogăţindu-şi cunoştinţele tineri greci, bulgari, sârbi şi aromâni. În incinta mănăstirilor, Sfântul Gheorghe Vechi şi Colţea, amândouă în Bucureşti, funcţionau şi alte şcoli, cu predare în slavoneşte şi în româneşte, care pregăteau dieci pentru cancelariile domneşti, preoţi şi dascăli. Ctitoria lui Constantin Cantacuzino postelnicul, biblioteca de la mănăstirea Mărgineni şi biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu funcţionau cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei. Brâncoveanu, a construit multe lăcaşe de cultură laică, într-o perioadă de pace. Raportat la anii de domnie, Brâncoveanu a construit acelaşi număr de biserici cât şi Ştefan în primii 25 de ani de domnie, biserici ctitorite nemotivat de planuri militare, necondiţionat de câştigarea vreunui război.

În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi”), cu hramul Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena. Sfântul Martir Constantin Brâncoveanu a acordat o atenţie deosebită aşezământului monahal de la Hurez, având intenţia să devină loc de veşnică odihnă pentru el şi urmaşii săi. Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, se numără: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi şi Mănăstirea Turnu din Târgşoru Vechi, Prahova.

Pentru mănăstirea Sâmbata de Sus, prima notificare documentară o avem încă din anul 1654, când, Preda Brâncoveanu, un boier din sudul Carpaţilor, construieşte o biserică din lemn pe valea râului Sâmbata, destinată pentru călugări sihaştri, stabiliţi pe acest loc, cu mult mai înainte. În jurul anului 1696, domnitorul Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu înalţă aici o mănăstire din caramidă, fiind numit primul ctitor a sfântului locaş, fapt pentru care mănăstirea poartă şi numele său de „Brâncoveanu”. Mănăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus a fost distrusă din ordinul generalului austriac Preiss, datorită nesupunerii monahilor şi refuzării trecerii lor la catolicism şi apoi, timp de 200 de ani (două sute ani) a fost lăsată în paragină. Mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală, a reuşit, în anul 1985, să reclădească această mănăstire. La data de 15 august 1993, mânăsirea a fost sfinţită de către S. S. Patriarhul Constantinopolului Bartolomeos I şi de Prea Fericitul Patriarh Teoctist, patriarhul României, precum şi de Mitropolitul Antonie al Ardealului, Crişanei şi Maramureşului. Brâncoveanu transformă şi reformează vechea mănăstirea Sâmbata de Sus, cu călugări sihaştri într-o mănăstire cu viaţă de obşte – drept mărturie a unirii neamului românesc şi a credinţei ortodoxe de pe ambele versante ale Carpaţilor. Aici voievodul înfiinţează o „Şcoală de gramatici”, un atelier de pictură în fresco şi o mică tipografie pe care instalează într-un nou edificiu, după modelul

brâncovenesc, folosit în toate ctitoriile domneşti. Un mare renume a adus mănăstirii atelierul de pictură pe sticlă în care s-au lucrat picturi tradiţionale pe sticlă dar şi creaţii noi. Şcoală de pictură condusă de Arhidiaconul Calinic Morar este cea mai importantă din ţarăîn timp ce şcoala de zugravi de la Sâmbata de Sus a împământenit stilul brâncovenesc mai întâi în picturi murale. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmboviţa şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. Brâncoveanu, după ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti, existentă şi azi în centrul capitalei, recent restaurată. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, în anul 1706, a ridicat Mănăstirea din Râmnicu Sărat. A sprijinit bisericile şi mănăstirile ortodoxe din părţile Siriei, Caucazului, Arabiei, Mănăstirea Sf. Ecaterina de la muntele Sinai, precum şi mănăstirea şi biserica de la muntele Athos din Grecia.

Profunzimea sintezei brâncoveneşti dintre credinţă şi cultură, dintre valorile artistice din Răsărit şi cele din Apus, s-a dezvoltat creativ într-un stil artistic distinct în istoria civilizaţiei europene, cunoscut sub numele de stilul brâncovenesc.

Moştenirea culturală brâncovenească a dobândit valoare simbolică duhovnicească şi mai mare odată cu jertfa martirică a acestui principe român creştin ortodox. În Săptămâna Sfintelor Pătimiri ale Domnului Hristos (aprilie 1714), Constantin Vodă Brâncoveanu, împreună cu fiii săi şi cu sfetnicul Ianache, a fost arestat şi dus la Constantinopol, în capitala Imperiului Otoman. Aici, sultanul Ahmed al III-lea a poruncit torturarea voievodului român şi a fiului său cel mare.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu s-a dezvoltat în construcţii „stilul brâncovenesc", stil care se mai practică şi astăzi la anumite construcţii. Iniţiind o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, Constantin Brâncoveanu a îmbinat armonios în arhitectură pictură murală şi sculptură, tradiţia autohtonă, stilul neobizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Punctul culminant al artei brâncoveneşti este sculptura în piatră la care se adaugă motivele ornamentale reprezentate de florile şi frunzele de acant, floarea soarelui dar şi o serie de flori de primăvară – lalea, narcisă. Noutatea constă în varietatea motivelor ornamentale, vegetale şi florale, influenţă a Renaşterii şi barocului. Pridvoarele bisericilor din epocile anterioare sunt transformate şi înfrumuseţate de stilul brâncovenesc cu coloane de piatră, unele sculptate în torsadă, asemenea logiilor. Stilul arhitectural

brâncovenesc este recunoscut astăzi ca fiind „primul stil românesc”. Apariţia acestui stil arhitectural nou, inovator, se datorează domnitorului muntean, care a atras la curtea sa meşteri renumiţi din toate colţurile pământului. „Stilul brâncovenesc” ia fiinţă din împletirea mai multor tradiţii artistice româneşti şi bizantine, cu influenţe orientale şi forme occidentale. Această armonioasă împletire dintre stilul bizantin şi cel apusean dă naştere unui nou sitl românesc, care se va extinde în toată Muntenia şi mai apoi în Transilvania. Datorită structurilor clare, raţionaliste, dar şi exuberanţei lui decorative, istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană folosind termenul de baroc brâncovenesc. În arhitectura ultimelor secole, stilul brâncovenesc s-a impus cu succes. Stilul este caracterizat de elemente ale arhitecturii ţărăneşti din Muntenia, exprimate la o scară mai mare, îmbinate discret cu elemente bizantine, vizibile în coloanele teraselor şi balcoanelor, coloane care, de multe ori, nu au celebrele ornamente la terminaţii care să determine un caracter doric, ionic sau corintic. Stilul brâncovenesc mai este caracterizat de pecetea unor basoreliefuri originale, ca celebrul „vultur cruciat”, cât şi de culoarea albă imaculat a pereţilor exteriori.

Bibliografie:

1. Anania, Valeriu - *Constantin Brâncoveanu – martir al neamului românesc*, în volumul *„Din spumele mării”,* Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995.
2. Bădără Doru - *O carte cu pecetea lui Constantin Brâncoveanu.*
3. Bădulescu, Laviniu Aurelian - *Pentru Dumnezeu şi neam, 290 de ani de la Martiriul Sfinţilor Brâncoveni*, Editura Agora, Craiova, 2004.
4. Cantemir, Dimitrie - *Scurtă povestire despre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu şi a Cantacuzinilor*, Ediţie îngrijită, studiu introductive, note şi comentarii de Paul Cernavodeanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1995.
5. Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, III. De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601 – 1821),* Editura BIC ALL, Bucureşti, 2007.
6. Niculae, Tudora - *Sfinţii Brâncoveni*, în „Familia Ortodoxă, nr. 8(55), august, 2013.
7. Streza Laurenţiu - *Sfântul Constantin Brâncoveanu şi braşovenii*, Editura Ardeleană.
8. Teodorescu Răzvan - *Constantin Brâncoveanu, între Casa Cărţilor şi Ieprova*, Editura RAO, 2006.
9. Toma, Ileana - *Ultimul Constantin, Romanul Brâncovenilor*, Editura Babel.

Constantin Brâncoveanu şi rolul său în istoria şi cultura românilor
Constantin Brancoveanu and his Role in the Romanian History and Culture

Elena-Veronica Ambruş
Liceul Tehnologic Lupeni,
Hunedoara, România

Abstract

Constantin Brancoveanu was born in 1654 on the Brancoveni estate, being a descendant of the Craiovesti boyar family and related to Matei Basarab. Constantin was raised in the house of his uncle, Constantin Cantacuzino where he was well-educated. Constantin Brancoveanu was enthroned by the great boyars.He was Prince of Wallachia for 26 years (1688-1714). During his reign, the political and diplomatic activities intensified in order to stop Tzarist and Ottoman expansion and the culture flourished greatly. An architectural style known as the "Brancovan style" originated in Wallachia, as a synthesis of Renaissance and Byzantine architecture. He was a great patron of culture. He was a martyr, being killed along with his four sons. The martyrdom of the Romanian ruler crowned a life dedicated to Orthodoxy. Ruling the country for over a quarter of a century, Constantin Brancoveanu left behind him, for his nation and Church, numerous religious edifices.

Keywords*: Brancoveni, boyar family, Prince of Wallachia, Brâncovenesc style, martyr etc.*

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în judeţul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei Brâncoveanu şi al Stancăi (Cantacuzino), sora domnitorului Şerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spaţiul românesc) care i-a oferit o educaţie aleasă pentru acele vremuri, învăţând, printre altele greaca, latina şi slavona. Datorită calităţilor sale intelectuale şi morale deosebite, înainte de a urca pe tronul Ţării Româneşti, a ocupat diferite funcţii importante, de mare logofăt în Divanul domnitorului Şerban Cantacuzino.

Constantin Brâncoveanu nu şi-a dorit să ajungă la domnie. La insistenţele boierilor şi a promisiunilor de a fi sprijinit la domnie cu devotament de către aceştia, Constantin Brâncoveanu a acceptat urcarea pe tron la vârsta de 34 de ani, în anul 1688, imediat după moartea lui Şerban Cantacuzino care l-a dorit şi i-a lăsat „pecetea" domnească. În aceste împrejurări, afirmaţiile domnitorului sunt concludente: „*Domnia aceasta, eu nu o pohtesc, ca să-mi înmulţesc grijile şi nevoile ... în vremi ca acestea turburate, încongiuraţi de oşti de vrăşmaşi"*.

Domn al Ţării Româneşti între anii 1688 şi 1714, Constantin Brâncoveanu a contribuit la înflorirea culturală şi dezvoltarea vieţii spirituale din Ţara Românească. Folosind o politică abilă, s-a menţinut 26 de ani la domnie. Anii domniei lui Brâncoveanu

au fost marcaţi de un progres economic şi cultural-artistic, de iniţiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea stabilirii şi continutăţii relaţiilor diplomatice cu puterile străine. Epoca brâncovenească a deschis drumul influenţelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală naţională, prin aportul tradiţiei răsăritene şi a celei occidentale.

Principalele direcţii ale politicii lui Constantin Brâncoveanu au fost:

- întărirea rolului domniei;
- reorganizarea sistemului fiscal;
- promovarea unor relaţii strânse cu Moldova şi Transilvania.

În ceea ce priveşte politica externă, până în anul 1709, Constantin Brâncoveanu a reuşit să menţină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, şi urmaşul Sfântului Imperiu Roman (Habsburgic), a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Ţării Româneşti.

În anul 1709 a însemnat şi începutul declinului domniei lui Brâncoveanu. O serie de greşeli şi ezitări, dar mai ales intrigile boierilor munteni în frunte cu familia Cantacuzinilor au determinat schimbarea atitudinii sultanului. Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714, în apropierea Paştilor. Împreună cu familia sa, a fost dus la Istanbul şi închis la Edicule, iar toate averile sale au fost confiscate. În urma refuzului său de a accepta religia islamică, în ziua de 15 august 1714, domnitorul cu toţi membrii familiei au fost duşi spre locul de osândă, în prezenţa sultanului, a dregătorilor turci şi a unor reprezentanţi ai statelor străine. Li s-au tăiat capetele celor patru fii: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei, sfetnicului Ianache Văcărescu (ginerele domnitorului şi ctitor de biserici), apoi domnitorului însuşi. Capetele lor au fost purtate în vârful suliţelor prin Istanbul, iar trupurile le-au fost aruncate în Bosfor. Câţiva pescari greci ortodocşi le-au găsit pe mare şi le-au îngropat în mănăstirea ortodoxă greacă din insula Halki. Istoricul Nicolae Iorga susţinea despre Constantin Brâncoveanu faptul că „ ... nu greşelile politice i-a adus mazilirea şi decapitarea, ci intrigile unor boieri şi a unor străini de neamul românesc”.

Brâncoveanu a întreţinut legături de prietenie cu toate statele învecinate, pentru ca ţara lui să nu se implice în războaie care ar fi adus multe jafuri şi pustiiri din partea unor oşti străine. În felul acesta domnitorul şi-a îndreptat atenţia spre probleme de ordin cultural şi artistic, încât domnia lui reprezintă ultima şi cea mai remarcabilă perioadă de progres cultural şi artistic din istoria medievală a Ţării Româneşti. În perioada domniei lui, cultura românească a avut mult de câştigat, domnitorul fiind un înfocat susţinător al acesteia. În cei

26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace.

În timpul lui au activat câţiva ierarhi iubitori de cultură, cum au fost mitropoliţii Teodosie (1679-1708) şi Antim Ivireanul, sau episcopii Mitrofan (1691-1702) şi Damaschin Dascălul de la Buzău (1702-1708). Datorită acestora, în timpul lui Brâncoveanu s-au tipărit aproximativ optzeci de cărţi în limbile română, slavonă, greacă şi arabă, majoritatea fiind cărţi de slujbă. Activau mai multe tipografii: la Bucureşti, Snagov, Târgovişte, Buzău şi Râmnic. Cel mai renumit tipograf a fost Antim Ivireanul.

Tot în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu au funcţionat numeroase şcoli, între care Academia de la Mănăstirea „Sfântul Sava" din Bucureşti, şcolile de la mănăstirile „Sfântul Gheorghe"-Vechi şi Colţea, tot în Bucureşti, şcoli în marile oraşe ale ţării şi în mănăstiri. Se pun bazele unor valoroase biblioteci, cum a fost cea de la Hurezi. Constantin Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al tiparului şi al şcolilor din Ţara Românească, dar şi din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la şcoala românească din Şcheii Braşovului. S-a înconjurat de personalităţi de cultură din ţară şi străinătate, susţinând financiar şi diplomatic pregătirea tinerei generaţii de cadre în şcolile europene.

Considerându-se continuatori ai tradiţiei culturale bizantine, domnitorii Ţării Româneşti au sprijinit lumea ortodoxă aflată sub stăpânirea turcilor, ajutând cu importante danii Patriarhiile Ortodoxe din Orient şi Muntele Athos şi tipărind cărţi de cult în limbile greacă, siriană şi georgiană. Constantin Brâncoveanu şi-a asumat responsabilitatea de a apăra ortodoxia balcanică tipărind în 1899, la Snagov, „*Mărturisirea credinţei ortodoxe*" ca răspuns la propaganda catolică şi calvină asupra populaţiei ortodoxe.

Prin implicarea sa directă, domnitorul muntean a promovat o adevărată renaştere bizantină pe plan cultural şi artistic. Nicolae Iorga aprecia astfel politica domnitorului în plan cultural: „Dacă Brâncoveanu îşi mai amintea de cultura slavonă, sprijinea puternic cultura română în limba ţării; dacă nu era străin de cultura Europei, acea cultură care i se părea vrednică de protecţia sa era cea elinească, care trebuia să-i proclame cu cinste numele în Orientul grecizat"[1].

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici şi mănăstiri din ţările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmboviţa şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe

[1] Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române*, vol. I, Bucureşti, 1925, p. 37.

tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti, existentă şi azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna Marica.

Constantin Brâncoveanu a fost şi un sprijinitor al aşezămintelor bisericeşti din Răsăritul ortodox după ce teritoriul Imperiului Bizantin pe care se găseau a fost ocupat de turci, în 1453. Prin ajutoarele masive acordate acestora, domnitorul urmărea menţinerea conştiinţei ortodoxe într-o lume islamică, dar mai ales a conştiinţei de neam a grecilor, arabilor ortodocşi, bulgarilor, sârbilor şi albanezilor, aflaţi atunci sub dominaţie otomană.

În timpul domniei sale s-a format un nou stil în arhitectură numit „stilul brâncovenesc". De aici provin bisericile în „plan triconc" (altar, naos cu două abside, pronaos şi pridvor deschis, cu coloane, la intrare). Au activat doi meşteri zugravi de renume: grecul Constantinos, care a împodobit cu fresce biserica mare de la Hurezi şi alte ctitorii brâncoveneşti, şi românul Pârvu Mutu, zugravul favorit al Cantacuzinilor. La Hurezi a luat naştere o adevărată „şcoală de pictură brâncovenească", în care s-au format numeroşi ucenici - inclusiv din Transilvania - care au respectat acest stil timp de câteva decenii.

Stilul brâncovenesc s-a impus cu succes în arhitectura ultimelor secole. Este caracterizat de elemente ale arhitecturii ţărăneşti din Muntenia, exprimate la o scara mai mare, îmbinate discret cu elemente bizantine, vizibile în coloanele teraselor si balcoanelor, coloane care de multe ori nu au celebrele ornamente la terminaţii, care să determine un caracter doric, ionic sau corintic. Stilul brâncovenesc mai e caracterizat de pecetea unor basoreliefuri originale, ca celebrul „vultur cruciat", precum şi de culoarea albă imaculat a pereţilor exteriori. Mai sunt şi excepţii, ca în cazul complexului de la Mogoşoaia, unde domină culoarea cărămizie a materialului de construcţie.

În anul 1992, Biserica Ortodoxă Română a sanctificat pe domnitorul Constantin Brâncoveanu, împreună cu fiii şi ginerele său.

Andrei Busuioceanu afirma următoarele „Constantin Brâncoveanu în viziunea istoriografiei române şi străine este prezentat în cinci ipostaze: martir, diplomat, precursorul politicei de reforme din secolul XVIII, patron cultural şi reprezentant tipic al sensibilităţii baroce". Om politic şi diplomat iscusit, protector generos al artelor şi culturii şi adevărat mecena pentru întregul Orient ortodox, Constantin Brâncoveanu a asigurat Ţării

Românești, în timpul domniei sale de aproape 26 de ani, o epocă de certă măreție. Fără îndoială, Constantin-vodă Brâncoveanu se înscrie printre marile figuri ale neamului românesc.

Bibliografie:

1. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ş. - *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007.
2. Damşa, Teodor - *Biserica Greco-Catolică din România în perspectiva istorică.*
3. Dragomir, Silviu - *Românii din Transilvania şi Unirea cu biserica Romei Bucoavna - reeditate*, 1989.
4. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1936.
5. Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987.
6. Xenopol, A. D. - *Istorie a Românilor din Dacia Traiană,* vol. VIII, 1929.

Dimensiunile politice ale domniei lui Constantin Brâncoveanu

Constantine Brancovan - the Political Dimension

Prof. Elena Larisa Toma, Prof. Nicoleta Muscalagiu
Liceul Teoretic „Henri Coandă”
Craiova, Dolj, România

Abstract

The policy pursued by Constantine Brancovan follows landmarks that define the oscillation between Istanbul, Vienna and Moscow. He tried to avoid turning the country into pashalic, orienting himself towards Western Europe, seeking diplomatic support to strengthen the semi-autonomy and independence of the country, practising the bags gold policy to achieve the necessary time to implement original ideas in light of the evolving nature of historical awareness, strategic global vision, prudent and visionary outlook. Great personalities of his time said that Constantine Brancovan knew to defend -the integrity of ancestral land (as his art of diplomacy raised to heights hitherto untouched).

Keywords: *progress, corruption, diplomacy*

În amintirea posterităţii, figura lui Constantin Brâncoveanu s-a detaşat nu numai ca o personalitate aparte în domeniul ocrotirii artelor şi culturii care în timpul domniei sale au cunoscut o înflorire deosebită, ci şi prin marile sale merite pe tărîmul politico-diplomatic. El s-a menţinut în scaunul Ţării Româneşti aproape 26 de ani - stabilitate nemaiîntîlnită din vremea lui Matei Basarab – datorită cumpătării, chibzuinţei şi rolului în care a înţeles să-şi îndeplinească menirea de promotor al idealului de independenţă a patriei, într-o perioadă de mare restrişte şi tulburări în acest colţ al continentului european. Anii domniei lui Brâncoveanu au fost marcaţi de iniţiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal, dar şi de o reală susţinere a artei. A organizat cancelaria statului în vederea întreţinerii relaţiilor diplomatice atât cu state din vestul Europei cât şi cu vecinii. Epoca brâncovenească s-a deschis influenţelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală naţională, prin aportul tradiţiei răsăritene şi a celei occidentale. Principalele direcţii ale politicii lui Constantin Brâncoveanu au fost: întărirea rolului domniei, reorganizarea sistemului fiscal, promovarea unor relaţii strânse cu Moldova şi Transilvania.

Până în anul 1709, Constantin Brâncoveanu a reuşit să menţină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, şi Sfântul Imperiu Roman (Habsburgic), a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Ţării Româneşti (după cucerirea Transilvaniei, recunoscută de Înalta Poartă prin tratatul de pace de la Karlowitz, din 1699).

Coordonatele politicii duse timp de douăzeci şi şase de ani de domnitorul Constantin Brâncoveanu este împărţită pe două direcţii principale: *politica internă* şi *politica externă*.

Pe *plan intern* este preocupat de asigurarea *semi-independenţei* şi *semi-autonomiei* ţării faţă de puterile imperiale vecine prin practicarea *politicii pungilor de aur*, cu ajutorul cărora cumpăra bunăvoinţa oficialilor otomani recunoscuţi pentru corupţia lor. A instituit, în acelaşi timp, în Ţara Românească un nou mod de a face politică bazat pe *actul de cultură*, fapt ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că domnia lui Constantin Brâncoveanu este o *monarhie culturală*.

În *plan extern* întăreşte constant relaţiile cu Moldova şi Transilvania, militând pentru o unire prin limbă şi cultură, dacă cea politică nu poate fi realizată încă.

Faţă de Moldova adoptă o politică de bună vecinătate şi de prietenie, dar este vigilent şi caută să anihileze comploturile organizate la Istanbul, de către boierii moldoveni împotriva lui. Amestecul direct al voievodului în treburile curţii de la Iaşi este motivat de ideea că cele două ţări române trebuie să adopte o politică externă comună. În acest sens, prin relaţiile pe care le avea la Istambul, reuşeşte să-l numească domn în Moldova pe tânărul Constantin Duca, fiul fostului voievod Gheorghe Duca, pe care îl căsătoreşte cu una din fiicele sale, Maria.

Atitudinea domnitorului faţă de Ardeal e diametral opusă, deoarece realităţile istorice impun un alt mod de abordare a problemei. Românii sunt ameninţaţi în însăşi fiinţa lor naţională, atât pe plan social, cât şi spiritual. Biserica suferă tot mai mult din cauza catolicismului şi a ideilor promovate de acesta. Politica lui Brâncoveanu faţă de românii din Transilvania nu se limitează doar la ridicarea bisericilor; ea este susţinută de multitudinea de cărţi religioase şi laice tipărite în cele cinci tipografii ale ţării care lucrează neîncetat sub îndrumarea lui Antim Ivireanu. În timpul răscoalei curuţilor, eveniment la care participă iobagii români, orăşenii săraci şi membri ai clerului ortodox, domnitorul Constantin Brâncoveanu se află în faţa unei noi provocări: să-i ajute pe ardeleni în lupta lor pentru păstrarea fiinţei naţionale, dar în acelaşi timp să menţină relaţiile bune atât cu Poarta, cât şi cu Viena. *Pendulează* astfel între o *politică de neutralitate* şi una *de duplicitate* dictată de cursul evenimentelor şi de interesele personale.

Ultimele decenii ale secolului al XVII-lea aduc în Europa o perioadă de frământări politice, militare şi sociale, care afectează direct Ţara Românească. Războiul austriaco-otoman (1683) este provocat tocmai de dezechilibrul dintre marile puteri răsăritene şi occidentale, atrăgând în sfera lui inclusiv ţările române. După pacea de la Karlovitz, prin prezenţa directă a Rusiei în afacerile Europei, ia naştere aşa-numita *problemă orientală*. Se urmăreşte astfel stabilirea unui nou echilibru politic între puterile răsăritene, în detrimentul Imperiului Otoman.

Obiectivul suprem al politicii externe brâncoveneşti era *păstrarea semi-independenţei* şi *semi-autonomiei* Ţării Româneşti faţă de Poartă. Practicarea unei politici antiotomane este posibilă doar în mare taină. Pentru a nu-i supăra pe otomani, domnitorul plăteşte haraciul cu regularitate, suportă chiar dublarea lui după întoarcerea de la Adrianopol şi împarte daruri scumpe oficialilor cu prilejul sărbătorilor musulmane sau personale. Nu omite totuşi să se arate credincios şi util Imperiului Habsburgic, devenind un adevărat trezorier imperial.

Constantin Brâncoveanu este conştient că ameninţarea nu vine numai din partea otomanilor, ci şi a Habsburgilor, ceea ce duce la o *politică de echilibru* între cele două mari puteri şi o alta *de intimidare* a uneia împotriva celeilalte: imperialii să renunţe la ocuparea Ţării Româneşti, fiindcă astfel intră în conflict direct cu otomanii, iar aceştia din urmă, pentru a evita un conflict cu Habsburgii, trebuie să lase voievodului muntean o oarecare autonomie şi libertate.

Pe întreg parcursul Evului Mediu, ţările române se bucură de o independenţă limitată faţă de Înalta Poartă. Din punctul de vedere al raporturilor juridice ea este garantată prin tratate speciale, *hatişerifuri*, numite în arabă *ahidnâme*, iar în izvoarele de limba latină redate prin termenii: *foedera*, *pacta* şi *pactionus*. Statutul de autonomie nu a fost o favoare acordată ţărilor române de Poartă, nici un dar al puterilor vecine, ci rodul unei remarcabile rezistenţe antiotomane de însemnătate europeană. Chiar dacă prin conţinutul lor ahidnâme-le sunt acte bilaterale care stipulează drepturi şi obligaţii reciproce la nivel înalt, în realitate ele sunt acte unilaterale emise de cancelaria otomană în numele sultanului, care îşi exercită în acest mod autoritatea asupra statelor din sfera de influenţă a imperiului. Domnitorul Brâncoveanu primeşte *un hatişerif* (ahidnâme) în 1703, când în urma întâlnirii cu sultanul la Adrianopole obţine domnia pe viaţă.

Ocuparea scaunului Ţării Româneşti la 29 octombrie 1688 de către Constantin Brâncoveanu, în vârstă de 34 ani, s-a datorat opţiunii unchilor săi, fraţii răposatului domn, stolnicul cărturar Constantin şi marele spătar Mihai Cantacuzino. Aceştia au îndepărtat de la tron pe urmaşul legitim al lui Şerban vodă, nu numai spre a-şi asigura influenţa necontestată în conducerea lăuntrică a ţării, dar şi a-i nuanţa orientarea pe plan extern, neîngăduind trecerea ei imprudentă de partea Casei de Austria, prin instrucţiunile prea generale date soliei trimise la Viena de fostul domn, atâta timp cât nu se hotărâse soarta războiului, iar turcii şi tătarii reprezentau, încă, o serioasă ameninţare la hotarele principatului. Brâncoveanu a încercat, aşadar, să ducă o politică dibace între Austria şi Turcia, întreţinând o corespondenţă ascunsă cu unii generali şi demnitari imperiali, dar mai

ales sprijinind negocierile de pace iniţiate încă din 1691 de către ambasadorii Angliei şi Olandei la Constantinopol, dornici de a scoate Imperiul habsburgic din război şi a-i îndrepta eforturile militare numai împotriva inamicului comun din Apus, Franţa lui Ludovic al XIV-lea. Brâncoveanu ca şi stolnicul Cantacuzino – întreţinând la rîndul lor, o corespondenţă prietenească cu ambasadori precum lordul William Paget şi contele Jakob Colyer - au acceptat să le mijlocească negocierile cu miniştrii imperiali la Viena, trimiţându-le în taină emisarii şi scrisorile prin Ţara Românească; la fel au primit cu toată discreţia la Bucureşti şi pe unii negociatori imperiali, ca de pildă contele Luigi Ferdinando Marsigli sau consilierul aulic Franz Ulrich von Kinsky în 1691-1692, cărora le-au transmis şi unele informaţii cu caracter politic şi militar asupra turcilor. Autorităţile de la Viena nu s-au arătat insensibile faţă de Brâncoveanu, l-au răsplătit chiar cu acordarea titlului de principe al Sf. Imperiu la 30 ianuarie 1695, i-au îngăduit achiziţionarea de proprietăţi la Braşov şi clădirea unei reşedinţe la Sîmbăta de Sus, iar mai târziu prin diplome imperiale - chiar dreptul de a se refugia în Transilvania, în caz de primejdie din partea turcilor.

Pe de altă parte, spre a potoli bănuielile Porţii, unde îşi avea inamici redutabili, Brâncoveanu a procedat, fără prea multe scrupule, la coruperea influenţilor dregători otomani prin bogate daruri în bani şi obiecte de lux, întreţinînd o numeroasă clientelă de slujitori greco-levantini devotaţi intereselor sale şi asigurînd pe marii viziri şi înalţii demnitari, cu suficientă abilitate, de pretinsa sa credinţă. În felul acesta, Ţara Românească s-a putut strecura, cu relativă facilitate, în vâltoarea războiului încheiat prin pacea de la Karlowitz la 16/26 ianuarie 1699, unde problema principatului - râvnit în ascuns nu numai de Austria, dar chiar şi de îndepărtata Polonie - nu a fost pusă în discuţie, regimul său de autonomie faţă de Poartă rămânând, în esenţă, neschimbat. Imperiul habsburgic a anexat, însă, Transilvania, iar Polonia s-a resemnat doar cu redobândirea Cameniţei.

Brâncoveanu, în calitatea sa de protector al bisericii Răsăritului prin strânsele contacte cu înalţii ierarhi şi cărturari greci, n-a scăpat acestei influenţe exercitată asupra lui de a înclina spre Rusia, tendinţă împărtăşită mai ales de Cantacuzini, cu pretenţii de scoborâtori din împăraţii Bizanţului. Încă de la 16 septembrie 1697 Gheorghe Castriotul, emisarul domnului Ţării Româneşti, propunea ţarului Petru I o colaborare militară. Chiar şi după încheierea păcii de la Constantinopol între ruşi şi turci la 13/23 iulie 1700, în urma căreia cei dintâi au obţinut recunoaşterea anexării cetăţii Azov, speranţa eliberării ţărilor române şi a popoarelor din Balcani de sub dominaţia turcească se îndrepta tot spre Rusia.

Totodată, Brâncoveanu a întreţinut la Curtea din Bucureşti, oraş - devenit cel mai activ centru diplomatic cu vederile aţintite îndeosebi spre Viena, Constantinopol, Moscova

şi Varşovia, o vastă reţea de agenţi şi emisari, recrutaţi în majoritate dintre cărturari, comercianţi şi clerici transilvani, sud-dunăreni sau levantini şi pe care i-a trimis în diferite misiuni în capitalele Europei.

După 1703, Brâncoveanu a trebuit să desfăşoare din nou un complicat joc diplomatic între austrieci şi otomani, a căror dorinţă de revanşă îi împingea spre război. Domnul Ţării Româneşti a ajutat pe curuţii răzvrătiţi din Ungaria şi Transilvania - adăpostindu-i în principat şi asigurându-se, pe cât a putut, aprovizionarea, cu asentimentul otomanilor -, dar în acelaşi timp şi-a continuat în taină raporturile cu Viena, informînd pe imperiali asupra situaţiei de la Poartă şi ţinându-i la curent cu intenţiile turcilor. Prudenţa voievodului muntean s-a arătat şi de data aceasta inspirată, întrucât înăbuşirea răscoalei curuţilor de către austrieci în 1711 le-a oferit acestora posibilitatea de a-şi pregăti riposta împotriva otomanilor.

Concomitent, Brâncoveanu, decorat de ţar încă de la 21 august 1700 cu crucea de cavaler al ordinului Sf. Andrei, a întreţinut legături cu Petru I, printr-o intensă corespondenţă şi schimb de emisari, dar inactivitatea Rusiei în problemele sud-estului european i-a încurajat prea puţin speranţele. În schimb partida Cantacuzinilor, dornică de a-şi împlini aspiraţiile de dominare completă a Ţării Româneşti, milita pentru o apropiere cît mai deschisă faţă de Rusia. Ultimii ani de domnie ai lui Brâncoveanu s-au desfăşurat mai mult ca oricând sub semnul incertitudinilor. El a încercat, în pofida neînţelegerilor şi răcirile intervenite după eşecul campaniei lui Petru I, să asigure pe ruşi de prietenia sa, continuând să trimită în taină scrisori demnitarilor ţarului pe care l-a ţinut la curent cu desfăşurarea complicatelor negocieri de la Constantinopol din anii 1712-1713 pentru ratificarea tratatului de pace de la Prut, mereu tulburate de intrigile suedezilor şi atitudinea belicoasă a unor dregători ai Porţii. După îndelungi rertractări şi mediaţia ambasadorilor englez şi olandez la Constantinopol, s-a ajuns la recunoaşterea păcii de la Prut printr-un ultim tratat semnat de plenipotenţiarii ruşi şi otomani la Adrianopol (5 / 16 iunie 1713). Speranţele lui Brâncoveanu de a mai găsi un sprijin în Rusia, ca şi în aliata ei Polonia, s-au dovedit însă inutile. În aceeaşi măsură domnul Ţării Româneşti a depus eforturi intense spre a-şi reînnoi legăturile cu Viena. Dar toate aceste iniţiative ale lui Brâncoveanu nu se mai încadrau într-o politică coerentă, constituind doar încercări de supravieţuire.

Sintetizând politica dusă de domnitor, se observă următoarele puncte de reper, care o definesc pe deplin: pendularea între Istanbul, Viena şi Moscova, în încercarea de a nu transforma ţara în paşalâc; orientarea spre Europa Occidentală, căutând sprijinul diplomaţiei pentru a întări semi-autonomia şi semi-independenţa ţării; practicarea politicii

pungilor de aur pentru a obţine răgazul necesar de a-şi pune în practică ideile originale în lumina conştientizării caracterului evolutiv al istoriei, viziunea globală strategică, prudentă şi vizionară a lui Brâncoveanu.

Personalitate marcantă a timpului său, Constantin Brâncoveanu a ştiut vreme de mai bine de un sfert de veac să apere - îndeosebi prin arta diplomaţiei ridicate la culmi neatinse până atunci - integritatea pământului strămoşesc, să lupte nu numai pentru independenţa principatului muntean, dar şi a provinciilor surori Moldova şi Transilvania când a putut, a ştiut să manevreze cu îndemânare şi să exploateze contradicţiile dintre puterile rivale, imperiile otoman, habsburgic, ţarist şi Polonia pentru a salva neatârnarea neamului.

Relaţiile sale externe şi negocierile abile i-au atras supranumele de *„meşterul neîntrecut al diplomaţiei*". Lui i se datorează introducerea de noi metode în diplomaţia secolului al XVIII-lea, precum corespondenţa secretă şi folosirea agenţilor secreţi în marile capitale ale continentului.

Bibliografie:

1. Biblioteca Naţională a României - *Brâncoveanu şi epoca sa. Tipărituri aflate în colecţiile special ale Bibliotecii Naţionale ale României*, Editura Bibliotecii Naţionale a României, Bucureşti, 2008.
2. Cernovodeanu Paul - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1936.
4. Xenopol Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925.

Povestea unei mănăstiri şi a unui domnitor
The Story of a Monastery and of a Ruler

Prof. Cornelia Mîndreci,
Liceul „Matei Basarab”
Craiova, judeţul Dolj, România

Abstract

Our country is a land of monasteries. They are not only places of faith and silence but true monuments of art. You don't know what to appreciate the most: their architectural beauty, the paintings, the wood art, the loveliness of landscape. Those monasteries represent a lesson of the highest patriotism offered to their successors. Last summer I visited the Brancoveanu Monastery "Simbata de Sus" in the foothills of Fagaras mountains. In 1696 Constantin Brancoveanu the ruler of Ţara Românească (Romanian Country) founded the monastery. The old church is located in the center of the courtyard. We arrive at the new church just climbing a few stairs to reach the Chapel of Our Lady. In the new church, the frescoes on the walls are recently painted on a blue heavenly and very expressive background. The Brancovan architectural style is richly decorated, making an original synthesis between elements of local inspiration, Eastern and Western elements. Constantin Brancoveanu was the founder of many churches and monasteries: Hurezi, Mogoşoaia palaces, Surpatele, Polovragi, Potlogi, Brâncoveni.

Key words: *The Brancoveanu Monastery Constantin Brâncoveanu, the ruler of Ţara Românească (Romanian Country), Brancovan architectural style, Founder*

Ţara noastră e o ţară a mănăstirilor. Ele sunt inima credinţei noastre străbune, nu numai lăcaşuri de credinţă şi de reculegere, dar şi adevărate monumente de artă. Nici nu ştii ce să apreciezi mai mult la ele, frumuseţea arhitectonică, pictura, arta lemnului care povesteşte despre oamenii acestor locuri minunate, frumuseţea peisajului, lecţia de cel mai înalt patriotism oferită urmaşilor de voievozii iubitori de frumos şi credinţă care le-au înălţat. Toate la un loc vorbesc despre geniul acestui popor. În vara anului trecut am vizitat pentru prima dată mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus venind de la Făgăraş şi îndreptându-ne spre Sibiu. Vegheată din departare de culmile Munţilor Făgăraşului, de pădurile care coboară până aproape, mănăstirea te impresionează prin liniştea care domină spaţiile largi şi prin arhitectura aerisităîn stil brâncovenesc. Totul este perfect, nimic nu este lăsat la întâmplare. Se vede însă că este un aşezământ monahal de călugari, e puţin mai rece faţă de mănăstirile de maici. Mănăstirea Brâncoveanu este un mic colţ de rai. Peisajul este foarte frumos şi totul te îmbie la linişte şi rugăciune. De cum am intrat pe poartă, ne-a întâmpinat o alee plină cu flori. O mulţime de turişti vin să viziteze an de an acest aşezământ monahal de călugări, de la poalele Munţilor Făgăraş, cu o istorie zbuciumată. Din păcate, în anul 1785 mănăstirea a fost grav avariată, trăgându-se cu tunurile în ea. Totuşi, chiar dacă a trecut printr-o perioadă foarte grea, astăzi lăcaşul de cult este unul dintre cele mai importante obiective turistice din Ţara Făgăraşului. Biserica veche se află chiar în centrul curţii, iar la cea nouă ajungem urcând câteva scări spre Paraclisul Maicii Domnului. La cea din urmă pictura este recentă, pe un fond

albastru ceresc şi foarte expresivă şi mă trimite cu gândul la albastrul cerului senin coborât parcă pe zidurile bisericilor unice din nordul Bucovinei.

Mănăstirea a cunoscut o dezvoltare puternică, astăzi acolo existând un atelier de pictură, o academie, un amfiteatru, o sală de conferinţe şi o bibliotecă cu o mulţime de cărţi bisericeşti.Curtea este foarte frumoasă cu multe flori colorate şi foarte bine îngrijite. Mănăstirea Brâncoveanu are hramul Adormirea Maicii Domnului care se celebrează pe 15 august. În pădurea din apropiere există şi un altar al Părintelul Arsenie Boca, cu un izvor ce se spune că a fost creat de dânsul, iar astăzi lumea vine pentru a lua apă curată de munte. Am aflat că Părintele Arsenie Boca şi-a petrecut o parte din viaţă acolo, fiind stareţul mănăstirii între anii 1940 şi 1944. Un loc cu o linişte interioară, o linişte fără o sursă precisă. Aşa am înţeles de ce, aproape de dimineaţa până seara, oamenii vin şi aşteaptă la rând pentru a lua apă de la izvor. Nu degeaba în piatra de lângă izvor stau săpate următoarele cuvinte: „Cine va bea din apa pe care Eu i-o voi da, nu va mai înseta în veci, căci se va face în el izvor de apă curgătoare, pentru viaţa veşnică" (Ioan 4, 4). La ieşirea din mănăstire ne atrage atenţia crucea de marmură ridicată în memoria luptătorilor anticomunişti din Munţii Făgăraşului. E o cruce albă, înaltă, mândră aşa cum au fost şi cei care au luptat pe crestele Făgăraşului. Imaginea Mănăstirii din Sâmbata de Sus, cât şi numele Părintelui Arsenie Boca se leagă de rezistenţa anticomunistă din Făgăraş, mai precis de Grupul Carpatin Făgărăşan, condus de Ioan Gavrilă Ogoranu, care a rezistat în munţii Făgăraşului mai bine de 10 ani. E un loc în care e bine să te gândeşti la grijile zilnice şi la toate nemulţumirile pe care le ai pentru că toate o să ţi se pară nimicuri, dacă le pui în balanţă şi stai să te gândeşti la mâna de oameni care au rezistat şi au luptat ierni la rând pe crestele şi prin pădurile Făgăraşului. În fiecare an, în prima duminică după sărbătoarea Sfântului Ilie (20 iulie) aici are loc comemorarea eroilor Rezistenţei anticomuniste din Ţara Făgăraşului.

Istoria Mănăstirii Brâncoveanu începe în secolul al XVII-lea. Dacă la începutul secolului XVI avem mai multe mărturii indirecte despre existenţa mănăstirii prin menţionarea unor călugări de aici în diferite acte, dispersate, primele dovezi directe le avem din anul 1654, când satul şi moşia din Sâmbata de Sus au intrat în stăpânirea lui Preda Brâncoveanu, boier de loc din sudul Carpaţilor. Se spune că acesta a construit o bisericuţă din lemn pe valea râului Sâmbăta, probabil pentru călugării sihaştrii de aici. Pe locul acesteia, în jurul anului 1696, domnitorul Constantin Brâncoveanu, domn al Ţării Româneşti (1688-1714), a zidit din piatră şi cărămidă o mănăstire.

La sfârşitul secolului al XVII-lea, Transilvania abia scăpase de atacurile repetate ale principilor calvini, atacuri care au continuat însă asupra punctului principal de rezistenţă,

credinţa ortodoxă a românilor, urmărindu-se, de fapt, deznaţionalizarea lor. Pentru întărirea şi salvarea Ortodoxiei de noul pericol, cel al catolicizării, apărut prin trecerea Transilvaniei sub stăpânirea Habsburgilor (1683), domnitorul Constantin Brâncoveanu a transformat şi reorganizat vechea mănăstire ortodoxă din Sâmbăta de Sus, cu călugări sihaştrii, într-o mănăstire mai mare cu viaţă de obşte (călugări care trăiesc, muncesc şi se roagă împreună), spre a da mărturie în timp despre unitatea de neam şi credinţă a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor. Tot aici, voievodul martir înfiinţează o „Şcoală de grămătici", un atelier de pictură şi o mică tipografie pe care le instalează în noua incintă, după modelul brâncovenesc folosit în toate ctitoriile domneşti. Muzeul Mănăstirii Brâncoveanu deţine astăzi una din cele mai bogate colecţii de picturi vechi pe sticlă, aparţinând secolelor XVIII-XIX, în mare majoritate executate în manieră popular-naivă, icoane pe lemn, predominant fiind stilul brâncovenesc, veşminte preoţeşti şi arhiereşti, o colecţie unică de carte veche, manuscrise, pergamente, scrisori, precum şi o valoroasă colecţie de obiecte de cult. Pe latura vestică a incintei se află locurile de odihnă veşnică ale ultimilor mitropoliţi ai Transilvaniei: Nicolae Bălan, Nicolae Colan, Nicolae Mladin şi Antonie Plămădeală. Mănăstirea poartă numele celui ce a fost „despot luminat", dar nu tiran, „prinţ al aurului", dar modest, cinstit şi incoruptibil, asimilând deopotrivă virtuţile unui adevărat sfânt, unui mare caracter şi unui veritabil politician, Constantin Brâncoveanu. Logofăt între anii 1682-1688, Constantin Brâncoveanu se trăgea din stirpea basarabilor, fiind strănepot al lui Matei Basarab, dar şi nepot al stolnicului Constantin Cantacuzino.

Brâncoveanu nu a vrut să fie domnitor al Ţării Româneşti. Boierii pamânteni, nemaidorind să îi conducă un cantacuzin, aproape că l-au forţat să preia domnia. Ziseră cu toţii: „Logofete, noi cu toţii pohtim să ne fii domn". El zise „Dar ce aş vrea eu cu domniia, de vreme ce ca un domn sunt la casa mea; nu-mi trebuie să fiu". Iar ei ziseră: „Ne rugăm, nu lăsa ţara să între alţi oameni sau răi, sau nebuni să o strice, ci fii! Şi-l luară de mâini şi-l împingeau de spate". [1] A fost uns domnitor la mitropolia Bucureştilor, în prezenţa patriarhului bizantin Dionisie şi a mitropolitului valah Antim. În biserică, Brâncoveanu a spus: „Domniia aceasta eu nu o pohtesc ca să-mi înmultesc grijile si nevoile, ci dumneavoastră m-aţi pohtit şi fără voia mea m-aţi pus domn în vremuri ca acestea turburate, încungiuraţi de oşti de vrajmaşi; ci dar acum iar întreb: este-va cu voia tuturor?"[2]. Şi toţi răspunseră: „Toţi voim, toţi pohtim". Zise iar: „Deaca pohtiţi toţi, mi-e voia şi mie să-mi daţi un jurământ înaintea Lui Hristos precum

[1] *Anonimul brâncovenesc (Istoria Ţării Româneşti dela octombrie 1688 până la martie 1617)* apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iaşi, 1986, texte antologate şi comentate de Elvira Sorohan, p. 555.
[2] *Ibidem*, p. 555.

veţi fi cu dreptate şi de ar veni vreo primejdie domnii mele, despre vreo parte, să staţi cu mine toţi".[3]

În tot acest timp, cadavrul domnitorului Şerban Cantacuzino zăcea pe catafalcul bisericii Cotroceni, părăsit de toţi, inclusiv de membrii familiei sale. De aceea, Brâncoveanu însuşi i-a organizat o înmormântare creştinească. „Şărban-vodă mortul zăcea ca un om den cei proşti, numai cu muierea lui şi cu fetele lui plângând ... că avusese nădejde să puie pe fiiu-său domn, dar n-au vrut Dumnezeu şi tiraniile tătâni-său, ce făcuse boierilor şi săracilor ţării şi încă de la o vreme nici muierea lui, nici fetele lui nu şădea lângă dânsul, că-şi strângea avuţiia şi o ascundea, că-i era frică să nu-i ia avuţiia Constandin-vodă; ... zăcea pă o masă stârvul, părăsit de toţi până a doua zi dimineaţa. Deaci l-au rădicat cu cinste domnul şi l-au dus la Cotrăceni, la mănăstirea lui, de l-au îngropat şi s-au dus"[4].

Vodă Şerban, un bun diplomat şi om de spirit, la rândul lui, sperase până în ultima clipă că îi va urma la tron fiul sau, Iordache, dar boierii pământeni erau sătui de prigoana Cantacuzinilor. Astfel, putem spune că Brâncoveanu a fost primul şef de stat român ales liber şi în unanimitate de voturi. „Din elexiea ţării s-au pus Constandin-vodă domn"[5]. Alegerea a primit girul cancelariilor marilor puteri, care nu aveau să regrete acest fapt, deoarece aveau să cunoască în noul voievod un diplomat exemplar pentru care pacea era prioritară. Din momentul acestei alegeri, Cantacuzinii au uneltit timp de 25 de ani împotriva lui Brâncoveanu şi nu s-au oprit până când nu şi-au atins mârşavul scop croindu-şi, în acelasi timp, propriul drum spre eşafod. Ei i-au avut complici pe boierii Bălăceni, care „totdeauna îşi întindea mintea după nişte păreri nebuneşti ... În zilele lui Antonie-vodă, au ucis nişte neguţători moscovlii, împreună cu care erau şi călugări merşi pentru mila la Mosc"[6]. Alţi complici au fost boierii Ştirbeşti. Deşi câţiva dintre respectivii boieri fuseseră condamnaţi de divan la moarte sau la închisoare pentru diferite infracţiuni, Brâncoveanu i-a iertat şi i-a graţiat mereu, neştiind pe cine. Nu iubea răzbunarea. Era un om blând şi iertător, aşa cum trebuie să fie creştinul. Iubitor de cultură şi de credinţa ortodoxă, Brâncoveanu a sprijinit aceste domenii, necondiţionat. Biserica „Sfântul Nicolae", mănăstirea Stavropoleos din Bucureşti, mănăstirea Hurezu, mănăstirea Sâmbăta de Sus construită în Ardeal, biserica „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena", din Constantinopol, Spitalul Brâncovenesc, ansamblul arhitectural de la Mogoşoaia, înfiinţarea unui număr mare de tipografii la Bucureşti, Snagov, Râmnic, Buzău, înfiinţarea Şcolii Domneşti de la Sf. Sava sunt numai câteva din contribuţiile lui Brâncoveanu la cultură şi

[3] *Ibidem*, p. 556.
[4] *Ibidem*, p. 559.
[5] *Ibidem*, p. 560.
[6] *Ibidem*, p. 561.

civilizaţie. Să nu uităm de lăcaşele de cult pe care le-a ctitorit la Sfântul Munte Athos, în arhipelagul grecesc şi în Bulgaria de azi. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi (Dâmboviţa) şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit, tot în Bucureşti, încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti, existentă şi azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna Marica.

A mai zidit o biserică în satul Doiceşti, Dâmboviţa - în anul 1706.

Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai. În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi"), cu hramul Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena. Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi şi Mănăstirea Turnu din Târguşoru Vechi, Prahova[7].

Stilul brâncovenesc s-a impus cu succes în arhitectura ultimelor secole. Este caracterizat de elemente ale arhitecturii ţărăneşti din Muntenia, exprimate la o scară mai mare, îmbinate discret cu elemente bizantine, vizibile în coloanele teraselor şi balcoanelor, coloane care de multe ori nu au celebrele ornamente la terminaţii, care să determine un caracter doric, ionic sau corintic. Stilul brâncovenesc mai e caracterizat de pecetea unor basoreliefuri originale, ca celebrul „vultur cruciat", precum şi de culoarea albă imaculat a pereţilor exteriori. Mai sunt şi exceptii, ca în cazul complexului de la Mogoşoaia, unde domină culoarea cărămizie a materialului de construcţie.

În Valahia s-au tipărit cele mai multe cărţi, atât originale, cât şi de traducere. La curtea domnească, cultura era coordonată de eruditi precum mitropolitul Antim Ivireanul, un alt mucenic al ortodoxiei, cel mai mare autor de oratorie sacră, sau italianul Antonio del Chiaro, autorul unei cărţi de impresii despre Valahia. Toate acestea au contribuit şi la o bună imagine a Valahiei pe plan extern. Domnitorul muntean era un politician abil, un foarte bun diplomat, reuşind prin faptele şi calităţile sale, dar nu în ultimul rând prin caracterul său, să păstreze

[7] Popescu Florentin - *Ctitorii brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004.

relaţii de prietenie cu marile cancelarii europene, cu papalitatea, dar şi cu Poarta, evitând conflictele diplomatice sau armate.

Prin tratative diplomatice cu Poarta a căutat să impună domn în Moldova pe ginerele său, Constantin, întrerupând evoluţia dinastiei Cantemir, dar pentru puţin timp. Dacă politica lui Brâncoveanu ar fi prins rădăcini şi în Moldova, primul pas spre unitatea naţională ar fi reuşit, mai mult, ar fi fost evitat regimul fanariot. Un mare câştig era pacea pentru Ţara Românească, având în frunte un domnitor iubitor de Dumnezeu, la care simplii cetăţeni erau bineveniţi în audienţă. Respectul pe care îl impunea în faţa marilor cancelarii europene a influenţat atitudinea acestora faţă de Ţara Românească. Sfârşitul domniei şi al vieţii marelui voievod au marcat trecerea sa în rândul mucenicilor Lui Iisus Christos.

Cantacuzinii şi complicii lor mituiseră câţiva mari dregători turci, pentru a-l minţi pe sultan că Brâncoveanu unelteşte împotriva sa. Dezinformarea a prins roade, iar voievodul a fost detronat prin firman de la Poartă, în Joia Mare. Apoi, alături de familia sa, a fost dus la Istanbul şi închis în închisoarea celor şapte turnuri. Aici au fost torturaţi. În ziua prăznuirii Adormirii Sfintei Maria, pe 26 august (15 august, pe stil nou), şase membrii ai familiei Brâncoveanu au fost executaţi în public la Istanbul. Este vorba de voievod, de patru fii ai săi, Constantin, Ştefan, Radu, Matei şi de Ianache Văcărescu, ginerele domnitorului. Anterior execuţiei li s-a propus ca, în schimbul vieţii, să treacă la religia musulmană, dar românii L-au ales pe Christos. Astfel consemnează Gheorghe Şincai „Iată, toate avuţiile şi orice am avut, am pierdut! Să nu ne pierdem încai sufletele ... Staţi tare şi bărbăteşte, dragii mei! să nu băgaţi seamă de moarte. Priviţi la Hristos, mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi şi cu ce moarte de ocară a murit. Credeţi tare întru aceasta şi nu vă mişcaţi, nici vă clătiţi din credinţa voastră pentru viaţa şi lumea aceasta ...". Acestea zicând el, porunci împăratul de le tăiară capetele, întâi ale feciorilor, începând de la cel mai tânăr, şi mai pe urmă a tăiat capul lui Constantin Brâncovanu, şi aruncară trupurile în mare. Şi creştinii, după aceea, aflându-le, le-au astrucat la Patriarhie"[8]. „Cu acest fel de mulţamită s-au arătat Şăităneştii (cum erau porecliţi de popor Cantacuzinii) către Constandin-vodă pentru binele şi cinstea care le făcuse. Fostu-i-au stins casa, şi pe dânsul, şi pe feciorii lui precum vă va scrie înainte. Şi aicea au luat sfârşit domnia lui Constandin vodă Brâncoveanul, domnind ani 25, luni 6. Aici în ţară, Ştefan-vodă (Cantacuzino, noul domnitor) cerea averea lui Constandin-vodă să o găsească cu mare pohtă şi o au găsit; ci una au dat-o imbrihorului (reprezentantul Porţii la Bucuresti) în seama împărăţiei, alta au mâncat-o el cu imbrihorul şi i-au stins casa din faţa pământului, nu ca unii

[8] Şincai Gheorghe - *Cronica românilor şi a mai multor neamuri*, I-II, ediţie îngrijită de F. Fugariu, Bucureşti, 1978.

rude şi făcător de bine, ci ca unui vrăjmaş foarte mare ce ar fi fost ...". Şăităneştii „tuturor domnilor celor mai denainte s-au arătat cu ficleşug şi cu raotate, şi domnului Constantin-vodă încă au început să-l ficlenească, de la carele mult bine au avut ..."[9]

Noul domnitor Ştefan Cantacuzino „era om nestatornic în cuvinte şi în fapte, şi în jafuri fără cale şi fără dreptate, atât cât n-au rămas episcop egumen, călugăr, neguţătoriu, boieriu mari şi mici, care să nu fie jăfuiţi şi prădaţi şi mai ales pe oamenii lui Costandin vodă i-au stins măcar că de omorât nu i-a omorât pă nimeni, pentru că nici vremea nu i-au dat îndemână, fiind domnia lui şi scurtă şi fără temei de la Poartă, iar le lua tot glumind şi râzând"[10]. Cantacuzinii nu au savurat prea mult timp roadele trădării. „Întâia minune au fost că, trimiţând Ştefan-vodă pe doamna-sa şi pe coconii lui la Mănăstirea De-un-Lemn, unde este o icoană a Maicăi Precestii, făcătoare de minuni, pentru închinăciune şi pentru chip de evlavie, întâmplându-să în ziua de Sânta Maria Mare, adecă adormirea Preacistii... în care zi şi la Ţarigrad au tăiat pe Constandin-vodă şi coconii lui (o minune!), într-aceeaşi au lovit pe această doamnă a lui Ştefan-vodă nevoie, lovitura, îndrăcire cât s-au spariiat toţi câţi era acolo cu dânsa şi să mira ce să-i facă. Şi multă vreme cu acea îndrăcire au fost"[11]. Demonizarea primei doamne a ţării, a cărei exorcizare nu se ştie dacă s-a realizat, l-a aţâţat şi mai rău pe tiranul Ştefan Cantacuzino care, sub pretextul că soţia sa ar fi fost fermecată de călugăriţe, a ordonat persecutarea acestora şi chiar spânzurarea unora dintre ele. „Această pocăinţă făcea ei pentru păcatele lor. Şi nu s-au îndăstulat Ştefan-vodă numai pe moartea lui Constandin-vodă şi a feciorilor lui"[12]. După nici doi ani de domnie, cei care i-au grăbit moartea domnitorului aveau să fie executaţi în acelaşi loc. La 6-7 iunie 1716, Ştefan Cantacuzino şi tatăl său, stolnicul Constantin, au fost decapitaţi la Constantinopol.

Bibliografie:

1. *Anonimul brâncovenesc (Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1617)* apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iaşi, 1986, texte antologate şi comentate de Elvira Sorohan
2. Popescu Florentin - *Ctitorii Brâncoveneşti*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2004
3. Şincai, Gheorghe - *Cronica românilor şi a mai multor neamuri*, I-II, ediţie îngrijită F. Fugariu, Bucureşti, 1978

[9] *Anonimul brâncovenesc (Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1617)* apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iaşi, 1986, texte antologate şi comentate de Elvira Sorohan, p. 593.
[10] *Ibidem*, p. 594.
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem*, p. 598.

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura românească
Constantin Brâncoveanu – his Role in the Romanian Culture

Prof. Mihaela- Monica Vişan
Colegiul „Spiru Haret" Ploieşti
Prahova - România

Abstract

During the reign of Constantin Brancoveanu, the Romanian culture had a flourishing period and represented the highest point of a two centuries' evolution. This made possible the entry and the crossing of two different influences in our country. These were: the Italian influence and the Greek influence. Constantin Brancoveanu gathered at his court a large and varied number of both Romanian and foreign scholars. The most famouse were: dr. Pylarino, George Maiota, Brancoveanu's children teacher of Latin and Greek; Anton Maria del Chiaro - secretary of western languages; Sevastos Kyminitis - named director at the Greek School in Bucharest by Brancoveanu, teaching Old Greek. Between 1690-1716, thirty-one Greek books were printed at Brancoveanu's Royal Printing, all of them for the benefit of church. He was also an art lover and church and palace builder whose architecture, painting and sculpture combined the Byzantine style and the Italian Renaissance into a new style called the "Brancovan style".

***Key words**: scholars, Greek influence, Italian influence, church and palace builder, the Brancovan style.*

Epoca lui Brâncoveanu, deşi este, în multe privinţe, continuarea epocii lui Şerban Cantacuzino, aduce totuşi elemente noi de împrospătare şi reprezintă culmea cea mai înaltă a culturii vechi româneşti în Muntenia. Din punct de vedere cultural, această epocă reprezintă corolarul unei evoluţii de două veacuri şi înfăţişază o interesantă încrucişare a două influenţe diferite: una venită direct din Occidentul catolic şi romanic - influenţă italiană, iar alta venită din sud - estul ortodox- influenţa grecească.

În palatul din Bucureşti al domnului, pe lângă boierimea pământeană îmbrăcată în lungi straie orientale, se întâlneau şi câţiva reprezentanţi ai culturii italiene, îmbrăcaţi după moda orientală în caftane de atlaz – ca să nu trezească privirile bănuitoare ale turcilor care veneau aproape zilnic la curte - dar care păstrau totuşi, după moda occidentală: peruca, pălăria, cravata şi bastonul indian[1]. Bun administrator, după cum ne indică şi condica vistieriei sale, Brâncoveanu s-a dorit un patron al culturii şi de aceea a strâns la curtea sa un grup variat şi numeros de cărturari, atât români, cât şi străini, în special balcanici. S-a format în aceste condiţii, la curte un grup al „iubitorilor de învăţătură şi studioşi" care solicita o literatură mai rafinată decât cea oferită de „cultura comună"[2]. Aceşti străini se aflau în serviciul permanent al domnului şi erau mai toţi oameni de cultură serioasă pentru vremea lor. Astfel doctorul Pylarino, recomandat lui Brâncoveanu de către bailul Veneţiei, era cunoscut prin lucrările sale ştiinţifice, publicate în limba latină şi italiană: cea mai

[1] Cartojan, Nicolae - *Istoria Literaturii Române Vechi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p. 378.
[2] Kyminitis, Sevastos - *Eortologhion*, Snagov, 1701, pp. 416-419.

însemnată este un tratat publicat în limba latină la Veneţia (1715), despre altoirea împotriva variolei. Se pare că este primul care a practicat această metodă. O altă figură interesantă la curtea lui Brâncoveanu este George Maiota, un grec cu studii făcute la Roma şi Veneţia şi care ajunsese profesorul de limba latină şi greacă al copiilor lui Brâncoveanu.

Figura cea mai interesantă era secretarul de limbi occidentale al domnului, florentinul Anton Maria del Chiaro, pe care şugubeţii săi contemporani îl porecliseră, pentru faţa lui roşcovană: „curcanul". La curtea lui Brâncoveanu se mai afla şi un astrolog, Ioan Romanul, sau Ioan Frîncul, care avea sarcina de „a se închina" domnului la fiecare început de an, cu câte un calendar de preziceri privitoare la evenimentele politice care se vor desfăşura - alcătuit după acele *Foglietti novelli,* de care era plină Italia secolului al XVII-lea şi care se aduceau în ţară prin stolnicul Constantin Cantacuzino. Şi nu erau aceste calendare singurele cărţi de obârşie italiană la curtea lui Brâncoveanu! În anul 1700, apare în tipografia de la Snagov, *Floarea darurilor*, după un text grecesc adus din Muntele Athos, de un boier al lui Brâncoveanu. Prototipul acestei cărţi este una dintre cele mai răspândite opere medievale de sfaturi morale şi poveşti, alcătuită în secolul al XIII-lea, în Bologna, de către un călugăr franciscan, Tommaso Gozzadini: *Fiore di Virtu.* În anul 1713 se tipăreşte tot la Snagov vestitul roman fantastic - *Alexandria* – care, deşi tradus într-o epocă anterioară din sârbeşte, are însă la baza o versiune italiană.

Prin intermediul celor aflaţi la curtea de la Bucureşti, viaţa intelectuală a atins un înalt nivel în timpul lui Constantin Brâncoveanu. Din schema activităţilor intelectuale, din conceptele şi imaginile dominante comunicate de carte, tradiţia orală şi limbaj figurativ, din solidarităţile rezultate din acţiunea culturală a curţii princiare poate fi reconstituit un model cultural. Acest model trebuie să aibă o structură internă, care este schema activităţilor intelectuale şi schema conceptelor majore, să propună un model de umanitate, care să strângă în jurul său aspiraţiile colective şi să aibă forţă de iradiere, atât în spaţiu, apărând ca model în ochii străinilor, cât şi în timp, ca model pentru generaţiile posterioare. Modelul cultural apare la capătul unui studiu atent întreprins asupra structurii culturii scrise, a conceptelor cheie şi a imaginilor mentale dominante din scris, limbaj figurativ şi din ceea ce se mai poate recupera din oralitatea vremii. Odată reconstituită, schema mentală care a dirijat activitatea intelectuală a unei colectivităţi ne permite să descoperim şi imaginile de ansamblu care au fost imaginea devenirii umane, a lumii în care au trăit acei oameni, a omului ideal, care devine un model, atunci când se întâlneşte cu aspiraţiile colective, deci nu numai a celor care au scris, au pictat sau au clădit, au vorbit şi şi-au aşternut rostirea pe hârtie.

Epoca Brâncoveanu este un răstimp în care s-a clădit intens şi s-a refăcut limbajul figurativ din trecut, nu numai la nivelul expresiei, dar şi al temelor[3]. Marile şantiere au favorizat apariţia unor grupuri de meşteri şi a unei şcoli de pictură. Şcoala s-a dezvoltat nu numai la nivel superior, dar şi la nivel elementar, datorită cărţilor tipărite care erau folosite pentru primele rudimente de citit.

Ca o consecinţă firească a legăturilor cu Italia, se vădeşte, în epoca lui Brâncoveanu, o uşoară undă de influenţă italiană în arta şi literatura noastră. În a doua jumătate a veacului al XVII-lea, s-a petrecut o adâncă prefacere în viaţă de cultură a neamului nostru. Slavonismul din principatele dunărene intrase în agonie, nemaifiind alimentat de focarele de cultură din sud, care se stinseseră sub apăsarea turcească. Dar la acea răspântie din viaţa bisericii noastre, nu toate cărţile de ritual se găseau transpuse în limba naţională fiindcă problema traducerii se complica cu o problemă de ordin liturgic şi muzical. Ne găsim, dar, într-o epocă de tranziţie, în care, limba română nefiind deplin pregătită să ia locul limbii slavone, se simţea nevoia de a se introduce în biserici serviciul divin în forma grecească, ceea ce părea cu atât mai firesc, cu cât liturghia greacă era izvorul liturghiei slavone. A răspândi cunoaşterea limbii greceşti pe teritoriul ţării noastre, însemna deci, pentru acea vreme, în primul rând, a întări biserica şi viaţa religioasă a poporului. De altfel, Brâncoveanu putuse afla, prin stolnicul Constantin Cantacuzino, de ce mare cinste se bucura limba şi cultura greacă chiar în Italia catolică. A pune bazele elenismului la noi, însemna dar, în al doilea rând, a ridica nivelul poporului, introducându-l în ritmul culturii clasice.

Sub impulsul acestor două preocupări, Brâncoveanu reorganizează, în al doilea an al domniei sale, şcoala grecească din Bucureşti, întemeiată de Serban Cantacuzino în mănăstirea de la Sf. Sava. Pentru conducere, el aduse în Bucureşti, pe directorul şcolii greceşti din Constantinopol, pe Sevastos Kyminitis, care a condus şcoala până în anul 1702 când a murit. Pentru întărirea acestei şcoli, menită, pe de o parte, să introducă clasicismul elin la noi, iar pe de alta, să întărească ortodoxia, Brâncoveanu a adus dascăli greci renumiţi, cu studii făcute în Occident. În afară de Sevastos Kyminitis mai erau: Maiota, predicatorul curţii şi dascălul copiilor lui Brâncoveanu; Ioan Comnenul, profesorul de ştiinţe fizice şi matematici, care îşi făcuse studiile în Padova şi Panait Sinopeus, tot un elev al universităţilor italiene.

[3] Duţă, Alexandru - *Cultura română în civilizaţia europeană modernă*, Editura Minerva, Bucureşti, anul 1978.

Sub impulsul dat de domn se răspândeşte la noi cultura grecească. Chiar copiii lui Brâncoveanu îşi însuşiseră aşa de bine limba greacă, încât se încumetau, cu prilejul zilelor onomastice ale părinţilor şi al marilor sărbători ale bisericii, să rostească, în limba greacă, panegirice în cinstea sfinţilor, care au şi fost tipărite de Antim Ivireanu.

Atraşi de sprijinul dat de Brâncoveanu culturii greceşti, marii patriarhi şi mitropoliţi ai Răsăritului vin la curtea lui bogată, ca să obţină milă şi ajutor pentru bisericile lor strivite sub stăpânirea turcească şi ca să lupte în libertate pentru întărirea ortodoxiei. În fruntea tuturor sta, prin cultura lui largă, prin munca neobosită şi prin zelul cu care a apărat ortodoxia afectată de curentele de reformă şi de catolicism - patriarhul Dosoftei al Ierusalimului. Patriarhul Dosoftei era, de fapt, în timpul lui Brâncoveanu, conducătorul ortodoxiei. Pentru a înlătura atacurile îndreptate de calvini, luterani şi catolici, s-a publicat, sub auspiciile lui, un ciclu de cărţi greceşti, menite să facă cunoscute normele dogmatice ale ortodoxiei.

O încercare a lui Brâncoveanu de a întemeia o tipografie grecească pe lângă scaunul patriarhal din Constantinopol nu izbutise. Atunci domnul român şi ai săi s-au străduit că consolideze tiparul şi Academia grecească din Muntenia astfel încât să poată rivaliza cu tipografiile şi şcolile greceşti din Veneţia. Sub auspiciile patriarhului Dosoftei şi a celorlalţi prelaţi şi profesori greci ai Academiei, s-au imprimat în tipografia domnească a lui Brâncoveanu, între anii 1690 şi 1716, 31 de cărţi greceşti, toate destinate nevoilor bisericii şi întăririi ortodoxiei.

Brâncoveanu, care avea o avere imensă, a fost un mare iubitor de artă şi ziditor de biserici şi palate: Mănăstirea Hurezi, Biserica Sf. Gheorghe, Palatul de la Mogoşoaia. Cei care au studiat arhitectura clădirilor din epoca lui Brâncoveanu au găsit, cu toată varietatea acestor clădiri, un „armonios stil original", pe care l-au denumit *stilul brâncovenesc* şi în care au surprins, pe vechiul fond bizantin, o influenţă italiană, în special a stilului baroc, caracterizat prin mulţimea ornamentelor. Clădirile lui Brâncoveanu nu sunt ca cele vechi care reprezentau adevărate fortăreţe cu ziduri greoaie şi înalte, cu ferestre mici şi strâmte, ca să ferească pe cei din interior de gloanţele duşmanilor, ci sunt clădiri spaţioase, cu ferestre largi care aduc lumină şi aer proaspăt şi care deschid ochilor perspectiva unui peisaj sau a unei grădini de încântare şi de linişte odihnitoare. Chiar şi în decorarea interioară a palatelor se resimte influenţa italiană. Unchiul domnului, stolnicul Constantin Cantacuzino, în anii tinereţii sale de student la Padova, văzuse în palatul dogilor, zugrăvite, pe pereţii sălilor, scenele importante din ascensiunea republicii lui San Marco. Brâncoveanu, după întâlnirea cu sultanul din 1703, când i se părea că domnia lui este

definitiv aşezată şi că vor urma zile senine de pace şi glorie, puse să i se zugrăvească şi lui, pe zidurile Palatului de la Mogoşoaia, scena plecării sale la Adrianopol, întâlnirea cu sultanul şi întoarcerea spre Bucureşti.

Se pare că influenţa picturii italiene era pe vremea aceea ceva mai răspândită în Muntenia. „Epoca brâncovenească este o platformă de unde aspiraţia îţi poate lua zborul; epoca brâncovenească conţine în spiritul legilor sale un program de realizări pentru mai multe secole. Când analizăm operele acestei epoci de izbânzi şi aruncăm pe urmă o privire asupra secolelor premergătoare, vedem îndată că perioada brâncovenească este aceea în care sufletul românesc a intrat în stăpânirea posibilităţilor sale creatoare. De aceea domnia brâncovenească este mai mult decât un simplu capitol al evoluţiei noastre: ea începe o eră nouă în care mai trăim, ea înseamnă începutul maturităţii noastre artistice”[4]. Conţinutul modelului brâncovenesc a fost legat de timp, aşa cum se întâmplă cu toate modelele, dar el a supravieţuit prin partea cea mai nobilă a oricărui model, prin formele artistice, şi a conturat un stil. Ceea ce menţine acest stil în adâncul conţtiinţei româneşti este, fără îndoială, sacrificiul marelui voievod care a dat perenitate operei sale.

„Epoca lui Constantin Brâncoveanu, judecată după operele lăsate, este singura epocă de destindere, în care un surâs vioi şi optimist a luminat faţa trudită a neamului nostru.”[5] (5)

Bibliografie:

1. Cantacuzino, G. M. - *Izvoare şi popasuri*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977.
2. Cartojan, Nicolae - *Istoria Literaturii Române Vechi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980.
3. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1989.
4. Duţă, Alexandru - *Cultura română în civilizaţia europeană modernă*, Editura Minerva, Bucureşti, anul 1978.
5. Kyminitis, Sevastos - *Eortologhion*, Snagov, 1701.

[4] Cantacuzino, G.M. - *Izvoare şi popasuri*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977, p. 143.
[5] *Ibidem*, pp.128-129, 197.

Brâncoveanu - pagini de istorie
Brâncoveanu - Lessons of History

Prof. Elena Nenciu
Şcoala Gimnazială „*Liviu Rebreanu"*
Loc. Mioveni, Jud. Argeş, România

Abstract

As there was an era of Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, either Matei Basarab, in terms of their political or military offences, so there was an era of Constantin Brâncoveanu. Romanian history is dominated in the late 17th century and the first decades of the next century by the strong personality of the Prince of the Romanian Country, Constantin Brâncoveanu. His long reign, which began on 29th October, 1688 ending tragically in the year 1714, on the 15th of August, corresponds to some important economic, social, political and cultural transformations. That is why, in 1992, the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church will pass the six martyrs in the ranks of the Saints and consider 16th of August a day of commemoration. He was one of our greatest rulers!

Key words: *progress, corruption, diplomacy, policy, economic, culture.*

După cum a existat o epocă a lui Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, sau Matei Basarab, prin amploarea faptelor lor politice sau militare, tot aşa a existat o epocă a lui Constantin Brâncoveanu. Aceasta se deosebeşte însă de celelalte prin natura metodelor politice, Brâncoveanu Vodă încheind epoca voievozilor războinici şi începând etapa negocierilor diplomatice şi a stabilirii de relaţii personale cu conducătorii politici ai lumii de atunci.

Istoria românilor este dominată la sfârşitul secolului al XVII-lea şi primele decenii ale celui următor de puternica personalitate a voievodului Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanu. Domnie sa, începută la 29 octombrie 1688 şi încheiată în mod tragic în anul 1714, în ziua de 15 august, corespunde unor importante transformări economice, sociale, politice şi culturale. Constantin s-a născut în anul 1654, în satul Brâncoveni, fostul judeţ Romanaţi, fiind nepot al voievodului Şerban Cantacuzino. A rămas orfan de mic, tatăl său fiind omorât în februarie 1655, în timpul răscoalei seimenilor şi dorobanţilor, ridicaţi împotriva domniei. Astfel, Constantin a fost crescut de mama sa, de bunica după tată, Păuna Greceanu, şi de unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, ceea ce i-a prilejuit primirea unei educaţii alese.

Copilăria şi-a petrecut-o în casele părinteşti din Bucureşti, deprinzând carte grecească şi latinească, dovedindu-se iscusit la învăţătură. Murind cei doi fraţi ai săi mai mari, toată moştenirea părintească rămâne tânărului Cantacuzino. Se căsătoreşte cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti. În 1678, unchiul său, Şerban Cantacuzino ajunge domnitor, astfel că tânărul Constantin este înaintat vel-logofăt, cea mai înaltă treaptă a

ierarhiei boiereşti. Deţinea una dintre cele mai mari averi din ţară, pentru acea perioadă. Cu toate că nu a râvnit niciodată la tronul Munteniei, a fost nevoit să primească ungerea ca domnitor, la aceasta contribuind boierii ţării, împreună cu mitropolitul Teodosie şi cu Patriarhul Ecumenic, cu toţii preţuindu-l pentru alesele sale calităţi, intelectuale şi morale.

Deşi ţara se afla la punctul de întâlnire a celor trei mari Imperii aflate în conflict permanent (Habsburgic, Ţarist şi Otoman), Constantin Brâncoveanu a reuşit cu tact şi înţelepciune, să păstreze o vreme un climat de linişte şi de prosperitate. În această perioadă, voievodul s-a dedicat realizării de lucrări cu rezonanţă culturală şi spirituală, în special ctitoririi unor aşezăminte laice şi bisericeşti de mare însemnătate şi valoare spirituală şi arhitecturală. Astfel, au fost înălţate bisericile de la Potlogi şi Mogoşoaia, mânăstirile Hurezi şi Brâncoveni, precum şi palatul de la Mogoşoaia, care se distinge prin stilul arhitectural brâncovenesc, devenit renumit. Prin aceasta, Constantin Brâncoveanu a ctitorit epoca cea mai strălucită a culturii noastre româneşti. De asemenea, voievodul a susţinut, prin danii şi ajutoare creştinii aflaţi în afara hotarelor ţării, în Moldova, Transilvania, precum şi la Locurile Sfinte.

În apropierea Paştelui anului 1714, printr-un trimis al înaltei porţi, care sosise la Bucureşti, lui Constantin Brâncoveanu i se pune pe umăr năframa de mătase neagră, semnul maziliei. A fost dus împreună cu familia şi o parte din averi la Constantinopol unde va fi întemniţat în închisoarea „Edicule" (Închisoarea celor şapte turnuri) timp de de 4 luni, fiind supuşi la cele mai cumplite chinuri, fiind torturaţi pentru a mărturisi unde şi-au ascuns averile. După cele patru luni de tortură, ostaticii au fost mutaţi în închisoarea Bostangi Başa, unde erau închişi numai înalţii demnitari. Şi aici au urmat alte serii de torturi, tot în scopul jefuirii de avere. În cele din urmă, muftiul a reuşit să obţină graţierea ostaticilor, dar cu condiţia trecerii la mahomedanism. Însă bătrânul voievod va refuza cu bărbăţie şi curaj, ca şi cei dimpreună cu dânsul, drept pentru care au fost condamnaţi la moarte prin decapitare, în data de 15 august 1714. Această zi era menită să le adâncească şi mai mult durerea din suflet, fiind şi Praznicul Adormirii Maicii Domnului, dar şi ziua onomastică a voievodului, care împlinea 60 de ani. Brâncoveanu, împreună cu toate rudeniile lui, au fost scoşi din temniţă, numai în cămăşi, cu capetele descoperite, şi purtaţi în lanţuri pe uliţele Constantinopolului, ca nişte făcători de rele spre locul de execuţie Ialy-Kioşc, din apropierea marelui serai.

De faţă erau, pe lângă şirurile de ieniceri şi mulţimea de popor, sultanul Ahmed al III-lea, crudul său vizir, Gin Ali, precum şi ambasadorii mai-marilor puteri europene de atunci, invitaţi speciali la macabrul spectacol. Cumplita dramă n-a durat decât un sfert de

ceas, după spusele unor martori oculari. Călăul i-a pus în genunchi pe toţi şase, la o oarecare distanţă unul de altul, li s-au scos bonetele, li s-a îngăduit să-şi facă o mică rugăciune. Del Charo păstrează următoarele cuvinte de îmbărbătare ale lui Brâncoveanu: „Fii mei, fiţi curajoşi, am pierdut tot ce am avut în această lume, cel puţin să salvăm sufletele noastre şi să ne spălăm păcatele cu sângele nostru". Sub prima lovitură de paloş a căzut capul vistiernicului Ianache Văcărescu, apoi al fiului mai mare a lui Brâncoveanu, apoi cele ale lui Ştefan şi Radu. Când călăul a ridicat paloşul să taie capul copilului Mateiaş, acesta înspăimântat, s-a rugat sultanului să-l ierte, făgăduind că se va face musulman, dar bătrânul tată şi-a îmbărbătat astfel copilul: „Din sângele nostru n-a mai fost nimeni care să-şi piardă credinţa. Dacă este cu putinţă, mai bine să mori de o mie de ori decât să-ţi renegi credinţa strămoşească pentru a trăi câţiva ani mai mulţi pe pământ". Copilul, ca renăscut, îşi puse liniştit gâtul pe tăietor şi-i zise călăului: „Vreau să mor creştin: loveşte", iar acesta îi tăie capul. La capătul acestor imagini cutremurătoare pentru sufletul oricărui tată, capul lui Constantin Brâncoveanu nu s-a putut dezlipi de trup la lovirea călăului, şi astfel, cei şase martiri şi-au încredinţat viaţa în mâinile Celui care fusese mărturisit. Apoi, trupurile celor şase eroi ai credinţei au fost târâte pe uliţi şi aruncate în apele învolburate ale Bosforului, iar capetele au fost înfipte la prima poartă a seraiului, unde au stat trei zile. Pe ascuns, creştinii au adunat ceea ce se mai putea recupera din trupurile celor şase martiri, şi le-au dus în taină de le-au îngropat, în insula Halchi, în biserica mânăstirii Maicii Domnului, pe care domnitorul o ajutase cu ceva timp mai înainte. Soţia marelui domnitor a stat închisă la Constantinopol până în martie 1715, după care a fost exilată la Kutai, pe malul estic al Mării negre, de unde a fost eliberată şi a revenit în ţară, în 1716. În anul 1720, doamna Marica, a adus în ţară osemintele soţului ei, şi le-a înmormântat în biserica Sf. Gheorghe Nou, între mormântul lui Ion Mavrocordat şi cel al lui Grigorie Brâncoveanu. Nu s-a scris numele voievodului pe lespedea de pe mormânt de teama turcilor, dar pe aceasta se poate distinge, săpată în piatră stema Ţării Româneşti, ca semn că acolo odihneşte domnitorul acesteia.

La iniţiativa fostului patriarh Miron Cristea, în anul 1934, cu prilejul praznicului Sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena, sicriul cu osemintele lui Constantin Brâncoveanu a fost strămutat din biserica Sf, Gheorghe Nou şi depus în paraclisul patriarhal, pentru a se săvârşi cuvenita slujbă de pomenire. Apoi, a doua zi a urmat o procesiune, în cadrul căreia sicriul cu cinstitele oseminte a fost purtat, în sunetele clopotelor bisericilor, de-a lungul a mai multor străzi din Bucureşti, şi repuse în biserica Sf. Gheorghe Nou, unde se află şi astăzi. Prin aceasta, s-a dat cuvenita cinstire celui care, vreme de un sfert de veac, a ştiut să

conducă în mod autonom ţara lui, deşi condiţiile vremii erau vitrege, a reuşit să ridice prestigiul cultural al Ţării Româneşti, şi mai ales, a ştiut să moară pentru credinţa străbună dovedind în acest fel, încă o dată întregii lumi că românii au avut parte şi de conducători destoinici, ridicaţi la rangul sfinţeniei. De aceea, în anul 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va trece pe cei şase martiri în rândurile sfinţilor, ca zi de prăznuire fiind stabilită data de 16 august.

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1936
http://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Brancoveanu
Pagină despre Constantin Brâncoveanu, mariromani.ro

Epoca Brâncoveanu - viaţa socială, economică şi politică
Brancoveanu's Age - Social, Economic and Political Life

Prof. Lenuţa Marinescu
Şcoala Gimnazială *Liviu Rebreanu*
Mioveni, Argeş, România

Abstract
The Chronicle shows Constantin Brâncoveanu as a lord full of Christian love, and this is not at all an exaggeration. Guided by this feeling he was unable to avoid his and his sons'tragic destinies. The Romanian Country, in the period 1688-1714, was one of the most crucial times in Wallachia's history. The most interesting data concerning Constantin Brâncoveanu's reign are contained in the Romanian Country's History, from October 1688 till March 1717, written by an anonymous. His name is associated to a historical period of the Romanian Country which bears his imprint in the cultural, social and political fields.

Key words: *economic, culture, policy, artistic.*

Nimic nu ar fi mai potrivit pentru a face cunostinţă cu ,,personajul" acestei lucrări, decât un fragment preluat din cronica ţării care prezintă faptele întocmai cum au avut loc în acea perioadă.

,, … Logofete - i-au spus dregătorii - noi cu toţii pohtim să ne fii domn"

„ ,,Dar de ce aş vrea eu cu domnia? De vreme ce ca un domn sînt la casa mea, nu-mi trebueşte să fiu; ear ei ziseră: Ne rugăm nu lăsa ţeara să intre alţi oameni, sau răi sau nebuni, să o strice, ci fii! Şi-l luară de mâini şi-l împingea de spate şi acolea fiind şi un capegiu împărătesc pentru trebi împărăteşti, îl dusease şi pre el la Mitropolie, şi duseră caftan la capegi başa al împăratului de l-au îmbrăcat cu caftan şi intrară în biserică de au citit molitvele pe domnie şi au mers de i-au sărutat mâna, zicându-i: Mulţi ani!". Acest eveniment, deosebit de important pentru istoria neamului, a fost consemnat de un anonim care a avut gândul cel bun de a scrie lucrarea „*Istoria Ţării Româneşti de la octombie 1688 până la martie 1717*". Memoriile acestuia sunt de nepreţuit şi este clar că povestea este scrisă din punctul de vedere al unui partizan al lui Brâncoveanu. Cronica sus-menţionată mai este cunoscută şi sub numele de „*Anonimul brâncovenesc*" păstrată într-un număr de cinci manuscrise, aflate la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, Biblioteca Academiei Române din Bucureşti şi Muzeul Româno-Rus din Bucureşti.

Dar să privim puţin şi la perioada de dinaintea momentului când Constantin Brâncoveanu a devenit ceea ce au consemnat cronicarii. El s-a născut la Brâncoveni, actualmente comună în judeţul Olt, într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei Brâncoveanu şi al Stancăi Cantacuzino, sora domnitorului Şerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar 1 an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin

Cantacuzino, un reprezentant de seamă al culturii umaniste în spaţiul românesc, care i-a oferit o educaţie aleasă pentru acele vremuri, învăţând printre altele, greaca, latina şi slovaca.

Căsătorit cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Stefan, Radu şi Matei şi şapte fiice: Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Anca, Bălaşa şi Smaranda. Soţia sa, Doamna Marica a fost adevăratul administrator al întregii averi a Brâncovenilor, despre care se afirma pe atunci că era fabuloasă. Ea ştia rostul fiecărei moşii, al fiecărei case şi al tuturor sumelor de bani depozitate în băncile din vestul Europei, la Viena, Veneţia sau Amsterdam.

Ca rudă apropiată a lui Şerban Cantacuzino şi ultimul din dinastia domnitoare a Basarabilor, Constantin Brâncoveanu a fost sprijinit în a prelua tronul şi confirmat mai apoi de turci în schimbul a 400 de pungi de aur, toate acestea petrecându-se în urma morţii neaşteptate a voievodului Cantacuzino. Odată ajuns domnitor, Constantin Brâncoveanu a rechemat solia de la Viena, trimisă de predecesorul său. Situaţia ţării era dificilă, din cauza războiului turco-austriac. Refuzul noului domnitor de a pune în aplicare condiţiile tratatului avea să stârnească nemulţumirea austriecilor. Armatele habsburgilor ai intrat în ţară în frunte cu generalul Heisler şi au înaintat până la Bucureşti. Cu ajutorul armatelor turco-tătare, Brâncoveanu reuşeşte totuşi să respingă atacul. Îi alungă pe austrieci până în Transilvania, unde are loc bătălia de la Tohani-Zărneşti anul 1690. Domnitorul muntean reuşeşte astfel să învingă armata imperială, generalul Heisler fiind luat prizonier. Dar nu după mult timp, relaţiile se restabilesc, ba chiar în anul 1695, Brâncoveanu e făcut „principe al Sfântului Imperiu”. Sultanul la rândul lui, îl întăreşte în scaun, situaţia domnitorului muntean fiind într-o perioadă benefică. Constantin Brâncoveanu va duce în continuare o politică de echilibru între Imperiul Otoman şi cel Habsburgic, reuşind să aplaneze conflictul printr-o serie de tratate secrete pe care le încheiase cu acesta din urmă. În schimbul acestor servicii, Brâncoveanu primeşte, pentru el şi familia sa, mai multe moşii şi titluri nobiliare ale Sfântului Imperiu Roman de Neam German. În timp însă, luptele dintre austrieci şi turci au fost reluate, după ce o periodă de timp situaţia fusese incertă. La Zenta, în 1697, austriecii înregistrează o victorie strălucită, urmată de pacea de la Karlowitz, semnată în anul 1699, prin care Austriei îi revenea Ungaria şi Transilvania. Imperiul Otoman trebuia să se mulţumească cu o parte a teritoriilor de la nord de Dunăre, anume cu Banatul Timişoarei. Turcii cedează astfel austriecilor cea mai mare parte a Ungariei, Transilvania şi Slovenia iar o parte a Ucrainei, a Podoliei şi inclusiv Cameniţa, îi revine Poloniei în schimbul renunţării definitive la Moldova. Tratatul de la Karlowitz a instituit monarhia habsburgică ca fiind

puterea dominantă în Europa de Sud-Est. În acelaşi an Constantin Brâncoveanu capătă de la sultan domnia pe viaţă.

Faptele însemnate ale domnitorului muntean nu împiedică ca în anul 1703, patru ani mai târziu, acesta să fie chemat, în urma intrigilor duşmanilor lui, la Poartă, o asemenea chemare era întotdeauna periculoasă, punând în primejdie nu numai tronul, dar uneori chiar şi viaţa celui vizat. Mulţumită însă numeroaselor pungi de bani pe care le dă, Constantin Brâncoveanu nu păţeşte nimic de data aceasta; el întâlneşte la Adrianopol pe marele vizir, îl atrage de partea sa şi se întoarce din nou în scaun. Urmează apoi o epocă liniştită, de belşug, cea mai frumoasă epocă din domnia lui. Voievodul, înconjurat de o familie numeroasă, înalţă palate şi ctitorii, încurajează arta, sprijină pe cărturari, duce o viaţă plăcută în strălucire şi lux. Domnia lui Constantin Brâncoveanu pare a realiza, cel puţin temporar, un oarecare echilibru, dar acesta e mereu pus în pericol din cauza uneltirilor interne, a comploturilor urzite la Poartă, de schimbarea demnitarilor otomani şi de lăcomia lor fără margini, dar şi de evenimente din ţările vecine. Domnul este nevoit să ducă o politică „pe muchie de cuţit", alternând darurile şi ameninţările, rezistenţa şi supunerea, promisiunile şi retractările. Duplicitatea proverbială a epocii reiese foarte bine din scrierea cronicarului anonim, care pentru cititorul actual are o „culoare" a timpului remarcabilă. Relaţiile cu Poarta Otomană ale domnului şi boierilor au aerul unui balet tragic cu avansuri şi retractări, înclinări graţioase care – ce e drept - se transformă uneori în adevărate temeri şi aparente redresări mândre, un dans în care partenerii se schimbă adesea, iar piruetele se termină nu o dată în dramatice „descăpăţânări" ale protagoniştilor. Dar să aruncăm o scurtă privire şi asupra vieţii sociale din perioada brâncovenească. În Ţara Românească, arhitectura peisagistică se va amplifica din a doua parte a secolului XVII-lea, exact în perioada luată în discuţie. Astfel, grădina palatului domnesc din Bucureşti este sincer admirată de un om cult şi rafinat ca Anton Maria del Chiaro: „Grădina, la drept vorbind este foarte frumoasă, în formă pătrată, proiectată într-un veritabil stil italian, în mijlocul căreia, domnitorul Constantin Brâncoveanu a pus să se ridice un chioşc frumos pentru a lua masa şi a se odihni după prânz în timpul verii, în parfumul feluritelor flori, asezate în ordine, pe palier, de jur împrejur". Pătruzând din grădină în casă, se observă mobilierul simplu, format dintr-o masă susţinută de un singur picior la mijloc, bănci în loc de scaune sau laviţe aşezate împrejurul odăilor. Paturile se pare că aveau o margine fixată în zid şi nu se desfăceau decât seara când se mergea la culcare. Saltelele erau confecţionate din bumbac netors, iar cuverturile erau înfrumuseţate cu variate forme florale. Restul mobilierului era format numai din covoare şi covoraşe, aşezate chiar şi pe ziduri. Un element nelipsit pare a fi cuptorul, alcătuit din materiale diferite, în functie de poziţia fiecăruia pe scara socială; el putea fi din

chirpici, vopsit în roşu sau în verde, pentru oamenii simpli, sau din faianţă, la cei bogaţi. Peste toate acestea, un mare observator afirmă: „Românii au meritul că ţin o mare curăţenie, mai cu seamă în casele lor …”. Un element de noutate par a fi băile elegante din palatele domneşti sau din casele boiereşti. Se observă cum modernitatea câştiga teren şi în spaţiul românesc.

Dar şi fertilitatea solului şi bogăţia produselor agricole din Ţara Românească erau lăudate de cunoscători. Vinul era băutura preferată a locuitorilor acestor ţinuturi, iar alimentaţia de bază era pâinea din mei, mămăliga din porumb, produsele lactate, peştele, prazul dulce şi varza. Apreciat era şi vânatul care nu lipsea de la mesele boiereşti. În această perioadă sunt menţionate şi portocalele, rodiile, lămâile, măslinele, migdalele, pepenii, scorţişoara, toate acestea fiind aduse din import şi accesibile boierimii şi domnitorului. În ceea ce priveşte vesela, ea rămâne din lemn, lut şi zinc deşi apar şi lingurile sau paharele de argint. Talerele de argint se foloseau doar în cazul oaspeţilor.

Hainele par a fi un alt subiect de uimire pentru cei ce au avut bucuria de a străbate aceste meleaguri în perioada de care ne ocupăm. Se pare că se folosea foarte mult mătasea şi existau situaţii în care mulţi renunţau la alte cheltuieli curente în favoarea veşmintelor şi a accesoriilor. Moda italiană şi nemţească nu ocoleşte Ţara Românească.

Din punct de vedere economic, veacul al XVII-lea a stat sub semnul a două tendinţe principale: fiscalitatea excesivă şi expansiunea marelui domeniu feudal, fie el mănăstiresc, boieresc sau domnesc. Boierimea urmărea să-şi mărească rezerva seniorială, numită delniţă boierească. Acest lucru era realizat fie prin cumpărarea unor terenuri, fie prin acapararea lor, cu ajutorul domniei.

În familie, supremaţia bărbatului era recunoscută şi indiscutabilă. Era aprobată folosirea violenţei în familie, soţul având dreptul de a-şi lovi soţia dacă aceasta se făcea vinovată de vreun lucru. În caz contrar, femeia putea obţine desfacerea căsătoriei, iar bărbatul era obligat să-i asigure mijloacele materiale. Prin cele prezentate am încercat să introducem citorul în lumea secolului al XVII-lea, perioadă în care numele lui Contantin Brâncoveanu avea o însemnătate deosebită pe aceste meleaguri.

Bibliografie:

1. Dogeanu, Liviu Florian - *Istoria neamului românesc.*
2. Drăghiceanu, V. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu.*
3. Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C. - *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi.*
4. Ionescu, Ştefan; Panait, Panait I. - *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viaţa. Domnia. Epoca.*
5. Iorga, Nicolae - *Viaţa şi domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*.

Exploatarea sării, o activitate economică majoră în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu
Salt Mining, a Major Economic Activity during the Reign of Constantine Brancovan

Prof. Gheorghe Bîlgă,
Colegiul „Spiru Haret”,
Ploieşti, Prahova, România

Abstract

Salt mining was a major economic activity during the reign of Constantine Brancovan. The monopoly on salt deposits brought considerable revenues, which allowed him to cover the enormous costs required by the initiatives taken in urban, cultural and religious planning and at the same time to pay the increasingly bigger sums imposed by the Ottoman Empire. When the revenues declined due to the competition of Moldovan salt, Constantine Brancovan appealed to the Sultan to reconfirm his exclusive right of sale of Wallachian salt in the Danube scaffold. He adjusted the popular exploitation of salt to his benefit. He also kept an eye on the roads as he knew how important it was to deliver on time the amount of salt required by beneficiaries. Many people had lived from the exploitation of salt. All the salt mine workers brought home enough money to provide food for the family. Constantine Brancovan did nothing else except to increase their number.

Key words: *salt, salt mine, exploitation, monopoly, tithe***.**

Sarea (clorura de sodiu, sarea gemă, sarea de bucătărie) a avut şi are, datorită calităţilor sale, o mare importanţă, în primul rând în alimentaţie. Până aproape de zilele noastre era indispensabilă şi în alte domenii cum ar fi: conservant al diverselor substanţe organice (carne, slănină, brânzeturi, legume, fructe, etc.); dezinfectant al rănilor sau ca remediu împotriva unor afecţiuni (boli reumatice, insuficienţe respiratorii, dereglări stomacale, unele boli dermatologice, ginecologice ş.a.); atribut în meşteşugul prelucrării pieilor etc. Dintre toate acestea, folosirea sării ca supliment la hrana erbivorelor domestice era absolut necesară pentru societăţi a căror subzistenţă, în mare măsură, depindea de creşterea animalelor. Atunci însă când consumul de sare era neîndestulător, sănătatea organismelor, şi chiar viaţa lor, era în pericol. La mamifere, de exemplu, insuficienţa acesteia poate duce la deteriorarea dramatică a funcţiilor fiziologice vitale, dereglarea comportamentului, pierderea din greutate, scăderea fertilităţii şi reducerea lactaţiei, iar în cazuri extreme, chiar la deces. În decursul mileniilor, în mod empiric, omul a realizat că sarea contribuie în mod substanţial la întreţinerea sănătăţii şi creşterea performanţelor productive ale animalelor.

Dincolo de utilitatea practică, în societăţile tradiţionale, sarea capătă şi valoare simbolică pronunţată. Prin extensia calităţilor - mai cu seamă a acelora de a preveni putrefacţia substanţelor organice şi a celor curative - omul îi atribuie şi o serie de calităţi imaginare, ea fiind adesea considerată sursa bogăţiei, purităţii, sănătăţii şi a nemuririi.

Astfel, tradiţia populară românească consemnează şi astăzi ideea de primire a cuiva în cea mai mare cinste prin întâmpinarea cu pâine şi sare. Expresia *„drag ca sarea-n ochi”* evidenţiază pe cineva nesuferit, iar sarea-n bucate arată efectul benefic al acesteia. „*A pune sare pe coadă cuiva*” înseamnă a-l stimula în rău, a-l pedepsi. Ion Creangă ne aminteşte de drobul de sare de pe cuptor şi „*Drob de sare în spinare / Mălăieş în călcâieş*”, iar la Petre Ispireascu, basmul *Sarea în bucate*. În localitatea natală (paradoxal aici sarea se găseşte la tot pasul în stare naturală), existau vorbe bătrâneşti legate de pierderea unei mici cantităţi, atunci când, din neatenţie, solniţa era răsturnată. Dacă cel distrat era un copil se spunea că va lua bătaie, iar dacă i se întâmpla unui adult, acestuia nu-i mergea bine. Tâlcul acestora, ca şi perenitatea unor obiceiuri, zicale şi proverbe sunt mărturii ale însemnătăţii pe care sarea a avut-o din cele mai vechi timpuri în viaţa oamenilor. Nicolae Iorga prezenta existenţa «*aurului alb*» ca pe o dovadă a continuităţii românilor, deoarece nu se părăseşte niciodată pământul unde este sarea, şi mai ales un pământ cu sare aşezat între pământuri care n-au sare, fiindcă toată Peninsula Balcanică n-are decât sarea de mare[1].

Termenul principal cu care voi opera în acest articol este cel de ocnă, prezent în toate documentele evului mediu românesc, ca loc unde se exploatează sarea. Sensul de temniţă, închisoare, nu va exista în studiul de faţă. Pentru a evita repetiţiile supărătoare voi recurge la sinonimele sărărie şi salină.

♦***Etape în exploatarea sării:*** Datorită situaţiei cu totul favorabilă în care se prezintă zăcămintele de sare din regiunea Carpaţilor este explicabil ca valorificarea acestora să fi început încă din cele mai îndepărtate timpuri. În primă etapă existau exploatările la zi sau în carieră, acolo unde sarea apărea la suprafaţă. Ele constau în simple excavaţii executate la partea superioară a masivelor de sare prin atacul direct al zăcământului. Aveau o formă circulară sau eliptică, în trepte, şi ajungeau la adâncimi mici, din cauza viiturilor de ape sau a surpărilor de terenuri. Când o astfel de exploatare era părăsită, se deschidea o alta nouă, în imediata ei apropiere, continuându-se cu atacul întregii suprafeţe descoperite a zăcământului de sare, până la completa epuizare. Următoarea etapă este metoda exploatării prin goluri sub formă de con, butelie sau clopot cunoscute în limbajul popular sub numele de ocne de sare[2]. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea se renunţă la astfel de metode şi se deschid noi puncte de lucru unde exploatarea era modernă, pe bază de maşini, în sistemul galeriilor.

[1] Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călători. De la jumatatea veacului al XVII-lea până la 1800*, vol. II, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1928, p. 9.
[2] Stamatiu, M. - *Istoricul metodelor de exploatare a zăcămintelor de sare din România*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1943, p. 9.

Dacă prima metodă, cea în carieră la suprafaţă, nu poate fi decât presupusă, pentru următoarele există numeroase documente şi dovezi care ne permit să studiem acea activitate economică deosebit de importantă, mai ales pentru Evul Mediu, şi în special în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Dintre toate exploatările miniere, cea a sării joacă un rol de căpetenie, făcându-se în mod organizat din vremuri vechi cu o continuitate până în zilele noastre.

♦***Deschiderea unei ocne***: Pentru a se ajunge la sare, se săpa un puţ cu secţiunea dreptunghiulară de 4×2 m, prevăzut cu două compartimente de 2×2 m, sau două puţuri cu secţiunea pătrată de 2×2 m, având un singur compartiment, situate la o distanţă de 4-6 m unul de altul. Exploatările care trebuiau să aibă producţii mari aveau chiar patru puţuri, cu a fost cazul cu cele două ocne în formă de clopot de la salina Slănic Prahova (Ocna veche din deal şi Ocna veche din vale). Susţinerea interioară a acestor puţuri se făcea pe porţiunea situată în terenul steril de deasupra sării, cu grinzi ecarisate din lemn de stejar (denumite în limbajul curent juguri sau ţambre), îmbinate la capete prin simple tăieturi şi aşezate astfel încât să rămână între ele cât mai puţin spaţiu liber pentru a împiedica pătrunderea infiltraţiilor de ape. Tot în vederea opririi apelor de a pătrunde în interiorul puţurilor, se obişnuia ca în spatele acestei susţineri (ghizduiri), adică între ţambre şi terenul înconjurător, să se bată bine argilă.

După ce ajungeau la zăcământul de sare, puţurile erau adâncite cu 6-12 m şi apoi li se fixa baza printr-o lucrare specială denumită usnă. Această lucrare consta în lărgirea puţului, la partea inferioară, pe o înălţime de 4-6 m şi o adâncime de 2-3 m, cu formarea unui prag, pe care se sprijinea întreaga sa susţinere de lemn. O mare atenţie se dădea la executarea acestui prag, cât mai ales la alegerea porţiunii din masiv, unde urma să se fixeze baza puţului, şi care trebuia să fie alcătuită din sarea cea mai compactă şi mai rezistentă. După natura respectivă a sării, se alegeau şi dimensiunile pragului (lăţimea şi înălţimea). Pentru ca apele de infiltraţie să nu dizolve pragurile pe care se sprijineau susţinerile puţurilor, se căptuşea suprafaţa sării în dreptul usnei cu piei tăbăcite, de bivol. Apele care totuşi pătrundeau în puţ, erau prinse de aceste piei şi dirijate prin uluce (jgheaburi) de lemn aşezate în apropierea bazei puţului, în butoaie sau rezervoare din care erau scoase cu hârdaie la suprafaţă. Existau şi lucrări suplimentare de protecţie şi captare a apelor înainte ca acestea să ajungă la puţuri. În vederea unei cât mai bune stabilităţi a intrării în salină (puţul), o parte din ţambre erau încastrate în pereţii tăiaţi în sare. După ce se termina săparea şi susţinerea puţurilor, începea exploatarea propriu zisă a sării prin tăierea din talpa exploatării a unor bancuri (brazde), având: 2-5 m lungime, 0,60-1,5 m lăţime şi 0,3-0,5 m

înălţime. Această tăiere se făcea în apropierea pereţilor cu foarte mare grijă, pentru ca golul ocnei să capete profilul prealabil stabilit[3].

În ceea ce priveşte dreptul de a deschide ocne de sare, el aparţinea proprietarului suprafeţei, adică: domnitorului, boierilor, moşnenilor, bisericilor şi mănăstirilor, prin aceasta arătând şi tipul de proprietate existent în Ţara Românească în Evul Mediu. Cel care dorea însă să deschidă o salină trebuia să obţină în prealabil autorizaţia Domnului Ţării şi în acelaşi timp să suporte şi toate cheltuielile necesare lucrărilor pregătitoare exploatării (puţuri, crivace, drenaje, magazii, grajduri, drumuri de acces etc.). Exploatarea propriu zisă a sării era însă un drept care aparţinea exclusiv domnitorului, şi pe care acesta o făcea fie direct, în regie, fie indirect, în antrepriză. Şi într-un caz şi în altul, proprietarul suprafeţei terenului pe care se deschidea o ocnă de sare, primea din partea Domnului (dacă exploatarea se făcea în regie), sau din partea arendaşului (dacă exploatarea se făcea în antrepriză), o dijmă din toată sarea ce ieşea pe gura ocnei şi anume: o zecime din toţi bolovanii mari şi o treime din sarea gogele şi măruntă. Această sare, putea să fie vândută de către proprietarul suprafeţei, fie la consumul intern, fie la export, însă la acelaşi preţ cu cel fixat de Domnul Ţării pentru sarea domnească. Dijma de sare reprezenta despăgubirea acordată de către domnitor, proprietarului suprafeţei, pentru terenul ocupat de ocne şi construcţiile anexe, precum şi pentru cheltuielile făcute cu deschiderea sarniţelor[4]. Stăpânul unei moşii cu ocne de sare trebuia să fie un protejat al domniei, un mare feudal (boier sau mănăstire), căci deschiderea şi funcţionarea unei saline pe o moşie se putea socoti ca o răsplată din partea domnului faţă de stăpân prin dijma pe care i-o acorda. Vechea stăpânire a obştilor ţărăneşti asupra moşiilor cu sare treptat dispare pentru că ţăranii nu au mijloacele financiare necesare pentru deschiderea unei ocne. Se presupune că vânzarea acestor terenuri, de către moşneni, către marii feudali se făcea în urma unor presiuni, poate chiar silnicii, ştiut fiind cât de însemnate erau veniturile din zeciuiala sării.

♦Istoricul exploatării de sare din Ţara Românească până la domnia lui Constantin Brâncoveanu: Chiar dacă nu există ştiri documentare că au existat exploatări de sare înainte de formarea statului feudal (secolul al XIV-lea), se presupune că viaţa comunităţilor obştilor săteşti era într-o legătură vitală cu acest al cincilea element cum numeşte sarea, abatele Maury. După formarea statului, domnul muntean trebuia să-şi asigure o sursă precisă de venituri, care o constituia, pe lângă altele, valorificarea

[3] *Ibidem*, p. 14.
[4] Stamatiu, M. - *Istoricul exploatărilor de sare din regiunea Slănic-Prahova*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1943, p. 6.

sarniţelor. În zona sud-carpatică, foarte bogată în zăcăminte salifere, începe exploatarea la scară mare. Dacă până acum documentele veacului al XIII-lea (diploma regelui Andrei al Ungariei din 1222; diploma cavalerilor Ioaniţi din 1247) prezentau drumul sării dinspre Ardeal către sudul Carpaţilor, în secolul următor sensul se inversează. O ştire din 13 martie 1373 vine în sprijinul celor afirmate: scrisoarea regelui Ungariei, Ludovic, adresată comitelui de Timişoara, prin care îi porunceşte să oprească la Orşova importul sării din Ţara Românească[5]. Era exprimarea unei politici protecţioniste faţă de salinele transilvănene şi de menţinere a preţului la sare neafectat de concurenţa celei valahe. Situaţia de fapt dovedeşte că exploatarea sistematică a sării în Ţara Românească este mai veche decât data la care s-a emis actul, se poate chiar din timpul domniei lui Basarab I. Într-un document din timpul lui Mircea cel Bătrân se vorbeşte de Anghel de la Ocnă[6], care face danii importante Mănăstirii Cozia, cel mai probabil fiind vorba de Ocnele Mari. Această salină rămâne, până la deschiderea celei de la Slănic Prahova, cea mai importantă din Ţara Românească. La începutul secolului al XVI-lea avem ştiri în legătură cu o nouă sarniţă, Ocna Mică (Mal Ocna) de lângă Târgovişte. O serie de acte începând cu cel din 1517 de la Neagoe Basarab, întăresc mănăstirii Argeş stăpânirea asupra moşiei pe care se găseşte Ocna Mică şi-i întăresc dijma din exploatarea sării. Dintr-un document din vremea lui Radu Mihnea (10 iulie 1614), reiese că vechimea ocnei este mai mare, ea urcă în zilele lui Radu cel Mare (1495-1508)[7].

Nevoia de a-şi crea noi surse de venituri îndeamnă pe domni la deschiderea de noi saline. În hrisovul din anul 1510, prin care Vlad cel Tânăr voievod întăreşte vlastelinului său Neagoe, fiul lui Drăghici vornic, cu fiii şi nepoţii lui, sate, munţi, branişte şi ţigani, scutindu-le de toate dările şi slujbele, sunt înşirate proprietăţi din zona judeţului Prahova. Apar Băneştii toţi cu muntele lor de la Floreai, cu Poiana Sării şi cu sarea de la Mislea[8]. Acestea sunt primele informaţii indirecte referitoare la o altă mare sarniţă a Ţării Româneşti, cea de la Telega-Prahova, aşa cum au afirmat şi autorii volumelor II şi IV din *Documenta Romaniae Historica*, care au apreciat că Poiana Sării era sat sau moşie lângă Telega. Ocna Telega este pomenită pentru prima dată în mod direct, la 16 aprilie 1562, în cartea lui Petru cel Tânăr, care confirmă mănăstirii Drăghiceşti (Mărgineni mai târziu) satul Telega şi vama de sare. Documentul mai arată că domnitorul a citit în cartea

[5] Hurmuzaki - *Documente privitoare la istoria românilor 1346-1450*, vol. I, 2, Bucureşti, 1890, p. 213.
[6] *Documenta Romaniae Historica*, B, Ţara Românească, vol. I 1247-1500, p. 62.
[7] Ilieş, Aurora - *Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în „Studii şi materiale de istorie medie", vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1956, p. 158.
[8] *Documenta Romaniae Historica*, B, Ţara Românească, vol. II 1501-1525, p. 160.

răposatului Radului vodă, care au perit la Răbnic, cum că Telega este moşie stătătoare a mănăstirii[9], devansând vechimea acestui sat împreună cu salina cel puţin în timpul lui Radu de la Afumaţi care a domnit în mai multe rânduri începând din 1522 şi până în 1529 când este ucis. Radu Şerban confirmă mănăstirii Mărgineni, în 1603, satul Telega şi vama de sare, cum au făcut-o şi domnii dinainte, începând cu bunicul său, Basarab Voievod (probabil Neagoe Basarab). În document se aminteşte şi de jupanul Drăghici vornicul din Mărgineni[10], care a ctitorit locaşul de cult, miluindu-l de la început cu acest sat. Nu ştim dacă se poate afirma pe baza acestui text că sarniţa de la Telega era deschisă încă de pe vremea lui Drăghici vornicul (cca 1486) – ceea ce totuşi n-ar fi exclus.

Altă ocnă, Ghitioara, apare în documente ceva mai târziu decât Telega. Topicul acesta de Ghitioara se găseşte mai rar şi sub forma de Vitioara sau Jitioara. Salina se găsea pe moşia satului Aninişul[11] din judeţul Saac. De aceea în documentele din secolul al XVII-lea această ocnă e numită şi Aninişul, cu numele moşiei, ca mai apoi alte documente să arate precis moşia Aninişul unde sunt ocnele de la Ghitioara[12]. La sfârşitul secolului al XVI-lea, în Ţara Românească erau patru saline (Ocnele Mari, Ocna Mică, Telega şi Ghitioara) şi au rămas în acelaşi număr până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, căci nu se întâlnesc altele în documente.

♦***Exploatarea sării în timpul lui Constantin Brâncoveanu:*** Nevoia crescândă a domnitorilor de a-şi crea noi surse de venit pe de o parte, iar pe de alta pretenţiile din ce în ce mai mari ale turcilor, care cu greu se puteau satisface, contribuie ca, în ultimele decade ale secolului al XVII-lea, domnii să intervină direct, cumpărând terenuri salifere pe seama lor sau procedând la închiderea sau deschiderea de noi ocne. La începutul domniei lui Şerban Cantacuzino este menţionată o nouă salină şi anume cea de la Teişani, foarte aproape de Ghitioara spre apus de Vălenii de Munte, în acelaşi judeţ Saac. Domnitorul întăreşte mănăstirii Sfânta Troiţă (Radu Vodă) să aibă *„zeciuiala sării ce va veni partea mănăstirii pe cinci funii de ocină de la Teişani, ce sănt la gura ocnei, care funii (...) le-au zălogit moşnenii de acolo cu zapis la sfânta mănăstire”*[13]. Aceleiaşi mănăstiri i se suplimentează cantitatea de sare luată de la Teişani deoarece ocna Ghitioara, de la care se aproviziona mai înainte mănăstirea, a fost închisă din motive politice. Ea ajunsese să fie

[9] *Documenta Romaniae Historica*, B, Ţara Românească, vol. V 1551-1565, p. 264.
[10] *Documente privind istoria României*, veacul XVII, B. Ţara Românească 1601-1610, Ed. Academiei R.P.R., 1951, p. 104.
[11] Localitate dispărută care era situată în sudul actualei comune Predeal Sărari, apud Mihai Apostol, *Dicţionar istoric al judeţului Prahova*, Editura Ploieşti-Mileniul III, 2004, p. 7.
[12] Ilieş, Aurora - *Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în „Studii şi materiale de istorie medie”, vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1956, p. 159.
[13] *Ibidem*, p. 160.

controlată de marele vistier Hrizea Popescu, tatăl cronicarului Radu Popescu, care făcea parte din partida Bălenilor, adversara Cantacuzinilor. Şerban Cantacuzino nu putea lăsa în mâinile adversarului său venitul atât de însemnat al sarniţei Ghitioara.

Ocna de la Teişani era în stăpânirea lui Matei Filipescu mare agă, căci el cumpărase cea mai mare parte a moşiei de la moşnenii de acolo. Şerban Cantacuzino îi confirmă acest drept, lucru pe care îl face şi Constantin Brâncoveanu, încă de la începutul domniei lui. Dar zăcământul de aici nu promitea să dea rezultatele aşteptate. Iată de ce, în aceeaşi perioadă de timp, fratele lui Şerban Cantacuzino, spătarul Mihai Cantacuzino cumpără moşia satului Slănic, pe care moşnenii de acolo o vând în două rânduri. Pentru prima jumătate a existat o măsură de precauţie din partea cumpărătorului, întrucât el nu cunoştea dacă sarea aflată în adâncime avea o grosime suficientă, pentru o exploatare mai îndelungată, şi dacă era de calitate bună. Actul din 1685 prevede ca restul sumei până la 700 de taleri[14], cât a costat această jumătate de moşie, adică 320 de taleri, să fie dat atunci când va eşi sare bună şi nu s-ar sfârşi curând ca cea de la Teişani[15].

Lucrările de explorare au durat până în anul 1689, când, constatând că pe teren se găseşte sare de bună calitate şi în abundenţă, a fost plătită suma restantă. Din zapisul întocmit cu această ocazie reiese că, în anul 1689 erau terminate lucrările de deschidere a ocnei de sare; că partea din moşie cumpărată de spătarul Mihai Cantacuzino se întindea la răsărit până în valea Praja şi Vârful Sării, iar la apus, până în hotarul satului Ştefeşti[16]. Constantin Brâncoveanu emite un hrisov, în anul 1691, prin care consfinţeşte drepturile spătarului asupra moşiei Slănic şi a dijmei din sare extrasă din această ocnă. Datorită semnelor pozitive care se arătau la acest zăcământ, Mihai Cantacuzino cumpără şi cealaltă jumătate de moşie, în anul 1694, la un preţ de 600 de taleri dar moşie stearpă făr' de rumâni, după ce în prealabil mai cumpărase, de la diferiţi locuitori, câteva locuri de casă pentru a întregi moşia[17] după ce a simţit potenţialul acestei exploatări. De menţionat că aceasta este partea oficială a exploatării de sare în Ţara Românească, fiindcă există şi una populară, care de cele mai multe ori scăpa controlului autorităţilor. Abundenţa zăcămintelor din zona Carpaţilor făcea ca oamenii locului să fie parte a unei pieţe ascuse, care juca totuşi un rol nesemnificativ în comparaţie cu enormele cantităţi de sare care se

[14] Talerul este o veche monedă austriacă de argint, care a circulat în spaţiul extracarpatic în secolele XVII şi XVIII, şi a cărei valoare era de 133 bani, până la 1750, iar după aceea, de 40 parale, adică valora cât un leu vechi.
[15] Stamatiu, M - *Istoricul exploatărilor de sare din regiunea Slănic-Prahova*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1943, p. 3.
[16] *Ibidem*, p. 9.
[17] *Ibidem*, p. 12.

scoteau la vedere. Domnia avea tot interesul să controleze întreaga piaţă a sării, pentru că altfel ar fi pierdut venituri însemnate. Totuşi nu se putea face mare lucru atunci când sătenii foloseau apa sărată a nenumăratelor izvoare care dizolvau din masivele de sare, ori atunci când sarea apărea la suprafaţă după câteva precipitaţii mai abundente şi locuitorii spărgeau câteva gogele pentru uzul propriu. Probabil a existat o luptă continuă în a diminua această practică. Ca o recunoaştere a faptului că fenomenul nu putea fi stăvilit în totalitate este situaţia în care se aflau unii săteni, aceea de a plăti o dare, numită sărărit. Era de preferat o sumă suplimentară în schimbul unei hăituieli continue a acestor săteni, fapt ce ar fi costat suplimentar autorităţile. Constantin Brâncoveanu se concentrează şi pe reglementarea exploatării populare. Iată ce spune condica de porunci: *„să se scrie sărăritul prela sate ot sud Râmnic i ot sud Buzău i ot sud Saac, care au obiceiul de dau sărărit, pentru căci sunt ei slobozi de-ş iau sare den munţii aceia de sare deacolo. Deci să aibă a se scrie pre toţi oaminii (...) au fie slujitori, au birnici, au dărăbanţi, au scutelnici călări i pedestri, au popi diiaconi, călugări, au ţigani sau măcar ce fel de om ar fi, de nume câte bani 44”*. Din această poruncă rezultă că acest drept popular de exploatare a sării nu era bazat pe vreun privilegiu domnesc scris, ci se baza pe un obicei, pe o tradiţie străveche. Prin această dare se realiza un venit pe care domnul nu-l putea neglija, de vreme ce se îngrijea de aproape de încasarea lui. Erau şi cazuri când se dădeau scutiri: domnitorii Grigore Ghica, Duca Vodă şi apoi Şerban Cantacuzino iartă de sărărit mănăstiri şi pe locuitorii unor zone unde se practica această exploatare. Însă Vodă Brâncoveanu nu-şi putea permite o asemenea politică şi reia această obligaţie arătând motivul: pentru că fiind *„estimpul al treilea an, înnoirea domniei, s-au socotit să dea cu toţii şi ertaţi şi neertaţi”*[18]. Poarta Otomană măreşte tributul, iar Constantin Brâncoveanu se vede pus într-o situaţie grea. Ştia că se puteau suplimenta veniturile statului din exploatarea sării, dar trebuia o politică coerentă în acest domeniu. Oricât de eficiente ar fi fost salinele Ţării Româneşti, dacă nu urmau şi alte măsuri rezultatele ar fi fost nefavorabile, prin faptul că preţul sării scădea din cauza unei cantităţi mai mari de produs într-o piaţă limitată. Era absolut necesară extinderea sau reglementarea strictă a desfacerii şi instituirea unui monopol asupra vânzării în schelele de pe Dunăre. Luând exemplul lui Matei Basarab care a făcut faţă unei triplări a haraciului cu asemenea orânduieli, Brâncoveanu obţine de la sultanul Mustafa al II-lea un firman prin care se reglementează vânzărea de sare la Dunăre. În document se spune că în trecut, Matei Basarab a primit să predea în fiecare an la vistierie

[18] Ilieş, Aurora - *Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în “Studii şi materiale de istorie medie”, vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1956, p. 193.

(hazine) suma totală de o sută treizeci de mii de guruşi, ca bani de gizia, împreună cu vama sării, cu condiţia ca intendenţii şi slujbaşii să, nu se mai amestece la vama sării valahe şi să nu se mai deschidă corăbiile de sare care încarcă sare din schela Galaţi. De asemenea, corăbiile de sare ce se încarcă cu sare la schela Galaţi, precum şi celelalte corăbii să nu fie desfăcute şi să nu se vândă sare prin schelele aflate între Brăila şi Cladova, iar pentru sarea adusă pe cai, din partea Ţării Româneşti, voievodul de Turnu (intendentul de Turnu n.t.), să ia câte patru aspri de fiecare povară de cal şi să nu perceapă mai mult[19]. Firmanul a fost emis la data de 9 decembrie 1697, şi interzicea autorităţilor otomane de pe malurile Dunării să mai îngăduie desfacerea sării străine în acele părţi în dauna sării extrase din Ţara Românească, întrucât haraciul fusese urcat, de la 54 de poveri la 84 de poveri de aspri. De aceea, când se făcuse arz, se stabilise ca, potrivit vechilor condiţii de arendare din partea voievozilor Ţării Româneşti, să nu se vândă, de azi înainte, sarea altora în schelele aflate pe ambele părţi ale fluviului Dunărea, începând de la Brăila şi până la Cladova, şi, de asemenea, în schelele de la Nicopol şi Rusciuc şi Silistra să nu se mai vândă sarea altora. (...) De asemenea, necăjindu-l pe el însuşi şi aducându-i pagube, el s-a rugat pentru emiterea ilustrei mele porunci pentru ca, potrivit cerinţelor condiţiilor de arendare, să nu se desfacă şi să nu se vândă, de azi încolo, sarea altora în schelele de pe amândouă malurile, de la Brăila şi până la Cladova[20]. Măsura era îndreptată, în primul rând, împotriva sării moldoveneşti care o concura pe cea din Ţara Românească. Navele încărcate cu preţioasa marfă plecau din Galaţi şi o desfăceau în sectorul tradiţional valah (de la Brăila la Cladova). Brâncoveanu obţinuse o concesie suplimentară şi anume, ca şi în schelele de pe malul drept al Dunării, Nicopol şi Rusciuc şi Silistra, să aibă monopol. De remarcat şi modul cum priveau sultanii otomani Ţara Românească, ca pe o provincie (vilaiet în textul documentului) în care exploatarea sării era considerată un drept al Porţii, dată în arendă voievodului valah.

Constantin Brâncoveanu, om care ştia unde pune banul, în sensul de persoană pricepută în a-i înmulţi, după cum îl caracteriza Nicolae Iorga, caută pe orice căi să-şi mărească veniturile. A încercat o sistematizare a strângerii birurilor printr-o reformă fiscală, iniţiată în 1701. Ea consta în generalizarea sistemului ruptorii, adică al perceperii unei sume fixe de la fiecare sat, plătită în patru rate trimestriale (haraciul şi cele trei sămi), concentrând sumele dajdiilor şi mâncăturilor plătite anterior. Reforma n-a putut fi, însă,

[19] Ilieş, Aurora - *Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în „Studii şi materiale de istorie medie", vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1956, p. 193.*Documente turceşti privind istoria României*, vol. I, 1455-1774, Editura R.S.R., Bucureşti, 1976, p. 198.
[20] *Ibidem*, p. 198.

aplicată cu toată consecvenţa, treptat trebuind să fie adăugate şi alte dări ocazionale spre a împlini multiplele exigenţe financiare ale Porţii[21]. Ar fi nedrept să aruncăm toată vina asupra puterii otomane. Brâncoveanu avea nevoie de venituri suplimentare pentru a-şi asigura o domnie autoritară şi a-şi acoperi enormele cheltuieli reclamate de iniţiativele luate pe plan edilitar, cultural şi religios. De asemenea, pentru a-şi atrage fidelitatea boierilor şi înaltului cler, domnitorul acordă numeroase danii şi privilegii, fapt ce afectează visteria. În compensare, recurge la o politică fiscală foarte dură şi acordă o atenţie în continuare exploatării de sare din Ţara Românească. Ocnele de la Teişani s-au redeschis, după cum aminteşte cronica din timpul său, dar resursele zăcământului au fost cu totul nesatisfăcătoare, motiv pentru care au fost abandonate definitiv. Rămânea ca productivitatea din cele rămase să sporească, iar preţul sării să nu scadă.

♦***Drumurile sării***: Pentru a ajunge, într-un timp rezonabil, sarea în schelele dunărene, era nevoie de căi de comunicaţie. Cum aurul alb se găsea în zona subcarpatică, drumurile şi-au croit făgaşul după configuraţia geografică făcând legătura între hotarul nordic, muntos, şi fluviul de la hotarul sudic, urmând de obicei firul râurilor, mai ales în zona muntoasă şi deluroasă. Constantin Brâncoveanu se îngrijeşte de refacerea drumurilor şi de construirea podurilor, după cum ne relatează cronicarul său oficial, Radu Greceanu: „să deşchiză drumurile, să facă poduri pre la ape mari şi altele”[22]. Drumurile sării, adevărate autostrăzi ale timpului, se distingeau prin lărgimea lor, numărându-se printre cele mari, aşa cum le descrie în versuri *Istoria Ţării Româneşti de la leat 1769*: *„Acest oraş împodobit / Atâta schimonosit / Că nu are asemănare / Ci e lucru de mirare / Că curţi boiereşti şi grădini / Să le vezi şi să suspini / Pân toate iaste drum mare / Tocmai ca drumul de sare”*[23].

Stăpânirea reglementase în aşa chip exportul de sare, ca fiecare salină să aibă schelele ei pe care trebuia să le alimenteze. Ocnele Mari trimiteau sare la Orşova (pentru Cladova), Calafat, Bechet, Corabia şi Islaz. Drumul care pleca de la Ocna Mică spre vadurile de la Turnu şi Zimnicea ajungea la Dunăre fără să atingă Bucureştii. Salinele din Telega, Ghitioara şi Slănic trimiteau în special pe drumul Dârstorului. O bifurcaţie ducea către Olteniţa şi alta către Brăila şi Oraşul de Floci (la vărsarea Ialomiţei în Dunăre). Sarea de la ocna Telega putea urma drumul mai sus descris, de la Mislea se îndrepta către Bucov

[21] Academia Română, *Istoria românilor*, vol. V, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 253.
[22] Radu Greceanu, *Viaţa lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Institutul de arte grafice «Carol Göbl», Bucureşti, 1906, p. 68.
[23] Ilieş, Aurora - *Drumurile şi transportul sării în Ţara Românească*, apud “Studii şi materiale de istorie medie”, vol. VII, Editura Academiei R.S.R., 1974, p. 224.

şi de aici cale comună cu carele de la ocnele din judeţul Saac (Ghitioara, Teişani, Slănic), sau prin Câmpina, de unde în trei ceasuri se ajungea la Măneşti, iar de acolo către Bucureşti. Din Bucureşti la Giurgiu sau Nicopole (Turnu). Din însăşi mărturisirea cărăuşilor sării se desprinde faptul că drumurile parcurse de aceştia ţineau mai ales firul apelor, evitând să treacă peste poduri, fie ele stătătoare, fie mobile (bacuri), pentru a nu fi supuşi la plata taxelor de trecere. De la Telega spre a ajunge la Giurgiu, cărăuşii se îndreptau spre Filipeştii de Târg, treceau Prahova râul Cricov prin apă, iar Ialomiţa în dreptul satului Finta, tot prin apă[24]. Urmărind pe hartă localităţile străbătute de drumurile sării în Ţara Românească se desprinde un fapt nu lipsit de importanţă. Pentru acelaşi vad la Dunăre existau mai multe variante ale drumurilor cărăuşilor sărari, în funcţie de starea vremii, de debitul cursurilor de apă, dar mai ales de taxele plătite până la destinaţie. Cărăuşii sării, îndeosebi, aveau îndatorirea să se prezinte la ocne cu care (căruţe) bine construite şi încăpătoare, spre a putea încărca până la 1000 de ocale. Tracţiunea unei astfel de încărcături se îndeplinea mai ales cu boi sau cu bivoli (câte patru, şase, sau opt la număr). Pe cai se puteau transporta încărcături mici (ce ajungeau de la 50 de kg la cel mult 120 de kg). Acest ultim fel de transport era folosit mai ales pe potecile de munte, dar şi spre vadurile de la Dunăre când drumurile erau impracticabile din cauza ploilor sau a zăpezilor.

♦**Concluzii:** Exploatarea sării a fost o activitate economică majoră în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Monopolul avut asupra zăcămintelor de sare şi punerea în valoare a acestui mineral, i-au adus venituri considerabile, care i-au permis să-şi asigure o domnie autoritară şi să acopere enormele cheltuieli reclamate de iniţiativele luate pe plan edilitar, cultural şi religios. A reuşit să plătească sumele din ce în ce mai mari impuse de Poarta Otomană printr-o politică fiscală exagerată dar şi printr-o valorificare superioară a acestei activităţi. Când veniturile scădeau din cauza concurenţei sării moldoveneşti, nu a ezitat să apeleze la sultan pentru a-i reconfirma dreptul de exclusivitate asupra vânzării sării valahe în schelele dunărene de la Brăila la Cladova. Simţea potenţialul acestei îndeletniciri şi a încercat, fără succes, redeschiderea sarniţei de la Teişani, când Slănicul nu funcţiona la capacitate maximă. După ce s-a văzut randamentul cantitativ şi calitatea sării din această salină, Brâncoveanu a ştiut că partida exploatării sării fusese câştigată. Nu a ezitat, spre tristeţea multor necăjiţi care-şi asigurau traiul din exploatarea populară a sării, să revină asupra scutirilor de la plata sărăritului şi să reglementeze în

[24] *Ibidem*, p. 225.

favoarea sa această ocupaţie. Drumurile sării au fost în atenţia domnitorului, ştiut fiind cât de important este transportul la timp a cantităţilor cerute de beneficiari. Aprecierile nu pot fi decât pozitive atunci când cineva dezvoltă o activitate economică. Nu trebuie prezentate doar sumele câştigate de beneficiarul principal, în cazul de faţă Constantin Brâncoveanu, pentru că s-ar distorsiona întreg tabloul analizat. Mulţi oameni au trăit de pe urma exploatării sării. Ciocănaşii, măglaşii, căruţaşii transportatori, ori alte categorii de lucrători ai sarniţelor, cu toţii au dus acasă un câştig care asigura hrana necesară familiilor. Domnitorul Constantin Brâncoveanu nu a făcut decât să sporească numărul acestora.

Bibliografie:

1. *** Academia Română, *Istoria românilor*, vol. V, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.
2. Apostol, Mihai - *Dicţionar istoric al judeţului Prahova*, Editura Ploieşti-Mileniul III, 2004.
3. *** *Documenta Romaniae Historica, B, Ţara Românească, vol. I-V.*
4. *** *Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Ţara Românească 1601-1610*, Editura Academiei R.P.R., 1951.
5. *** *Documente turceşti privind istoria României, vol. I, 1455-1774*, Editura R.S.R., Bucureşti, 1976.
6. Greceanu, Radu - *Viaţa lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Institutul de Arte Grafice «Carol Göbl», Bucureşti, 1906.
7. Hurmuzaki - *Documente privitoare la istoria românilor 1346-1450,* vol. I, 2, Bucureşti, 1890.
8. Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călători. De la jumatatea veacului al XVII-lea până la 1800,* vol. II, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1928.
9. Stamatiu, M., - *Istoricul metodelor de exploatare a zăcămintelor de sare din România*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1943
10. 6. Stamatiu, M., - *Istoricul exploatărilor de sare din regiunea Slănic-Prahova*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1943.
11. *** *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. I-VII, Editura Academiei, Bucureşti, 1956-1974.

Aspecte ale domniei lui Constantin Brâncoveanu reflectate în cronicile vremii
Aspects of the Reign of Constantin Brâncoveanu Reflected in the Chronicles of the Time

Profesor Mirela Cârstea
Liceul Tehnologic „Nicolae Ciorănescu”
Târgovişte – Dâmboviţa, România

Abstract

Constantin Brâncoveanu is among the great figures of the Romanian rulers. This work „Aspects of the Reign of Constantin Brâncoveanu Reflected in the Chronicles of the Time" is structured as follows:

1. Introduction

2. How is the reign of Constantin Brâncoveanu reflected in the chronicles of the time?

3. Conclusions

The Chronicle scribe Radu Greceanu and an Anonymous writer can be considered representative of the reign Brâncoveanu. The Anonymous judges the reign from the point of view of boyars while Greceanu only considers his reign. In the chronicles of adverse domination, two names are to consider: Ion Neculce and Radu Popescu .

Keywords: *Constantin Brancoveanu, diplomacy, Wallachia, chronicle*

Aspecte introductive

Format într-un climat de efervescenţă intelectuală şi diplomatică, avându-i în apropiere ca mentori pe domnitorul Şerban Cantacuzino şi pe stolnicul Constantin Cantacuzino şi mai apoi pe acesta din urmă ca sfetnic la domnie, Constantin Brâncoveanu a ştiut să se menţină la domnia Ţării Româneşti uzând de instrumentele diplomaţiei, manipulând interesele celorlalţi şi armonizându-le cu ale sale ca domnitor, speculând conjuncturi favorabile, exploatând oportunităţi, acordând credit moral şi mai ales investind în oameni noi şi metode noi – „originalitatea metodelor este ceea ce aduce nou epoca brâncovenească în istoria noastră naţională”[1]. Şi-a început domnia în împrejurari grele pentru Ţara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci şi austrieci. Noul domn, printr-o diplomaţie deosebită, a ştiut să păstreze legături de prietenie, astfel ca ţara să fie scutită de jafuri şi pustiiri din partea unor oşti străine.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la Bucureşti numeroşi învăţaţi străini, fie reprezentanţi ai culturii italiene, fie ai celei greceşti. Pe lângă învăţaţii străini, şi-au desfăşurat activitatea şi numeroşi oameni de carte români: stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Ţării Româneşti*, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, primul din ei fiind „cronicarul oficial” al

[1] Ionescu, Ştefan - *Epoca brâncovenească*. Cluj Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 5

domniei lui Brâncoveanu, cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Ţării Româneşti, fraţii David şi Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai", de la care a rămas prima *Psaltichie* românească cunoscută, episcopii Mitrofan şi Damaschin de la Buzău, mitropolitul Teodosie şi urmaşul său, marele cărturar Antim, originar din Ivria, la care se adaugă mai mulţi copişti de manuscrise româneşti, clerici sau mireni.

Cum se reflectă domnia lui Constantin Brâncoveanu în cronicile vremii?

Cronica anonimă despre Constantin Brâncoveanu reprezintă la modul cel mai elevat mentalitatea şi stilul muntenilor la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de-al XVIII-lea. *„Anonimul brâncovenesc"* debutează cu o frază memorabilă: „Multe şi vrednice de auzit istorii sunt de faptele ce s-au întâmplat în zilele lui Constantin Brâncoveanu, care mă voi nevoi a le scrie cât voi putea"[2]. Ca atare, ceea ce are de spus cronicarul e „vrednic de auzit", scopul autorului pare să fie, în primul rând relatarea acestei spectaculoase şi durabile domnii. Împrejurările în care Constantin Brâncoveanu îi urma la tron lui Şerban Cantacuzino ne sunt prezentate pe scurt de *„Anonimul brâncovenesc"*: „boierii cei mari s-au strâns toţi în spătăria cea mică…era şi vladica Theodosie, mitropolitul ţării, şi au sfătuit pe cine vor pune domn …", şi făcură socoteală că Constantin logofatul Bâncoveanu este neam de-al lui Matei-vodă şi are şi alte bunătăţi, blândeţe şi altele, să-l ridice pe dânsul domn, ca şi om este în vârstă, de va putea chivernisi domnia cum să cade, în vreme ce este ţara ocolită de oşti şi de primejdii …"[3]. Scenele „jucate" de Brâncoveanu în cadrul ritualului înscăunării conţin primele indicii ale unui personaj interesant, format în lumea turco-levantină a mediului politic sud-est european. Cronicarul nu ezită să reliefeze calităţile noului domnitor punând însă într-o lumină favorabilă pe Şerban Cantacuzino: „dar toţi românii vorbindu-l pentru blândeţele ce arăta către toţi, n-au ridicatu-sa nimeni cu nici o para şi ajutând şi cărţile paşii şi banii ce se făgăduiră pentr-ascuns, au voit şi turcii de i-au dat domnia şi i-au trimis şi carte împărătească…". În ziua în care Constantin Brâncoveanu era consacrat ca domn al Ţării Româneşti, cronica consemna: „Şărban-vodă mortul zăcea ca un om den cei proşti, numai cu muierea lui şi cu fetele lui …"[4].

Drama puterii este schiţată treptat de cronicar. Anonimul judecă stăpînirea din punct de vedere boieresc. Scrisă spre lauda domnului, dar ca o cronică neoficială, deci cu

[2] *Anonimul brâncovenesc (Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1617)*,apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iaşi, 1986, texte antologate şi comentate de Elvira Sorohan, p. 553.
[3] *Ibidem,* pp. 553-554.
[4] *Ibidem,* p. 559.

posibilităţi de a consemna evenimentele fără constrîngere de pe poziţii boiereşti, cu aprecieri care nu puteau figura într-o scriere poruncită de stăpînire, ea reflectă atitudinea acestei clase şi ideile epocii sale.

Anonimul apare de la început ca un duşman neîmpăcat al Cantacuzinilor, pe care îi „încondeiază" cu epitetul de „Şeităneşti," adică fiii dracului, de la turcescul „şeitan". El cunoaşte situaţia politică a lui Brâncoveanu, dependentă (mai ales la începutul domniei) de voinţa şi hotărîrile fraţilor Cantacuzino (Mihai spătarul şi Constantin stolnicul): „atunci (la urcarea pe tron) ar fi fost primejdie şi rea pagubă Şeităneştilor"[5], dacă s-ar fi ales alt domn, pentru că Brâncoveanu i-a lăsat să acţioneze după voia lor.

Grija permanentă a lui Brâncoveanu faţă de supuşii săi expuşi la atâtea vicisitudini o arată şi *Anonimul*. Constantin-vodă n-a pregetat să cheltuiască mari sume de bani pentru ca oştile turceşti şi tătărăşti să ocolească pămîntul românesc în drumul lor spre Europa de mijloc. „Cunoscînd domnul stricăciunea şi paguba ce va să vie ţării, viind şi vizirul cu toată puterea împărătească şi hanul ... cu toată puterea tătarilor, au nevoit în tot chipul ca să nu vie, dîndu-le bani şi alte daruri"[6]. Prudenţa politică a lui Brâncoveanu era dictată de condiţiile externe, de tendinţele expansioniste ale vecinilor şi de tristul exemplu al unor înaintaşi rămaşi singuri în faţa primejdiei; ridicarea steagului pentru cucerirea independenţei nu se putea întrezări. Această prudenţă asigura salvarea ţării şi pledoaria în acest sens o arată lămurit Anonimul brâncovenesc prin cuvântul trimisului domnesc, la Braşov, în faţa generalului austriac Heissler: „Jupane Haizler, ce pricină este la mijloc între dumneavoastră şi între măria-sa vodă şi între ţară de prea te-ai mâniat pe domn şi pe ţară şi în toate zilele de lauzi cu rău asupra pământului, în loc ce am avut şi avem nădejde de mântuinţă din mâinele turcilor păgâni, acum de la dumneavoastră să ne vie pieire, care nădejde la noi va să fie în deşart?"[7]. Portretul zugrăvit de Anonimul brâncovenesc în cuvinte calde este cel care va rămîne în faţa posterităţii: „bogat, frumos la chip, la stat, vorba lui frumoasă, cu minte mare, rude multe, fii, feate din destul, gineri, nurori aşijderea, cinste mare şi în boieria lui şi în domnia lui"[8]. Acesta era chipul adevărat al lui Constantin-vodă.

Domnia lui Brâncoveanu este caracterizată printr-o bună organizare administrativă şi o politică de echilibru fiscal. Deşi fiscalitatea era destul de apăsătoare, datorită

[5] *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ediţie îngrijită de Constantin Grecescu, Bucureşti, 1959, p. 102.
[6] *Ibidem*, p. 53.
[7] *Cartea cronicilor*, p. 565.
[8] *Ibidem*, p. 106.

sistemului aplicat, metodelor noi de impunere şi percepere introduse prin reforma din 1701, de care vorbeşte cronica oficială, vistieria strîngea sume mari fără ca populaţia să-i simtă greutatea. Generozitatea de care a dat dovadă de-a lungul întregii sale domnii se sprijinea pe aceste posibilităţi materiale, izvorîte din extraordinara dibăcie de a ţine sub control veniturile ţării şi bunăstarea ei. Luptele care se dăduseră între cele două tabere ale oligarhiei boiereşti nu s-au potolit nici la începutul secolului al XVIII-lea. Ele au mocnit o bună perioadă, pentru ca apoi să reînceapă destul de înverşunate. Se prelungea în acest fel duşmănia dintre cele două facţiuni, devenită celebră în cronistica ţării din veacul precedent (Cantacuzinii în vrajbă cu Bălenii). Altă generaţie, alţi membri acţionau, dar revendicările erau aceleaşi, de fapt aspiraţia la putere, dorinţa de dominaţie. De astă dată asistăm şi la conflicte iscate în interiorul aceleiaşi familii. Anonimul declară război deschis inamicilor, porneşte la atac direct, aşternînd în prim plan numele incriminate. O face cu talent şi vervă dovedind curaj în apărarea lui Brâncoveanu împotriva adversarilor. Cronica anonimă nu se încheie la anul 1714, data decapitării domnitorului, ci continuă până în martie 1717. „Mă mir de unde să încep a scrie şi unde să sfârşesc …”[9] – astfel continua cronicarul anonim relatarea despre domniile lui Ştefan Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat şi urcarea pe tron a lui Ion Mavrocordat. Este evident că aceste pagini sunt scrise cu vădit dezgust!

Anonimul ne-a lasat o monografie completă a epocii brâncoveneşti văzută din interiorul ei, ca experienţă traită. Rodnica activitate desfăşurată de logofătul Radu îl recomanda cu prisosinţă să înfăptuiască opera laică închinată voievodului şi anume istoria acestei domnii. Discursul lui Radu Greceanu este multifuncţional. Brodând în jurul subiectului Constantin Brâncoveanu, paginile predosloviei conturează o imagine care reprezintă concretizarea unor opinii sedimentate în timp, alimentate de observaţii directe, de meditaţii asupra faptelor înaltului personaj, de nenumăratele relaţii pe care prezentul le cultiva cu un trecut nu prea îndepărtat şi, evident de necesarele proiecţii într-un viitor mereu invocat cu desluşite speranţe. Radu Greceanu oferă un model voievodal, atât pentru contemporanii săi, cât şi pentru posteritate.

Cronica logofătului Radu Greceanu şi Anonimul brâncovenesc pot fi considerate reprezentative pentru domnia lui Brâncoveanu şi sînt de altfel singurele alcătuite în această epocă. Ele servesc ca izvoare de bază în cercetarea înfăptuirilor din lunga domnie a lui Constantin vodă şi în acelaşi timp, aşezate alături, ne înlesnesc analizarea ideilor politice şi sociale care călăuzesc pe voievod şi pe autorii lor, completîndu-se una pe cealaltă.

[9] *Cartea cronicilor,* p. 594.

Anonimul judecă stăpînirea din punct de vedere boieresc, pe cînd Greceanu o justifică din punct de vedere domnesc. Radu logofătul este obligat să înregistreze întocmai părerile dictate de interesele domnului.

Predoslovia, aşezată în fruntea cronicii închinate lui Brâncoveanu de logofătul Radu, prezintă chintesenţa a tot ceea ce putea el etala, ca filosofie şi istorie, în faţa domniei. Se citează nu numai nume ale Vechiului Testament sau părinţi ai bisericii ortodoxe: proorocul David, Grigore Teologul sau Ioan Gură de Aur, dar şi filosofi ai Eladei: Platon, Democrit, Aristotel, Diogene şi oratorul Demostene. Istoria Bizanţului îi este cunoscută. Ni se vorbeşte de Constantin cel Mare, de Iustinian şi de Ioan Cantacuzino, ca să poată sublinia ascendenţa strălucită a lui Brâncoveanu[10]. Cronicarul nu ezită să evidenţieze virtuţile domnitorului: bunătate, blândeţe, răbdare, înţelepciune, dragoste etc. Mai mult, domnul este alesul Providenţei:„Prealuminate doamne, Dumnezeu însuşi te-a ales pe măria-ta şi el însuşi cu domnia ţării acesteia te-a încununa …”[11]

Concepţia religioasă prevalează în gândirea stăpânirii: „deci strângându-să toate oştile şi pre Dumnezeu într-ajutor luând, nu iaste Dumnezeu înaintea celor ce nu se tem de dânsul, dând slavă şi mulţumită lui Dumnezeu …”[12]. Domnul trebuie să se identifice cu ţara nu numai pentru că este alesul providenţei, ci reprezintă însăşi voinţa acestei providenţe pe pământ, deci este dator să se conformeze şi să se confunde cu interesele ţării, să jertfească totul pentru salvarea ei. Brâncoveanu este îndreptăţit la tron pentru că „din Matei-vodă Basarab să trage”[13] ne spune cronicarul. Descendenţa sa „basarabească” este ilustrată de cronica lui Radu Greceanu care îl numeşte adesea Constantin Basarab Brâncoveanu. Greceanu lasă să se vadă de la un capăt la altul al cronicii că Brâncoveanu dorea să apară în ochii contemporanilor ca un cîrmuitor înţelept, îngăduitor, bun chivernisitor al treburilor ţării, dar „straşnic cu duşmanii” ei. El arată milă şi compătimire adîncă pentru norodul strivit de stoarcerile nemiloase şi nesăţioase ale Porţii. Vremile turburate de neîncetatele campanii militare ale turcilor împotriva imperialilor, premergătoare înfrîngerii otomane la Zenta (1697), au dus la sleirea ţării.

Cronica lui Radu Greceanu manifestă o atitudine oarecum îngăduitoare, împăciuitoare şi trece sub tăcere, până la o vreme, multe animozităţi între cele două tabere ale oligarhiei boiereşti – Cantacuzinii şi Bălenii. În cele din urmă cronicarul izbucneşte, dar nici atunci făţiş, menajand rudele apropiate ale domnului.

[10] Greceanu, Radu - *Cronicari munteni*, Editura Minerva, Bucuresti, 1984, pp. 7-10 .
[11] *Ibidem*, p. 8.
[12] *Ibidem*, p. 40-41, 122.
[13] *Ibidem*, p. 12.

În cronistica potrivnică stăpînirii brâncoveneşti, două nume trebuie avute în vedere: Ion Neculce şi Radu Popescu vornicul. Cronica lui Radu Popescu îmbrăţişează sub o formă succintă întreaga domnie a lui Brâncoveanu, dar adversitatea făţişă şi încercarea de a-l discredita în paginile Istoriei sale descumpănesc prin lipsa de obiectivitate. Atât Cantacuzinii cât şi Brâncoveanu acumulează toate păcatele posibile: sunt criminali, apucători, egoişti, nu se gândesc decât la avantajele lor. Constantin-vodă „vâna de mult domnia". A adus tătari în ţară „ca să dobândească iarăşi domnia şi binele său." A sporit haraciul în 1703 la Adrianopol „spre binele şi folosul său şi al rudelor lui şi pentru pieirea şi nevoia ţării".

Imaginii solare a unui Mavrocordat cu o conduită exemplară - păstrător al tradiţiilor, doritor de armonie, „înţeleptu, blându şi bun", prezenţă notabilă în Imperiu, administrator chibzuit şi cu dragoste de ţară, atotiertător - ce reclamă lauda, îi este opus un Brâncoveanu tiranic, jefuitor, duplicitar, orgolios, demolator, setos de putere şi de parvenire, regizor perfid al unor aventuri politice europene. Într-un cuvânt - contramodelul indezirabil. Cronicarul caută să evidenţieze atitudinea duplicitară a lui Brâncoveanu astfel: „fiind în necredinţă de cătră turci, că precum gândisă el să umble ca să placă vreunii părţi, în cea de pe urmă nici uniia au plăcut, nici altiia, că nu minte Hristos că nu poate sluji neştine la doi domni …"[14].

Radu Popescu încearcă o definiţie proprie pentru dubletul fericire-laudă: „Iaste osebire între laudă şi între fericire, că să fericescu mulţi împăraţi, crai, domni, boiari, pentru norocul ce au în viiaţa lor, după pofta şi voinţa celor trupeşti lucruri, cum avuţii multe să aibă, cu cinste, cu îndelungări de stăpâniri şi altele ca acestea. Sânt darurile norocului pe care şi alţi păgâni şi tirani le-au avut, iar nu s-au lăudat de niscaiva fapte bune, că lauda iaste numai a faptelor celor bune ce face cineva în viiaţa lui şi pe urma lui rămâne acea bunătate de o laudă oamenii". Contestând tocmai virtutea, cronicarul îl transformă pe Brâncoveanu într-o existenţă incompatibilă cu fapta bună - „Constantin-vodă Brâncoveanu în domnia lui au fost fericit de toţi oamenii ţării, şi încă şi de oamenii altor ţări, cât I s-au auzit numele, iar nu lăudat, păntru că alta iaste fericirea, alta iaste lauda"[15].

Cuvântul brâncovenesc a fost hotărîtor în mai multe rânduri, nu numai în numirea sau demiterea domnilor în scaunul de la Iaşi, dar şi în cîrmuirea Moldovei. Acest amestec în treburile ţării vecine nu era uşor de suportat şi Neculce o spune răspicat în Letopiseţul

[14] Popescu, Radu - *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 240.
[15] *Ibidem*, p. 242.

moldovenesc. Neculce scrie după multă trecere de vreme, de pe poziţia lui de boier frustrat de patrie şi de avere atîţia ani, în urma exilului alături de Dimitrie Cantemir. Cronicarul moldovean nu-i poate ierta domnului muntean lipsa de cooperare în împrejurările luptei de la Stănileşti dintre turci şi ruşi. El cugeta doar la binele propriu, nu ţinea seama că Brâncoveanu a dovedit chibzuinţă în atitudinea lui rezervată şi prudentă, încercând din răsputeri să nu-şi expună ţara la nimicire prin robirea ei de către turci şi tătari. Pînă la urmă Neculce admite că vina o poartă mai ales Toma Cantacuzino, care fără ştirea domnului său a fugit la ruşi, mâniind pe Brâncoveanu. Cronicarul este nevoit să recunoască purtarea echilibrată şi onestă a lui Brâncoveanu!

Concluzii

Cu uciderea lui Brâncoveanu, a luat sfîrşit un capitol însemnat al istoriei Ţării Româneşti. Personalitate marcantă a timpului său, Constantin Brâncoveanu a ştiut vreme de mai bine de un sfert de veac să apere - îndeosebi prin arta diplomaţiei ridicate la culmi neatinse pînă atunci - integritatea pământului strămoşesc, să lupte nu numai pentru independenţa principatului muntean, dar şi a provinciilor surori Moldova şi Transilvania. În funcţie de contextul politic, a reuşit să manevreze cu îndemânare şi să exploateze contradicţiile dintre puterile rivale, imperiile otoman, habsburgic, ţarist şi Polonia pentru a salva neatârnarea neamului. Constantin-vodă Brâncoveanu se înscrie printre marile figuri ale neamului românesc.

Bibliografie:

1. *** Cartea cronicilor - *Anonimul brâncovenesc*, Editura Junimea, Iaşi, 1986.
2. Greceanu, Radu - *Cronicari munteni*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984.
3. Ionescu. Ştefan - *Epoca brâncovenească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981
4. *** *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717,* ed. de Constantin Grecescu, Bucureşti, 1959
5. Popescu, Demetriu Petru - *Basarabii*, Editura Albatros, Bucureşti, 1989.
6. Popescu, Radu - *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984.

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în formarea şi dezvoltarea culturii naţionale
The Role of Constantin Brâncoveanu in the Formation and Development of National Culture

Prof. Claudia Bota

Şcoala Gimnazială „Luceafărul”
Bucureşti, România

Abstract

Prince Brâncoveanu's diaries secretly reveal a fine manager who notes his investments and possibilities. The two new schools from his reign period, those of Parvu Zugravu and Constantinos, have brought a brighter background. In Brancoveanu's settlements he developed the basic education, like the one in the old St. Ghe. center in Bucharest, the Coltea church, episcopal church in Ramnic, the old Madonna's church in Craiova and so on.The higher education centers were splendidly illustrated by the Royal Academy of St. Sava in Bucharest, the first modern institute for higher education, alike with the faculties of arts in Western Europe. During his Romanian reign period, he established five modern printing shops in Bucharest, Ramnic, Buzau, Snagov and Targoviste, where some talented printers had worked, like the bishop Mitrofan of Buzau and the abbot Antim Ivireanu. Brancoveanu reigned in the European spirit, based on Renaissance echoes. His political priorities were to nationalize the printing houses in the Romanian language, the foundation of the Romanian education system, the introduction of the Romanian language in churches by throwing out the Byzantine - Slavic culture.

Key words: *church, education, European spirit.*

Domnul, Sfântul şi martirul Constantin Brâncoveanu provenea dintr-o familie boierească relativ nouă, dar înrudită prin femei cu dinastia Basarabilor. Deoarece a rămas „de mic, fără de tată” a fost crescut, după cum mărturiseşte domnul, de mama sa, Stanca şi de fraţii ei Şerban vodă Cantacuzino, Constantin Cantacuzino stolnicul şi de Mihai Cantacuzino Spătarul. Cum toţi trei erau cărturari rafinaţi, şcoliţi la Înalta Şcoală a Patriarhiei din Istanbul şi la Universitatea din Padova, călătoriseră şi văzuseră mult, au putut investi enorm în nepotul lor. Apoi l-au format încredinţându-i diverse dregătorii. Roadele muncii s-au văzut imediat. Deşi a ieşit foarte puţin din ţară, fiind produsul intern al neamului românesc, la 34 ani, Constantin Brâncoveanu a fost deplin format pentru ocuparea tronului[1]. Imediat a trecut la organizarea cârmuirii ţării. Şi-a dat seama că trebuia să se sprijine pe biserică. În rândurile ei se găseau cărturarii vremii. Cu ajutorul lor putea şi trebuia condus statul. Domnul sfânt şi martir s-a orientat spre clădirea de noi biserici, mănăstiri şi palate. Aici am făcut deosebirea între biserică şi mănăstire deoarece prima se referă exclusiv la lăcaşul de cult, în timp ce a doua defineşte un complex de edificii.

Constantin Brâncoveanu a procedat astfel deoarece şi-a dat seama că piatra rezistă în timp şi grăieşte de la sine. O noutate pentru construcţiile brâncoveneşti a constat în alegerea

[1] Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800),* Editura Meridiane, Bucureşti, 1987, p. 56.

cu atenţie a locului chiar de către domn. Totdeauna s-a orientat spre terenuri plate, fără jocuri ale formelor de relief – dealuri, văi. În felul acesta natura a fost subordonată omului. În interiorul biserici a fost lăsată să pătrundă multă lumină. A procedat astfel conform învăţăturii din Evanghelia Apostolului Ioan. Apoi s-a preocupat mult de ornamentarea pietrăriei care mărgineşte ferestrele şi portalurile. Au apărut arcaturile în formă de acoladă şi pe margini sculpturi în formă de flori – trandafir – şi animale – cap de lup. În acest domeniu s-au evidenţiat Vukaşin pietrarul, care a lucrat la Hurezi şi Lupu Sărăţan din Buzău care a lucrat la Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti şi Colţea.

Pictura din interiorul bisericilor aduce o serie de noutăţi puţin evidenţiate şi discutate. Este deosebită de şcoala bizantină. Cele două noi şcoli de pictură din anii domniei Brâncoveanului, cea a lui Pârvu Mutu Zugravul şi cea a lui Constantinos au adus în primul rând un nou fundal luminos. Astfel a fost înlocuit fundalul tern, întunecat a zugravilor bizantini. Figurile umane din picturile create în epoca brâncoveanului sunt toate expresive. Fiecare om are personalitatea lui. Atunci au apărut şi marile portrete de grup, de familie, ale ctitorilor, aşa cum sunt cele de la Hurezi, de la Filipeşti, din biserica lui Petru Cercel din Curtea Domnească din Târgovişte etc. Îmbrăcămintea personajelor redă moda timpului. În ea se regăsesc şi hainele boierilor şi ale meşterilor şi ţăranilor etc.

O noutate constă în pictarea chipurilor meşterilor care au lucrat la monumente. Astfel, în pridvorul bisericii de la Mănăstirea Hurezi au apărut figurile lui Vukaşin pietrarul, Manea vătaful de zidari şi Istrate lemnarul, iar la Filipeşti autoportretul lui Pârvu Mutu alături de elevul său Stancu.

Tot atunci, în anii domniei lui Constantin vodă Brâncoveanu, a progresat şi arta pictării icoanelor. Împreună cu portretistica murală, ea a fost strămoşul picturii de şevalet. S-a datorat tot şcolilor lui Pârvu Mutu Zugravu şi Constantinos.

Artele minore – broderia, argintăria, legătoria de carte – au cunoscut ani de glorie în vremea domniei lui Brâncoveanu. A strălucit atunci, prin măiestria ei, călugăriţa Despinetas din Istanbul. De remarcat este că în cazul argintăriei s-au format şcoli locale, paralele cu cele ale meşterilor transilvăneni. Astfel au fost şcolile oltene de la Râmnic şi de la Segarcea.

Tot în aşezămintele brâncoveneşti s-a dezvoltat şi învăţământul. În biserici obişnuite s-a dezvoltat învăţământul elementar. Astfel au fost Sf. Gheorghe Vechi din Bucureşti, Biserica Colţei – Bucureşti, Biserica episcopală din Râmnic, vechea Biserică Madona Dudu din Craiova etc. Cei care predau acolo erau preoţii. Ei erau ştiutori de carte. Învăţământul superior din anii Brâncoveanului a fost splendid ilustrat de Academia Domnească de la Sf. Sava din Bucureşti. A fost prima instituţie de învăţământ superior modern asemănătoare cu Facultăţile

Artelor din Europa Occidentală. Acolo s-a format un nou tip de om – intelectualul, un nou tip de carte – manualul. Legat de manual, acest instrument de lucru al intelectualului până în zilele noastre, trebuie să arăt că în anii domniei Brâncoveanului în ţară au funcţionat cinci tipografii domneşti: la Bucureşti, la Snagov, la Râmnic, la Târgovişte şi la Buzău. În ele au lucrat tipografi extrem de talentaţi, ca episcopul Mitrofan al Buzăului şi mitropolitul Antim Ivireanul. Ei au dat la lumină numeroase cărţi de extremă importanţă pentru religie şi învăţământ[2]. Astfel au fost *Evanghelia* a cărei traducere a început în timpul lui Şerban vodă Cantacuzino, *Liturghierul* care în traducerea lui Antim a pătruns în toate bisericile Ţării Româneşti, *Tipiconul* etc. Nu trebuie uitată acţiunea lui Brâncoveanu pentru susţinerea circulaţiei cărţii româneşti sau de origine românească atât în celelalte ţări române, cât şi în lume. Astfel, de exemplu, în Siria la cererea patriarhului ortodox din Alep, în Georgia la cererea regelui Wachtang al IV-lea, precum şi în Sublima Poartă. În acest ultim imperiu, în anul 1700 în tipografia de la Bucureşti s-a tipărit *Praschinatarul Ierusalimului şi a toată Palestina*, prima carte din lumea otomană tipărită vreodată în limba turcă, folosindu-se alfabet turcesc. Acest ultim act de cultură a fost deosebit de îndrăzneţ din partea lui Brâncoveanu, căci datorită religiei islamice tiparul era încă interzis în Sublima Poartă. De la Academia Domnească Brâncoveanu a trimis bursieri la Istanbul, la Padova, la Veneţia şi chiar la Oxford. Faima Academiei a devenit atât de mare încât ţarul Petru I cel Mare a trimis bursieri să înveţe la Bucureşti. Pe lângă Academie a fost deschis în 1704 un spital modern, cel de pe lângă Mănăstirea Colţea. Concepţia de lucru de acolo era deosebită de aceea azilară. În spitalul de la Colţea bolnavul era internat, tratat şi externat. În „bolniţe" era vechea concepţie a internării bolnavului şi uitării lui acolo[3].

Brâncoveanu şi-a făcut un adevărat program prin care se fixau, cu bună ştiinţă, coordonate ale civilizaţiei româneşti, din înmulţirea tipografiilor la Bucureşti, Snagov, Târgovişte, Râmnic şi Buzău, chiar exportul de tipar românesc, din tipărirea unor cărţi fundamentale pentru emanciparea limbii române şi pentru susţinerea ortodoxiei, din înfiinţarea unor edificii de învăţământ şi din construirea, înfrumuseţarea şi întreţinerea multor biserici şi mănăstiri din Ţara Românească, de la Muntele Athos ori din Transilvania.

Deşi continuator al tradiţiei politice satornicite de înaintaşi, mai ales a aceleia practicată de Şerban Cantacuzino, Brâncoveanu s-a dovedit cel mai receptiv domnitor de până la el în privinţa spiritului european în general, nerămânându-i străine, de exemplu, ecourile renascentiste. Priorităţile politicii sale au fost naţionalizarea tipăriturilor în limba

[2] Nicolae Iorga - *Istoria Românilor*, vol.II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1936. p. 43.
[3] http://cis01.central.ucv.ro/upload/lucrari_dr/220_rez-ro.pdf

română, fundamentarea învăţământului românesc, introducerea limbii române în biserică prin eliminarea treptată a culturii slavo-bizantine, apărarea ortodoxiei, rol unanim recunoscut, în numeroase encomioane şi în versurile la stemă care i-au fost dedicate, toate acestea recomandându-l ca pe un principe cu o solidă reputaţie umanistă. Dimensiunile naţionale şi europene ale domniei lui Constantin Brâncoveanu produc transformări ireversibile în cultura românească, de care vor beneficia toate generaţiile culturale româneşti moderne. Dinamismul vieţii culturale şi diplomatice va marca deschiderea şi maturizarea politică a Ţării Româneşti. Raportate la dimensiunile, importanţa şi consecinţele inestimabile ale contribuţiei lor, Constantin Cantacuzino stolnicul, mitropolitul Teodosie, mitropolitul Antim, cărturarii Radu şi Şerban Greceanu, cronicarul Radu Popescu, fiii domnitorului şi ai altor boieri, tipografii şi alţii au constituit „elitele culturale şi diplomatice" ale Ţării Româneşti. Iniţiativa, consecvenţa, recunoaşterea şi simţul valorii şi al echilibrului, viziunea culturală panoramatică şi un acut simţ al concretului, au făcut din Constantin Brâncoveanu un om politic de anvergură europeană[4].

Constantin Brâncoveanu ca model intelectual

Numai o personalitate înzestrată cu o reală deschidere intelectuală şi cu o matrice interioară umanistă, cu un temperament tenace şi întreprinzător, cum este cazul lui Constantin Brâncoveanu, ar fi putut să polarizeze în jurul său şi al spaţiului românesc, o activitate culturală remarcabilă, care a cunoscut considerabile acumulări şi care a fost răspândită, cu bună ştiinţă, din raţiuni politice interne şi externe, spre „folosul de obşte"[5]. Cele două reşedinţe domneşti, de la Bucureşti şi de la Târgovişte, adăposteau nu numai fastul şi obiceiurile bizantine ca semn de concesie bine disimulată faţă de pretenţiile impuse curţilor domneşti de turci, dar şi dintr-o bine calculată prudenţă. Dincolo de strălucirea curţii şi de atmosfera orientală, domnitorul îşi continua politica sa culturală şi îşi ridica propriul monument livresc: biblioteca de la Hurez, unde fostul mare logofăt, poliglot şi pasionat de studii, a adunat cele 425 de volume şi manuscrise din domenii variate – atâtea câte au fost descoperite de Al. I. Odobescu în 1861[6]. Cărţi preţioase ca acelea din colecţia de autori bizantini, publicată de Charles du Cange du Fresne[7], sau tipărite în capitalele marilor state europene: Franţa, Anglia, Italia, Olanda, dovedesc profilul umanist al domnitoruluidar şi curiozitatea intelectuală occidentală a acestuia. Tot el a conştientizat importanţa

[4] Cândea, Virgil - *Raţiunea dominată*. Cluj Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 56.
[5] Greceanu, Radu - *Predoslovie la Pravoslavnica mărturisire*. Buzău, 1961. În *Predoslovii*. Craiova, Scrisul Românesc, 1994, p. 76.
[6] Ionescu, Ştefan - *Epoca brâncovenească*. Cluj Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 139.
[7] *Ibidem*.

instrumentelor lingvistice folosite la traducerea *Bibliei de la Bucureşti* şi a creat, pe vremea când era ispravnic, pentru tipărirea acesteia, un fond lexicografic din care nu lipseau ediţia tipărită la Veneţia a *Lexiconului greco-latin* al lui Varinus Favorinus, la 1522, sau a *Bibliei Sacra Polyglota*, apărută între anii 1653 – 1659, la Londra[8]. Spiritul cartezian al domnitorului l-a determinat pe acesta să gândească organizarea la Hurez a unui complex cultural cu, probabil, o intenţionată bibliotecă naţională, de vreme ce solicita celor cinci tipografii să trimită la Hurez ceea ce astăzi am numi exemplarul de depozit legal. Şi tot ţinând de deschiderea intelectuală a lui Brâncoveanu, se leagă şi practica trimiterii tinerilor la studiu peste hotare, la Padova sau Raguza, în sistem bursier. Domnitorul a încurajat şi a favorizat şi accesul la studiu pentru tineri străini la Academia domnească, înţelegând că diversitatea culturală este încă un pas spre desăvârşirea spirituală a unui popor şi spre dezvoltarea conştiinţei de sine a acestuia. Încurajarea şi susţinerea sistematică, mai ales finaciară, a diferitelor acte culturale – tipărituri, danii diverse mai ales pentru aşezămintele monahale – au făcut din Constantin Brâncoveanu unul din cei mai generoşi Mecena autohtoni, de departe, cel mai reputat din vremea sa. Talanţii astfel îngropaţi aveau să se înmulţească, iar reputaţia binemeritată de Mecena valah, avea să fie dată nu numai de valoarea intrinsecă a stipendiilor, ci şi de satisfacţia autorilor şi a beneficiarilor, manifestată în numeroase intervenţii encomiastice, cum ar fi aceasta a lui Dositei, Patriarh al Ierusalimului, în predoslovia la *Mărturisirea credinţei ortodoxe,* Snagov, 1699: „De aceea au săvârşit faceri de bine în multe biserici, în multe moduri, în diferite provincii şi multe locuri; pe lângă acestea şi prin cărţile ce a tipărit, după cum ştie toată biserica apostolică”[9]. Un mecenat ridicat la rangul de politică creştină, a manifestat Constantin Brâncoveanu şi prin răspândirea tiparului în alte ţări. Prestigiul Ţării Româneşti, în aria sud-est europeană, ca spaţiu de iradiere a învăţăturilor creştine şi de apărare a ortodoxiei de tendinţele de prozelitism ale bisericii catolice, a fost menţinut şi prin tipar, ca o continuare a tradiţiei înaintaşilor săi. Astfel, literele arabe gravate de Antim Ivireanu în lemn, la porunca domnitorului, se transformă în prima tipografie arabă creştină, care se va trimite la Alep, de la Snagov, pe cheltuiala domnitorului român. La Tbilisi, meşterul tipograf Mihai Istvanovici înfiinţează tipografia româno-georgiană, ca răspuns al domnitorului la rugămintea regelui Valkhtang al IV-lea al Georgiei[10]. Danii numeroase şi consistente, în bani, obiecte de cult, cărţi, pleacă şi spre Sfântul Munte, sprijinind astfel, vreme îndelungată, mai mult decât o puteau face alţi domnitori sau boieri din spaţiul sud-est european, activitatea ecumenică de la

[8] *Ibidem*, p. 138.
[9] Bianu, Ioan; Hodoş, Nerva - *Bibliografia românească veche. I*. Bucureşti, Stabilimentul Grafic J.V. Socec, 1903, p. 389.
[10] Nedelcea, Tudor - *Civilizaţia cărţii* s.l Scrisul Românesc, 1996, p. 59.

Muntele Athos. Şi ctitoriile lui din Transilvania, de la Sâmbăta de Jos sau Făgăraş, se pot încadra în ceea ce Tudor Nedelcea numea: „expansiunea culturală brâncovenească dincolo de hotarele româneşti”[11]. Astfel, mecenatul, ca act cultural în vremea lui Şerban Cantacuzino şi cu deosebire în aceea a lui Constantin Brâncoveanu, contribuie la înzestrarea mai ales cu cărţi a bisericilor, la afirmarea şi consolidarea internă şi externă a acestora şi trezeşte „un puternic ecou în viaţa spirituală a Peninsulei Balcanice şi a întregului Orient ortodox”[12]. Numele lui Brâncoveanu a rămas atât în sufletele contemporanilor săi, dar şi în amintirea urmaşilor ca un mare, strălucit şi generos domn al Ţării Româneşti, a cărui faimă i-a conferit un covîrşitor prestigiu nu numai în întreg Orientul apropiat,[13] dar şi în Occident,[14] iar cronicile moldoveneşti arată că el a făcut ţara vestită în lume[15]. Şi fără îndoială Constantin-vodă Brâncoveanu se înscrie printre marile figuri ale neamului românesc.

Bibliografie:

1. Bianu, Ion; Hodoş, Nerva(1903) - *Bibliografia românească veche. I*. Bucreşti, Stabilimentul Grafic J.V. Socec.
2. Cândea, Virgil - *Raţiunea dominată*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1979.
3. Greceanu, Radu - *Predoslovie la Pravoslavnica mărturisire*. Buzău, 1961 *În Predoslovii*. Craiova, Scrisul Românesc, 1994,
4. Papacostea, Danielopolu, Cornelia; Demény Lidia - *Carte şi tipar în societatea românească sud-est europeană*. Bucureşti, Editura Eminescu, 1985.
5. Ionescu, Ştefan - *Epoca brâncovenească*. Cluj Napoca: Editura Dacia, 1981
6. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1936.
7. Iorga, Nicolae - *Byzance apres Byzance continuation de l'histoire de la vie byzantine*, Bucureşti, 1935.
8. Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987.
9. Nedelcea, Tudor - *Civilizaţia cărţii* s.l Scrisul Românesc, 1994.
10. http://cis01.central.ucv.ro/upload/lucrari_dr/220_rez-ro.pdf

[11] *Ibidem*.

[12] Papacostea Danielopolu, Cornelia şi Demény, Lidia - *Carte şi tipar în societatea românească sud-est europeană*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1985.

[13] Popescu, Radu, vornicul - *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ediţie critică de Constantin Grecescu, studiu introductiv de Eugen Stănescu, notă asupra ediţiei de Dan Simonescu, Bucureşti, 1963, ediţie citată, p. 206.

[14] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690* sau *Letopiseţul Cantacuzinesc*, ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, ed. cit., p. 106.

[15] N. Iorga - *Byzance apres Byzance continuation de l'histoire de la vie byzantine*, Bucureşti, 1935, 272 p.; T. Bodogae - *Ajutoarele româneşti la sf. munte Athos*, Sibiu, 1940, 353 p.; Andrei Pippidi - *Tradiţia politică bizantină în ţările române*, Bucureşti, 1983. Între alţi cronicari saşi, Johann Filstich lăuda domnia lui Brâncoveanu arătînd că se bucura de un prestigiu fără seamăn datorită calităţilor sale frumoase şi a guvernării sale lăudabile. Pacea dintre turci şi imperiali este pusă sub semnul incertitudinii din cauza persecuţiilor la care se dedau turcii împotriva creştinilor, exemplu grăitor fiind cel al uciderii lui Brâncoveanu şi a familiei sale spune Filstich (Dacoromano-Saxonica ..., p. 256- 257).

Constantin Brâncoveanu, o figură emblematică
Constantin Brancoveanu - an Emblematic Figure

Prof. pt. înv. primar Cristina – Maria Ion (Tuţă),
Şcoala Gimnazială Moţăţei, Dolj

Prof. Veronica Pîrvu,
Şcoala Gimnazială „Henri Coandă", Perişor, Dolj, România

Abstract

Constantine Brancoveanu's reign was one of the brightest periods in our history in terms of culture. Constantin Brancoveanu's personality had a great influence on the economic, social, political and cultural transformation which occurred at the end of the eighteenth century, making the country not only an important European diplomatic centre but an anti-Ottoman battlefield. During Constantin Brancoveanu's reign the Romanian culture experienced a period of prosperity, the ruler being a sustainer of culture. In his 26 - year reign, Brancoveanu proved to be a perfect manager and administrator of the wealth of the country, establishing an era of prosperity and peace. As a conclusion, the art and architecture that make Constantin Brancoveanu an emblematic figure of Romanian civilization and a founder of the national cultural and architectural current provide a benchmark for the generations that have followed and even for our contemporaries.

Key words: *Influence, art, architecture, prosperity, peace*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu a reprezentat una dintre cele mai strălucite perioade din istoria noastră pe plan cultural. Constantin Brâncoveanu este ultimul domn ortodox al românilor de pretudindeni, care prin întreaga sa viaţă a definit în chip ortodox desăvârşit cultura politică românească, într-o perioadă tulbure din punct de vedere politico-militar, în care imperiile se angajau în războaie sângeroase pentru dominarea culturală, teritorială şi economică la începuturile unei epoci dominate de crescânda industrializare şi dorinţa de a forma o conducere unitară a Europei şi a lumii, afirmată la începuturile secolului al XVIII-lea în primele loji masonice. În acest context, Constantin Brâncoveanu reuşeşte să se menţină în scaun între anii 1688-1714, aducând Ţara Românească pe cele mai înalte culmi ale credinţei, culturii şi civilizaţiei până în momentul respectiv.

Personalitatea voievodului Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu a avut o mare influenţă în transformările economice, sociale, politice şi culturale care au avut loc la sfârşitul sec. al XVIII-lea, făcând din ţara sa un important centru diplomatic european. În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un sprijinitor al culturii.

În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârşit şi bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace. Domnitorul a aplicat „o politică de cumpătare, dar practică; puţin strălucitoare, dar foarte folositoare", dupa cum se exprimă Nicolae Iorga, fiind politician strălucit, diplomat şi om de cultură. Datorită priceperii lui Constantin Brâncoveanu de a face politcă externă eficientă, Ţara

Românească a devenit activă pe plan european, ale cărui servicii diplomatice erau căutate. În permanenţă domnitorul avea în vedere derularea unor raporturi bune cu Poarta, pentru menţinerea statutului politico-juridic deosebit al Ţărilor Române, într-o perioadă în care echilibrul statelor era foarte fragil.

Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictura murală şi sculptura tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc.

Constantin Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al tiparului şi şcolilor din Ţara Românească, dar şi din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de carte de la şcoala românească din Şcheii Braşovului. S-a înconjurat de personalităţi de cultură din ţară şi străinătate, susţinând financiar şi diplomatic pregătirea tinerei generaţii în şcolile europene. În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit cărţi româneşti, greceşti, slave şi chiar arabe, turceşti şi georgiene.

S-a preocupat în mod deosebit de Academia domnească din Bucureşti, o şcoală superioară („colegiu public pentru pământeni şi străini") având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava". În anul 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava", funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în slavoneşte şi în româneşte. Aşa au fost şcolile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi şi Colţea, amândouă în Bucureşti, care pregăteau dieci, preoţi şi dascăli. O serie de şcoli româneşti existau în oraşele ţării, în mănăstiri şi chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcau biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) şi biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu.

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici şi mănăstiri din ţările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmboviţa şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti sfinţită în 1707, existentă şi azi în centrul capitalei şi

restaurată de curând. În această din urmă biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna Marica. A mai zidit o biserică în satul Doiceşti, Dâmboviţa – în 1706. În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi"), cu hramul Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena. Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi şi Mănăstirea Turnu din Târguşoru Vechi, Prahova. În Oltenia a refăcut mănăstirile Mamul şi Brâncoveni. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ctitorit o mănăstire în Râmnicu Sărat. Faima lui Brâncoveanu de promotor al culturii greceşti depăşeşte cu mult graniţele ţării. În consecinţă, marii Patriarhi şi mitropoliţi ai Orientului vin la curtea lui să găsească sprijin şi ajutor pentru bisericile aflate în nevoi sau sub apăsare otomană.

Stilul brâncovenesc reprezintă un sincretism între tradiţii artistice locale, valahe, bizantine şi alte influenţe orientale şi forme occidentale, ale Renaşterii, cum ar fi şcoala italiană. Deşi istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raţionaliste, exuberanţa lui decorativă permite şi folosirea termenului de baroc brâncovenesc. În secolul al XVIII-lea, stilul brâncovenesc a devenit stil naţional şi s-a răspândit în toată Ţara Românească ajungând până în Transilvania. „Primul stil românesc", aşa cum este considerat stilul arhitectural brâncovenesc, are drept una dintre trăsăturile sale fundamentale, importanţa deosebită pe care o acordă ornamentului. Stilul brâncovenesc păstrează totuşi un echilibru între simplitate şi ornamentare excesivă.

Un bun cunoscător al scrierilor Sfinţilor Părinţi, se implică în traducerea, editarea şi tipărirea scrierilor sfinte şi ale cărţilor de cult – *Biblia, Liturghierul, Apostolul, Triodul, Penticostarul, Octoihul* şi *Mineele*.

În urma unor denunţuri şi intrigi ale adversarilor săi la Istanbul, în Săptămâna Patimilor din anul 1714, Constantin Brâncoveanu a fost dus la Istanbul (fostul Constantinopol), fiind aruncat în închisoarea „celor şapte turnuri" (Edicule). În urma refuzului său de-a accepta religia islamică, în ziua de 15 august 1714, domnitorul cu toţi membrii familiei au fost duşi spre locul de osândă, în prezenţa sultanului, a dregătorilor turci şi a unor reprezentanţi ai statelor străine. Li s-au tăiat capetele celor patru fii: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei, sfetnicului Ianache Văcărescu (om de încredere al familiei şi ctitor de biserici), apoi domnitorului însuşi. Capetele lor au fost purtate în vârful suliţelor prin Istanbul, iar trupurile le-au fost aruncate în Bosfor. Câţiva pescari greci

ortodocşi le-au găsit pe mare şi le-au îngropat în mănăstirea ortodoxă greacă din insula Halki. În 1720, doamna Maria a reuşit să aducă în ascuns rămăşiţele pământeşti ale domnitorului şi să le îngroape în biserica Mănăstirii „Sfântul Gheorghe“ Nou din Bucureşti. Deasupra mormântului s-a aşezat o candelă care consemnează acest lucru.

În concluzie, arta şi arhitectura care fac din Constantin Brâncoveanu o figură emblematică a civilizaţiei româneşti şi un fondator de curent cultural şi arhitectural naţional, constituind un reper pentru generaţiile care i-au urmat şi chiar pentru contemporanii noştri. Prin variata şi bogata sa activitate de promovare a artrei, în general, a tiparului şi posturile de ocrotitor al românilor de pretutindeni şi patron al Bisericii Ortodoxe, Constantin Brâncoveanu este nu numai un ctitor al culturii noastre româneşti, ci şi una din figurile de seamă ale culturii universale demn urmaş al împăraţilor bizantini.

Bibliografie:

1. Florea, Vasile - *Istoria Artei Româneşti,* Vol III, Chişinău, Editura Hyperion 1991.
2. Ioan, Augustin - *Ce este şi cum arată arhitectura cu specific naţional?*, Conferinţă NEC.
3. Manea, Anton Cristina - *Structura şi restructurarea marii boierimi din Ţara Românească de la începutul secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, Editura Meridiane, 2003.
4. Drăguţ, Vasile - Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească, Bucureşti 2000.

Constantin Brâncoveanu şi Europa de sud – est

Constantin Brancoveanu and The South-Eastern European Context

Prof. Maria Iordache
Liceul teoretic „Ion Heliade Rădulescu" – Târgovişte
Judeţul Dâmboviţa, Romania

Abstract

Constantin Brancoveanu, ruler of Walachia from 1688 until 1714, was a brilliant politician, diplomat and a man of culture who had "a politics of temperance, but practicality; not very glowing, but very useful", as Nicolae Iorga claimed. The internal politics of Constantin Brancoveanu was made for the entire Romanian space, the main directions being strengthening the role of the reign, reorganization of the tax system and promoting the relations with Moldova and Walachia.

The external politics, carried out with great skill by the ruler, transformed Walachia into a factor of balance at European level whose diplomatic services were in demand at that time and who tried to avoid at all costs the country's transformation in theater of war and the annexation of the Habsburg Empire .He was deposed of the throne in the same day when he turned 60 years old, on August 15th, 1714.

Key words: *culture, diplomatic service, diplomat.*

Constantin Brâncoveanu, mare boier s-a născut la 15 august 1654 şi a decedat la data de 15 august 1714 la Istanbul unde a fost decapitat împreună cu cei patru fii ai săi şi cu sfetnicul său Ianache Văcărescu. A fost domn al Ţării Româneşti în perioada 29 oct./8 nov. 1688 – 24 mart./4 apr. 1714, perioadă în care Ţara Românească a cunoscut o importantă dezvoltare economică dar şi o înflorire culturală şi spirituală.

Marele domnitor s-a născut la Brâncoveni, astăzi comună în judeţul Olt, într-o familie boierească. Rămas orfan de tată a fost crescut de un unchi, stolnicul Constantin Cantacuzino, un mare reprezentant al culturii umaniste din spaţiul românesc, cel care îi va oferi o educaţie aleasă pentru timpurile în care trăiau. Domnitorul a învăţat limbile greacă, latină şi slavonă, limbi folosite în marile cancelarii domneşti. Căsătorit cu nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti- Marica a avut 11 copii, patru băieţi şi şapte fete. Soţia sa a fost cea care a administrat întreaga avere a familiei Brâncovenilor despre care s-a vehiculat că ar fi fost una fabuloasă.

El s-a menţinut în scaunul Ţării Româneşti aproape 26 de ani - stabilitate nemaiîntîlnită din vremea lui Matei Basarab – datorită cumpătării, chibzuinţei şi modului în care a înţeles să-şi îndeplinească menirea de promotor al idealului de independenţă a patriei, într-o perioadă de mare restrişte şi tulburări în acest colţ al continentului european. După cum a relevat atât de inspirat Nicolae Iorga, cu peste şapte decenii în urmă, „Brâncoveanu a izbutit să păstreze nu numai Ţara Românească, ci întreaga noastră naţiune,

ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac”[1].

În timpul domniei sale au avut loc intense acţiuni politice dar şi diplomatice cu scopul stăvilirii expansiunii otomane şi ţariste în Europa de Sud-Est, folosind o politică destul de abilă. Pe plan intern se confrunta cu situaţia gravă a condiţiei ţărănimii care era îngreunată de fiscalitatea foarte ridicată determinată de cererile tot mai mari ale Imperiului otoman.

Ocuparea tronului Ţării Româneşti la 29 octombrie 1688 s-a datorat opţiunii unchilor săi stolnicul Constantin şi spătarul Mihail Cantacuzino care l-au îndepărtat de la tron pe moştenitorul legitim al lui Şerban vodă din două motive: acela de a influenţa conducerea ţării, dar şi de a anunţa orientarea pe plan exten.

Pe plan intern anii domniei lui Constantin Brâncoveanu au fost marcaţi de progresul economic dar şi cultural – artistic, de iniţiativele de modernizare a aparatului statal şi de reformarea sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea intensificării relaţiilor diplomatice cu marile puteri străine. Cele mai importante direcţii ale politicii sale au fost: întărirea rolului domniei dar şi reorganizarea sistemului fiscal în anul 1701 şi promovarea unor relaţii strânse cu Transilvania şi Moldova. S-a amestecat şi în politica Moldovei, unde l-a susţinut, până în anul 1693, pe Constantin Duca în preluarea tronului, iar în Transilvania a susţinut Biserica Ortodoxa din punct de vedere material şi a trimis lăcaşurilor de cult ortodox transilvănene numeroase cărţi.

Pe plan extern a desfăşurat o intensă activitate diplomatică şi a promovat o politică de echilibru faţă de marile puteri precum: Rusia, Polonia, Imperiul Otoman şi Habsburgii. În acest context trupele muntene au înfrânt, cu ajutorul tătarilor trupele imperiale în bătălia de la Zărneşti din anul 1690, trupe care pătrunseseră în Ţara Românească. Situaţia internaţională se complicase şi datorită faptului că regale Franţei, Ludovic al XIV-lea declarase război la 27 septembrie 1688 Imperiului habsburgic şi aliaţilor săi, coalizaţi în „Liga de la Augsburg”[2], obligându-i pe austrieci să lupte pe două fronturi. În anul 1689 s-a semnat tratatul cu Habsburgii, prin care se recunoaşte individualitatea Ţării Româneşti, dar şi închinarea sa formală. Deoarece nu s-a putut aplica, trupele imperiale au intrat în Ţara Romămească, ocupând Craiova, Piteşti, Târgovişte, Câmpulung şi Bucureşti. Cu sprijinul tătarilor, Constantin Brâncoveanu le-a alungat şi înfrânt în vara anului 1690, la Zărneşti, lângă Braşov.

[1] Iorga, Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu, Vălenii de Munte, 1914,* p. 15.
[2] Louis André - *Louis XIV et L`Europe*, Paris, 1950, pp. 238-240.

Relaţiile cu Polonia nu s-au materializat prin încheierea unei alianţe datorită condiţiilor propuse de Constantin Brâncoveanu, practic de neacceptat de către poloni.

În anul 1699, Brâncoveanu a obţinut domnia pe viaţă din partea Imperiului otoman, lucru confirmat şi de acel gest de „sărutare a poalei sultanului", în anul 1703. După acest an, domnitorul a fost nevoit să ducă un joc diplomatic destul de complicat între austrieci şi turci, a căror dorinţă de revanşă însemna declanşarea unui nou război. Domnitorul Ţării Româneşti a fost ajutat de curuţii răzvrătiţi din Transilvania şi Ungaria pe care i-a adăpostit în principat, în paralel ducând o politică de taină cu Viena informându-i pe imperiali asupra situaţiei de la Poartă dar şi despre intenţiile turcilor[3]. Prudenţa domnitorului s-a dovedit şi de data aceasta ca fiind una foarte inspirată deoarece înăbuşirea revoltei curuţilor de către austrieci în anul 1711, le-a oferit acestora posibilitatea de a-şi pregăti revolta împotriva turcilor.

Concomitent, domnitorul muntean care fusese decorat de ţar încă de la 21 august 1700 cu crucea de cavaler al ordinului Sf. Andrei[4], a menţinut legătura diplomatică cu ţarul Petru I printr-o intensă corespondenţă şi schimb de emisari, oferind informaţii importante şi ambasadorului rus de la Constantinopol, Piotr Tolstoi[5].

A fost duşmănit de Dimitrie Cantemir, domnitor al Moldovei între 1693; 1710-1711 dar şi de unchiul său stolnicul Constantin Cantacuzino care dorea tronul pentru fiii săi, Nicolae, respectiv, Ştefan. Conflictul declanşat de domnitorul muntean prin înlăturarea lui Mihail Cantacuzino din dregătoria de mare spătar în anul 1706 şi înlocuit cu acordul ţarului de Toma Cantacuzino, alături de verii săi Şerban şi Ştefan care ocupau posturile de mare vornic şi mare postelnic în sfatul domnesc, nu a încetat ci din contră s-a adâncit tot mai mult[6].

Stolnicul Constantin Cantacuzino şi fratele său Mihai au început să unelteaască împotriva domnitorului muntean din august 1708 când au încercat să-l acuze cum că nu ar respecta unele privilegii ale boierimii, că stăpânirea sa este una tiranică şi că a impus biruri foarte mari ţării. Duşmănia Cantacuzinilor a mers mai departe prin trimiterea unui emisar la Rákóczi cu un document care conţinea 14 puncte prin care i se denigra imaginea, era

---

[3] Boicu, Leonid - *Principatele române în raporturile politice internaţionale (Sec al XVIII-lea),* Iaşi, 1986, pp. 39, 40.
[4] Semenova, L.E. - *Stabilirea legăturilor permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, în,* „Romanoslavica", Istorie, V (1962), pp. 38, 39.
[5] Stourdza Al. A .C. - *Constantin Brancovan, prince de Valachie 1688-1714.*
[6] Ionescu, Şt.; Panait, P. I.- *Constantin vodă Brâncoveanu. Viaţa-Domnia-Epoca,* Bucureşti, 1969, pp. 231, 232, 271, 272; Ciobanu, Radu Şt. - *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982, pp. 267, 268.

învinovăţit că era partizanul austriecilor, că şi-ar fi depus banii pe ascuns la Veneţia, că i-ar fi înşelat încrederea ţarului şi altele. Cei doi cereau sprijinul otomanilor pentru înlăturarea domnitorului şi înlocuirea acestuia cu un alt membru al familiei Cantacuzinilor[7]. Din păcate pentru Cantacuzini, Rákóczi a preferat să nu se amestece în această criză politică declanşată în principatul muntean, criză care se v-a agrava şi mai mult datorită declanşării „problemei orientale".Victoria ţarului Petru I la Poltava din 8 iulie 1709 asupra suedezilor a precipitat lucrurile deoarece a dat speranţe de eliberare popoarelor din Balcani. Istoriografia românească vorbeşte despre o alianţă secretă încheiată de Brâncoveanu şi ţarul Petru I în 1709 prin care îi promitea ajutor militar şi provizii în cazul unei intervenţii cu armata sa în Ţara Românească şi Moldova, însă aceasta nu este confirmată de nici un izvor contemporan[8]. În urma acestui ajutor promis de domnitorul muntean, ţarul i-a trimis ca mulţumire 300 de pungi cu aur, pentru plata serviciilor. Pentru o prudenţă mai mare, Poarta l-a trimis imediat ca domnitor în Moldova pe Dimitrie Cantemir, duşman al familiei Brâncovenilor, însărcinat cu raportarea către Divan a tuturor mişcărilor făcute de Brâncoveanu. Prudent ca de obicei, Brâncoveanu a încercat să menţină un echilibru între cele două puteri, adunându-şi oştile în tabăra de la Urlaţi, Prahova, aproape de graniţa cu Moldova pentru ca în cazul în care, ruşii ar fi vrut să intre în Ţara Românească să se alieze cu ei, deşi intenţiile lui erau să rămână de partea turcilor dacă aceştia ar fi fost mai rapizi. Însă planurile lui au fost date peste cap de vărul său, spătarul Toma Cantacuzino, care împreună cu mai mulţi boieri ai domnitorului muntean a trecut la ruşi. Speriat de această întorsătură, domnitorul a trimis înapoi ţarului cele 300 de pungi cu aur iar turcilor proviziile, contribuind la înfrângerea ţarului, în bătălia de pe Prut, la Stănileşti în 1711. După victoria din 1711, Poarta a adoptat o politică agresivă şi revanşardă care urmărea recuperarea teritoriilor pierdute în urma păcii de la Karlowitz, pace încheiată cu imperialii austrieci. Turcii au devenit acum extrem de precauţi cu principatele de la graniţa Imperiului, mai ales după problemele create de domnitorul Brâncoveanu, nemaiîngăduind nici un fel de abatere a politicii ţărilor române. Poarta nu a mai tolerat domnia lui Brâncoveanu şi luând drept valabile acuzaţiile cunoscute de ei, acuzaţii făcute de Cantacuzini la adresa domnitorului, a procedat la mazilirea domnitorului la 24 martie 1714. Brâncoveanu a fost arestat şi dus cu întraga familie la Constantinopol, nu înainte de ai fi

[7] Cernoveanu, P. - *Atitudinea cercurilor conducătoare din Ţara Românească şi Moldova faţă de insurecţia rákócziană*, Budapesta, 1980, pp. 258-262.
[8] Semenova, L.E., - *Stabilirea legăturilor permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea,* p. 48; Boicu, Leonid - *Principatele române în raporturile politice internaţionale (Sec al XVIII-lea),* pp. 77, 78.

confiscată toată averea descoperită în ţară[9].

După ce turcii au aflat tot ce au vrut de la Brâncoveanu şi familia sa, domnitorul, împreună cu cei patru fii ai săi şi cu credinciosul său sfetnic, clucerul Ianache Văcărescu au fost decapitaţi la 15/26 august 1714, exact în ziua când împlinea 60 de ani, înaintea sultanului Ahmed al III-lea, a marelui vizir Ali-paşa, a curţii imperiale şi a ambasadorilor străini. Trupurile lor au fost aruncate în mare, iar văduvele lor au fost trimise în Asia Mică. Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul său a fost adus în ţară şi îngropat în biserica Sf. Gheorghe Nou.

Om politic şi diplomat iscusit, protector generos al artelor şi culturii, un adevărat mecena pentru întreg Orientul ortodox, Constantin Brâncoveanu a fost în măsură să asigure Ţării Româneşti în timpul domniei sale, o epocă de certă măreţie.

Bibliografie:

1. Boicu, Leonid - *Principatele române în raporturile politice internaţionale (Sec al XVIII-lea)*, Iaşi, 1986.
2. Cernoveanu, P. - *Atitudinea cercurilor conducătoare din Ţara Românească şi Moldova faţă de insurecţia rákócziană*, Budapesta, 1980.
3. Ciobanu, Radu Şt. - *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982.
4. Ionescu, Şt.; Panait, P. I.- *Constantin vodă Brâncoveanu. Viaţa-Domnia-Epoca, Bucureşti*, 1969.
5. Neculce Ion, - *Letopiseţul Ţării Moldovei*.
6. Popescu Radu - *Istoriile domnilor,* pp. 204, 205.
7. Semenova, L.E., - *Stabilirea legăturilor permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, „Romanoslavica", Istorie, V, 1962.
8. Stourdza Al. A .C. - *Constantin Brancovan, prince de Valachie 1688-1714*.

[9] Popescu Radu - *Istoriile domnilor,* pp. 204, 205; Neculce Ion, - *Letopiseţul Ţării Moldovei*, pp. 646-649.

Mărturie de credinţă Complexul brâncovenesc „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat

A Testimony of Faith – The Brancovan Complex “Virgin Mary’s Assumption” in the municipality Râmnicu Sarat

Prof. Cerasela Stoinoiu-Morogan, Jan Stoinoiu-Morogan
Şcoala Gimnazială Ziduri,
Judeţul Buzău, România

Abstract

Constantin Brancoveanu introduces a new style of politics, based on the act of culture and spread in all strata of Romanian society. From his point of view, the best ambassadors of the country are art and culture, the scholars’ tools and books, palaces and churches. The Brancovan Age was opened to Western influences which began to prevail over the East. This created an original synthesis of national tradition by contributing the Eastern and Western. Constantin Brancoveanu was one of the greatest benefactors of churches and monasteries in the Romanian countries. One of its foundations is the Brancovan complex "Virgin Mary’s Assumption" in the municipality Rm. Sarat, Buzau, a testimony of faith but also a major contribution of the ruler to the Romanian history and national culture.

Keywords*:* *brâncovenesc complex, a testimony of Faith, cultural and artistic flowering, fair Râmnic*

Personalitatea voievodului Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu a avut o mare influenţă în transformările economice, sociale, politice şi culturale care au avut loc la sfârşitul sec. al XVIII-lea, făcând din Ţara Românească un important centru diplomatic european, dar şi unul de luptă antiotomană. În condiţiile decăderii Imperiului Otoman, dar şi ale sângeroaselor războaie care angajau imperiile din vecinătatea ţării, Brâncoveanu reuşeşte să se menţină pe scaunul domniei între anii 1688-1714, conducând ţara „cu adâncă pricepere şi înaltă priveghere”, „cu blândeţe şi răbdare”, izvorâte din înţelepciunea şi multa-i bunătate”. Cei 26 de ani de domnie ai domnitorului Constantin Brâncoveanu reprezintă o epocă de maximă strălucire culturală şi artistică. În această perioadă s-au ridicat biserici şi mănăstiri, s-au deschis şcoli de toate gradele, s-au tipărit cărţi în diferite limbi, au fost sprijiniţi şi încurajaţi oamenii de carte, s-au acordat ajutoare materiale multor aşezăminte bisericeşti ortodoxe căzute sub dominaţie otomană. Din nordul Transilvaniei şi până pe coastele răsăritene ale Mediteranei, din Epir şi până în Caucaz, autoritatea culturii şi artei brâncoveneşti a fost o mărturie de valoare a cărei semnificaţie face de prisos orice comentariu.

Domnitorul era un om blând şi iertător, aşa cum trebuie să fie creştinul. Iubitor de cultură şi de credinţă ortodoxă, Brâncoveanu a sprijinit aceste domenii, necondiţionat. Conştient că e şeful unui stat mic şi vasal, a căutat permanent calea de împăcare cu toate

marile puteri vecine, dar şi cu celelalte ţări ale Europei acelor vremi. Contribuţia sa la pacea Europei a fost semnificativă, iar pe acest fond cultura şi civilizaţia au progresat.

În acest context general, o perioadă de mare înflorire a înregistrat-o şi târgul Râmnicului. Apărut la confluenţa dintre dealurile subcarpatice şi câmpie, mica noastră urbe a evoluat şi s-a dezvoltat din nevoia de a asigura şi a apăra limita de nord - est a Munteniei, având de suportat toate vicisitudinile luptelor de apărare. Menţionată documentar la 8 septembrie 1439, în privilegiul de comerţ dat de domnitorul Vlad Dracul negustorilor din Polonia, Galiţia şi Moldova, aşezarea a luat fiinţă pe valea râului cu acelaşi nume.

În timpul domniei sale, Constantin Brâncoveanu construieşte la Râmnic, între 1691-1697, peste vechea fortăreaţă a oraşului, „*o mănăstire mare şi cuvioasă cu chilii de piatră şi cetate împrejur",* înconjurată de ziduri înalte de 8 metri, sfântul locaş fiind şi loc de apărare şi „*multă scăpare pentru populaţia din împrejurimi".*

Această ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu şi a stolnicului Mihail Cantacuzino a fost inaugurată de domnitor şi soţia sa Maria în anul 1697. Din vechea construcţie s-au păstrat până azi biserica, fostul arhondaric (casa de oaspeţi), trapeza (sala de mese) şi unul din turnurile de observaţie. Edificiu central este construit în stilul neoromânesc al secolului XVII, iar pridvorul este amplu având ferestre cu chenare largi, care sfârşesc în arc trilobat. Plastica faţadei aminteşte de stilul renascentist, la parter se deschid ferestre în plin centru, iar etajul are ferestre drepte. În sala mare, bolţile arcuite au ca punct central de sprijin statui din piatra, printre care şi celebra piesă „Samson şi leul", aflată în prezent la Palatul Mogoşoaia. În Casa domnească pot fi admirate picturi de Petre Iorgulescu, Camil Ressu, Corneliu Baba, Dimitrie Ghiaţă, etc. precum şi o colecţie de artă populară.

Primele cercetări arheologice pe suprafaţa acestui sit au fost executate în anii 1977 - 1986 de arheologul Ion Motzoi – Chicideanu. Cercetări ulterioare, din perioada 1991 - 2002, au scos la lumină vestigii arheologice datate în secolele VI - VII şi XVII - XIX, densitatea celor din Evul Mediu fiind mare.

Primele informaţii istorice despre edificarea Complexului brâncovenesc - „Fosta mânăstire Râmnicu Sărat" sunt consemnate de cronicarul Radu Greceanu în „*Istoria domnii lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod. 1688 – 1714"*: Cap. XL. *„Pentru zidiri ce au făcut măriia-sa şi alte lucrări carele au săvârşit într-acest an. Într-acest an al optulea den domniia mării-sale [7205 / 1697], s-au săvârşit şi mânăstirea care au făcut măriia-sa la târgul Râmneculuі, unde să proslăveşte adormirea cei de Dumnezeu născătoare, stăpânii noastre, care iar den pajişte şi den temelie au zidit împreună cu unchiul mării-sale, Mihai Cantacozino vel-spătar, însă mănăstire mare şi cuvioasă, cu chilii de piatră şi cetate*

împrejur, pentru că fiindu în locu ca acela de iaste în calea oştilor şi mai mult a tătarilor. Drept aceia au pus măriia-sa nevoinţă împreună cu unchiul mării-sale, ce s-au zis mai sus, de o au făcut cu tărie, ca multora scăpare şi apărare să fie, care cu mile întărind-o şi cu toate cumsăcade împodobind-o, la sfânta şi dumnezeiasca mănăstire de la muntele Sinai o au închinat, întru vecinică pomenire."

În alt loc, menţionează că în al optulea an al domniei sale (1697 / 7205) Constantin vodă Brâncoveanu a construit împreună cu *„unchiul mării sale Mihaiu Cantacozino, mânăstirea sa la târgul Râmnicului, unde se proslăveşte hramul Adormirea Născătoarei de Dumnezeu."*O altă însemnare precizează că: „*Plecând din Târgovişte şi oprindu-se pentru „ospeţe pă la casele boierilor, spre Sărata au mersu, pre la Mărginenii mânăstirii întâiu, apoi la Mărginenii lui vel spătar, Filipeştii de Pădure, Măgureni, Filipeştii de Praova, umblând spre Scăianii [Boldeşti - Scăieni, jud Prahova] au mersu. Şi de la Scăiani la Şchei şi de acolo la Sărata [Sărăţeanca şi Merei]. Şi de acolo şi până la Râmnic la mănăstire, unde măria sa împreună cu Mihaiu Cantacozino vel spătar făcuse unde în ziua de Înalţarea Sfintei Cruci, la 14 ale lui septembrie acolo au fost, veselindu-se cu toţi boiarii mării sale ... a doua zi au mersu înapoi la Sărata şi de acolo ... ".*

În „*Istoria de taină a domniei lui Constantin Brâncoveanu*", Cap. 11., acelaşi autor scrie: *„Aicea însemnez că având domnu ceva răsuflu şi cunoscând puţină linişte dăspre Poartă, făcând şi sfânta mănăstire a Râmnicului şi două pivniţe dă piatră la Sărata [una la Merei, cealaltă la Nenciuleşti pe Musceleanu], s-au îndemnat dempreună cu toată boierimea şi cu casa mării sale de au mers tocma până acolo dă le-au văzut (titlul capitolului). Alaiul domnesc a pornit din Târgovişte la 1 septembrie, a rămas „la moşiile / p. 229 / boierilor Cantacuzineşti, apoi a mers la Scăiani (Boldeşti - Scăieni, jud. Prahova), la viile mării sale", unde a stat 5 - 6 zile, „văzând şi pivniţa ce făcuse acolo la vii", stabileşte să se facă case, „apoi a mers la viile mării sale la Şchei şi de acolo la Sărata. Dă la Sărata iarăşi pă ospăţ la satele ginerelui mării sale Neculae postelnicul Ruset, care-i dedese dă zestre anume Fundenii i Fureştii. Şi dă acolo rugându-l Mănăilă vel şătrar ca să meargă şi la satul lui, la Mărăcineni, să-l ospăteze, măriia sa numaidecât au fost bucuros şi au mersu. Unde făcându-i Mănăilă vel şătrar ospăţ foarte frumos, s-au sculat şi dă acolo şi au mers la Sfânta Mânăstire la Râmnec. Deci, după ce au văzut şi Sfânta mânăstire, s-au învârtejit iarăşi pă la viile mării sale Sărata i Şcheii şi dă acolo luând în jos, au venit la satul Tomii Cantacozino vel postelnic, Bercenii ... şi s-a întors la Târgovişte la 5 octombrie [1706] ... "*

Acestea sunt informaţiile consemnate de cronicarul Radu Greceanu, omul de casă al domnitorului Constantin Basarab Brâncoveanu, în cele două cronici dedicate binefăcătorului

său, confirmate de pisania bisericii, din care rezultă că ansamblul a fost realizat între anii 1691 şi 1697.

Documente anterioare vorbesc însă de existenţa la Râmnicu Sărat a unei biserici încă din ultimul sfert al secolului XVI. Aşa cum probează unele elemente arhitecturale descoperite în teren, această biserică era fortificată. În groapa săpată în anii 1991 - 1992 pentru amplasarea fundaţiilor unui bloc din str. T. Vladimirescu colţ cu str. Primăverii, la circa 50 m nord-est de zidul de nord al incintei Complexului brâncovenesc, la adâncimea de 6 - 8 m, pe profil a apărut un fragment de tunel boltit din cărămidă, al cărui traseu venea dinspre mănăstire şi se îndrepta undeva pe direcţia nord-est. Între 1691 şi 1697, Constantin Brâncoveanu şi unchiul său Mihai Cantacuzino aduc ample transformări fortificaţiei şi bisericii de sfârşit de secol XVI, declarându-se ctitorii acesteia. Această etapă a dus la anularea caracterului militar defensiv al complexului iniţial

Marele istoric şi om politic român Nicolae Iorga venea deseori la Râmnicu Sărat, doar şi pentru simplul motiv de a admira aceste capodopere, pe care marele învăţat le considera „*mari amintiri, opere de artă ce nu se pot lăuda îndeajuns“*. Iată cum descrie marele savant biserica brâncovenească: „*La început un strălucit pridvor. Are şase stâlpi în faţă, câte trei pe laturi. Nicăieri ei nu sunt aşa de frumoşi ca aici. Fiecare aproape îşi are forma originală, pe lângă cei cu flori, frunze, viţe suitoare, sunt alţii pe care se văd foi de dafin ori linii late ca galoanele de aur de pe vechile veştminte. Uşa se deschide într-un cadru sculptat, ca la Colţea, la Sinaia, mai mică aceasta. Iarăşi chipurile animalelor simbolice, care înfăţişează pe Evanghelişti, sfărâmate cu ciocanul, la cele patru colţuri. Inscripţia care cuprinde numele lui Mihai Cantacuzino cu al Brâncoveanului a rămas din cauza acestuia din urmă, căci pomenirea lui Mihai, ucis ca hain, a fost osândită de turci şi Nicolae Vodă Mavrocordat a îndeplinit osânda. În ea se vede înnoire interesantă: slovele nu se înşiră în linii drepte, ci alcătuiesc arcuri ca pe un văl ce s-ar ţine cu mâna de amândouă capetele. Pronaosul, «tinda femeilor», cuprinde chipul lui Brâncoveanu şi altele…naosul e larg şi luminos, străniile au unghiuri de exagon. O catapeteasmă de zid, zugrăvită din nou la 1806 de meşterul călugăr Isaiia din Sinai desparte de altarul foarte încăpător, care are în dreapta şi în stânga – cum nu mai aflăm aiurea – o proscomidie şi veşmântărie, destul de mari. La amândouă, duc uşi împodobite cu frumoase şi originale sculpturi în piatră“*.

În anul 7208 (1700), Constantin Brâncoveanu dă un hrisov prin care închină Mănăstirea Râmnicului Sfântului Munte Sinai. Hrisovul, conceput împreună cu boierii, include două principii care vor fi urmate de-a lungul timpului şi de ceilalţi domnitori, poate şi datorită crudului blestem cu care este întărit. În actul de ctitorire, Constantin Vodă

Brâncoveanu aruncă asupra urmaşilor săi, care nu vor respecta această închinare, următorul înfricoşător blestem: *„Domnul Dumnezeu să-i judece la înfricoşata lui venire!“.*

Istoria medievală a Râmnicului va fi influenţată în mod fundamental de acest aşezământ religios, călăuzindu-se după privilegiile şi prestigiul de care se bucura orice mănăstire domnească închinată Sfântului Munte. Ctitorirea Brâncovenească a atras, la rândul său, numeroase danii din partea boierilor mari şi mici din zonă, dar a grăbit şi stabilirea definitivă a reperelor oraşului actual.

Decenii de-a rândul, de privilegiile domneşti acordate călugărilor, *„mănăstirii nedajnice”,* vor încerca să profite şi localnicii, negustori sau meşteşugari, care-şi vor stabili vadul în apropierea fundaţiunii domneşti. Mânăstirea va primi hramul „Adormirii Maicii Domnului” deoarece în ziua de 15 august 1714, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, tocmai când domnitorul împlinea 60 de ani, acesta împreună cu fiii săi au fost duşi cu toţii spre locul de osândă. Înainte de a fi ucişi, domnitorul a dat fiilor săi acest ultim îndemn: *„Copiii mei, fiţi cu curaj! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puţin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!”.* Moartea aceasta cutremurătoare a impresionat întreaga Europă - l-a impresionat şi pe bardul popular care a cântat peste veacuri pe *„Brâncoveanu Constantin / Boier vechi şi Domn creştin…”*

În istoria neamului românesc Constantin Brâncoveanu a rămas un mare „ctitor” de cultură, un sprijinitor prin cuvânt şi faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, dar şi o figură de seamă în galeria marilor voievozi. Noi, râmnicenii, nu putem decât să ne mândrim că oraşul nostru a fost unul dintre acele locuri binecuvântate prin prezenţa domnitorului şi a ctitoriilor sale.

Bibliografie:

1. Cristea, Florentin – Liviu - *Cercetări arheologice în cadrul complexului brâncovenesc „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat. Aşezarea prefeudală*, Mousaios 4 partea I, Buzău, 1994, pp. 253 - 267
2. Djuvara, Neagu - *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, Bucuresti, 2002.
3. Greceanu, R.D. - *Istoria Ţării Româneşti de la 1689 până la 1700*, vol. II, *Viaţa lui C. Brîncoveanu,* Editura St D. Greceanu, 1906.
4. Greceanu, R.D. - *Cronici brâncoveneşti*, Bucureşti, 1988.
5. Greceanu, R.D. - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod. 1688 - 1714*, Bucureşti, 1970.
6. Ivan, Dorin - *Slam Ramnic, Repere culturale şi istorice*, Editura TEMPUS Bucureşti, 2003.
7. Lupu, Emil, *Date arheologice privind mânăstirea „Adormirea Maicii Domnului" din Râmnicu Sărat, judeţul Buzău (secolele XVI - XIX),* Mousaios 4, partea I, Buzău, 1994, pp. 269 – 309.

Sud-estul european la începutul epocii moderne

The South-Eastern European Context of Constantin Brancoveanu's Reign

Prof. Mariana Sima
Colegiul Tehnic „Gheorghe Lazăr"
Plopeni, Prahova

Abstract

The international relationships were dominated by two major problems: the first was the Polish issue, "resolved" through the disappearance of Poland from the Modern European map, the second problem was the Oriental issue. After its beginning in 1683 as a result of the defeat of the Turkish army under the walls of Vienna, the "Oriental problem" would focus on SE Europe at the beginning of the World War I. Situated in the middle of the interest conflict among the Great Powers, the Romanian region would go through military occupations, loss of territories and modifications of the political-judicial international status.

Key words: *international relationships, Oriental problem,*

Relaţiile internaţionale sud-est europene, ale începutului epocii moderne, s-au caracterizat prin implicarea Marilor Puteri în două mari probleme: problema poloneză, „rezolvată " prin dispariţia regatului Poloniei de pe harta Europei moderne, ca urmare a celor trei împărţiri susccesive între Austria, Prusia şi Rusia şi „problema orientală", adică problema „moştenirii Imperiului otoman" de către noile puteri care se afirmă – Austria şi Rusia. „Moştenirea" balcanică, până la zona Dunării a servit consolidării prestigiului monarhiei habsburgice, slăbit în urma Războiului de 30 de ani[1]. „Moştenirea răsăriteană" va fi cu precădere a Rusiei, mai ales după a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În secolele XIX - XX, „problema orientală" a inclus şi lupta de eliberare a popoarelor balcanice de sub dominaţie otomană, dar a trezit şi interesul puterilor occidentale – Franţa, Anglia, Prusia, Sardinia - în a susţine Turcia muribundă, pentru ca Rusia sau Austria să nu se extindă spre Balcani şi să se distrugă echilibrul politic al zonei. În numele principiului echilibrului european, Marile Puteri nu doreau ca de slăbiciunea Turciei să profite doar un singur stat. Numai contradicţiile dintre Anglia, Austria, Rusia şi Franţa au împiedicat dispariţia statului turc şi au prelungit existenţa „omului bolnav al Europei ", aproape două secole. Francezii îşi protejează interesele din Orient, iar englezii drumul Indiei, în timp ce Austria îşi propune să limiteze afirmarea hegemoniei ruse în estul Europei. Maria Tereza şi Iosif al II-lea se temeau că Rusia ar putea lua Principatele, devenind vecină cu românii transilvăneni şi slavii de sud (care erau ortodocşi) şi ar avea astfel drum deschis spre Constantinopol. Ruşii sunt consideraţi eliberatorii, care împart cu creştinii ortodocşi

[1] John R. Barber - *Istoria Europei moderne*, Bucureşti, 1993, p. 186.

aceeaşi comunitate de credinţă, dar sunt şi potenţialii cuceritori, care îşi susţin propria cauză imperială şi panslavă. Între cele trei Mari Puteri implicate în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea în „problema orientală" se vor desfăşura numeroase războaie, multe dintre ele în spaţiul românesc, care vor avea drept rezultat pierderea unor teritorii româneşti şi modificarea statutului politico-juridic internaţional. Premisele acestor mutaţii s-au aflat în şirul evenimentelor internaţionale desfăşurate de-a lungul secolului al XVII-lea. Istoria sud-estului european, în secolul al XVII-lea, s-a caracterizat printr-o creştere semnificativă a dominaţiei otomane, în cei 100 de ani care au urmat domniei lui Mihai Viteazul, dar şi prin mărirea numărului relaţiilor stabilite cu statele europene, Transilvania mai ales fiind implicată în viaţa politică a continentului. Declanşarea „problemei orientale" – după înfrângerea otomanilor sub zidurile Vienei, va determina mutaţii importante pe plan internaţional, dar şi modificări ale statutului politico-juridic internaţional, cu pierderi teritoriale, pentru spaţiul românesc.

Aproape de mijlocul secolului al XVII-lea, s-au accentuat tendinţele mai vechi de constituire a unui bloc politic românesc antiotoman, sub tutela principelui Transilvaniei, printr-un sistem de tratate bilaterale.[2] Politica europeană a lui Gheorghe Racoczi I – prin implicarea în Războiul de 30 de ani – a adus Transilvaniei 5 comitate cu titlu viager (Pacea de la Linz – decembrie 1645), cărora li se adăugau încă două fiilor săi, cu titlu de moştenire. Poarta Otomană a solicitat mărirea tributului, dar Transilvania câştiga atunci nu numai teritorii, ci şi prestigiu internaţional. O alianţă antitotomană sub conducerea Poloniei, alături de Veneţia şi de Ţările Române, căreia i s-ar fi adăugat o mişcare balcanică de mari proporţii – fără amestecul Habsburgilor, implicaţi în Războiul de 30 de ani, părea să aibă drept model acţiunile Ligii Creştine, din vremea lui Mihai Viteazul. Însă, refuzul seimului polonez de a-l urma pe regele Vladislav (care dorea modernizarea armatei), a dus la neconcretizarea în fapt a proiectului antiotoman.

Situaţia politică şi relaţiile internaţionale ale Ţărilor Române şi a Transilvaniei s-au complicat la jumătatea secolului al XVII-lea. Succesiunea deschisă de moartea regelui polonez, Vladislav al IV-lea (1648), l-a adus în prim plan pe Gheorghe Racoczi al II-lea, care pentru a-şi atinge scopul de a urca pe tron, avea nevoie să-şi menţină tutela asupra Moldovei şi Ţării Româneşti (Matei Basarab se va implica în alianţa antiotomană, dar refuzul lui Vasile Lupu de a accepta acest statut, datorită strânselor legături cu Polonia, i-a

[2] Stoicescu, N. - *Matei Basarab*, Bucureşti, p. 17 (este de vorba despre bunele raportui ale lui Matei Basarab cu cei din familia Racoczi, care l-au atras şi pe Vasile Lupu).

atras o serie de consecinţe).[3] Înlăturarea de pe tron a lui Vasile Lupu a adus Ţările Române într-o situaţie nouă, care va conduce la accentuarea instabilităţii. Alianţa cu Transilvania s-a menţinut, dovedindu-şi eficienţa în timpul răscoalei seimenilor (1655), dar visul coroanei poloneze l-a condus pe Gheorghe Racoczi al II-lea spre eşec, după o incursiune militară ce provocase furtună în cancelariile europene.[4] În acest context, vizirul Koprulu a hotărât mazilirea tuturor celor implicaţi în aceste evenimente. Pretendentul Porţii în Transilvania, Acatiu Baricsay, a fost obligat să plătească tributul şi să cedeze cetăţile Lugoj, Caransebeş, Ineu şi din 1660 – Oradea cu împrejurimile sale. Domnia lui Mihai Apafi, ultima până la cucerirea habsburgică, va încheia o perioadă foarte agitată în privinţa relaţiilor internaţionale din zonă.

Schimbarea raportului de forţe în Europa centrală a fost determinată de ambiţia Marelui vizir Kara Mustafa de a cuceri Viena, în fruntea unei armate impresionante de 250.000 de oşteni, cărora li se adăugau trupele tătăreşti ale lui Imre Thokoly (cunoscut pentru poziţia antihabsburgică), dar şi cele ale principelui Transilvaniei şi domnitorilor din Ţara Românească şi Moldova (vasali sultanului). Armatele austriece, mult inferioare (aproximativ 50.000 de oşteni)[5], s-au retras în cetatea Vienei, unde au rezistat eroic în lunile iulie-august 1683, asalturilor turceşti şi bombardamentelor de artilerie. Împăratul Leopold I, care plecase din capitală înainte de venirea turcilor, a cerut ajutor principilor germani şi regelui Poloniei. Trupele domnitorilor români, în care otomanii nu aveau încredere datorită atitudinii anterioare, au fost folosite pentru lucrări auxiliare. Se ştie că domnul Ţării Româneşti - Şerban Cantacuzino - a adus mari servicii taberei asediate, punând-o în legătură atât cu Carol de Lorena, care se afla în preajmă cu trupe, cât şi cu rezidentul Kunitz, internunţiul Habsburgilor la Poartă, adus de turci în tabăra lor, pentru eventualitatea unor tratative cu autorităţile austriece. După unirea trupelor poloneze conduse de Jan Sobiescki, cu cele habsburgice şi cu cele ale confederaţilor gemani, confruntarea decisivă de la Kalhenberg s-a încheiat cu victoria zdrobitoare a creştinilor (12 septembrie 1683).[6] Ulterior, se va constitui o nouă Ligă Sfântă, alianţei polono-habsburgice de la Linz din martie 1684, alăturându-i-se, în luna iulie, Veneţia. Cucerirea treptată a Ungariei a adus trupele imperiale la porţile Transilvaniei, care va fi ocupată militar până la sfârşitul anului 1688, sub pretextul apărării ei de către otomani.

---

[3] *Ibidem*, p. 184.
[4] Goollner, C. - *Gheorghe Racoczi II (1648-1660*), Bucureşti, 1977, pp. 102-127.
[5] *Istoria Românilor* - vol. V, p. 236.
[6] *Românii la asediul Vienei* – Bucureşti, 1984, pp. 18, 19.

În înaintarea spre Balcani, Habsburgii s-au folosit de ajutorul eficient al Republicii Veneţiene, care ataca garnizoanele turceşti din Moreea, din Dalmaţia şi din zona litoralului muntengrean. Zdrobirea armatei turceşti la Zenta (septembrie 1697) de către Eugeniu de Savoia (în tabăra otomană se afla atunci şi Dimitrie Cantemir, viitorul domn moldovean), l-a hotărât pe sultanul Mustafa al IV-lea (1695-1703) să încheie pacea cu Austria, Veneţia şi Polonia. Prin Pacea de la Karlowitz (1699), Ungaria Centrală, ţinutul Bacska şi Transilvania erau încorporate de Habsburgi, aceştia ajungând vecini direcţi cu Ţara Românească şi Moldova. Tratatul de la Passarowitz (1718), încununa o nouă victorie a Habsburgilor asupra Imperiului Otoman, Austria devenind putere balcanică prin ocuparea Olteniei, Banatului Timişoarei şi părţii nordice a Serbiei – cu fortăreaţa Belgradului.[7] Dacă prin Pacea de la Belgrad (1739), Habsburgii au fost nevoiţi să evacueze Oltenia şi întreaga provincie a Serbiei cu Belgradul, ruşii în schimb, au obţinut un răsunător succes prin prevederile Păcii de la Kuciuk-Kainargi, din 1774. Otomanii pierdeau Hanatul Crimeei, Rusia îşi asigura o largă ieşire la Marea Neagră, dreptul de a face comerţ pe tot cuprinsul Imperiului Otoman şi amestec în treburile interne ale ale acestuia, prin protejarea creştinilor balcanici[8]. Imediat după încheierea păcii, va profita Austria, care simulând prietenia faţă de otomani, va reuşi prin vicleşug să le smulgă consimţământul pentru a anexa nordul Moldovei, motivând că are nevoie de o fâşie de teritoriu, care să-i facă legătura între Galiţia (obţinută de la polonezi în 1772) şi Transilvania. Prin falsificarea unor hărţi şi mituirea funcţionarului otoman trimis în zonă, Habsburgii vor anexa în plus Suceava, Putna, Rădăuţi şi alte părţi din nordul Moldovei, care vor primi denumirea de Bucovina. Ulterior, prin Pacea de la Iaşi din 1792, încheiată în urma noului război ruso-austro- otoman, declanşat în 1787, Rusia ajungea vecina Moldovei (la începutul secolului al XIX-lea va anexa Basarabia).

În acest cadru general, domnitorul Ţării Româneşti de la sfîrşitul secolului al XVII-lea - Şerban Cantacuzino, a dezvoltat o politică externă complexă, urmărind atât înlăturarea suzeranităţii otomane, cât şi afirmarea sa în relaţiile internaţionale ale epocii, pe plan balcanic şi european, ca aliat al forţelor creştine şi nu ca supus al unei mari puteri din Liga Sfântă. Pentru atingerea acestor ţeluri, a strâns legăturile cu principatul Transilvaniei şi cu Moldova: în martie 1684, o înţelegere mutuală era încheiată cu principele Mihai Apafi, iar în Moldova era impus la domnie serdarul Constantin Cantemir, care la 15 iunie 1685 jura

[7] Nicolae Ciachir - *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, Bucureşti, 1987, p. 49.
[8] *Ibidem*, p. 50.

„că-i va fi credincios în toate”[9]. Iniţial, s-a îndreptat spre Polonia – aceasta, însă, măcinată de conflicte interne, nu mai avea resursele necesare desfăşurării unor ample acţiuni militare, Ian Sobieski tergiversa luarea unor hotărâri. Ca urmare, s-a apropiat de Habsburgi cu prudenţă. Campania regelui polonez din Moldova, din anul 1686, unde Constantin Cantemir trecuse de partea turcilor, nu a avut succes, iar Liga Sfântă şi-a întărit rândurile, prin alăturarea Rusiei.

Victoriile habsburgilor nu erau privite asemănător în Transilvania, unde înaintarea trupelor ducelui Carol de Lorena a fost urmărită cu multă nelinişte. Perspectiva apropiată a înlocuirii dominaţiei otomane cu dominaţia habsburgică se asocia cu dorinţa garantării autonomiei ţării, în acest context Mihai Apafi aşteptând sprijin de la puterile antihabsburgice – Franţa, Brandendenburg, Anglia. Emisarul princiar Ştefan Kolozsvari a mers la Berlin, Haga şi Londra, dar misiunea sa nu a avut rezultatul aşteptat. În iunie 1686, trupele imperiale primeau dreptul de a se instala cu două garnizoane la Deva şi la Cluj, principatul Transilvaniei intra sub protecţia lui Leopold I (Tratatul hallerian de la Viena), iar în septembrie Buda era cucerită de armata ducelui Carol de Lorena şi a electorului Bavariei.[10]

Victoria habsburgică de la Mohacs (august 1687), l-a determinat pe Şerban Cantacuzino să se adreseze împăratului, acesta cerându-i să desfăşoare acţiuni militare care să-i intimideze pe turci şi pe tătari, pentru a-şi face intrarea în Liga Sfântă.[11] La 27 octombrie 1687, era semnat Tratatul de la Blaj, care demonstra interesul manifestat de Habsburgi pentru spaţiul românesc: imperialii ocupau 12 cetăţi şi oraşe şi românii plăteau despăgubiri de război. Şerban Cantacuzino cerea, de acum explicit, respectarea neatârnării ţării, eliberarea raialelor, păstrarea religiei şi a vechilor obiceiuri ale ţării, domnia sa ereditară. [12]

Domnitorul român ar fi fost dispus să accepte toate acestea cu condiţia ca, în eventualitatea nerecunoaşterii neatârnării, Ţările Române să-şi păstreze principii creştini[13]. Eşecul tratativelor de la Viena a condus la o demonstraţie de forţă a armatei imperiale, asemănătoare celei din Transilvania, în Orşova-Calafat, Şerban Cantacuzino trebuind să trimită o delegaţie prin care cerea retragerea trupelor imperiale. În acelaşi timp, domnitorul

[9] Bogdan Teodorescu – *Românii şi Europa în secolul al XVII-lea*, în *Studii şi articole de Istorie.LXX*, Bucureşti, 2005, p. 23.
[10] *Ibidem.*
[11] *Genealogia Cantacuzinilor*, Editura Iorga, 1902, pp. 216-218.
[12] Discuţiile au continuat într-un schimb regulat de scrisori, în prima parte a anului 1688.
[13] Zaborowski, Virgil - *Politica externă a celor trei Principate: Ţara românească, Transilvania şi Moldova de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Şerban Cantacuzino şi suirea pe tron a lui C. Brâncoveanu*, Bucureşti, 1925, pp. 76-80.

iniţia colaborarea cu Rusia, care încă nu era pregătită să intervină la Dunăre având conflicte cu tătarii din Crimeea.[14] Victoria austriacă de la Belgrad, din 6 septembrie 1688, l-a convins pe domn de puterea excepţională a Austriei. Ca urmare, va trimite o solie care să negocieze aderarea la Liga Sfântă (2 octombrie 1688). De acest eveniment se leagă, se pare, moartea sa neaşteptată după trei săptămâni, unii dintre apropiaţii săi nedorind supunerea ţării Habsburgilor.[15]

La conducerea Ţării Româneşti va ajunge nepotul de mamă al lui Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu. Mai ales după ce austriecii ocupaseră Transilvania, atitudinea sa va deveni mai realistă, nedorindu-se înlocuirea „papucului turcesc", cu „cizma austriacă".

Brâncoveanu a continuat seria negocierilor cu Viena, dar a solicitat garanţii consistente, pentru a se putea apăra de turci şi de tătari.[16] După modelul transilvănean, armatele austrice au ocupat în iarna lui 1689 Bucureştiul, sub conducerea lui Donat Heissler. De această dată cu sprijinul turcilor şi tătarilor, Constantin Brâncoveanu a reuşit să obţină retragerea austriecilor. Imperiul Otoman îl va înscăuna în Transilvania pe E. Thokoly, recunoscut pentru politica sa antihabsburgică, Brâncoveanu simţindu-se ameninţat şi de acesta (susţinut de ambasadorul francez de la Constantinopol), dar şi de ginerele lui Şerban Cantacuzino, Constantin Bălăceanu. Ca urmare, se va alătura trupelor turco-tătare cu care va obţine în august 1690, victoria de la Zărneşti, urmărind ca împreună cu E. Thokoly să înlăture stăpânirea austriacă din Transilvania (în prezenţa lui Brîncoveanu, acesta fusese înscăunat principe al Transilvaniei, la Cârstian – lângă Sibiu). Replica trupelor austriece conduse de Ludwig von Baden a condus la înlăturarea principelui, căruia Brâncoveanu i-a permis să ierneze în două tabere, lângă Bucureşti şi lângă Târgovişte.

În perioada următoare, cu scopul menţinerii autonomiei Ţării Româneşti, Brâncoveanu a colaborat şi cu Austria şi cu Turcia [17]. Purta o corespondenţă secretă cu Leopold I (prin generalii săi) pe de o parte, iar pe de altă parte, prin intermediul ambasadorilor Angliei şi Olandei (interesate să-şi atragă Austria în războiul împotriva lui Ludovic al XIV-lea) negocia din 1691 pacea cu Poarta. Primea la Bucureşti emisari

[14] Hosking, Geoffrey - *Rusia – popor şi imperiu. 1552-1917*, Editura Polirom, Bucureşti, 2001, p. 46 şi următoarele.
[15] Paul Cernovodeanu - *Coordonatele politiciii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în *Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1989, pp. 123-125.
[16] *Letopiseţul Cantacuzinesc* - Bucureşti, 1960, p. 88.
[17] Taylor, A.J.P. - *Monarhia habsburgică.1809-1918. O istorie a Imperiului austriac şi a Austro-Ungariei*, Bucureşti, 2000, p. 15.

imperiali, precum Franz Ulrich von Kinsky, dar avea grijă să ofere bani şi daruri înalţilor demnitari otomani şi să întreţină o clientelă greco-levantină devotată. Din partea Austriei va primi în ianuarie 1695 titlul de principe al Imperiului şi acceptarea achiziţionării de proprietăţi în Transilvania, unde i se oferea chiar şi un spaţiu de refugiu, dacă ar fi fost înlăturat de la domnie. A avut legături diplomatice şi cu Polonia, dar şi cu Rusia lui Petru cel Mare, lărgindu-se astfel spectrul activităţii sale diplomatice din principalele ţări europene. În 1711, în contextul războiului ruso-turc ce a avut bătălia deciviă la Stălineşti, Brâncoveanu a căutat să menţină echilibrul între cele două tabere. A mobilizat armata la Urlaţi - Prahova, urmărind desfăşurarea evenimentelor: dacă armatele ruseşti ar fi avut intenţia să intre în Ţara Românească s-ar fi aliat cu ele, înclinând totuşi să rămână de partea turcilor, dacă aceştia ar fi fost mai rapizi. Vărul său, spătarul Toma Cantacuzino, i-a încurcat planurile trecând cu mai mulţi boieri în tabăra rusă, care va cuceri Brăila. Pe fondul intrigilor duşmanilor săi, acest eveniment a fost perceput de otomani ca o trădare şi a condus la mazilirea şi executarea sa de la Constantinopol, împreună cu cei patru fii ai săi şi cu ginerele.

Aceeaşi tendinţă de echilibru, între marile puteri implicate în „problema orientală” va manifesta şi Moldova, pentru a-şi păstra identitatea statală. Sultanul l-a numit domn pe Dimitrie Cantemir (1710 – 1711), care ar fi trebuit să-i fie fidel, deoarece crescuse şi se educase la Constantinopol. În ciuda acestui fapt, analizând relaţiile internaţionale, Dimitrie Cantemir a adoptat rapid o poziţie antiotomană. S-a orientat către Petru cel Mare, care promitea eliberarea tutoror ortodocşilor de sub dominaţie otomană, încheind Tratatul secret de la Luţk, din aprilie 1711 (prevedea şi integritatea şi apărarea graniţelor Moldovei). S-a alăturat apoi ruşilor, în războiul ruso-turc din 1710-1711, care a avut bătălia decisivă la Stănileşti, pe Prut. Numărul mare al oştirii otomane a dat câştig de cauză sultanului, Petru cel Mare şi Dimitrie Cantemir reuşind să se scape, fără a fi luaţi prizonieri, ascunzându-se. Prin Pacea de la Vadul Huşilor, cetatea Hotin devenea raia, dar Cantemir şi-a pierdut tronul. Se va refugia în Rusia, cu întreaga familie, unde va deveni consilier intim al ţarului, până la sfârşitul vieţii.

Conchizând, politica de echilibru dusă de domnitorii români în această perioadă a reuşit să menţină autonomia ţării, dar a determinat creşterea neîncrederii sultanului în domnitorii pământeni. În contextul „crizei orientale”, dar fiind încă suficient de puternic pentru a controla spaţiul românesc, din 1711 în Moldova şi din 1716, în Ţara Românească, Imperiul Otoman va instaura regimul fanariot, în ambele state cu domnia lui Nicolae Mavrocordat. Autonomia va fi considerabil restrânsă, chiar dacă Ţările Române nu devin

paşalâcuri turceşti, acestui regim punându-i capăt revoluţia lui Tudor Vladimirescu din 1821.

Opţiunile şi atitudinile românilor nu au influenţat foarte mult desfăşurarea evenimentelor din zonă datorită lipsei unor structuri statale puternice şi numărului relativ mic al românilor, în raportul general de forţe. Atitudinea românilor faţă de evenimentele „chestiunii orientale" a fost, în general, pro-rusă şi se explica prin speranţa că solidaritatea ortodoxă va ajuta la eliberarea de sub dominaţie otomană. Treptat însă, la începutul secolului al XIX-lea, după mai multe perioade de ocupaţie rusească, care au evidenţiat brutalitatea comandanţilor şi a trupelor ruse, atitudinea românilor s-a schimbat.

Bibliografie:

1. Barber, John R. - *Istoria Europei moderne*, Bucureşti, 1993.
2. Cernovodeanu Paul - *Coordonatele politiciii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în *Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1989.
3. Ciachir, Nicolae - *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, Bucureşti, 1987.
4. *** *Enciclopedie de Istorie Universală*, Editura All Educaţional, Bucureşti, 2003.
5. *** *Genealogia Cantacuzinilor*, Editura Iorga, 1902.
6. Goollner, C. - *Gheorghe Racoczi II (1648-1660*), Bucureşti, 1977.
7. Hosking, Geoffrey - *Rusia – popor şi imperiu. 1552-1917*, Bucureşti, 2001.
8. *** *Istoria Românilor Istoria Românilor* - vol. V, p. 236.
9. *** Larousse, *Istorie Universală, vol II, De la evul Mediu la Secolul Luminilor*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998.
10. *** *Letopiseţul Cantacuzinesc* - Bucureşti, 1960.
11. *** *Românii la asediul Vienei* - Bucureşti, 1984.
12. Taylor, A.J.P. - *Monarhia habsburgică.1809-1918. O istorie a Imperiului austriac şi a Austro-Ungariei*, Bucureşti, 2000.
13. Zaborowski, Virgil - *Politica externă a celor trei Principate: Ţara românească, Transilvania şi Moldova de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Şerban Cantacuzino şi suirea pe tron a lui C. Brâncoveanu*, Bucureşti, 1925.

Cultura şi arta brâncovenească
The Romanian Culture during Constantin Brâncoveanu's Reign

Prof. înv. primar Amalia Stroe

Şcoala Gimnazială „I. A. Bassarabescu"
Ploieşti, Prahova, România

Abstract:

The time of Constantin Brâncoveanu's reign is a defining age for the identity of the Romanian culture. In arts, the synthesis of the neo-Byzantine and the Venetian style provides an argument for two general features of the Brancovan culture: its originality, as a follower of the West European Renaissance style and its continuity with the past, due to its Byzantine fidelity. Thus, the Brancovan style is an endemic variety of the European spirit, based on traditional, classical, especially Christian values. These values are supported by a developed educational system, with the new Princely Academy and by the encyclopedic, multilingual and erudite personality of the printer and bishop, Antim Ivireanul.

Key words: *neo-Byzantine style, education, translation, printing, arts.*

Venit pe tron în anul 1688, Constantin Brâncoveanu este unul dintre cei mai longevivi domnitori ai Ţării Româneşti. Odată cu acesta apare în cultura românească un nou suflu, o nouă etapă care se numeşte epocă brâncovenească. Istoricul Nicolae Iorga este de părere că epoca brâncovenească este una de tranzit către modernitate în Ţările Române[1], dar mai ales un avânt către ceea ce noi numim reconfirmare a identităţii naţionale. Etapa domniei lui Constantin Brâncoveanu este una din cele mai bune prilejuri pentru formare a unei conştiinţe naţionale.

Constantin Brâncoveanu se situează pe linia predecesorului său, Şerban Voievod Cantacuzino, care era unchiul său după mamă şi care iniţiase la rândul său o rodnică activitate culturală în Ţările Române. Este de remarcat faptul că pacea din Ţara Românească a fost întreţinută de obedienţa faţă de Poarta Otomană, chiar cu rivalitatea scandaloasă a familiilor boiereşti muntene de a prelua domnia. Vechile familii munteneşti, Cantacuzini şi Brâncovenii manifestau aceeaşi atitudine binevoitoare privind actul de cultură şi faţă de viaţa bisericească păstrau un deosebit respect[2].

Şerban Cantacuzino iniţiase un proiect fără precedent în cultura românească şi anume traducerea *Bibliei* şi editarea acesteia la Bucureşti. Proiectul era unul de anvergură şi era planificat să ofere populaţiei româneşti o conştiinţă comună a limbii. Acest fapt s-a şi întâmplat deoarece în anul 1688, fraţii Radu şi Şerban Greceanu termină traducerea *Bibliei* şi

[1] Iorga, Nicolae - *Constantin Brâncoveanu*, dactil., Biblioteca Naţională a României, Bucureşti, 1920, p. 27.
[2] Beck, Hans-Georg - *Istoria Bisericii Ortodoxe în Imperiul Bizantin*, Editura Nemira, Bucureşti, 2012, pp. 36-42.

aceasta deja intră în tipar[3]. Ceea ce au remarcat toţi istoricii şi lingviştii este faptul că limba românească utilizată în această traducere este una dintre cele mai literare ale timpului şi foarte apropiată ca sens şi conţinut de limba secolului XIX, dar şi de cea actuală[4]. Sunt elocvente în acest sens studiile şi aprecierile lui Ovid Densuşianu[5], Sextil Puşcariu[6], Titu Maiorescu[7], Bogdan Petriceicu Haşdeu[8], şi alţii, care văd în *Biblia de la Bucureşti* evenimentul precursor al naşterii limbii române literare culte. Este posibil ca influenţa grecească literată prin şcolile şi academiile teologice existente aici, dar şi la Iaşi, să fi condus la o sistematizare a limbii literare româneşti, după modelul gramaticii limbilor clasice: greacă şi latină. Pe lângă aceasta, textul este publicat în două coloane şi în condiţii grafice excepţionale pentru acea vreme, cu bogate reprezentări ornamentale şi scenice biblice. *Biblia de la Bucureşti* este un eveniment de cotitură deoarece angajând multe resurse, persoane, instituţii, principii, a contribuit şi la coagularea unei elite culturale autohtone, respectiv la o comuniune a acesteia în solidaritatea unui proiect domnesc. Această chestiune a reprezentat un ideal în care s-a regăsit Constantin Brâncoveanu la urcarea sa pe tron în 1688, deoarece Şerban Cantacuzino nu a mai apucat să vadă terminată tipărirea acestei cărţi. Noul domnitor a dorit să figureze pe pagina de titlu a *Bibliei* cu menţiunea că este un proiect pe care-l susţine în locul unchiului său. Totodată, şi personalitatea bătrânului mitropolit Teodosie şi-a pus amprenta asupra acestei apariţii prin angajarea şi punerea la dispoziţie a unor experţi traducători şi teologi acomodaţi cu terminologia teologică-biblică[9].

Evenimentul editorialistic al *Bibliei de la Bucureşti* este un punct de continuitate prin care noul domnitor se legitimiează cu reformele culturale ale unchiului său, deoarece Brâncoveanu va extinde acest tip de proiect şi în cazul multor lucrări de cult. În anul 1689 întreprinde o călătorie la Constantinopol de unde aduce pe tânărul Andrei, georgian de neam, cu aleasă pregătire de literat şi pe care-l va implica în aceste proiecte de traducere. Acesta va deveni ulterior vrednicul de pomenire mitropolit Antim Ivireanul.

Specificul epocii culturale a lui Constantin Brâncoveanu este consacrată ca fiind una a sintezelor sau a sincretismului dintre arta barocă italiană şi cea grecească bizantină. Marele istoric Nicolae Iorga vede în lucrarea sa monumentală *Bizanţ după Bizanţ*, cum reformele culturale ale lui Constantin Brâncoveanu au constituit adevărate prilejuri prin care cultura şi

[3] Păcurariu, Mircea - *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura IBMBOR, 1994, p. 140.
[4] *Ibidem*.
[5] Densuşianu, Ovid - *Istoria limbii române*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2010, p. 178.
[6] Puşcariu, Sextil - *Latinitate şi ortodoxie*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2006.
[7] Maiorescu, Titu - *Critice*, Editura Paralela 45, Bucureşti, 2004.
[8] Haşdeu, Bogdan Petriceicu - *Istoria critică a românilor*, Editura Tipo Moldova, 2011.
[9] Păcurariu, Mircea - *op. cit*., p. 129.

arta bizantină a subzistat şi în care s-a conservat[10]. Cultura brâncovenească este un punct de reper pentru supravieţuirea formei dar şi conţinutului bizantin după falimentul său istoric. Istoricul A. D. Xenopol apreciază că această continuitate bizantină se remarcă şi în structurile mentalităţii româneşti, aceasta contribuind decisiv la definirea unei identităţi româneşti[11]. Putem spune pe drept cuvânt că Renaşterea în Ţările Române a apărut odată cu epoca lui Constantin Brâncoveanu.

Personalitatea mitropolitului Antim Ivireanu este considerată un adevărat reper pentru cultura brâncovenească. Din punct de vedere politic, Constantin Brâncoveanu are o atitudine şovăitoare faţă de Imperiul Otoman, deşi a ajuns şi a rămas la domnie sub egida protectoare a acestuia. Motivele adevărate pentru care Constantin refuză obedienţa faţă de otomani sunt evident legate de religie. Se observă cum în cultură acesta are o predilecţie deosebită pentru stilul bizantin, artă bizantină care nu voia să fie pe placul turcilor, deoarece aceştia condamnau orice urmă de trecut în imperiu. Acest fapt l-a determinat pe Brâncoveanu să fie adeptul unui stil creştin, iar orientarea sa vădită creştină se observă în receptivitatea faţă de modelul cultural occidental. Se ştie că domnitorul avea numeroase legături diplomatice cu mai multe state occidentale şi mai ales cu Italia, Austria şi Franţa[12]. În ceea ce priveşte Italia, cultura acesteia a fost una influentă în Ţările Române deoarece păstra ceva din continuitatea culturii bizantine. La rândul ei, multe oraşe italiene, mai cu seamă cele din estul peninsulei, erau adevărate enclave ale culturii elenistice după destrămarea Imperiului Bizantin şi migraţia populaţiei acestuia în diaspora.

Constantin Brâncoveanu a preferat în cultură o identitate bazată pe moştenirea bizantină şi a dorit să fie recunoscută ca ereditară acesteia. Deasemenea a avut în vedere legarea unor strânse relaţii cu celelalte state creştine, tocmai pentru a-şi întări această identitate. Se cunosc relaţiile sale diplomatice cu Rusia, faţă de care domnitorii români, mai ales cei moldoveni şi-au manifestat interesul prin orientarea geopolitică către aceasta. Rusia era considerată unul din bastioanele de bază ale creştinismului, un vast rezervor de resurse în faţa pericolului islamizării. Din acest motiv, în războiul ruso turc dintre anii 1710-1711[13], Constantin Brâncoveanu decide să aibă o poziţie neutră, fapt ce a atras antipatia turcilor şi totodată sfârşitul său. Această predilecţie pentru valorile naturale ale neamului său, atestă apărarea cauzei creştinismului, fapt observat prin orientarea sa culturală. Sub Constantin Brâncoveanu nu se cunosc tipărituri în limba turcă, deşi această limbă era populară şi vorbită

[10] Iorga, Nicolae - *Bizanţ după Bizanţ*, Editura Sophia, 2011, p. 56.
[11] Xenopol, A. D. - *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. XI, Editura Elf, 2009, pp. 21-29.
[12] *Ibidem*.
[13] Xenopol, A. D. - *Războaiele dintre ruşi şi turci*, Editura Albatros, 1997.

la nivel înalt, însă limba culturii brâncoveneşti este cea română. Sunt deasemenea cunoscute puţine ediţii ale cărţilor de cult în limba greacă, din moment ce majoritatea traducerilor se făceau din această limbă în cea autohtonă. Traducerile în limba română a numeroaselor ediţii ale cărţilor de cult, cum ar fi *Molitflenicele, Liturghierul, Mineele, Evangheliarele*, sunt menite să afirme o limbă pe înţelesul populaţiei din acest areal[14].

Acest Andrei din Georgia, era un bun cunoscător al culturii turce şi greceşti şi avea o educaţie aleasă. Era un enciclopedist desăvârşit, vorbind limba georgiană, turcă, greacă, arabă şi română, fapt ce a contribuit enorm la toată prestaţia sa de cărturar al neamului românesc. Deasemenea, se cunoaşte măiestria sa ca gravor, unde a excelat aşa cum confirmă numeroasele dovezi ale cărţilor sale. Acest fapt a determinat înfiinţarea unei şcoli de gravură în Bucureşti, pe lângă tipografiile istorice deja consacrate de la Cernica, Căldăruşani, Cotroceni, dar şi pe lângă tipografiile din ţară, precum cele de la Târgovişte sau Râmnic[15].

Mitropolitul Antim Ivireanul se încadra într-un colectiv elitist foarte bine pregătit din perioada aceea, şi care era alcătuit din multe nume sonore ale culturii din Balcani. Este cazul să afirmăm că Brâncoveanu avea ca secretari de cancelarie pe Anton Maria del Chiaro, orientat spre legăturile politice şi culturale cu statele occidentale, specialist pe limbile şi cultura occidentală, iar în ceea ce priveşte relaţiile cu Poarta otomană şi cu alte state orientale pe marele apocrisiarh şi medic grec Iacob Pilarinos.

Se observă la curtea lui Constantin Brâncoveanu două curente care alcătuiesc sincretsimul epocii sale culturale: unul occidentalizant şi altul orientalist. Se cunosc şi în arhitectura brâncovenească, precum şi în pictură influenţe ale şcolii fiorentine, mai ales în ctitoriile sale laice, aici fiind vorba de palatul brâncovenesc de la Mogoşoaia, precum şi de ansamblul clădirilor de la Curtea Veche din Bucureşti. Edificiile brâncoveneşti se caracterizează după cum afirmă istoricul şi esteticianul Ioan D. Ştefănescu prin spaţii largi şi vestibule generoase, prin arcade semicirculare cu centură în relief[16]. Este cazul arhitecturii religioase brâncoveneşti care abundă în Ţara Românească: Bisericile Mogoşoaia, Hurezi, Sf. Ioan Piaţă, Sf. Gheorghe Nou, Radu Vodă, Cotroceni, Văcăreşti, Sinaia, Colţea şi multe altele care atestă că stilul brâncovenesc devine de fapt stilul românesc prin excelenţă. Detaliile stilului arhitectonic brâncovenesc sunt scoase în evidenţă prin forme baroce de sorginte europeană, dar ameliorate de liniile drepte ale clădirilor. Boltele specifice acestei perioade sunt în formă de arc roman, formă moştenită şi de arhitectura bizantină. Ceea ce

[14] Dinulescu, Ştefan - *Antim Ivireanul, viaţa şi activitatea sa*, Editura Candela, Cernăuţi, 1986.
[15] Xenopol, A. D. - *Istoria românilor..., op. cit.*, p. 96.
[16] Ştefănescu, I. D. - *Istoria artei monumentale româneşti*, Editura Dacia, Cluj, 2003.

este specific stilului arhitectonic brâncovenesc, mai ales în privinţa edificiilor publice este înălţimea corpului de clădire, acesta fiind sensibil mai mare decât orice din stilul românesc rustic. Construcţiile brâncoveneşti au ca material de construcţie doar zidul, lemnul fiind utilizat doar la acoperişuri şi izolat la coloanele pridvorale. Din acest motiv, nu s-a definitivat deloc un stil românesc până la zid, deoarece lemnul relifa o arhitectură aparte. Similar se dezvoltase în Moldova stilul moldovenesc la bisericile lui Ştefan cel Mare, prin întrepătrunderea stilului gotic cu elemente locale şi îmbinarea sa cu lemnul sculptat local. În lucrarea sa, „*Chivotele lui Petru Rareş şi modelul lor ceresc*", Sorin Dumitrescu arată cum lemnul reprezintă marca românească ce se adaptează la orice stil împrumutat şi reformulat după sensibilitatea artistică autohtonă[17]. Tot astfel şi în cazul stilului brâncovenesc care s-a dezvoltat un secol mai târziu, are aceeaşi caracteristică. Arta sculpturală brâncovenească are în prin plan lemnul şi piatra, aceasta abordând mai mult detaliul ornamental şi mai puţin scena basoreliefică. Sculptura brâncovenească are ca temă de expresie şi planul heraldic, mai ales în piatră, unde blazoanele caselor nobiliare sau stema ţării sunt reprezentate cu linii clare, ferme, fără abundenţă de detalii. Totuşi, în cazul ornamentelor ori a filigranului în piatră, detaliul se remarcă prin linii curbe fine, armonioase care arareori se întretaie. Blazoanele brâncoveneşti se conservă foarte bine în piatră, iar în lemn mai mult cele eclesiale. Spaţiul sacru este destinat să cuprindă întregul edificiu, de aceea, armonia liniilor evocă ideea armoniei cosmosului ca şi operă a lui Dumnezeu. Ca şi culori, edificiile brâncoveneşti nu sunt împodobite mural la exterior, ci doar la interior. În arta eclesială, predomină evident fresca, iar în cea a edificiilor laice predomină pereţii drepţi, rectangulari. Geometria interioară este simetrică celei exterioare, care la rândul ei este împodobită discret de centuri de detalii între nivele. Balustradele şi balcoanele mai ales cele din pridvorurile de la Mănăstirile Sâmbăta, Hurezi, Plumbuita, etc., atestă existenţa unui stil deja determinat şi probabil a unei şcoli de sculptură în piatră chiar pe aceste meleaguri. Detaliile în piatră reuşesc să evoce naturalul prin motivele vegetale, frunze şi flori, fapt ce reprezintă crezul şi mentalitatea bizantină: clădirea este în armonie cu natura. Culorile exterioare sunt cele naturale, fie cele ale rocii din care este sculptat detaliul, fie la roşu sau ruginiul cărămizii dispusă în straturi simetrice şi alternative cu piatra. Tehnica este întâlnită mai ales în stilul italian.

Cultura brâncovenească se face resimţită nu numai prin arta arhitecturală, cât şi prin scrierile şi tipăriturile vremii. Ea nu s-a oprit odată cu domnia lui Constantin Brâncoveanu, ci

[17] Dumitrescu, Sorin - *Chivotele lui Petru Rareş şi modelul lor ceresc*, Editura Anastasia, 2001.

a continuat mult după aceasta, încât şi ceea ce se remarcă azi în stilul românesc, adică edificiile înalte împrumută aceeaşi influenţă. Este cazul atât arhitecturii populare, mai ales cea din Oltenia, dar mai mult, prin acele case cetăţi renumite pentru structura lor solidă, numite cule, dar şi în edificiile moderne ale secolului XX din marile oraşe. Pe lângă aceasta, arhitectura laică are o particularitate deosebită, caracterizându-se prin ziduri groase şi supraetajare. Istoricul şi etnologul Constantin Rădulescu Motru apreciază că toate marile curente şi tendinţe din spaţiul european s-au manifestat la români cu o oarecare întârziere sau decalaj[18], datorită spritului românesc. Tot astfel s-a întâmplat şi cu Renaşterea care a venit la un decalaj tardiv de aproximativ un secol faţă de Europa Occidentală. Dar ceea ce cultura românească asimilează, o face propriu interesului românesc şi adaptează importul de forme aşa cum a pretins Titu Maiorescu, fără fond, la nevoile şi fondul românesc[19]. Deci cultura brâncovenească umple de fond formele culturilor dominante europene, dar mai ales cea greacă, bizantină.

[18] Rădulescu-Motru, Constantin - *Psihologia poporului român*, Editura Paideea, Bucureşti, 1998, p. 35.
[19] Maiorescu, Titu - *În contra direcţiei de astăzi în cultura română*, în „Convorbiri literare", din vol. II din *Opere*, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

Bibliografie

1. Beck. Hans-Georg - *Istoria Bisericii Ortodoxe în Imperiul Bizantin*, Editura Nemira, Bucureşti, 2012.
2. Densuşianu Ovid - *Istoria limbii române*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2010.
3. Dinulescu Ştefan - *Antim Ivireanul, viaţa şi activitatea sa*, Editura Candela, Cernăuţi, 1986.
4. Dumitrescu Sorin - *Chivotele lui Petru Rareş şi modelul lor ceresc*, Editura Anastasia, 2001.
5. Haşdeu Bogdan Petriceicu - *Istoria critică a românilor*, Editura Tipo Moldova, 2011.
6. Iorga Nicolae - *Bizanţ după Bizanţ*, Editura Sophia, 2011.
7. Iorga Nicolae - *Constantin Brâncoveanu*, actilografiat, Biblioteca Naţională a României, Bucureşti, 1920.
8. Maiorescu Titu - *Critice*, Editura Paralela 45, Bucureşti, 2004.
9. Maiorescu Titu - *În contra direcţiei de astăzi în cultura română*, în „Convorbiri literare", din vol. II din Opere, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005.
10. Motru Constantin Rădulescu - *Psihologia poporului român*, Editura Paideea, Bucureşti, 1998.
11. Păcurariu Mircea - *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura IBMBOR, 1994
12. Puşcariu Sextil - *Latinitate şi ortodoxie*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2006.
13. Ştefănescu I. D, - *Istoria artei monumentale româneşti,* Editura Dacia, Cluj, 2003.
14. Xenopol A. D, - *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. XI, Editura Elf, 2009.
15. Xenopol A. D, - *Războaiele dintre ruşi şi turci*, Editura Albatros, 1997.

Biserica de la Comana – o reflectare a stilului brâncovenesc
Comana Monastery - a Reflection of the Brancovan Style

Prof. Liliana Niculiţă, Prof. Narcisa Podocea
Liceul tehnologic „Nicolae Bălcescu" Olteniţa

Abstract

Comana Monastery is located in Comana village, Giurgiu county, Muntenia, Romania. It was built by Vlad Tepes in 1461 as a monastery - fortress, which, however, was ruined at the end of the sixteenth century. The place on which the monastery was built was once an island in the middle of wetlands and was accessible by crossing a wooden bridge burned easily in times of distress. We present this Monastery in images and because its architecture reflects the Brancovan style. It is an old and beautiful monument with a glorious past. Also its location offers a picturesque view of the Danube Plain which is a Natural Reservation Park. During the centuries the Monastery suffered a lot of interventions on its construction and architectural structure. Last restoration of the workship took place between 1970-1977. Also, in 2008, with the Diocese of Giurgiu, house interiors and royal cellars have been restored.

Key words: *monastery, architecture, neo-Byzantine style, printing, arts.*

În anul 1588, boierul Radu Şerban începe construcţia unei mânăstiri la Comana pe pământurile moştenite de la mama sa, Maria din Coiani. Este de presupus că alegerea locului de ridicare a ctitoriei a fost determinată de existenţa aici a unor ziduri vechi, ruinate la acea dată, dar destul de puternice pentru ca, refăcute, să asigure protecţia noii construcţii. Radu Şerban clădeşte în această incintă o biserică cu hramul Sf. Nicolae, pe care o zugrăveşte şi unde, pe zidul de la intrare în pronaos, va apărea împreună cu soţia sa Elina, aşa cum o cerea obiceiul ctitoresc[1]. Este de presupus, de asemenea, că această biserică a avut săpat deasupra uşii de intrare pisania obişnuită, pisanie care nu s-a păstrat, fiind înlocuită, la refacerea din anii 1699-1700, cu o alta a strănepotului său, Şerban Cantacuzino. Domnitorul este cel care, păstrând datina, va cinsti cum se cuvine, numele străbunicului domnesc, pomenindu-l în înscrisul săpat deasupra intrării lăcaşului ca prim ctitor al zidirii pe care o reface: „… sfânta şi Dumnezeiasca mânăstire şi Dumnezeiesc lăcaş este făcut din temelie de cel de demult ce în blagocestive s-a săvârşit, răposatul Şerban Voevod care a domnit în Ţara Românească cel adevărat şi vechiu basarabescu 7097…". Radu Şerban rezugraveşte în anul 1609 biserica de la Comana, punând să se intervină în pictura cel reprezenta, prin adăugarea însemnelor domneşti. Despre această pictură va vorbi în 1746 mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei aflat în trecere pe la Comana „…unde sunt zugrăviţi el, Radu Voevod, doamna sa Elina şi doi copii: Ion şi Anuţa"[2].

[1] O biserică pe plan treflat construită după principiile şcolii sârbeşti.
[2] Enăceanu, Ghenadie - *Călătoriile mitropolitului Neofit al Ungro-Vlahiei la 1746*, „Biserica Ortodoxă Română", II, 5, 1876, p. 323, 324.

Tot în această perioadă, probabil, se va îngriji şi de înzestrarea mânăstirii, dăruindu-i satele Creţeşti, Piscul Danciului, Vadul Sării şi Dadilovul.[3]. Doi ani mai târziu, Radu Şerban pierde domnia. El se refugiază la Viena unde va rămâne, încercând zadarnic să obţină ajutorul necesar reînscăunării sale. Domnitorul moare în anul 1620 şi este înmormântat în biserica Sf. Ştefan din Viena. Treizeci de ani mai târziu, soţia sa Elina se îngrijeşte de strămutarea osemintelor morţii lor în pământul strămoşesc. Cu sprijinul împăratului Ferdinand şi cu ajutorul domnului Ţării Româneşti, Matei Basarab, doamna va aduce rămăşiţele domneşti în ţară şi le vor îngropa la Comana. Pe lespedea gropniţei se va săpa spre ştiinţă: „Aici odisnescusă oasele robilor lui Dumnezeu Io Radu Şerban Basarab Voevod şi ginere – său Pertaşco Nicolae Voevod. Amândoi tare şi vârtos pentru lege şi pentru moşie cu păgânii turci, tătarii şi cu ereticii unguri s-au bătut şi în bătrâneţe amândoi de boală podagrei s-au săvârşitu, întâi socrului apoi ginerele, unul la anului sp(ă)senia lumii (1620) altul la anului (1627). După aceia, aci din ţara nemţească de la Beciu aducându-se de al lor rod, cu cinste s-au îngropatu în zilele Radului Voevod celui Mare cela la anul..., iar celălaltu în zilele lui Matei Basarab la anul..."[4] Este evident că avem de-a face cu o inscripţie posterioară aducerii osemintelor. Redactarea vagă, inexactitatea amănuntelor, lipsa datelor, demonstrează că ea nu a putut fi pusă la 1640, când amintirea celor doi voievozi şi a faptelor lor era vie, ci mult mai târziu, însă, la o dată care nici nu se putea apropia prea mult de 1699-1700, când Şerban Cantacuzino, strănepotul ctitorului, punea în alt mormânt rămăşiţele lui Radu Şerban, mormânt pentru care există o altă inscripţie. Se ştie în schimb, că în perioada despre care vorbim, se afla stareţ la Comana, fostul episcop de Lenopolea, Longin, unchiul mitropolitului Sava Brancovici, înmormântat mai apoi sub o piatră care atestă acest fapt: „…. Cu mila lui Dumnezeu, Longhin, cu neamul din Rorevici - Brancovici, arhiepiscopul de Inău"[5]. Este, de asemenea, perioada în care însăşi Sava Brancovici, Simion ca mirean, rămâne o vreme la Comana[6]. Tot în acest răstimp, 1653-1658, Paul de Alep însoţeşte ca secretar pe Macarie de Antiohia în călătoria acestuia în Ţara Românească şi Rusia. El lasă prin relatarea asupra călătoriei sale câteva informaţii privitoare la lăcaşul mânăstiresc de care ne ocupăm: „…e o clădire mare închisă cu ziduri de piatră. În cele patru colţuri sunt patru turnuri ... cu galerii arcate de jur împrejur pentru înfrumuseţarea aspectului ... clopotniţa este deasupra uşii. Ceea ce-mi plăcea mai mult erau straturile de iarbă verde ce se întindeau în

[3] Brezoianu, I.- *Mânăstirile zise închinate şi călugării străini*, Bucureşti, 1861, p. 44.
[4] Iorga, Nicolae - *Un biruitor Radu Şerban*, 1911, p. 39.
[5] Bătrâna, Lia; Bătrâna, A. - *Evoluţia ansamblului fostei mânăstiri Comana în lumina cercetărilor arheologice,* „Revista muzeelor şi monumentelor istorice – Monumente istorice şi de artă", 1/1974, p. 24.
[6] Mangrea, V.- *Mitropolitul Sava Brancovici 1656 – 1680,* Arad, 1906, p. 41 – 47.

curtea mânăstirii cu izvoare de apă limpede, curată, şi chiliile călugărilor aşezate de jur împrejur ... Ei zic că dacă împăratul ar veni să le poarte război cu toată armata sa, n-ar fi în stare să-i înfrângă, lucru ce pare adevărat, căci are poziţie bine întărită...."[7]. Câţiva ani mai târziu, la 1667, este înmormântat la Comana, feciorul Elinei, care moare la Contantinopol şi e adus în ţară de fiul său Şerban. Tot aici va fi înmormântat mai apoi şi Constantin, fiul spătarului Drăghici, după cum reiese din inscripţia pusă pe mormânt la 1699 de Şerban[8]. Prin aceste înmormântări succesive se relevă trecerea Comanei în seama Cantacuzinilor din ramura lui Drăghici, biserica, ctitorie domnească, devenind loc de înhumare a acestora. La 1699, Şerban Cantacuzino dăruieşte mânăstirii Comana un chivot de argint; chivotul, aflat astăzi la Muzeul de Artă, are înscrisă inscripţia: … „Acest Sf(ă)ntu ţiitoriu de Sf(ă)ntă precestanie iaste făcutu de Şerban Cantacuzino vel pah(arnic) şi dat la mânăstirea Comana întru vecinica pomenire şi părinţilor Drăghici şi Păuna şi soţiilor Maria şi Andriana, 7207 aug.13 (1699)[9]. În anul 1699, Şerban Cantacuzino începe restaurarea mânăstirii Comana, lucrările fiind efectuate în tehnica construcţiilor în epoca lui Constantin Brâncoveanu, ca rezultat al deosebitei dezvoltări culturale de-a lungul a trei domnii aproape succesive – Matei Basarab (1632-1654), Şerban Cantacuzino (1676–1688) şi Constantin Brâncoveanu (1688–1714). Este o etapă de sinteză în arhitectura laică ce îmbină elemente tradiţionale româneşti cu elemente de construcţie italiano–renascentiste (logia şi decoraţia bogată floral - vegetală a coloanelor) şi cu elemente decorative oriental - musulmane.

Revenim, dar la anul 1699, când vornicul Şerban Cantacuzino începe reconstrucţia mânăstirii. El adaugă chilii noi la cele existente, repară şi înalţă zidurile şi împodobeşte construcţia cu elegantul foişor de pe latura de nord. Construit la nivelul catului de sus, foişorul este aşezat pe un postament înalt din zidărie de cărămidă sprijinit în faţă de doi contraforţi. Înălţându-se pe balustrada elegată, zece coloane îl împodobesc pe cele trei laturi. Coloane de piatră tare, dintr-o singură bucată, ornamentate la capitel şi bază cu simboluri vegetale. Două din cele zece coloane, aflate la extremităţi, sunt încastrate în zidul clădirii şi au capitelele împodobite cu vulturul bicefal, însemnele familiei Cantacuzino. Susţinând arcuri de cărămindă în semicerc, cele zece coloane dau o notă de o deosebită frumuseţe întregii construcţii. În incintă, Şerban reface biserica şi înlocuieşte vechea pisanie cu o alta, în care se menţionează în rândul ctitorilor. Despre prima parte a acestui înscris am amintit

[7] Paul de Alep - *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Ţările Române 1653 – 1658,* Lect. E. Cioran, Bucureşti, 1900, p. 210.
[8] Data morţii lui Constantin (1684) stabilită după inscripţia de pe sfeşnicul descoperit în 1971 la Comana „…. Constantin Cantacuzino vel paharnic/ gen/aric/leat 7192".
[9] Se află la Muzeul de Artă, nr. inv. 809, publicat de G.Tocilescu, în *Catalogul colecţiilor Muzeului Naţional de Antichităţi,* nr. 4, p. 125.

deja, vorbind de ctitoria lui Radu Şerban, vom reveni însă, pentru frumuseţea scriiturii ca întreg. „ … Această sfântă şi Dumnezeiască mânăstire şi Dumnezeiesc lăcaş este făcut din temelie de cel de demult, ce în blagocestive s-au săvârşit, răposatul Şerban Voevod, care au domnit Ţara Românească, cel adevărat Bărbătescu, la leat 7097 (1588) deci vechinduse de multa vremii cât şi la stricăciune ajunsese nu numai sfânta biserică ci şi alte ziduri dimprejur care ajungandu până la nepoţii şi strănepoţii aceluiaşi răposat Domnu de mai sus zis, den multa osârdie şi pohtă Dumnezeească s-au îndemnat cel din strănepoţi Şerban Cantacuzino vel Pah, fiul răposatului Drăghici Cantacuzino vel Spătar nepotul aceluiaşi răposat Şerban voevod dintr-a lui fiică Ilinca şi fecior lui Constantin Cantacuzino vel post şi s-au apucat cu multă osteneală şi cheltuieli de o au înoit şi cu lucrul şi cu altele, înfrumuseţând biserica înăuntru cu înălţarea şi zidirea slomului acestuia, precum se vede şi afară dintr-alte ziduri şi cu multe arginturi şi odoară şi moşii şi ţigani o au adaos şi o au tărit arătându-se desăvârşit ctitor întru slava lui Dumnezeu şi a celui de minuni făcătorul marelui Nicolae care şi hramul iaste întru veşnica pomenire a lui şi a nemului său. 7208 (1700)[10]. Transformarea ctitoriei în „criptă" a familiei explică atât strădania lui Şerban de a reface mânăstirea în anii 1699 – 1700, cât şi revenirea sa din 1703, când zideşte în incintă un paraclis pe care îl întovărăşeşte după obicei, cu gândul său săpat în piatră. În august 1709 Şerban moare şi va fi la rândul său înmormântat la Comana. La moartea sa, Şerban Cantacuzino lasă ctitoriei sale întreaga avere. Însurat mai întâi cu Maria, fata vornicului Ghenciu Rustii, are o fată. Mama şi fiica mor însă, iar Şerban se recăsătoreşte cu Adriana, fata Fălcoianului, care moare la rându-i înainte de vreme. „Acest vornic, spune Mihai Cantacuzino, autorul *Genealogiei Cantacuzinilor*, a înnoit şi prefăcut din temelie mânăstirea strămoşului său Comana, după cum astăzi se vede şi, neavând din trupul său cliromani, a înzestrat această mânăstire cu multe moşii şi vii, unde după moartea sa, s-a îngropat lângă tată-su Drăghici Spătaru"[11]. Filantrop respectat în familie, mare vornic în timpul lui Constantin Brâncoveanu şi mare învăţat, Şerban s-a străduit să statornicească dreptatea şi înţelegerea între rubedenii şi megieşi, între boieri şi oamenii de rând, fapt care i-a asigurat simpatia celor de-o seamă şi preţuirea domnitorului, preţuire manifestată, potrivit uzanţelor vremii şi prin acte de generozitate materială. Se păstrează de exemplu, un act de danie, prin care Constantin Brâncoveanu dă mânăstirii Comana, ctitorie a lui Şerban, o vie la Copăceni „... cu pământ şi cu toate acareturile"[12]. Tot el va închide pricina dintre egumenul Daniil al Comanei şi

[10] Ionescu, Grigore - *Bucureşti ghid touristic şi artistic*, Bucureşti, 1939, p. 392.
[11] Cantacuzino, M. - *Genealogia Cantacuzinilor*, pub. Nicolae Iorga, Bucureşti, 1902, p. 110.
[12] Arhivele Statului, *Dosar Mânăstirea Comana*, Pach. 12, Doc.1.

moşnenii din Moceşti în defavoarea mânăstirii, de data aceasta, poveste demnă de amintit, atât pentru înţelegerea modului în care se împărţea dreptatea, cât şi pentru parfumul şi coloratura de epocă a acestui document.

Pricina relevă cumpărarea de către Mihai Viteazul, cu bani din visteria ţării, a satului Moceşti din Buzău, satul fiind pe seama domniei, potrivit obiceiului. Mai târziu pe vremea lui Gavril Movilă, moşnenii vin cu jalba la domnie şi se răscupără cu 60 000 de aspri, bani pe care Gavril Movilă îi restituie visteriei scriind moşnenilor zapis de răscumpărare. La întoarcerea în ţară a domniţei Ilinca, fata lui Nicole Pătraşcu şi nepoata lui Mihai Viteazul, Matei Basarab, domnitorul aflat în scaun la vremea aceea, restituie fetei averile ce i se cuveneau ca moştenire de la bunicul său. Printre satele luate-n stăpânire de Ilinca s-a aflat şi Moceştii. Neştiind de răscumărarea moşnenilor, Ilinca dăruieşte satul cu întreaga sa moşie, mânăstirii Comana. Când egumenul încearcă să intre în drepturi, moşnenii vin la domnie cu cărţile de răscumpărare şi Constantin Brâncoveanu, domnul ţării la data procesului, le face dreptate în dauna mânăstirii, prin înscrisul său din 1710. Patru ani mai târziu, domnia lui Constantin Brâncoveanu se va încheia prin uciderea domnitorului şi a fiilor săi la Constantinopol. După moartea sa, domnia revine lui Ştefan Cantacuzino, fiul învăţatului stolnic Constantin Cantacazino. Se pare însă că înţelepciunea învăţatului a cedat dragostei şi dorinţei stolnicului de a-şi vedea feciorul domn. Tatăl şi fiul vor fi avut un cuvânt de spus în „pârele" ajunse la Poartă împotriva Brâncoveanului. Faptul este că, în 1714, Ştefan este înscăunat şi că resentimentele împotriva fostului domnitor se vor resimţi în atitudinea sa ulterioară. Din această perioadă a domniei lui Ştefan a rămas un act referitor la Comana. Este un zapis de hotărnicie cu un evident iz antibrâncovenesc. Actul aminteşte demersul prin care Constantin Brâncoveanu ia de la mânăstirea Comana „fără voia egumenului Dionisie" moşiile Bârzeşti şi Popeşti din Dâmboviţa pentru a-şi „lărgi" moşia sa Potlogi şi dă în schimb „nişte prăvălii în Şelari…ce nu-i erau de trebuinţă mânăstirii", cum spune zapisul[13]. Reiese că imediat după moartea lui Constantin Brâncoveanu, egumenul Dionisie vine cu jalba la noul domnitor şi îşi recapătă satele. Acest zapis apare ca ultimul act emis de un domn al pamântului, cu referire la Comana. Aşa cum se cunoaşte, Ştefan Cantacuzino este în Ţara Românească ultimul domn pământean, anul morţii sale marcând şi primul an din şirul celor mulţi, în care domnii străini de ţară sunt aleşi dintre dragomanii greci, trăitori în mahalaua Fanarului din Constantinopol. Începe perioada fanariotă, răstimp marcat de regres economic, de obligaţii împovărătoare şi de fiscalitate abuzivă.Ţara cunoaşte pierderi teritoriale şi

[13] Iorga, Nicolae - *Studii şi documente,* 5, *Hrisov de la Ştefan Cantacuzino, 1714*, p. 313.

abuzuri încălcătoare de legi săvârşite de către ruşi, austrieci sau turci, hazard al jocului de putere şi intrese[14]. Pentru Comana, perioda aduce înstrăinarea prin închinarea la Sfântul mormânt, în anul 1728, de către Nicolae Mavrocordat[15]. Cezar Boliac citează un rezumat al actului de închinare, rezumat scris în frumoasa limbă a epocii: „… la leat 7236 (1728) s-au afierositu de reposatului Nicolae Alexandru vodă, cu hrisvu la Sfântului Mormântu, fără altu privilegiu asupra patriei cum sar fi cuvenitu ca să fie după asemănarea hrisovului dela altoru monastiri"[16]. În 1746, la numai câţiva ani după închinare, evenimentul este pomenit şi în povestea călătoriei mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei prin aceste locuri „Mânăstirea Comana este închinată la Sf. Mormânt de către Nicolae Mavrocordat"[17]. Potrivit practicii, posesiunile boiereşti intrau în dependenţă de domn nu numai în cazul hainirilor, ci şi al stingerii unor neamuri în lipsă de urmaşi. Este cauza pentru care soarta mânăstirii Comana este hotărâtă de domnul ţării din acel timp. Nemaiexistând moştenitori direcţi ai ctitorului care să se îngrijească de soarta ctitoriei, Nicolae Mavrocordat poate hotărâ înstrăinarea mânăstirii Comana, după voia sa. Închinarea averilor mânăstireşti unor lăcaşuri de cult din afara ţării îşi are începuturile cu mult înaintea acestei date. Practica a izvorât, fie din dorinţa ctitorului de a asigura protecţia ctitoriei şi perpetuarea bunei gospodăriri după moartea sa, fie din credinţă şi din pioşenie faţă de lucrurile sfinte, fie din dorinţa de a ajuta alte lăcaşuri creştine, sau pur şi simplu, ca răspuns la cererile de ajutor venite din partea uneia sau alteia din bisericile ortodoxe din afară. Uneori închinarea era însoţită de însemnări care formulau obligaţiile pe care beneficiarul urma să le aibă faţă de ţară şi faţă de mânăstirea închinată, alteori cedarea este necondiţionată, favorizându-se în felul acesta abuzurile de tot felul şi înstrăinarea averilor mânăstireşti. Din păcate, acesta este şi cazul Comanei. Cu timpul şi într-un caz şi în altul, au loc schimbări în sensul deteriorării rosturilor politico–culturale, ale administrării şi chiar a vieţii monahale a acestor mânăstiri. Tot mai frecvent, călugării localnici sunt înlocuiţi cu călugării greci, bisericile mânăstireşti încetează să existe ca centre de propagare a credinţei. Gospodărirea, conservarea şi refacerea peste timp a lăcaşurilor bisericeşti este neglijată. În felul acesta, o bună parte a mânăstirilor ţării încetează să existe ca nuclee de ortodoxie şi comunitate religioasă, devenind unităţi administrative destinate profitului. Paralel cu accentuarea acestui fenomen, practica închinării continuă în asemenea măsură, încât în preajma secularizării, existau în ţară 72 de mânăstiri închinate şi numai 53

[14] În anul 1713 Poarta transformă Hotinul în raia, 1713 - Austria anexează nordul Moldovei, 1718 - Austria anexează Oltenia, 1813 - Rusia anexează Basarabia.
[15] Bolliac, Cezar - *Monastirile din România*, Bucureşti, 1862, p. 555.
[16] *Ibidem.*
[17] Enăceanu, Ghenadie - *op. cit.,* pp. 323, 324.

rămase în afara acestui proces[18]. De importanţă pentru înţelegerea gravităţii fenomenului spoliator sunt o serie de mărturii care ilustrează progresiv degradarea mânăstirii ca rezultat direct al acestui proces. Dacă relatările mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei relevă măreţia mânăstirii la 1746, ele surprind, în acelaşi timp, şi începutul fenomenului de degradare: "… toată mânăstirea este în formă pătrată având în fiecare unghi câte o citadelă, iar zidurile sunt duble, are şi foişoare de piatră săpată şi porţile ei sunt de fier. Şi ca să vorbesc în scurt, este o construcţie minunată şi mult valoroasă, toată din pietre cioplite şi cărămizi şi parcă ar fi un castel neâncălcat ... şi are de la pururea pomeniţii ctitori şi avere mare mişcătoare şi nemişcătoare ... de cutremur, şi mai mult de neângrijire, este în pericol de a se ruina"[19]. Degradarea Comanei semnalată de Neofit se accentuează de-a lungul domniilor fanariote şi este subliniată într-o serie de înscrisuri de danie ulterioare închinării, acte întocmite în intervalul 1728 –1814 şi semnate de domnitorii Nicolae Mavrocordat, Ion Mavrocordat, Alexandru Ipsilanti, Alexandru Moruzi, Constantin Ipsilanti, Ion Caragea. Desigur, nu este vorba de înzestrarea mânăstirilor cu sate, moşii, robi sau vaduri de moară, ca pe vremea marilor domnitori. Domnii fanarioţi, grăbiţi să strângă averi în scurtele lor domnii, nu au generozitatea, nici pioşenia, nici iubirea de neam a înaintaşilor, de aceea ei scriu de daniile lor: "…să aibă mânăstirea a lua pe fiştecare anu..., bolovani de sare de la ocna Telega şi să aibă a scuti stupi râmători...de dijmuitu şi vinulu ce se va face în viile mânăstirii...a se scuti de vinăriciu..."[20]. Hrisovul de danie dă în schimb motivaţia actului domnesc: „pentru că această sfântă mânăstire fiinduşi de mai înainte vreme lipsită şi sireacă şi fără de nici un venitu din alte părţi, şi mai vârtosu ca-n vremi de răzmeriţi fiindu de multe ori călcată de oşti grele şi cheltuieli multe şi grele războaie acolo, în partea locului pe lângă mânăstire, i-au pricinuitu mare stricăciune, încât au rămas într-o stare foarte proastă"[21]." Neângrijită de-a lungul vremii în timpul acestor domnii, mânăstirea ajunge la începutul secolului XX o ruină. Catagrafia din 1834 inventariază ca existând încă: „paraclis în zidul mânăstirii şi (4 cule turnuri) cu totul dărâmate, zidul curţii de jur împrejur cu totul dărâmat şi crăpat…"[22]. Câţiva ani mai târziu, în 1847, când se pune problema unor reparaţii, arhitectul statului, Schlatter, propune o reclădire, considerând că reparaţiile nu se mai pot face. Tabloul este completat de relatările lui Cezar Bolliac din anul 1862: „ …. Am intrat singur în curtea mânăstirii înconjuraţi de case mari ce păreau nelocuite, de grajduri cu bălegarul până la streşini. Am

[18] Vasiliu, G. - *Istoricul mânăstirilor închinate şi secularizarea averilor lor*, Bucureşti, 1932, p. 19.
[19] Urechia, V.A. - *Istoria românilor,* Bucureşti, 1892, pp. 217, 218.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*, p. 343.
[22] Arhivele Statului Bucureşti, Fond Ministerul Instrucţiunii Publice, Ţara Românească, dosar 4/1828, f. 13.

ocolit curtea plină de grămezi de moloz, de cărămizi, de gunoi şi bălării. Am intrat în biserica deschisă fără să văd nici un om, nici o candelă aprinsă; o sărăcie lucie. Vreo două cărţi greceşti prăfuite pe trepiede şi o lespede mare de marmură admirabil sculptată cu stema domnilor ţării, arăta mormântul ctitorului …, o altă piatră răzimată de paraclis, fragmente de lespezi cu inscripţii, capiteluri, care rezimate de biserică, care puse la scări şi Domnul mai ştie pe unde. S-a dat de ştire egumenului ... călugărul se dete în curte, un greculeţ scund şi slab cu barba neagră, cu ochii umflaţi de somn, puţând straşnic a vin. Nu ştia o boabă românească. Îi vorbii în limba lui şi ne urcăm într-o cameră ca vai de ea, ce-i zicea că este pentru musafiri. Îi explicai că trebuie să-mi arate documentele casei.

- Dar eu n-am nici o hârtie, zice el.
- Cine a întemeiat acest aşezământ, l-am întrebat.
- Nu ştiu...

Şi casa asta are 13 moşii, 3 vii şi are venit mare..."[23.] Proasta gospodărire şi înstrăinarea averilor mânăstireşti închinate vor fi conjugate cu pierderea vechilor hrisoave ctitoriceşti. În perioada la care ne referim au dispărut şi documentele Comanei, fapt petrecut probabil, în principal, la 1846, când epitropia mânăstirilor închinate a refăcut hotărnicia tuturor moşiilor acestei mânăstiri.

Bibliografie:

1. Arhivele Statului Bucureşti, Fond Ministerul Instrucţiunii Publice, Ţara Românească, dosar 4/1828.
2. Bătrâna, Lia; Bătrâna, A. - *Evoluţia ansamblului fostei mânăstiri Comana în lumina cercetărilor arheologice,* „Revista muzeelor şi monumentelor istorice – Monumente istorice şi de artă", 1/1974.
3. Bolliac, Cezar - *Monastirile din România*, Bucureşti, 1862.
4. Brezoianu, I.- *Mânăstirile zise închinate şi călugării străini,* Bucureşti,1861.
5. Cantacuzino, M. - *Genealogia Cantacuzinolor,* pub. Nicolae Iorga, Bucureşti, 1902.
6. Enăceanu, Ghenadie *Călătoriile mitropolitului Neofit al Ungro – Vlahiei la 1746,* „Biserica Ortodoxă Română", II, 5, 1876.
7. Ionescu, Grigore - *Bucureşti ghid touristic şi artistic*, Bucureşti, 1939.
8. Iorga, Nicolae - *Studii şi documente,* 5, *Hrisov de la Ştefan Cantacuzino, 1714.*
9. Iorga, Nicolae - *Un biruitor Radu Şerban*, 1911.
10. Mangrea, V.- *Mitropolitul Sava Brancovici 1656 – 1680,* Arad, 1906.
11. Paul de Alep - *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Ţările Române 1653 – 1658,* Lect. Emil Cioran, Bucureşti, 1900.
12. Urechia, V.A. - *Istoria românilor,* Bucureşti, 1892.
13. Vasiliu, G. - *Istoricul mânăstirilor închinate şi secularizarea averilor lor,* Bucureşti, 1932.

[23] Bolliac Cezar - *op. cit,* p. 555

Constantin Brâncoveanu - ctitor de cultură
Constantin Brâncoveanu – a Founder of Culture

Prof. Daniela Dobrescu
Colegiul Tehnic „Domnul Tudor”
Drobeta-Turnu-Severin, Mehedinţi, România

Abstract

Constantin Brâncoveanu was a great patron of culture. He is one personality unequalled in the history of the Romanian people. In Constantin Brancoveanu's time, the Romanian culture experienced a flourishing period. The martyrdom of the Romanian ruler crowned a life dedicated to Orthodoxy. His constant activity of supporting the Orthodoxy was achieved by several specific methods. He had built churches and monasteries all over the Orthodox world, in the Romanian Principalities and also in Oriental countries, which were under Muslim government. Constantin Brâncoveanu endowed the churches with estates, money, religious books and objects and liturgical vestments as well. He established in Wallachia, Transylvania and also in Oriental places, as Alep for example, printing houses where important liturgical and apologetical books were printed. Descendant of a noble family, excellent diplomat, intelligent strategist, good leader, a man of piety and of an irreproachable morality, concerned with art and culture, Constantin Brancoveanu remains in the Romanian history as one of the greatest ruler.

Key words: *education, translation, printing, arts, culture.*

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al acesteia. La 28 octombrie 1688 înceta din viaţă Şerban Vodă Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti, în timpul căruia s-a început tipărirea în limba română a primei ediţii integrale a *Bibliei*[1]. În aceeaşi zi boierii munteni au ridicat în scaunul de domnie pe nepotul de soră al celui decedat, logofătul Constantin Brâncoveanu. Acesta cunoştea greaca, latina şi slavona, fiind chemat de tânar în slujba domnească sub Gheorghe Duca şi Şerban Cantacuzino, ajungând în cele din urmă, mare logofăt. Şi-a început domnia în împrejurări grele pentru Ţara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci şi austrieci. Noul domn, printr-o diplomaţie deosebită, a ştiut să păstreze legături de prietenie cu toţi, astfel ca ţara să fie scutită de jafuri şi pustiiri din partea unor oşti străine. Cei 26 de ani de domnie reprezintă din acest punct de vedere o epocă de maximă strălucire culturală şi artistică. S-au ridicat biserici şi mănăstiri, s-au deschis şcoli de toate gradele, s-au tipărit cărţi în diferite limbi, au fost sprijiniţi şi încurajaţi oamenii de carte, s-au acordat ajutoare materiale multor aşezăminte bisericeşti ortodoxe aflate sub dominaţie otomană.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la Bucureşti numeroşi învăţaţi străini, fie reprezentanţi ai culturii italiene, fie ai celei greceşti. Pe lângă învăţaţii străini, şi-au

[1] Solomon, V.; Solomon, Const., *Biblia de la Bucureşti (1688). Contribuţiuni nouă istorico-literare.* Tecuciu 1932.

desfăşurat activitatea şi numeroşi oameni de carte români: stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Ţării Româneşti,* fraţii Radu şi Şerban Greceanu, primul din ei fiind „*cronicarul oficial"* al domniei lui Brâncoveanu, cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Ţării Româneşti, fraţii David şi Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai", de la care a rămas prima *Psaltichie românească* cunoscută, episcopii Mitrofan şi Damaschin de la Buzău, mitropolitul Teodosie şi urmaşul său, marele cărturar Antim, originar din Ivria (Gruzia), la care se adaugă mai mulţi copişti de manuscrise româneşti, clerici sau mireni.

Constantin Brâncoveanu a fost un mare sprijinitor al Academiei Domneşti de la mănăstirea Sfântul Sava din Bucureşti, pe care a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Chimenitul, urmat de Marcu Porfiropol. În 1707 domnitorul a procedat la o noua reorganizare a ei, cu ajutorul câtorva cărturari ai vremii. Academia era organizată ca o Facultate de Litere şi Filosofie din cadrul universităţilor apusene.

Paralel cu Academia de la Sfântul Sava, funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în slavoneşte şi româneşte. Astfel, au fost şcolile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi şi Colţea, amândouă în Bucureşti, care pregăteau dieci pentru cancelariile domneşti, preoţi şi dascăli. O serie de şcoli româneşti existau în oraşele ţării, în mănăstiri şi chiar în mediu rural. În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci renumite, cu lucrări procurate în mari centre culturale din Apus, tipărite în limbi clasice sau de circulaţie, în diferite epoci. Între ele s-au remarcat biblioteca de la mănăstirea Margineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia, precum şi biblioteca mănăstirii Hurezi, fondată chiar de Constantin Brâncoveanu.

Domnul muntean a fost şi un ocrotitor al tiparului. Domnia lui începe printr-un act de cultură şi anume prin apariţia *Bibliei* de la Bucureşti, prima ediţie integrală a ei în limba română, operă de mari proporţii pentru acel timp (944 pagini, format mare, pe două coloane, cu literă măruntă). Tipărirea începuse încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim triaj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieţii acestuia. Al doilea triaj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt, a fost „ispravnicul" lucrării de tipărire a acestei prime *Biblii* româneşti. Era o operă de colaborare a cărturarilor români de pretutindeni.

Pe lângă tipografia mai veche înfiinţată în 1678 la Bucureşti de către mitropolitul Varlaam, s-au înfiinţat în acea vreme câteva tipografii noi: la Buzău în 1691, prin

strădaniile episcopului Mitrofan (fost episcop de Huşi), la Snagov, după 1694, la Râmnicul Vâlcea în 1705, la Târgovişte în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care a fost ales în anul 1705 episcop la Râmnic, iar în anul 1708 mitropolit. S-au tipărit cărţi de slujbă, de teologie, de învăţătură, de combatere a catolicismului şi calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă şi chiar arabă. De pildă, în tipografia înfiinţată de episcopul Mitrofan de Buzău, s-au imprimat *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă, în româneşte (1691), cele *12 Mineie* cu tipicul, *Păremiile* şi *Sinaxarul* în româneşte (1698).

În tipografia de la Bucureşti, pusă din anul 1691 sub conducerea ieromonahului Antim Ivireanul, au apărut mai multe cărţi de slujbă sau învăţătură, între care şi un frumos *Evangheliar greco-roman* (1693). În cea de la mănăstirea Snagov, îndrumată tot de Antim, s-a tipărit un *Liturghier greco-arab* în 1701, prima carte imprimată cu litere arabe, la rugămintea patriarhului Atanasie Dabas al Antiohiei. Reîntors la Bucureşti, Antim Ivireanul va imprima noi cărţi în româneşte şi greceşte, precum şi un *Ceaslov* greco-arab, cerut de acelaşi patriarh.

După ce a ajuns episcop la Râmnic, Antim Ivireanul a început şirul unor tipărituri româneşti, menite să ducă la triumful deplin al limbii române în slujba bisericească. Astfel, în 1706 s-au tipărit *Liturghierul* şi *Molitvelnicul,* primele ediţii româneşti ale acestor cărţi în Muntenia. Ca mitropolit, din anul 1708, Antim Ivireanul a continuat editarea de cărţi de slujbă în româneşte la Târgovişte (*Liturghierul, Molitvelnicul, Octoihul, Catavasierul, Ceaslovul, Psaltirea*). Trebuie notat că toate erau traduse de însuşi mitropolitul Antim într-o frumoasă limbă românească, deosebit de expresivă, încât traducerile sale se folosesc până în prezent. În felul acesta, Antim Ivireanul, sprijinit de domn, a rămas în istoria Bisericii noastre drept creatorul „*limbii liturgice româneşti*". Cele peste 60 de cărţi tipărite de Antim, la care se adaugă cele aproximativ 15 de la Buzău, reprezintă o perioadă de maximă înflorire a tiparului la noi, aceasta fiind şi o urmare a sprijinului generos al domnitorului.

În acelaşi timp, Constantin Brâncoveanu se numără printre marii ctitori de lăcaşuri sfinte din trecutul nostru. Încă înainte de a ajunge domn a ridicat două biserici, una la Potlogi şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. În vara anului 1690 a pus piatra de temelie a celei mai de seama din ctitoriile sale, mănăstirea Hurezi sau Horezu, cu hramul Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, cu ziduri şi turnuri de apărare, cu numeroase clădiri în incintă. Biserica mare a fost împodobită cu fresce de către renumitul zugrav Constantinos. Se remarcă în chip deosebit scenele legate de viaţa împăratului Constantin, dar mai ales un impresionant şir de personaje ale vieţii politice din trecut: neamul Basarabilor, al

Cantacuzinilor şi membrii familiei domnitoare: Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii şi doamna Maria cu patru fete, toate în pronaos. Tot în pronaos era pregătit şi mormântul în care să fie aşezat spre veşnica odihnă trupul domnitorului şi al soţiei sale.

Tot în Oltenia a refăcut din temelie mănăstirea Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de fraţii Buzeşti şi Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor Craioveşti şi a lui Matei Basarab, în care erau îngropaţi şi membri ai familiei Brâncoveanu.

În Bucureşti a ctitorit trei biserici, tot pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, biserica mănăstirii Sfântul Sava şi biserica mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou. În această biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de soţia sa, doamna Maria.

În afara de aceste mănăstiri şi biserici, ridicate în întregime de binecredinciosul domn, a mai făcut o seamă de îmbunătăţiri şi refaceri la multe altele, ca mănăstirile Cozia, Arnota, Bistriţa, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Curtea de Argeş, Dealu, Snagov, bisericile Domnească şi Sfântul Dumitru din Târgovişte etc.

În Transilvania a zidit o biserică în Făgăraş, alta în Ocna Sibiului, precum şi mănăstirea Sâmbăta de Sus, cea din urmă distrusă cu tunurile în veacul al XVIII-lea, din dispoziţia autorităţilor habsburgice şi refăcută abia în prima jumătate a secolului XX. În Constantinopol a zidit biserica Sfântul Nicolae din cartierul Galata, la mănăstirea Sfântul Pavel din Muntele Athos a facut un paraclis şi o trapeza, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul Sfântul Gheorghe.

Toate bisericile ctitorite au fost împodobite cu frumoase picturi în frescă de către cei doi renumiţi zugravi ai epocii Pârvu Mutu, român, fiu de preot din Câmpulung, care a zugrăvit mai cu seamă ctitoriile Cantacuzinilor (dar şi biserica Sfântul Gheorghe Nou) şi grecul Constantinos, pictorul preferat al lui Constantin Brâncoveanu, care a format o adevarată "şcoală" de zugravi, mai ales la Hurezi şi care îi vor continua munca.

Un alt aspect din domnia lui Constantin Brâncoveanu, care trebuie subliniat îl constituie ajutorul său permanent acordat aşezămintelor bisericeşti din Balcani şi Orientul Apropiat, căzute sub dominaţie turcească. Aminteam mai sus că Antim Ivireanul a tipărit zeci de cărţi în limba greacă, răspândite în cuprinsul patriarhiilor din Constantinopol, Alexandria şi Ierusalim. Unele din ele erau cărţi de apărare a Ortodoxiei împotriva catolicilor şi calvinilor, altele erau cărţi de slujbă. S-au mai tipărit şi două cărţi greco-arabe pentru bisericile din cuprinsul Patriarhiei ortodoxe arabe a Antiohiei. În tiparniţa arabă oferită patriarhului Atanasie Dabas şi instalată în Alepul Siriei s-au imprimat apoi alte cărţi liturgice sau de învăţătură pentru credincioşii ortodocşi de limbă arabă. Pentru Biserica

Ortodoxă din Ivria (Gruzia sau Georgia) s-au tipărit cărţi la Tbilisi, meşter tipograf fiind Mihail Istvanovici, trimis acolo de Constantin Brâncoveanu şi mitropolitul Antim, la rugămintea regelui Vahtang VI al Georgiei[2].

O grijă deosebită a arătat românilor din Transilvania şi Bisericii lor. Menţionăm mai sus că a ctitorit aici trei lăcaşuri de închinare, la Făgăraş, Ocna Sibiului şi Sâmbăta de Sus. A dăruit numeroase ajutoare bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Braşovului, pe care au ajutat-o, de altfel, şi mulţi dintre înaintaşii săi. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat în 1698, o subvenţie anuală de 6.000 de aspri, ca să-i fie „*de întărire şi ajutor, întrucât o ştim ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării"*, iar la 15 iunie 1700 i-a dăruit o moşie de la Merişani, în părţile Argeşului. Ucenicul lui Antim Ivireanul[3], Mihail Istvanovici, a fost trimis în 1699 la Alba Iulia, unde a tipărit un *Chiriacodromion* (o ediţie revăzută a *Cazaniei* lui Varlaam de la Iaşi, din 1643) şi o *Bucoavna*, adică un *Abecedar*. După 1701, anul în care mitropolitul Atanasie Anghel din Alba Iulia a acceptat „unirea" cu Biserica Romei, Constantin Brâncoveanu a trimis scrisori de încurajare către românii din Scheii Braşovului sfătuindu-i să rămână statornici în dreapta credinţă. Cărţile româneşti tipărite în timpul domniei lui au cunoscut o largă circulaţie în Transilvania, ajungând până în Maramureş. Unele erau dăruite de el însuşi, după cum arată însemnările făcute pe ele de anumiţi preoţi.

Starea de maximă înflorire bisericească şi cultural-artistică din Ţara Românească s-a sfârşit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu.[4] Numeroase intrigi ale duşmanilor săi la Constantinopol, precum şi faptul că în cursul războiului ruso-turc din 1711 unul din boierii săi a trecut de partea ruşilor, au făcut pe turci să-l bănuiască de „necredinţă" faţă de ei şi să-l înlăture din scaun. Dus la Constantinopol împreună cu familia sa şi o parte din averi – încă din martie 1714, în săptămâna Patimilor – au fost aruncaţi în cunoscuta închisoare a celor şapte turnuri (Edicule). În timp ce se aflau în închisoare, li s-a promis că vor scăpa cu viaţă dacă vor îmbrăţişa religia mahomedană, propunere pe care evlaviosul domn a respins-o cu hotărâre.

În ziua de 15 august 1714, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, tocmai când domnitorul împlinea 60 de ani, au fost duşi cu toţii spre locul de osândă. Fostul său secretar pentru limbile apusene, Anton Maria del Chiaro din Florenţa, relatează că, înainte de a fi

---

[2] Firmin Didot.A. - *Histoire de la typografhie*. Paris, 1882, col. 706, apud Bădără, Doru. *Tiparul românesc la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*. Brăila: Editra Istros, 1998, p. 111.
[3] Şerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*., în „Biserica Ortodoxă Română", LXXIV, 1956, nr. 8- 9, p. 694.
[4] Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii romane în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821)*. Ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu. vol. I., Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1969, p. 337.

ucişi, domnitorul a dat fiilor săi acest ultim îndemn: „Copiii mei, fiţi cu curaj! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puţin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!”.

Asadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare „ctitor” de cultură şi de lăcaşuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt şi faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârşit şi bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace. Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală şi sculptură tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc.

Bibliografie:

1. Firmin Didot, A. - *Histoire de la typografhie*. Paris, 1882, col. 706, apud Bădără, Doru, *Tiparul românesc la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Editra Istros, 1998.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821).* Ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu. vol. I., Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1969.
3. Solomon, V.; Solomon, Constantin - *Biblia de la Bucureşti (1688). Contribuţiuni nouă istorico-literare*, Tecuciu, 1932
4. Şerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*, în „Biserica Ortodoxa Română”, LXXIV, 1956, nr. 8 – 9.

Diplomaţie şi conflict în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714)

Diplomacy and Conflict during the Reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714)

Prof. Maricica Herghelegiu
Colegiul Agricol „Sandu Aldea"
Călăraşi, România

Abstract

During Constantin Brâncoveanu's reign in Wallachia (1688-1714), the Ottoman Empire's dynamic force balance in the Southeast Europe began to decrease. After the Turks had been defeated in the Battle of Vienna (1683) by allied Habsburg and Polish forces, the Ottoman Empire entered a rebound period named "The Great Eastern Crisis" which took more than two centuries and ended with losing its Christian territories. In order to substitute the domination, the Habsburg and Russian Empires fought against each other in the 18th and 19th centuries; some of their battles took place in the Wallachian territory. Under these circumstances, Constantin Brâncoveanu had to establish a balanced political system, tapping both Habsburg and Russian Empires' intentions through alliances, correspondence and even bribe. His main goal was to avoid turning Wallachia in an area of contention between the main forces and he was able to maintain its status for 26 years.

Key words: *question d'Orient, Policy balance, treated, Ottoman rule*

„Brâncoveanu a izbutit să păstreze nu numai Ţara Românească, ci întreaga noastră naţiune, ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac."[1]

Domnia lui Constantin Brancoveanu (1688-1714) se detaşează, în istoria zbuciumată a poporului român, în principal prin două coordonate: ocrotirea artelor şi culturii, care în timpul domniei sale au cunoscut o înflorire deosebită şi merite deosebite în planul politico-diplomatic. Domnia sa – de 26 de ani – una din cele mai longevive în istoria Ţării Româneşti de la Matei Basarab încoace – a fost cu atât mai surprinzătoare cu cât coincide cu o perioadă de mare restrişte şi tulburări în acest colţ al continentului european. Debutul său pe marea scenă a politicii Ţării Româneşti în condiţii neaşteptate (nu-şi dorise domnia, fusese propulsat în domnie de boierimea autohtonă după moartea lui Şerban Cantacuzino) coincidea cu mari provocări politico-diplomatice pentru Sud-Estul Europei. Practic, campaniile otomane împotriva Poloniei şi Rusiei, asediul Vienei (1683) - au influenţat regimul politic al Ţărilor Române. Noua politică ofensivă a Porţii, care culminează cu marele asediu al Vienei (1683), sfârşeste printr-o adevarată catastrofă în faţa puterilor creştine, coalizate în jurul Habsburgilor. Înfrângerea turcilor la Viena a marcat începutul decăderii Imperiului Otoman şi deschiderea *„problemei orientale"*. Bătălia a marcat un punct de cotitură în istoria Sud-Estului european: victoria din septembrie 1683 a oprit definitiv avansul otoman spre Europa Centrală.

[1] Iorga, Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu,* Vălenii de Munte, 1914, p. 15.

În plus, imediat după aceea, turcii au început să piardă teritoriile europene: până în 1698, aproape toată Ungaria fusese recucerită de austrieci. Asediul eşuat al turcilor sub zidurile Vienei la 1683 a însemnat şi că turcii au încetat a mai reprezenta o ameninţare faţă de lumea creştină, europenii nu s-au mai simţit ameninţaţi de atacurile ferocei armate turceşti (care cauzase o adevărată psihoză în secolele XIV-XVI), iar cheltuilelile pentru apărarea graniţelor Europei creştine au fost reduse considerabil, aceste sume putând fi investite în alte domenii.

Pentru români, asediul Vienei a însemnat consolidarea unei atitudini pe care otomanii începuseră să şi-o formeze cu ocazia bătăliei de la Hotin din 1673. Cu această ocazie, moldovenii şi muntenii au fost utilizaţi doar ca salahori şi constructori de poduri, la amenajarea drumurilor sau la pază, deoarece otomanii nu mai aveau încredere să-i folosească drept combatanţi. Atît Gheorghe Duca, domnul Moldovei, cît şi Şerban Cantacuzino, domnitorul Ţării Româneşti, înfruntînd mari riscuri, au mijlocit corespondenţa rezidentului imperial la Poartă, Kunitz cu Viena şi Carol de Lorena. Asumându-şi mari riscuri, tunurile domnilor Moldovei şi Munteniei erau umplute cu paie, în loc de obuze.

Imperiul Habsburgilor, renunţând la supremaţia în Apusul continentului, unde ascensiunea îi era barată de puternica Franţă a lui Ludovic al XIV-lea, şi-a îndreptat privirile spre Răsărit în vederea cuceririi de noi teritorii. Monarhiei austriece i s-a asociat şi Polonia care, deşi măcinată de anarhicul regim nobiliar ce o domina şi cu o putere militară în declin, emitea pretenţii similare de expansiune în spaţiul danubiano-pontic în speranţa redobîndirii prestigiului ei de altă dată. În pofida rivalităţilor dintre cele două puteri vecine, acestea, motivate de dorinţa de a se substitui stăpânirii otomanilor în Sud-Estul european, au semnat la Linz, în 5 martie 1684, cu acordul Vaticanului, o „Ligă Sfântă" care a alăturat Imperiului Habsburgic şi Poloniei, Veneţia, dornică de a redobîndi Creta şi a-şi extinde dominaţia asupra coastei Dalmaţiei şi a arhipelagului grecesc. În sfîrşit, la Ligă a aderat şi Rusia ţaristă (24 iunie 1686) afirmându-şi, astfel, dorinţa de neutralizare a tătarilor din Crimeea şi de a obţine ieşire la Marea Neagră. Dincolo de scopul declarat al acestei coaliţii – alungarea turcilor din Europa - în realitate era evident interesul Habsburgilor în a-şi institui dominaţia într-un spaţiu geografic care se suprapunea peste acela al Ungariei Sfântului Ştefan, neascuzându-şi scopul de a controla cele trei Ţări Române. La rândul ei, Polonia, invocând drepturi desuete, îşi revendica nonşalant veleităţi de hegemonie cel puţin asupra Moldovei.

Pe acest teren, rivalităţile între Habsburgi şi Polonia găseau un teren fecund.[1]

„Scopurile egoiste ale Imperiului habsburgic, ce nu ofereau popoarelor balcanice alte perspective decît a substitui stăpînirii otomane dominaţia austriacă însoţită de un prozelitism primejdios de convertire a lor la catolicism, au suscitat legitime îndoieli nu numai în rîndul luptătorilor din Voivodina, Bulgaria, Macedonia, Bosnia şi Herţegovina, dar şi în Ţara Românească, unde Şerban vodă Cantacuzino şi unii din sfetnicii săi fuseseră cîştigaţi, la început, de avansurile Vienei"[2]. Era proaspătă în memoria factorilor politici din Ţara Românească soarta Transilvaniei care a fost forţată prin aşa-numitul tratat hallerian (28 iunie 1686) să se aşeze sub protecţia împăratului Leopold I, iar prin tratatul de la Blaj (27 octombrie 1687) să accepte instalarea garnizoanelor imperiale în principalele oraşe ale ţării, în detrimentul autonomiei provinciei şi cu riscul micşorării considerabile a atributelor princiare.

În planul relaţiilor internaţionale, situaţia nouă, geopolitică, era instituită prin pacea de la Karlowitz (1699), Imperiul Otoman renunţând la numeroase teritorii cheie pentru poziţiile sale strategice şi politice în Europa, Ungaria şi Transilvania trecând sub stăpânire habsburgică. Cu acest prilej s-a pus problema moştenirii Imperiului Otoman, fapt cunoscut în istoria diplomaţiei sub numele de *„problema orientală"*. Aceasta se întinde pe mai bine de două secole, până la războaiele balcanice şi crearea statelor naţionale în Europa sud-estică. Dar în prima parte a evoluţiei *„chestiunii orientale"*, protagoniştii luptei pentru împărţirea teritoriilor turceşti sunt cele două mari imperii creştine: Austria şi Rusia, a căror politică ţintea să ocupe provinciile balcanice ale Porţii şi strâmtorile Bosfor şi Dardanele.

Pentru domnitorii români din afara arcului carpatic, noul raport de forţe a determinat iniţierea unei politici abile având drept scop ieşirea Ţărilor Române de sub suzeranitatea otomană. Şerban Cantacuzino (1678-1688) şi Constantin Brâncoveanu (1688-1714) în Ţara Românească, dar şi Dimitrie Cantemir (1710-1711), domnul Moldovei s-au implicat într-o politică externă de mare amploare pe lângă Poartă, Habsburgi, Polonia, dar mai ales pe lângă Rusia, demersuri finalizate cu semnarea de tratate prin care se adopta un adevărat program de emancipare de sub dominaţia turcilor. Nota esenţială a acestui program era obţinerea recunoaşterii din partea puterilor creştine a independenţei şi integrităţii Principatelor Române, cu respectarea instituţiilor şi a religiei ortodoxe.

---

[1] Ion Moga - *Rivalitatea polono-austriacă şi orientarea politică a ţărilor române la sfîrşitul secolului XVII,* Cluj, 1933, pp. 119-180.

[2] Paul Cernovodeanu - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei R. S. România, 1989.

În Ţara Românească, venirea la tron a lui Constantin Brâncoveanu avea loc într-o atmosferă de mare îngrijorare în perspectiva reiterării unui conflict între imperiali şi otomani, pe teritoriul său. În Europa, situaţia se complicase şi prin faptul că Franţa lui Ludovic al XIV-lea declarase război la 27 septembrie 1688 Imperiului Habsburgic şi aliaţilor săi, coalizaţi în „Liga de la Augsburg," obligându-i, astfel, pe austrieci să lupte acum pe două fronturi, iar otomanii să se simtă încurajaţi de noul curs al evenimentelor. Din aceste motive, soliei trimisă încă de Şerban vodă Cantacuzino la Viena i s-au trimis noi instrucţiuni care condiţionau trecerea Ţării Româneşti de partea imperialilor de obţinerea unor anumite garanţii, spre a nu expune ţara raidurilor pustiitoare ale turcilor şi tătarilor. Solia şi-a depăşit mandatul, iar aga Constantin Bălăceanu a solicitat, necondiţionat, sprijinul Habsburgilor pentru înscăunarea tînărului său cumnat Gheorghe Cantacuzino, care ar fi urmat, însă, să domnească sub tutela sa. Austriecii au nesocotit în acest mod voinţa domnului şi a sfetnicilor săi şi în nerăbdarea lor de a intra în Ţara Românească şi a-l sili pe Brâncoveanu să li se supună - aşa cum au procedat cu Apafi înTransilvania - au trimis o oştire împotriva sa în iarna anului 1689, sub comanda generalului Donat Heissler, care a ocupat chiar Bucureştiul. Domnul s-a refugiat cu întreaga Curte în satul Ruşi (Prahova) şi după ce, prin negocieri zadarnice, a încercat să-i determine pe imperiali a părăsi ţara, a acceptat sprijinul armat al seraskierului otoman. În noile condiţii militare nefavorabile, austriecii au fost nevoiţi să se retragă peste munţi în ianuarie 1690.[3] Mai mult, moartea principelui Transilvaniei, Mihail Apafi, interpus imperial, i-a creat domnului muntean oportunitatea de a interveni în acest pricipat, mai ales cu scopul de a îndepărta de la graniţe pericolul reprezentat de trupele lui Heissler. Victoria de la la Zărneşti (11/21 august 1690) a protejatului lui Brâncoveanu, Thököly s-a făcut cu sprijinul armat al turcilor şi tătarilor, dar şi al lui Brâncoveanu şi al unui contingent trimis de Constantin Cantemir, domnul Moldovei. După anul 1690, relaţiile cu Casa de Austria ale domnului muntean s-au ameliorat din dorinţa acestuia de a duce o politică de abil echilibru între turci şi Habsburgi pentru a evita schimbarea unei dominaţii cu alta. Sprijinul diplomatic oferit imperialilor în timpul conflictului acestora cu Franţa lui Ludovic al XIV-lea era răsplătit cu conferirea titlului de principe al Sf. Imperiu la 30 ianuarie 1695, i-au îngăduit achiziţionarea de proprietăţi la Braşov şi clădirea unei reşedinţe la Sâmbăta de Sus, iar mai tîrziu, prin diplome imperiale - chiar dreptul de a se refugia în Transilvania, în caz de primejdie din partea turcilor.

[3] *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 pînă la martie 1717,* (ediţie C. Grecescu), Bucureşti, 1959, pp. 28, 29.

Pe de altă parte, a avut grijă să adoarmă vigilenţa turcilor prin cunoscuta tactică a „pungilor cu bani" întreţinînd o numeroasă clientelă de slujitori greco-levantini devotaţi intereselor sale şi asigurînd pe marii viziri şi înalţii demnitari, cu suficientă abilitate, de pretinsa sa bună- credinţă. Graţie acestei politici, Brâncoveanu a reuşit să evite luarea în discuţie a unor eventuale anexiuni teritoriale pe seama sa din partea Habsburgilor şi otomanilor cu ocazia păcii de la Karlowitz din 16/26 ianuarie 1699. Chiar cu acea ocazie, popoarelor din Balcani, aflate sub control turcesc, li se ivea posibilitatea obţinerii unui nou protector – Rusia - putere coreligionară de care popoarele din Balcani se simţeau legate prin afinităţi de ordin cultural şi confesional. Principalii susţinători ai acestei orientări au devenit cărturarii greci, reprezentanţii cercurilor ecleziastice şi culturale care considerau posibilă reînvierea gloriei Imperiului Bizantin cu sprijinul Rusiei, interesată şi ea în alungarea turcilor de la gurile Bosforului. Pentru ţarul Petru I, zona de interes predilectă a Rusiei nu era însă Marea Neagră, ci Marea Baltică, asupra căreia îşi va îndrepta atenţia cu prioritate. Înţelegând acest lucru, după 1703, Brâncoveanu, care obţinuse domnia pe viaţă în schimbul îndoirii haraciului, s-a maturizat în arta guvernării, reuşind să iasă de sub tutela influentei sale rude, stolnicul Constantin Cantacuzino.

La curtea sa şi-au găsit refugiul cărturari de seamă ai vremii (Giovanni Candido Romano, Anton Maria Del Chiaro, Ladislau Teodor Dindar, Peter Griennen şi medicul Bartolomeo Ferrati, Afenduli, fraţii „şcheieni" David şi Toader Corbea etc.) Cancelaria sa opera cu un sistem încifrat de comunicare, întreţinând o vie corespondenţă nu numai cu suveranii vremii (împăratul de la Viena, ţarul Rusiei, regele Franţei, al Poloniei ș.a.), dar şi cu oameni de stat şi generali imperiali, poloni şi ţarişti, conducători ai răscoalei curuţilor (1703-1711), ambasadori ai marilor puteri (englez, olandez, habsburgic şi veneţian) la Constantinopol, suveranul pontif, cardinali, înalţi ierarhi ai bisericii Răsăritului, cărturari greci etc. La Curtea sa din Bucureşti a întreţinut o vastă reţea de agenţi şi emisari, recrutaţi în majoritate dintre cărturari, comercianţi şi clerici transilvani, sud-dunăreni sau levantini şi pe care i-a trimis în diferite misiuni în capitalele Europei.

În semn de recunoaştere a meritelor sale diplomatice, Constantin Brâncoveanu a fost decorat de ţar la 21 august 1700 cu crucea de cavaler al ordinului Sf. Andrei, aspect umbrit de uneltirile rudelor sale, Cantacuzinii, ce căutau sprijinul Rusiei în detrimetul Brâncoveanului în a accede la domnie. Implicarea lui Toma Cantacuzino în bătălia de la Stănileşti pe Prut făcea parte din aceeaşi logică. Ultimii ani de domnie ai lui Brâncoveanu s-au desfăşurat mai mult ca oricând sub semnul incertitudinilor. El a încercat, în pofida

neînţelegerilor şi a răcelii intervenite după eşecul campaniei lui Petru I să-i asigure pe ruşi de prietenia sa, continuînd să trimită în taină scrisori demnitarilor ţarului şi imperialilor.

Din păcate, uneltirile Cantacuzinilor deposedaţi cu totul de proprietăţi pentru „hăinire" aduceau în jurul domnitorului duşmani foarte periculoşi care-l prezentau sultanului ca trădător care întreţinea corespondenţă cu ţarul şi împăratul Habsburgilor. După 1711, Poarta devenise deosebit de precaută în relaţia cu principatele sale dunărene, aşa încât îndepărtarea lui Brâncoveanu şi execuţia sa şi a familiei sale se doreau a fi semnalele unei noi politici de forţă a stăpânirii otomane în competiţiea acesteia cu Rusia şi Imperiului Habsburgic.

Bibliografie:

1. *** *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 pînă la martie 1717* (ediţia C. Grecescu), Bucureşti, 1959
2. Cernovodeanu Paul - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în „Constantin Brâncoveanu", Academia R. S. România, 1989.
3. Iorga Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.
4. Moga Ion - *Rivalitatea polono-austriacă şi orientarea politică a ţărilor române la sfîrşitul secolului XVII*, Cluj, 1933.

Constantin Brâncoveanu – un deschizător de drumuri al epocii sale
Constantin Brancoveanu - a Pioneer of his Time

Prof. Lenuţa Mîndreci

Colegiul tehnic „Domnul Tudor”
Drobeta-Turnu-Severin, Mehedinţi, România

Abstract

In 1688, Constantin Brancoveanu, a great nobleman, the son of Pope Brancovan and Stanca Cantacuzino was elected ruler of the Romanian Country. He gave the Church, moral and material support, by building churches providing them with donations, printing books of Christian teaching. Having a peaceful policy, the Wallachian ruler was a very skillful diplomate helping Romanians in Transylvania and maintaining balance between the Habsburgs and the Ottoman Empire. If until Brancoveanu the Romanian Country was just a buffer state, which was always engaged in wars of Europe, the Brancovan age was an age of respite propitious for the development of culture and arts, the country becoming the cradle of Romanian culture and orthodoxy.

Although after his death in 1714, inside the country the first Romanian Wallachian Phanariot prince is installed, Brancovan managed by skillful diplomacy to defend the country in a time when there was the risk to disappear, giving him the opportunity to create our own culture.

Key words: *education, translation, printing, arts, culture*

În anul 1688 a fost ales domn al Ţării Româneşti marele boier Constantin Brâncoveanu, fiul lui Papa Brâncoveanu şi al Stancăi Cantacuzino. El a continuat politica tradiţională a voievozilor români, susţinând Biserica Ortodoxă, moral şi material, prin construirea de lăcaşuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărţilor de învăţătură creştină. Aşa a început una dintre cele mai luminate domnii din istoria Ţării Româneşti.

Contextul politic al acelei vremi făcea ca domnitorul unei ţări, îndeosebi al uneia din Balcani, să se asemene cu un acrobat care practică mersul pe sârmă deasupra unei prăpastii adânci. Poziţionarea geografică a ţării îi aducea la graniţă unele dintre cele mai de temut popoare ale vremii: pe de o parte imperialii, pe de cealaltă parte, turcii şi tătarii. Într-o atare situaţie, înţelepciunea celui care fusese vel logofăt a oferit soluţia ideală: compromisul. Brâncoveanu avea grijă să satisfacă cererile imperialilor, furnizându-le informaţii şi nerefuzându-le serviciile solicitate, toate acestea fără a deranja fragilele relaţii cu Poarta Otomană. Însă austriecii nu se mulţumesc doar cu atât şi urmăresc să supună Ţara Românească, mânaţi de speranţa că resursele acesteia i-ar fi putut ajuta să îşi susţină nevoile materiale generate de lungile războaie cu turcii. În final, expediţia austriacă condusă de generalul Heissler a fost zdrobită de trupele româneşti ajutate de cele turceşti şi de un corp de ostaşi unguri numiţi „curuţi”. În acel an, 1690, Constantin Brâncoveanu a dat prima şi ultima bătălie armată. Austriecii au fost nevoiţi să se mulţumească numai cu ceea ce le dăruia domnul român, însă relaţiile dintre aceştia şi Ţara Românească au început să se

îmbunătăţească: Brâncoveanu le oferea ştiri despre ceea ce se petrecea la turci şi îi aproviziona, iar imperialii i-au recunoscut titlul de „principe al imperiului” în data de 30 ianuarie 1695.

Nici turcii nu erau neglijaţi. Brâncoveanu le plătea dările şi îi ajuta ori de câte ori era solicitat, cum se întampla deseori, cu precădere în cazul întăririi sau ridicării unor cetăţi importante din punct de vedere strategic. Însă obligaţiile domnitorului român faţă de Poartă nu se învârteau doar în jurul chestiunilor băneşti. Sultanul era informat permanent cu privire la situaţia ţărilor creştine din jur, iar pentru a obţine informaţiile acestea, Brâncoveanu îşi crease o adevarată reţea de informatori şi de spioni răspândiţi în toate punctele fierbinţi ale ţării, dar şi ale străinătăţii: la Viena, la Veneţia şi chiar la Moscova. Nu este de mirare că dărnicia şi generozitatea sa, inpuse de împrejurări, era singura metodă de a ţine la distanţă lacomii duşmani şi i-au adus denumirea de Altân-beg sau „principele aurului”. Bogăţia şi dărnicia sa îl făcuseră celebru, de aceea la Istanbul, mai-marii se întreceau între ei pentru a avea de-a face cu prinţul Valahiei. Aurul a fost cel care i-a asigurat domnia liniştită, însă tot aurul a fost acela care l-a pierdut pe domnul Brâncoveanu împreună cu cei patru feciori ai săi. Desfăşurarea războiului curuţilor i-a impus domnului muntean o politică abilă, ajutând românii din Transilvania, dar şi menţinând echilibru între Habsburgi şi Poartă. Datorită „politicii pungilor cu aur“ care erau trimise otomanilor, Constantin Brâncoveanu a fost întărit în scaun succesiv în 1696, 1698, 1700 şi 1704 de către Imperiul Otoman.

În istoria Europei medievale, Constantin Brâncoveanu s-a remarcat ca un mare om politic şi fin diplomat. Domnind într-o zonă fierbinte a Europei, Brâncoveanu a trebuit să lupte împotriva expansiunii otomane, care ameninţa stabilitatea continentului. Pentru aceasta, a recurs la alianţe strategice cu vecinii, urmărind păstrarea independenţei Ţării Româneşti şi apărarea credinţei ortodoxe strămoşeşti prin constituirea unui front antiotoman împreună cu popoarele din Balcani. Politica sa externă a urmărit echilibrul faţă de presiunile celor trei mari imperii: austriac, otoman şi rus. El a aderat la Liga sfântă (constituită în 1684 din iniţiativa Papei Inocenţiu al XI-lea), alcătuită din Statul Papal, Imperiul Habsburgic, Polonia, Veneţia şi Rusia, care dorea alungarea turcilor din Europa şi realizarea unui nou echilibru politic între puterile Europene.

Dacă până la Brâncoveanu, Ţara Românească a fost doar un stat tampon, care era angajat mereu în războaie, oferind Europei răgazul de a dezvolta cultura şi artele, în timpul Epocii Brâncoveneşti statutul Ţării Româneşti se schimbă prin încetarea acţiunilor militare, ţara devenind leagăn de cultură românească şi de Ortodoxie. Voievodul era profund

conştient de realităţile politice ale secolelor XVII şi XVIII, urmărind în această perioadă în care Ţara Românească era prinsă fără apărare între cele trei mari imperii (Habsburg, Ţarist şi Otoman) o politică de pace, cu toate marile puteri. La începutul domniei, relaţiile cu Habsburgii au fost încordate deoarece Brâncoveanu nu a semnat tratatul de alianţă iniţiat de predecesorul său, dar, mai apoi, acestea s-au îmbunătăţit. Constantin Brâncoveanu a încercat să evite cu orice preţ transformarea ţării în teatru de război sau anexarea ei la Imperiul Habsburgic. Franţa a acţionat prin intermediul ambasadorilor săi la Poartă pentru discreditarea voievodului român. Constantin Brâncoveanu a intensificat legăturile cu Rusia, prin schimbul de solii şi corespondenţă, încercând astfel o contrapondere la ameninţarea otomană şi austriacă. În anul 1689 s-a semnat tratatul cu Habsburgii, prin care se recunoaşte individualitatea Ţării Româneşti, dar şi închinarea sa formală.

Deoarece tratatul nu s-a aplicat, trupele imperiale au intrat în Ţara Românească, ocupând Craiova, Piteşti, Târgovişte, Câmpulung şi Bucureşti. Cu sprijinul tătarilor, Constantin Brâncoveanu le-a înfrânt în vara anului 1690, la Zărneşti, lângă Braşov. Relaţiile cu Polonia nu s-au materializat prin încheierea unei alianţe datorită condiţiilor propuse de Constantin Brâncoveanu, practic de neacceptat de către poloni.

În războiul ruso-turc din 1710-1711, Constantin Brâncoveanu a adoptat o politică de expectativă, concentrându-şi forţele în tabara de la Urlaţi, lângă Ploieşti, pentru a vedea în ce parte se îndreaptă victoria. Un grup de boieri, în frunte cu Toma Cantacuzino, antrenând cavaleria, a trecut însă de partea ruşilor, participând la cucerirea Brăilei. Acţiunea spătarului Cantacuzino le oferea acum momentul ideal să unelteasă împotriva domnului român. Se află despre moşiile şi despre depozitele de bani din afară, ceea ce întăreşte suspiciunile turcilor. Nu mai puţin, aceştia din urmă, visau să intre în posesia aurului pe care Altân-beg îl stăpânea, prin urmare îndepărtarea acestuia i-ar fi mulţumit pe toţi. De aici până la decizia de mazilire nu a mai fost decât un pas. Fără a bănui nimic, în data de 14 aprilie 1714, Brâncoveanu îl primeşte la Bucureşti pe trimisul sultanului, capugi-basa Mustafa-aga. Primit în divan, acesta îi pune pe umăr domnitorului român năframa de mătase neagră, semnul maziliei. Ameninţaţi cu năvălirea tătarilor, nici unul dintre boierii prezenţi nu a schiţat niciun gest. În vreme ce unul dintre cei mai destoinici domnitori ai Ţării Româneşti lua drumul maziliei, la tron se instala triumfător nimeni altul decât Ştefan Cantacuzino. Brâncoveanu a adus pacea în Ţara Românească şi şi-a păstrat domnia până în 1714, când a fost învinuit de otomani că adunase multe bogăţii şi arme pentru a se opune şi pentru a pregăti o răscoală.

Deşi domnitorul mazilit a făcut mari eforturi pentru a-i convinge pe otomani că gestul lui Toma Cantacuzino nu a exprimat voinţa sa, o nouă acuzaţie s-a adăugat la adresa voievodului. A fost învinuit, după cum spunea cronicarul turc Mehmed Rasid că „adunase multe bogăţii şi arme pentru a se opune şi pregăti o răscoală, aşteptând ca să-şi arate dorinţa de a domni în chip absolut independent“. Împreună cu întreaga familie, a fost închis la Constantinopole şi toate bunurile şi averile i-au fost confiscate. După şase luni de chinuri şi după ce turcii au aflat ce doreau, toate averile i-au fost confiscate şi i-a fost hotărâtă execuţia. În dimineaţa zilei de 15 august 1714, exact când împlinea 60 de ani, a fost executat la Istanbul împreună cu fiii săi, Constantin, Ştefan, Radu şi Matei şi boierul Ianache Vacarescu. Ginerele său Ianache Văcărescu a fost decapitat primul, au urmat cei patru fii şi ultimul a căzut capul lui Constantin Brâncoveanu. Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul a fost adus în ţară şi îngropat în ctitoria sa din Bucureşti, biserica Sf. Gheorghe Nou, sub o candelă pusă de soţia sa, Maria.

Prin domnia sa, Constantin Brâncoveanu a realizat o operă politică şi artistică unitară şi a contribuit la organizarea modernă a instituţiilor autorităţii centrale. În acelaşi timp, el a acţionat pentru respectarea drepturilor suverane ale Ţării Româneşti, profitând de declinul puterii turcilor.

Constantin Brâncoveanu a reuşit să menţină un echilibru în relaţiile externe ale Curţii sale, datorită abilităţii diplomatice, a averii pe care o împărţea cu bunăvoinţă şi datorită serviciilor aduse Porţii Otomane. Biserica Ortodoxă Română i-a canonizat pe Martirii Brâncoveni, la 20 iunie 1992, iar zi de pomenire a lor a devenit 16 august. Brâncoveanu a reuşit prin diplomaţia lui abilă să apere ţara într-un moment în care risca să dispară, oferindu-i posibilitatea de a crea propria cultură.

Bibliografie:

1. Anania, Valeriu - *Constantin Brâncoveanu – martir al neamului românesc*, în volumul „Din spumele mării”, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995.
2. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin (redactori coordonatori) - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei R.S.R, Bucureşti, 1989.
3. Popescu, Pr. Acad.; Niculae M.- *Viaţa şi faptele Domnului Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu*, Editura „Idaco ...dar din har...”, Bucureşti, 2013.
4. Rezachevici, Constantin, *Constantin Brâncoveanu – Zărneşti 1690*, Editura Militară, Bucureşti, 1989.
5. www.google.ro

Mănăstirea Brâncoveni
Brancoveni Monastery

Prof. Cati Bratu
Scoala Gimnazială Poganu
Verguleasa, Jud. Olt, România

Abstract

Brancoveni Monastery is an orthodox convent of nuns which is situated in Brancoveni county. In 1570,the noble lady Celea, Matei Basarab's grandmother, built here a wooden church, where a small number of monks served. The following years, other rulers contributed to the development of the land: Neagoie Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab and Constantin Brancoveanu. The members of Brancoveanu family built, in the 15th century, the architectural ensamble. Brancoveanu. Constantin Brancoveanu spent here a great deal of his childhood and youth. His two sons,Constantin and Stefan, laid the foundation stone of the Great church, dedicated to the Assumption of Mary. Brancoveanu 's parents are buried here, also.

Key words: *church, monastery, architecture, Byzantine style*

Mănăstirea Brâncoveni este o mănăstire ortodoxă de maici, cu viaţă de obşte, din comuna Brâncoveni, judetul Olt, România. Mănăstirea se afla la o distanţă de numai 20 de kilometri sud-vest de Slatina şi la 6 kilometri de halta Pârşcoveni, pe linia ferata Piatra Olt - Caracal, puţin mai spre sud de localitatea Piatra Olt. La aceasta se ajunge pe drumul ce leagă localităţile Slatina şi Craiova (DN65 / E574), făcându-se stânga, spre localitatea Caracal (DN64), iar mai apoi, tot stânga, pe drumul comunal DC80. Pe harta stolnicului Constantin Cantacuzino, în care este desenatăŢara Românească, la începutul secolului al XVII-lea, satul Brâncoveni apare menţionat ca târg şi reşedinţă a fostului judeţ Romanaţi. Alături, este desenată miniatura mănăstirii. Cu această hartă în mână, istoricul sirian şi arhidiaconul Paul de Alep va vizita, puţin după jumătatea aceluiaşi veac, întreaga Valahie, trecând şi pe la Brâncoveni, despre care a aflat lucruri uimitoare, pe care le povesteşte cu

însufleţire creştină, spre a fi ferite de uitare. Biserica cea mare a mănăstirii este închinată Adormirii Maicii Domnului, iar biserica , aflată în afara zidurilor complexului monahal, este închinată Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil, cât şi Izvorului Tămăduirii.

Mănăstirea Brâncoveni - scurt istoric

Comuna Brâncoveni este atestată documentar încă din timpul domnitorului Mircea cel Batran (1386-1418). Anii ce au urmat consemnează interesul pentru acest ţinut şi al altor mari domnitori, precum: Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu. Boierii din familia Brâncovenilor construiesc, în secolul al XV-lea, ca loc de refugiu, ansamblul arhitectural Brâncoveni. Începuturile vieţii monahale de la Brâncoveni se pierd în veacurile îndepărtate ale istoriei, mănăstirea fiind refăcută de către boierii Craioveşti.

În anul 1570, jupâniţa Celea, străbunica domnitorului Matei Basarab, construieşte pe locul actualului paraclis o bisericuţă din lemn, la care slujeau călugării. Prima atestare documentară a acesteia datează din anii 1582-1583, când Mihnea Turcitu întăreşte daniile făcute mai înainte. Cel mai vechi document de atestare păstrat este actul de danie din anul 1583, hrisovul din anul 1508, la care face trimitere marele savant Nicolae Iorga, nu a mai fost găsit. În urma vindecării cu apa izvorului din incinta mănăstirii, în semn de mulţumire adusă lui Dumnezeu, Matei Basarab împreună cu nepotul sau Preda Brâncoveanu - bunicul lui Constantin Brâncoveanu, refac mănăstirea între anii 1634-1640. Cei doi au construit chiliile, turnul, clopotniţa, casele şi beciurile domneşti, au pictat ctitoria strămoşilor lor şi au ridicat ziduri de apărare, dând aşezământului un aspect de fortăreaţă. Din vremea lui Matei Basarab se păstrează turnul-clopotnită, spaţioasele pivniţe boltite, precum şi zidul de apărare prevăzut cu creneluri. Biserica cea mică, închinată Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil, a fost ridicată în anul 1700 şi a devenit ulterior bolniţa mănăstirii, aici fiind săvârşite slujbele pentru monahii bolnavi şi răniţii de război adăpostiţi uneori aici. Pictura din bolniţa, lucrată în frescă, într-un deosebit stil bizantin, este de o valoare inestimabilă, aceasta fiind lucrată de meşterii Şcolii de la Hurezi, conduşi de grecul Constantinos. Domnitorul Constantin Brâncoveanu şi-a petrecut aici vremea copilăriei şi a adolescenţei. În anul 1674, fratele său numit Barbu, a murit la Constantinopol, iar trupul lui a fost adus şi înmormantat aici. În anul 1688, doamna Stanca Brâncoveanu, mama domnitorului, reînhumează în pronaos trupul soţului ei, numit Papa, omorât la Bucureşti, în anul 1655, şi al lui Preda Brancoveanu. După mai bine de 44 de ani de văduvie, petrecuţi în rugăciune şi nevoinţe duhovniceşti, doamna Stanca adoarme întru Domnul la varsta de 66 de ani, fiind

şi ea înmormântată lângă Papa şi Preda Brâncoveanu, sub o lespede de piatră cu stema familiei Cantacuzinilor (vulturul bicefal).

Constantin Brâncoveanu hotăreşte restaurarea mănăstirii. Cei doi fii ai săi mai mari, anume Constantin şi Ştefan, au pus piatra de temelie a bisericii celei mari, cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Construcţia acesteia a durat numai două luni, la 15 august 1699 ea fiind târnosită, dar zugrăvirea ei s-a săvârşit abia în anul 1704. Vremurile au fost grele pentru această mănăstire. Astfel, în timpul războiului turco-austriac (1716-1718) aceasta a fost parţial arsă, iar după un mare cutremur, pagubele au fost iarăşi semnificative. Între anii 1721-1727, mănăstirea de la Brâncoveni a fost tranformată în cazarmă austriacă, doamna Marica Brâncoveanu intervenind pe lângă împăratul habsburgic, pentru eliberarea ei. Avariată grav în urma cutremurului din anul 1837-1838, biserica cea mare a fost parţial reclădită în anul 1842 sub stăreţia monahului Teodosie din Trapezunt. După aceasta, au urmat vremuri vitrege şi stări de ruină. Secularizarea averilor mănăstireşti, petrecută în vremea lui Alexandru Cuza, în anul 1864, a transformat Mănăstirea Brâncoveni într-un modest aşezământ monahal. Obştea monahală de la Brâncoveni se diminueaza, astfel încât în anul 1872 aici vor rămâne numai patru vieţuitori. Viaţa monahală de la Brâncoveni a fost susţinută de cei câţiva călugări, dar şi aceştia au părăsit-o, după moartea preotului Radu Şapcă din Celei (1876), ultimul stareţ al mănăstirii care a fost şi membru al Guvernului provizoriu de la Izlaz, din anul 1848. Acesta a fost înmormântat, mai întâi în partea de nord a bisericii, iar apoi în pridvor.

Mănăstirea Brâncoveni a fost refăcută parţial de episcopul Vartolomeu Stănescu. În această perioadă a fost adusă aici şi icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, ferecată în argint. Fericitul Patriarh Justinian s-a interesat îndeaproape de restaurarea mănăstirii, acordându-i acesteia un bogat sprijin material.

Între anii 1940-1959, mănăstirea a fost destinată unei obşti de maici, dar în urma decretului 410, din anul 1959, dat de Gheorghiu Dej, ea a fost desfiinţată, în incinta acesteia înfiinţându-se un azil de bătrâni. Cu această ocazie, izvorul tămăduitor a fost mutat, din faţa bisericii, în afara incintei, aşa cum se vede până astăzi. Mai apoi, vreme de aproape 20 de ani, locul a rămas părăsit.

În anul 1975, Direcţia Monumentelor Istorice a început lucrările de refacere a caselor domneşti. Abia după anul 1980 câteva maici de la Mănăstirea Clocociov au treînceput aici viaţa monahala şi o dată cu ele au început şi primele reparaţii. Biserica cea mare s-a redeschis însă abia în anul 1985, ca mănăstire de maici, cu sprijinul Preasfinţitului Episcop Gherasim Cristea al Râmnicului. Cu această ocazie au fost efectuate mai multe

lucrări, printre care: cele două biserici monahale au fost subzidite, consolidate şi reacoperite cu tablă zincată; s-au deschis drumuri de acces; s-a recuperat o parte din terenul agricol care aparţinuse mănăstirii; lacurile au fost drenate, iar dealurile, acoperite cu livezi.

Biserica cea mare, reconstruită în anul 1700, tot în stilul arhitectural brâncovenesc, este zidită în formă de cruce, fiind compartimentată în altar, naos şi pronaos. Pridvorul acesteia este deschis, susţinut de opt coloane din piatră, dispuse în centru. Pereţii exteriori, văruiţi în alb, sunt încinşi cu un brâu median, iar în partea superioară, aproape de streaşină, sunt înconjuraţi de trei rânduri de cărămizi aşezate pe muchie, încastrate în zid. Biserica are o turlă pe naos, de factură mai nouă, cea veche prăbuşindu-se la cutremurul din anul 1837, iar uşile sunt masive, din lemn de stejar sculptat, cu o compoziţie compartimentată şi cu un modelaj bogat. Uşile din lemn de stejar masiv au fost sculptate de meşterul italian Giorgio Pesena Levin. Catapeteasma bisericii este cea originală, din lemn, având încă şi azi o sculptură bogat ornamentată, aurită. Pictura datează din anul 1837, autorii fiind necunoscuţi. Bolniţa datează din anul 1702, aceasta fiind construită în plan triconc. În pronaos sunt înmormântaţi Papa Brâncoveanu, tatăl lui Constantin Brancoveanu, mama şi bunica lui, iar în pridvor este înmormântată jupâniţa Celea. În beciul cel mare al mănăstirii, s-a amenajat un lapidariu model, unde au fost adăpostite vremelnic şi sculpturi de la bisericile dărâmate din Bucureşti. În muzeul mănăstirii se păstrează coloanele Mănăstirii Văcăreşti, icoane din secolul al XVIII-lea şi pietrele funerare ale lui Ghica Voda, Barbu Văcărescu şi ale postelnicului Dumitrescu.

Bibliografie:

1. Cojocaru, Constantin - *Brancovenii lui Matei Basarab*, Editura Fundaţiei „Universitatea pentru toţi”, Slatina, 2004.
2. Cojocaru, Constantin; Cojocaru, Dumitru; Iordache, Ion; Tanasescu, Camil; Marin I. Marin şi Iancu Stana - *Brancoveni (studiu monografic*), Editura INS, 1998.
3. Văduva, Maria - *Sfânta Mănăstire Brâncoveni*, Editura Fundaţiei „Universitatea pentru toţi”, Slatina, 2004.
4. Gheorghe, Constantin; Boteanu, Valeriu - *Monografia judeţului Olt*, 1974.

Un binefăcător al Mănăstirii Turnu din Tîrgşor: Constantin Brâncoveanu

A Benefactor of Turnu Monastery in Tîrgşor: Constantin Brâncoveanu

Prof. Răzvan Cristian Bigiu
Şcoala „George Enescu”,
Sinaia, Prahova, România

Abstract

One of the places of worship, which the Romanian ruler Constantin Brâncoveanu (1688-1714) took care of, is "Turnu Monastery" located in Tîrgşoru Vechi, Prahova County. The good ruler's care for this property is explained not only by his well-known availability to support the Church, but also by his relationship with the place, knowing that Lady Marica, the ruler's wife, was Neagoe's daughter – who was the son of Antonie Vodă of Popeşti, who ruled Valachia between 1669 and 1672, the founder of the church.

Keywords: *Constantin Brâncoveanu, Antonie Vodă, Monastry Turnu, Târgşor.*

Unul dintre oraşele importante ale Ţării Româneşti în Evul Mediu a fost oraşul Târgşor, astăzi un sat oarecare, situat la 10 kilometri de Ploieşti. Aflat în perimetrul delimitat de apele Prahovei şi Teleajenului, firesc se va înfiripa, în primul rând, ca târg, în care oamenii locului comercializau bogăţiile pământului roditor pe care îl munceau şi lucrurile manufacturate de meşteri. Acest târg, aşezat pe locul unui vechi sat, pe malul pârâului Leaota, va intra într-o nouă etapă a evoluţiei sale atunci când statul medieval românesc de la sud de Carpaţi îşi va desăvârşi unitatea şi organizarea statală, astfel încât să fie capabil să asigure protecţia traficului comercial dinspre şi înspre Transilvania, cu precădere Braşov, dar nu numai. Prezenţa unei Curţi Domneşti în oraş, atestată pentru prima oară într-un hrisov emis de cancelaria lui Neagoe Basarab în 1517[1], precum şi intensa activitate comercială desfăşurată aici, favorizează apariţia unui număr important de lăcaşuri de cult, ridicate la iniţiaţiva domnească, sau privată (în intervalul a trei secole XV-XVI-XVII - sunt ridicate 4, poate 5, lăcaşuri de cult).

Astăzi, trecând de satul Strejnic spre satul Târgşorul Vechi, din judeţul Prahova, chiar lângă stradă, un trecător mai atent poate observa, pe lângă ruinele unora dintre aceste lăcaşuri, bine întreţinut, edificiul Bisericii Mănăstirii Turnu, frumoasă realizare a artei ecleziastice româneşti. Supravieţuind vremurilor, acest lăcaş de cult poartă cu sine o bogată istorie, atât a locului, cât şi a Ţării, mărturie stând în acest sens, etapele evoluţiei sale, de la ctitorire, la renovare şi mai târziu la reconstrucţie.

[1] Bogdan, Ioan - *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul XV-XVI*, p. 80, nr. LXXXII.

Moment important ale acestei evoluţii este cel al domniei lui Constantin Brâncoveanu, care constituie tema acestui studiu, în care vom încerca să arătăm, pe de o parte, rolul domnitorului în viaţa aşezământului, iar pe de altă parte, de a evidenţia preocuparea acestuia pentru consolidarea Bisericii în ţara sa.

Pentru o înţelegere cât mai bună a lucrurilor, vom prezenta în cele ce urmează contextul în care Constantin Brâncoveanu se va apleca asupra nevoilor bisericii din Tîrgşor.

Începutul se leagă de domnia lui Antonie Vodă (1669-1672), om al locului, care va lua hotărârea de a-şi lega definitiv numele de istoria oraşului Târgşor, prin renovarea unui lăcaş de cult în oraş, iar acesta este biserica mănăstirii, care avea hramul Sfântul Nicolae. Aceasta este renovată la porunca lui Antonie Vodă, primind încă un hram de acum, cel al Sfinţilor Mihail şi Gavril. În hrisovul de ctitorie[2], din 9 decembrie 1671, se vorbeşte de „mănăstirea domniei mele din oraşul Târgşor, ce se cheamă Turnul, unde sunt două cinstite hramuri". Fiind bătrân, Antonie Vodă, nu apucă să vadă lucrarea finalizată, şi nici nu îi atribuie prea multe privilegii, aşa cum se proceda în astfel de situaţii: „am miluit domnia mea cu vama de târgului Târgşor şi cu vama târgului Ploieşti cu cele 12 sate, şi cal domnesc să nu dea. Aşijderea şi de la ocnă de la Telega să i se dea pe an bolovani 200". Hrisovul vorbeşte şi despre egumenul mănăstirii, părintele Daniil, care va extinde proprietatea mănăstirii, înainte şi după renovarea acesteia. Astfel, sub conducerea părintelui Daniil, deşi mănăstirea nu primeşte din partea domniei alte scutiri, aceasta primeşte însă ajutor din partea localnicilor. În acest sens avem vânzarea a două locuri de casă, cu grădini, „din uliţă până în heleşteu" de către Lazăr şi Neagu, nepoţii lui Stan din Târgşor, care acceptă „drept bani gata 2 ughi[3], ca să fie sfintei mănăstiri moşie în veci"[4]. Un alt caz asemănător de vânzare a unei proprietăţi sub preţul pieţei către mănăstire este şi cel al unui anume Radu care printr-un act de vânzare[5] datat la 13 mai 1672, vinde un loc de casă şi gradină cu pomi pentru ughi 2, motivând că „am socotit să fie şi pentru pomană". La 15 iulie 1672 un alt act de vânzare[6], adăuga averii mănăstirii Turnul, încă un pogon şi jumătate de vie părăsită din dealul Scăienilor, vânzatorul, Necula aprod din Târgovişte, primind 9 ughi. Preţul aşa de redus indică faptul că mănăstirea îşi îmbogăţea averea şi prin

[2] Potra, George; Simache, Nicolae I. - *Contribuţii la istoricul oraşelor Ploieşti şi Tîrgşor (1632-1857)*, Comitetul de cultură şi artă al judeţului Prahova, Ploieşti, 1970, p. 344, nr. 5.
[3] Ughi=galben unguresc în valoare de 200 de bani vechi.
[4] Potra, George; Simache, Nicolae I. - *op. cit*., p. 343, nr. 4.
[5] *Ibidem*, pp. 346-347, nr. 7.
[6] *Ibidem*, pp. 347-348, nr. 8.

contribuţiile localnicilor care, aşa cum era moda vremurilor, îşi pregăteau din timpul vieţii o veşnică pomenire prin danii acordate bisericii.

Antonie Vodă va lăsa biserica mănăstirii nefinalizată, după cum am văzut nici nu a apucat să o înzestreze, motiv pentru care părintele Daniil se plânge noului domn, Grigorie Ghica, că mănăstirea este săracă şi „este numai piatră, şi n-are nici o parte de ajutor". Noul domn, printr-un act[7] din 12 aprilie 1672, răspunde jalbei scutind 2 meşteri de lemn şi 6 oameni străini de toate dările ca să poată fi de folos mănăstirii din Târgşor.

După ce Antonie Vodă înzestra în anul 1671 mănăstirea Turnul din Târgşor numai cu cele două puncte de vamă ale târgurilor din Târgşor şi Ploieşti, cu cei 200 bolovani de sare de la mina Telega şi cu scutirea de a da cal domniei, iar Grigorie Ghica, în 1672 scutea de dări câţiva muncitori pentru a participa la lucrările de renovare a bisericii mănăstirii, vor trece peste 20 de ani până ce mănăstirea capătă aproximativ contururile pe care aceasta le va păstra până în secolul XX[8].

Aşadar, din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu datează finalizarea lucrărilor, ce va prilejui emiterea de către acesta a unei danii conform căreia mănăstirea primeşte a patra parte din moşia Târgşor, care era moşie domnească. Măsurătoarea moşiei este amintită într-un act[9] din 12 noiembrie 1700, în care apar patru boieri localnici ca executanţi ai măsurătorii sub atenta supraveghere a unuia dintre vistiernicii ţării, Barbu Brătăşanu, la porunca domnitorului „ca să măsurăm toată moşia Târgşorului, şi să alegem a patra parte de moşie să dăm sfintei mănăstiri Târgşor". În hotărnicia moşiei este menţionată suprafaţa acesteia de 4.000 de stânjeni, precum şi limitele acesteia. Asupra hotarelor o descriere în linii mari o avem de la Gheorghe Zagoriţ, care a publicat o hartă a moşiei Târgşor, adaptată după o hotărnicie tipărită în 1879. Această danie extrem de generoasă, avea să fie reconfirmată şi de succesorii lui Constantin Brâncoveanu în tronul Ţării Româneşti, Ştefan Cantacuzino şi Nicolae Mavrocordat. Acesta din urmă emitea actul din 4 martie 1716: „ca să fie sfintei mănăstiri din toată moşia Tîrgşorului a patra parte din sud Prahova, pentru că această moşie a Tîrgşorului fiind peste tot moşie domnească, domnia mea m-am milostivit de am dat şi am miluit pe sfânta mănăstire cu a patra parte din această moşie, după cum este aleasă, hotărâtă şi împietrită încă din zilele lui Constandin Vodă Brâncoveanul"[10].

---

[7] Potra, George; Simache, Nicolae I. - *op. cit*., pp. 345 - 346, nr. 6.
[8] Constantinescu, Nicolae - *Note arheologice şi istorice supra Curţii feudale de la Târgşor (sec. XV-XVII)*, în „SCIV", anul XX, nr. 1, 1969, pp. 83-100.
[9] George Potra, Nicolae I. Simache - *op. cit*., p. 382, nr. 46.
[10] *Ibidem*, p. 82.

Această atenţie pe care Constantin Brâncoveanu o acordă mănăstirii Târgşor este probabil datorată faptului că Doamna Marica, soţia domnitorului, era fiica lui Neagoe, fiul lui Antonie Vodă, ctitorul lăcaşului. Aşa se explică şi faptul că în acest timp are loc prima pictare a bisericii[11], se lărgeşte incinta curţii domneşti şi sunt adăugate dependinţe casei domneşti, un hambar, poate o bucătărie cu rigolă de scurgere. Tot atunci se desfiinţează albia pârâului care curgea prin faţa turnului de intrare [12].

Pictura bisericii este descrisă la începutul secolului XX de Nicolae Iorga: „în dreapta intrării se aflau imaginile Doamnei Marica, soţia lui Constantin Brâncoveanu, în haina roşiatică cu flori verzi şi roşii, margini de blană; alături domnitorul, cu inscripţia „Io Constandin Brâncoveanu voievod", tânăr, purtând veşmânt roşu şi albastru; în stânga intrării se afla imaginea mitropolitului Teodosie; pe peretele din dreapta se afla familia lui Antonie Vodă – jupân Pană Negescul, vornic, jupâniţa Safta; Neagu voievod (fiul lui Antonie), Ileana Doamna şi fiica Maria – cu care Constantin Brâncoveanu se înrudea prin soţia sa Marica"[13]. Maria, fiica lui Antonie Vodă, va avea şi ea grijă de bunăstarea mănăstirii, lăsând după moartea sa „un pogon şi jumătate de vie în dealul Scăianilor şi zece stupi, ca să mă îngroape la sfânta mănăstire şi să-mi facă şi un sărindar pentru ceale bucate care am dat, precum scrie mai sus, că bani n-am avut să dau"[14].

Pe lângă această preocupare a domnitorului muntean de a finaliza lucrările la mănăstire şi de a da acesteia, cu titlu de danie, a patra parte a moşiei Tîrgşor, se constată, urmărind documentele vremii, o grijă în a contribui la înstărirea mănăstirii. În susţinerea acestei idei vin actele de proprietate emise de cancelaria domnească, în favoarea mănăstirii, prin care aceasta îşi măreşte considerabil patrimoniul. Este vorba aici şi de sentinţe pe care domnitorul le dă, în anumite pricini, în care câştig de cauză are mănăstirea. Printre aceste favoruri făcute de marele domnitor se număra cel din 7 iunie 1692[15] prin care, în urma jalbei părintelui egumen Damaschin de la mănăstirea Tîrgşor, porunceşte unui anume Tudor din Scăieni, care are un pogon de vie chiar între viile mănăstirii: „ …să cauţi, au să-ţi iai banii ce-i va fi preţul după cum se vând viile acolo, au să-ţi găseşti alt pogon de vie să ţi-l cumpere, au de nu vei vrea nici aşa, nici aşa, să vii să stai de faţă ca să văz domnia mea cu ce cale ţii tu acel pogon de vie; că neviind voi trimite domnia mea dă te va aduce cu

[11] Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, vol. II, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, p. 651.
[12] Constantinescu, Nicolae - *op. cit*., pp. 83-100.
[13] Iorga, Nicolae - *Inscripţii din bisericile României*, vol. II, Atelierele Grafice Socec, Bucureşti, 1908, p.4.
[14] Potra, George; Simache, Nicolae I. - *op. cit*., p. 353, nr. 14.
[15] *Ibidem*, pp. 363-364, nr. 27.

treapăd[16]. „Tot în dealul Scăienilor, domnitorul avea să întărească mănăstirii Tîrgşor, două pogoane de vie şi a treia parte dintr-un pogon şi o prăjină, printr-un act din 29 august 1692[17].

Constantin Brâncoveanu avea să fie ultimul mare domnitor al Ţării Româneşti care se va apleca atât de atent asupra nevoilor Mănăstirii Turnu din Tîrgsor, nu mult după domnia lui, mănăstirea intrând într-o sărăcire din ce în ce mai accentuată.

Astăzi, amintirea lui Constantin Brâncoveanu este dusă mai departe şi de Mănăstirea Turnu din Tîrgsor, care încă păstrează în interiorul său, fragmente din pictura originală, comandată de domnitor.

Bibliografie:

1. Bogdan, Ioan, - *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul XV-XVI*, Editura I.V. Socecu, Bucureşti, 1902.
2. Constantinescu, Nicolae - *Note arheologice şi istorice supra Curţii feudale de la Târgşor (sec. XV-XVII)*, în „SCIV", anul XX, nr. 1, 1969.
3. Iorga, Nicolae - *Inscripţii din bisericile României*, vol. II, Atelierele Grafice Socec, Bucureşti, 1908.
4. Potra, George; Simache, Nicolae, I. - *Contribuţii la istoricul oraşelor Ploieşti şi Târgşor (1632-1857)*, Comitetul de cultură şi artă al judeţului Prahova, Ploieşti, 1970.
5. Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, vol. II, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970.

[16] În Evul Mediu, în Ţara Românească - taxă sau amendă percepută de la cei care nu-şi plăteau datoriile sau de la cei care nu se înfăţişau la procesele în care erau implicaţi.
[17] Potra, George; Simache, Nicolae I. - *op. cit.*, pp. 367-368, nr. 31.

Tipăriturile de la Târgovişte în epoca brâncovenească
The prints from Targoviste in Brancoveanu's time

Prof. Dana Monea
Liceul Teoretic Vişina,
Târgovişte, Dâmboviţa, România

Abstract

During the reign of Constantin Brâncoveanu books in several languages have been published, multiple churches and convents have been built and schools have been brought into existence. He proved to be a tactful ruler by building friendly relationships with the neighboring countries. Besides being a diplomat, he also oversaw and funded the printing of an impressive number of publications that covered multiple aspects of the religious and public life of the time. Besides four other printing presses, the most impressive was in Târgovişte, where 20 different books have been printed between 1708 and 1715 under the tutelage of Antim Ivireanul.

Key words: *church, monastery, architecture, Byzantine style*

Constantin Brâncoveanu

tiparniţă sec. VI

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu s-au tipărit cărţi în diferite limbi, au fost construite numeroase biserici şi mănăstiri, s-au înfiinţat şcoli, au fost sprijinite material multe aşezăminte bisericeşti ortodoxe aflate sub dominaţie otomană toate acestea reprezentând ,,culmea cea mai înaltă a culturii vechi româneşti în Muntenia".

Constantin Brâncoveanu este unul din marii domnitori ai românilor, având printre strămoşii tatălui pe Matei Basarab, iar din partea mamei fiind nepot al domnitorului Şerban Cantacuzino. A dovedit o diplomaţie deosebită, păstrând legături de prietenie cu toţi, ca ţara să fie scutită de jafuri şi pustiiri din partea oştilor străine. Acestă perioadă de linişte a fost propice creaţiilor de ordin spiritual, Hrisant Notara numindu-l: ,,cel mai mare dintre toţi principii, lumina strălucitoare până la marginile pământului", în lucrarea ,,*Capitole îndemnătoare*" (Bucureşti, 1691).

Mare amator de cărţi, principele Constantin Brâncoveanu devenise posesorul unei mari biblioteci care cuprindea manuscrise bisericeşti şi laice, scrise în limbile greacă,

latină, slavonă şi română, lucrări literare, istorice, filosofice şi juridice. În timpul domniei sale s-a tipărit un număr impresionant de lucrări, căutând ca prin acestea să acopere o sferă cât mai cuprinzătoare din diverse domenii ale vieţii religioase sau publice a vremii sale, fiind imprimate cărţi de slujbă religioasă, cărţi de învaţătură, cărţi populare, „cu voia “, „cu hotărârea” sau „cu cheltuiala” voievodului. În anii domniei sale au funcţionat cinci tiparniţe în Ţara Românească: Bucureşti, Snagov, Buzău, Râmnic, Târgovişte.

La Târgovişte, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, s-au imprimat 14 lucrări: 9 în limba română (*Învaţătura bisericească*, 1710; *Psaltire*, 1710; *Octoih*, 1712; *Rugăciuni în toate zilele săptămânii*, 1712; *Liturghier*, 1713; *Molitvenic*, 1713; *Pilde filosofeşti*", 1713; *Alexandria*, 1713), 4 în limba greacă (*Serviciul bisericesc*, 1709; *Panoplia dogmatică*, 1710; *Slujba Sfintei Ecaterina şi Proschinitarul Sfântului Munte*, 1710; *Maxime Filosofice*, 1713), şi una trilingvă: slavonă, română şi greacă (*Catavasier*, 1713).

Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brâncoveanu, consemnează în scrierile sale următoarele: „am văzut gravuri în lemn cât şi în aramă, pentru nevoile tiparniţei pe care o conducea în vremea mea, monseniorul Antim Ivireanul, arhiepiscopul metropolitan al Ţării Româneşti (…)". „Tiparniţa care se găseşte în mănăstirea Arhiepiscopiei sau a Mitropoliei Ţării Româneşti, are litere bune şi frumoase arabe, greceşti, româneşti şi slavoneşti. Lucrătorii tipografiei sunt români de neam şi au deprins meseria de la personal, care au fost învăţaţi în ea de acel arhiepiscop". Tipografia domnească de la Târgovişte a tipărit 20 de cărţi între anii 1708-1715. Activitatea tipografică de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea a fost marcată de personalitatea meşterului tipograf Andrei, originar din zona Caucazului, născut pe la 1660, cunoscut ulterior sub numele lui de Antim Ivireanul. Chemat la Bucureşti în anul 1691, meşterului Andrei i-a fost încredinţată tipografia Mitropoliei Ţării Româneşti.

Ca mitropolit, din 1708, Antim Ivireanul a continuat editarea de cărţi de slujbă în româneşte la Târgovişte (*Liturghierul, Molitvelnicul, Octoihul, Catavasierul, Ceaslovul, Psaltirea*). Trebuie notat că toate erau traduse de însuşi mitropolitul Antim într-o frumoasă limbă românească, deosebit de expresivă, încât traducerile sale se folosesc până azi. În felul acesta, Antim Ivireanul, sprijinit de domn, a rămas în istoria Bisericii noastre drept creatorul „limbii liturgice româneşti". Cele peste şaizeci de cărţi tipărite de Antim, la care se adaugă cele aproximativ cincisprezece de la Buzău, reprezintă o perioadă de maximă înflorire a tiparului la noi, aceasta fiind şi o urmare a sprijinului generos al domnitorului.

În noiembrie 1710, în tipografia de la Târgovişte, apare, în româneşte, o carte a mitropolitului Antim, tipărită de Gheorghe Radovici, *„Învăţătura bisericească"*, având 45

de foi, format in 8°, tipărită negru cu roşu. Pe verso-ul foii de titlu se afla o gravură, un Deisis, reprezentându-l pe Iisus Christos pe tron, iar în fundal Fecioara Maria şi Sf. Ioan.

În acelaşi an, 1710 se tipăreşte o *Psaltire* (din care nu se păstrează nici un exemplar în ţară, ci numai o copie fotografică după cel deţinut de Biblioteca Naţională a Rusiei). Tipăritura este în format în 4°, pe verso-ul foii de titlu fiind reprezentat David, şezând pe tron, cu lira în mână. Tipograful care s-a îngrijit pentru realizarea acestei lucrări este Gheorghe Radovici.

În anul 1712, acelaşi Radovici va scoate în româneşte un *Octoih* de 464 pagini, format in 4°, tipărit negru cu roşu. În prefaţă se arată ca lucrarea a fost ,, tălmăcită de pre vorba cea grecească si slovenească pre limba noastra cea românească". Titlul este încadrat în flori de compoziţie tipografică, iar pe verso-ul foii de titlu se regăsesc versurile dedicate stemei Ţării Româneşti. Tot în acelaşi an se va tipări cartea „*Rugăciuni în toate zilele săptămânii. Tălmăcite de pe grecie şi tipărite acum întâi într-acest chip, spre folosul creştinilor*", având 26 foi, în format in 8°, fiind realizată de Gheorghe Radovici. Din punct de vedere ornamental, lucrarea conţine un Deisis şi xilogravura reprezentând-o pe Maica Domnului pe tron, precum şi vignete şi frontispicii.

În anul 1508 Macarie tipăreşte la Târgovişte primul *Liturghier* care are o dublă însemnătate: este prima carte românească tipărită şi este prima ediţie a acestei cărţi de cult în limba slavonă.

În anul 1570, diaconul Coresi va tipări primul Liturghier în limba romană, incomplet, iar Mitropolitului Dosoftei i se datorează prima ediţie completă, în limba română (Iaşi, 1679).

Mitropolitul Antim va traduce şi va da la tipar în anul 1713 o Liturghie, lucrare în format in 4°, cu 210 pagini numerotate, tipărită negru cu roşu, cu 26 de rânduri pe pagină. Pe verso-ul foii de titlu se află stema Ţării Romaneşti, alături de versuri dedicate domnitorului. Tipograful a fost Gheorghe Radovici, iar ilustratori Ursul Zugravul (Deisis), Dimitrios (Sf. Vasile) şi Ioanichie (Sf. Grigore).

O lucrare trilingvă (slavoneşte, româneşte, greceşte) va vedea lumina tiparului în martie 1713, sub denumirea de *Catavasier*. În prefaţă, tipograful Gheorghe Radovici spune că „*o închinu prea sfinţitului şi prea înţeleptului Mitropolit a toată Ungrovlahia, Kyr Anthimu, stăpânului mieu şi făcătorului de multu bine, carea mă rog să o priimeşti cu blândete şi cu faţa lină"*. În acelaşi an va fi scos de sub tipar un *Molitvenic* cu 496 pagini, format in 4°, tipărit negru cu roşu de către acelaşi Gheorghe Radovici. Pe verso-ul foii de

titlu se afla stema Ţării Româneşti, precum şi numeroase frontispicii, viniete şi iniţiale ornate.

Lucrarea *Pilde filosofeşti* va fi tradusă de Antim, pentru nevoile şcolilor din Bucureşti şi se va tipări sub titlul de: „*Pilde filosofeşti depe limba grecească tălmăcite rumâneaşte, care cu cucerire s-au închinat Prealuminatului Obladuitoriu Ţării rumâneşti Ioan Constandin Basarab Voevod…”,* la 1713. Tipograful este tot Gheorghe Radovici, lucrarea fiind de format in 8° mic, cu 17 rânduri pe pagină. În prefaţa închinată domnului se arată că: ,,am pusu nevoinţa de s-au tălmacitu aciasta carte de pre vorba ce proasta greciască pre limba rumânească, ăi cu a me cheltuială amu făcutu de s-au tipăritu spre folosul aceştii patria”.

Lucrarea *Maxime Filosofice* (1713) reprezintă o culegere de sentinţe filosofice traduse din limba italiană în limba greacă de preotul Ioan Avramiu, având 59 de foi, format in 8° mic. Sunt scrise şi două prefeţe semnate de Manu Apostol, una dedicată Domnului ,,Ioan Constantin Basarab Voevod” şi una cititorilor. Rostul tipăririi acestei lucrări este subliniat astfel: ,,Şi pentru că mulţi le-au socotit vrednice de tipărire şi folositoare tuturor, pentru multele şi deosebitele sfaturi ce cuprind, am conlucrat şi eu pentru dragostea neamului meu să se dea la lumină şi să se tipărească cu cheltuiala mea spre folosul prea iubitei noastre mame obstesci a Greciei, pentru ca să se folosească şi din acestea fiii ei iubitori de învăţătura, şi câţi sunt doritori de sciinţă şi de filosofie”.

Alexandria (1713) romanul popular care cuprindea întâmplările fantastice ale lui Alexandru Macedon va fi tipărit, se pare, tot la Târgovişte dupa cum precizează şi Del Chiaro în *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (1718).

S-au tipărit în special cărţi pentru slujbele religioase şi pentru şcolile din Ţară Românească şi din Moldova, dar şi pentru susţinerea ortodoxismului din Transilvania şi Maramureş, pentru popularizarea teologiei şi a vieţilor sfinţilor şi chiar romane cavalereşti, iar tipăriturile erau împodobite artistic, paginile aveau frontispiciu, iniţiale şi litere mari şi frumoase. Cărţile nu erau vândute ci împărţite gratuit de către Domnie sau Mitropolie, şi aveau că scop susţinerea cultului ortodox, iar tipărirea se făcea cu banii lui Vodă Brâncoveanu şi ai Mitropolitului Antim. Cărţile destinate românilor foloseau cuvintele înţelese de toţi, fără topica străină, cu fraze simple şi elegante şi de aceea limba din tipăriturile Epocii brâncoveneşti a adus o contribuţie însemnată la formarea limbii literare.

Dar poate cel mai important act de susţinere a lumii ortodoxe a fost iniţiativa lui Brâncoveanu de a fi tipărite cărţi de slujbă şi de învăţătură a credinţei şi în limbile greacă, arabă şi georgiană. Pe lângă scrierile religioase, propovăduirea ortodoxiei în occidentul

catolic şi protestant s-a făcut şi prin relaţiile cu marile universităţi europene ale vremii, mai ales Oxford şi Cambridge, unde au fost trimişi teologi formaţi la Academia Domnească de la Sfântul Sava înfiinţată de Brâncoveanu în 1694.

Academia cu predare în limba greacă corespundea unei Facultăţi de filosofie şi litere şi forma tineri greci, bulgari, sârbi şi aromâni şi se bucură de un mare prestigiu în Europa. Constantin Brâncoveanu nu a fost doar un mare ctitor de mănăstiri şi biserici, ci şi un mare iubitor al ,,culturii româneşti prin scris şi tipar", contribuind în mod deosebit la dezvoltarea artei tipografice, la tipărirea de cărţi pentru propria ţară sau pentru alte teritorii locuite de români.

Bibliografie:

1. *Iubitor de cultură, protector al bisericii şi martir al credinţei ortodoxe: Sf. Martir Constantin Brâncoveanu (1688- 1714)*, Târgovişte, Editura Arhiepiscopiei Târgovişte, 2013.
2. Bianu, Ioan; Hodos, Nerva - *Bibliografia romaneasca veche*, tom I., Bucureşti, 1903.
3. Vârtosu, Emil; Vârtosu, Ion - *Aşezămintele brâncoveneşti. O sută de ani de la înfiinţare*, Bucureşti, 1938.

Constantin Brâncoveanu şi Cantacuzinii
Constantin Brâncoveanu and the Cantacuzinos

Prof. Mihaela Brăslaşu

Şcoala Gimnazială „Constantin Stere”
Bucov, Prahova, România

Abstract

Constantin Brancoveanu was the son of Papa Brancoveanu and Stanca Cantacuzino. He was left fatherless at one year. After that his uncle, Constantine, "the most cultivated of the Cantacuzinos", offered a good education, taught him about politics and what is more recommended him for nobles to reign. The Cantacuzinos considered the throne as their own and the Brâncoveanus were seen as a temporary solution to remove the followers of Serban Voda. Meanwhile, the ruler wished to bequeath the throne to his sons. That was the cause of the rift between the ruler and the Cantacuzinos. At last Brancoveanu's and his sons' death led to the enthronement of Stephen Cantacuzino.

Keywords: *Brancoveanu, Cantacuzino, uncle, dispute and throne*

În pronaosul bisericii domneşti din Târgovişte, domnitorul Constantin Brâncoveanu este reprezentat ca descendent al dinastiei medievale a Ţării Româneşti, de la Neagoe Basarab şi Mihai Viteazul la Radu Şerban, Matei Basarab şi Constantin Şerban. Născut în anul 1654, în localitatea Brâncoveni, din zona Olteniei, era fiul lui Matei „Papa” Brâncoveanu şi al Stancăi Cantacuzino, sora domnitorului Şerban Cantacuzino, ceea ce îi dădea dreptul de a purta în armele sale şi însemnele casei Cantacuzinilor, *vulturul bicefal*[1].

Rămas orfan de tată la vârsta de doar un an, Brâncoveanu a fost crescut de bunicul său Preda, din neamul craioveştilor care pretindeau că se trăgeau din Basarabi. Cu siguranţă Constantin Brâncoveanu cunoştea *„Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”*, dar, spre deosebire de Teodosie, el nu s-a putut bucura de sfaturile tatălui său, aşa cum se obişnuia în dinastia domnitoare a Ţării Româneşti. Dacă impresionanta averea a primit-o moştenire de la bunicul Preda, arta guvernării a învăţat-o de la unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino şi de la rudele soţiei sale Maria, fiica lui Neagoe, fiul lui Antonie Vodă din Popeşti[2]. În perioada aceea, partida boierească a Cantacuzinilor, cu care noul domnitor se înrudea prin mama sa, era cea mai importantă. În fruntea ei se afla stolnicul Constantin Cantacuzino, un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spaţiul românesc.

[1] Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu,* Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice, Institutul de Istorie „N. Iorga” , Bucureşti, 1989, p. 3

[2] Drăghiceanu, Virgiliu - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu 1714-1914, Administraţia Casei Bisericii,* Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, Bucureşti, 1914, p. 11.

Tipăriturile şi manuscrisele colecţionate de stolnic în biblioteca „muntenească umanistă", dezvăluie vastul său orizont cultural, de la antichitate la umanismul Renaşterii[3].

[3] Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern*, Editura Princeps, Iaşi, 2006, p. 324.

Educaţia aleasă, primită de Constantin Brâncoveanu din partea „celui mai cultivat dintre Cantacuzini" nu rămâne neobservată contemporanilor: era un tânăr plin de prestanţă, cu maniere alese, mândru, totdeauna plăcându-i a fi urmat de o escortă de 30-40 de nobili, dar având un caracter blând, natural, foarte plăcut tuturor"[1].

În perioada 1674-1687 a deţinut dregătoriile de mare postelnic, mare spătar până la aceea de mare logofăt şi ispravnic al scaunului ţării în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino.

Împrejurăriile în care Constantin Brâncoveanu a preluat conducerea Ţării Româneşti sunt contradictorii. Cronicarii contemporani susţin că fiind pe patul de moarte, Şerban Cantacuzino l-a recomandat pentru domnie, încredinţându-i sigiliul Ţării Româneşti. Alţii sunt de părere că stolnicul Constantin Cantacuzino şi Mihai Cantacuzino, mare spătar, fraţii răposatului domn, şi-au sprijinit nepotul pentru preluarea tronului, în anul 1688. Cei doi l-au recomandat şi au stăruit pe lângă boieri să fie ales.

Istoricii au păreri împărţite referitoare la motivaţia Cantacuzinilor. În lucrarea *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu*, Drăghiceanu Virgiliu afirmă că „...temându-se de a nu i se impune de la Poartă un domn stăin, stolnicul Cantacuzino alese pe Constantin Brâncoveanu"[2] în timp ce Paul Cernovodeanu justifică opţiunea dregătorilor Cantacuzini ca o modalitate de a influenţa nestingherinţi politica internă, în condiţiile în care urmaşul legitim al lui Şerban vodă, Gheorghe, a fost înlăturat, iar pe plan extern de a schimba orientarea prohabsburgică promovată de fostul domnitor.

Într-adevăr documentele arată rolul important pe care l-au avut Cantacuzinii în conducerea Ţării Româneşti în vremea lui Constantin Brâncoveanu. Adevăratul conducător al politicii externe era stolnicul Cantauzino căruia „îi lăsă toată grija", dar care, la rândul lui, avea o cancelarie proprie şi cifru. El purta o corespondenţă externă separată de aceea a lui Constantin Brâncoveanu şi avea emisari oficiali, trimişi în străinătate. Prevăzător, se pare că şi domnitorul folosea mesajul codat „când corespondenţa sa poseda un caracter strict secret şi cofidenţial"[3]. Sistemul folosit de Brâncoveanu, ca şi de stolnicul Constantin Cantacuzino, consta în înlocuirea textului clar prin cifre, litere greceşti sau latine şi semne convenţionale. Domnitorul a întrebuinţat cifru nu numai în corespondenţa externă, dar şi în însemnările sale de taină care cuprind şi informaţii de ordin politic.

[1] Drăghiceanu, Virgiliu - *op. cit*., p. 14.
[2] Cernovodeanu, Paul - *În vâltoarea primejdiilor*, Editura Silex, Bucureşti, 1997, p. 15.
[3] *Ibidem*, p. 17.

În Sfatul Domnesc majoritatea dregătoriilor erau deţinute de boierii din marea familie a Cantacuzinilor. Dregătoria de mare spătar a fost ocupată succesiv, pe întreaga perioadă a domniei, 1688-1714, de Iordache, Mihai, Toma şi Ştefan Cantacuzino, mare stolnic, Pârvu Cantacuzino, mare paharnic, Şerban Cantacuzino, pitar, clucer, vornic sau mare ban erau dregătorii ocupate de rudele Cantacuzinilor[4].

Primii ani ai domniei lui Brâncoveanu nu pot fi prezentaţi fără a interfera cu Cantacuzinii. Influenţa acestora o regăsim şi în creaţiile culturale ale domnitorului. Scriitorul Răzvan Theodorescu aprecia că „arta cantacuzinească a fost dusă de Constantin Brâncoveanu, într-un patronaj fără precedent, până la expansiunea cunoscută”[5].

Împreună cu Stolnicul Cantacuzino au făcut la mănăstirea Hurezu o impresionantă bibliotecă, latină, greacă, slavă, română. Lucrările pentru construirea mănăstirii au fost încredinţate ispravnicului Pârvu Cantacuzino. Împreună cu unchiul său Mihai Cantacuzino, spătarul, a ridicat mănăstirea Adormirii Maicii Domnuluii din Râmnicul Sărat, Sf. Gheorghe şi Sf. Sava din Bucureşti. Ctitoriile au fost pictate de Pârvu Mutu şi se caracterizează printr-un „mănunchi de detalii semnificative de ordin decorativ: elemente vegetale, socluri, console şi cornişe profilate”[6]. Atelierul de meşteri care lucrau pentru marele spătar Mihai Cantacuzino au fost folosiţi de Brâncoveanu pentru ridicarea palatului de la Mogoşoaia. Astfel se explică prezenţa unor elemente comune în arhitectura cantacuzină şi cea brâncovenească (împodobirea faţadelor şi a portalului din pridvor cu lampioane, chiparoşi, păuni şi fructe concepute în relief şi într-o cromatică vie). Răzvan Theodorescu numea această influenţă artistică cantacuzină „un moment cantacuzin-brâncovenesc”[7].

Colaborarea politică şi culturală dintre Cantacuzini şi Constantin Brâncoveanu s-a menţinut până în jurul anului 1700. Stolnicul i-a oferit o educaţie aleasă, l-a ajutat să promoveze în dregătoriile statului. Şerban Cantacuzino îl considera nepotul său favorit, dovadă că l-a însărcinat cu responsabilitatea încheierii tratatului cu Imperiul Habsburgic. Tratatul nu a fost definitivat, dar s-a acordat titlul de „*graf* pentru domnitor, fiii şi nepoţii săi”. Ca urmare, în momentul înscăunării, Constantin Brâncoveanu avea şi titlul de graf

[4] Giurescu C. Constantin; Dobrescu, N. - *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu,* Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, Bucureşti, 1907, p. 23.
[5] Theodorescu Răzvan, *op. cit.*, p. 339.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem*, p. 340.

imperial. Ca rudă a Cantacuzinilor în 1679 a dobândit cetăţenia transilvană, iar în 1688, titlul de Conte[8].

Înscăunarea a deschis capitolul uneltirile la adresa noului domn. Urmaşului legitim al lui Şerban vodă, Gheorghe, a fost propus de ginerele răposatului domnitor, Bălăceanu care mergea cu intrigi la Imperiali. Tentativa nu a reuşit, mai mult chiar, domnitorul a primit în anul 1695 diploma de Principe al Sacrului Imperiu Roman.

Surprinzător este faptul că tocmai rudele sale, Cantacuzinii, care l-au susţinut în luarea domniei au fost implicate în comploturi. În anul 1705: „… agentul, capuchehaia sa, Toma Cantacuzino, intrându-i în cap fumuri de domnie mina pe Brâncoveanu, care, însă făcându-se a nu şti nimic, îl înălţă în boierie, pentru a fi mai apoi trădat”[9]. Trecând peste acest episod, Brâncoveanu a întărit relaţiile cu familia Cantacuzinilor prin căsătoria fiului său Ştefan cu Bălaşa Cantacuzino din Moldova, prin intermediul aceluiaşi Toma Cantacuzino. Atitudinea tolerantă a domnitorului faţă de conspiratorii săi a dus la încurajarea trădării[10].

În momentul în care domnitorul şi-a sporit autoritate, iar tutela rudelor a fost înlăturată treptat, Cantacuzinii au trecut în tabăra adversarilor lui Constantin Brâncoveanu. Domnitorul dorea să lase moştenire tronul fiilor săi, în timp ce Cantacuzinii considerau domnia Ţării Româneşti ca aprţinându-le de drept, Brâncoveanu fiind o soluţie de moment pentru înlăturarea urmaşilor lui Şerban Vodă[11].

Ruptura dintre Constantin Brâncoveanu şi Cantacuzini. a fost marcată de înlăturarea lui Mihai Cantacuzino din dregătoria de mare spătar în anul 1706. Sfătuit de ţar să revină asupra deciziei, domnitorul îl acceptă în dregătoria amintită pe Toma Cantacuzino, nepotul celui înlocuit, iar pe Şerban Cantacuzino, mare vornic, şi Stefan Cantacuzino, mare postelnic[12].

Zarurile fusese însă aruncate. Stolnicul Constantin şi fratele său Mihai, unelteau pe ascuns, împotriva lui Brâncoveanu, apelând chiar şi la marile state vecine.

Datorită vârstei mai înaintate şi a vastei lor experienţe politice, fraţii Constantin şi Mihai Cantacuzino călăuziseră pe Brâncoveanu, nepotul lor de soră, timp de aproape două decenii. Ajuns la vârsta de 52 de ani, domnitorul dorea să se emancipeze de sub tutela lor.

---

[8] Cernovodeanu Paul - *op. cit*., p. 32.
[9] *Ibidem*, p. 21.
[10] Ungureanu Dragoş, *Culisele unui complot boieresc în surse istorice Hiclenia din vara lui 1700 contra lui Brâncoveanu,* Editura Istros–Editura Ordessos, Brăila–Piteşti, 2013, p. 5.
[11] Cernovodeanu Paul, *op. cit*., p. 34.
[12] Cernovodeanu Paul, Constantiniu Florin - *Constantin Brâncoveanu,* Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice , Bucureşti, 1989, p. 8.

Apăruseră generaţii noi, atât la Brâncoveni cât şi la Cantacuzini şi vodă dorea să-şi aibă asigurată succesiunea la tron în persoanele fiilor săi şi nu a verilor şi nepoţilor scoborâtori din ambiţioasele sale rude”[13]. Războiul ruso-turc din 1710-1711 i-a plasat din nou în tabere opuse pe Cantacuzini şi pe Brâncoveanu. Acesta din urmă, mult mai prudent, şi-ar fi dorit o alianţă cu ţarul Petru I împotriva turcilor, dar, ca un bun diplomat, a păstrat o oarecare rezervă şi de aceea iniţiativele lui antiotomane au fost limitate. În schimb partida Cantacuzinilor s-a declarat pentru o colaborare militară făţişă cu ruşii, iar marele spătar, Toma Cantacuzino a dezertat din tabăra domnului şi s-a alăturat ruşilor. Victoria turcilor de la Stănileşti a îngreunat şi mai mult situaţia domnitorului. După fuga spătarului Toma, poziţia de domn a lui Constantin Brâncoveanu era grav compromisă în faţa Porţii şi nu beneficia de niciun sprijin de nicăieri. A fost momentul rupturii definitive dintre domnitor şi Cantacuzini. Averile spătarului Toma şi ale însoţitorilor săi, fugiţi şi refugiaţi în Rusia, au fost confiscate pentru „hainire”, iar stolnicul, fraţii, fiii şi nepoţii săi ţinuţi de o parte şi priviţi cu toată neîncrederea de către domn[14]. Bătrînul stolnic Constantin, trăind mai mult retras la moşiile sale de la Afumaţi şi Filipeşti, scria chiar patriarhului Hrisant Notara al Ierusalimului la 10 noiembrie 1712 că a ajuns „ţăran curat şi mojic prost,” spre a putea dobîndi „ceva linişte” şi a fugi „de acelea despre care filozoful Solon spune că e mai bine ca omul să nu privească, nici să audă[15]”. De aceea, familia Cantacuzinilor a hotărît să înlăture cu orice preţ pe Brâncoveanu din scaunul ţării şi să revină la putere: „..îl puse rău cu toată familia Cantacuzino cari începură a intriga în contra lui Brâncoveanu”[16]. Ginerele lui Mihai Cantacuzino, Dumitraşco Racoviţă din Moldova, transmitea ştiri ţarului rus, venite din partea Cantacuzinilor. Când a fost descoperit, Brâncoveanu a poruncit să fie omorât, dar a reuşit să se salveze retrăgându-se în Braşov. De aici şi-a schimbat direcţia uneltirilor spre Constantinopol. Mijlocitor era fratele său, mazilitul domnitor al Moldovei, Mihai Racoviţă care comunica informaţiile vizirului: „la curtea lui Brâncoveanu nu se mai păstra niciun secret, totul fiind dezvelit de stolnicul Cantacuzino, cel dintâi sfetnic al său, cari nutriau planuri domneşti pentru fiii săi”[17]. În zadar a încercat Brâncoveanu să-i asigure pe turci de credinţa lui şi să le satisfacă toate cererile băneşti.

Informaţiile Cantacuzinilor şi-au atins scopul. Sultanul l-a acuzat pe Constantin Brâncoveanu de „hainie”. Au fost formulate mai multe capete de acuzare: diploma de

[13] Cernovodeanu Paul - *op. cit*., p. 41.
[14] Giurescu C. Constantin - *op. cit*., p. 31.
[15] Cernovodeanu Paul - *op. cit*., p. 40.
[16] Giurescu C. Constantin; Dobrescu. N - *op. cit*., p. 35.
[17] Cernovodeanu Paul, Constantiniu Florin - *op. cit*., p. 10.

principe imperial, faptul că locuia mai mult la Târgovişte pentru a putea fugi la Sâmbăta, unde începuse zidirea unui palat, că şi-a comandat la Viena instrumente muzicale de argint, că a bătut o monedă de aur cu efigia proprie, tot la Viena, monedă care era „în realitate o medalie pe care Brâncoveanu dorea să o ofere oaspeţilor săi cu prilejul împlinirii, la 15 August, a 60 de ani de viaţă şi 26 de ani de domnie. A fost de asemenea acuzat că l-ar fi îndemnat pe Toma Cantacuzino să fugă la ruşi”[18]. Istoricii susţin că adevăratul motiv care l-a determinat pe sultanul Ahmet să-l înlăture pe *Altin Bey, prinţul aurului* cum îi spuneau turcii, era averea lui Brâncoveanu, estimată la 10 000 000 de taleri. Printr-o scrisoare a doctorului grec, Corea, Brâncoveanu a fost avertizat de intenţiile sultanului. Sfătuit, însă de Stolnicul Cantacuzino „Brâncoveanu nu dete nicio crezare grecului ce avea aparenţa de a cerşi ceva ajutor de Paştele ce se apropia”[19]. Mazilirea domnitorului a avut loc la scurt timp. Prietenul său, aga Mustafa, venit la curtea domnitorului „a scos un petec negru, de mătase, i-l puse pe umăr declarându-l mazil...se citeşte boierilor firmanul prin care Brâncoveanul e declarat rebel şi hain, depus şi înlocuit cu Ştefan Cantacuzino”[20]. Astfel, percepţia Cantacuzinilor cu privire la tron, considerat că le aparţinea de drept a avut câştig de cauză.

Căderea lui Brâncoveanu s-a datorat nu atât tragicului conflict ce l-a opus Cantacuzinilor, la rândul lor sacrificaţi doi ani mai târziu de Înalta Poartă, cât mai ales dorinţelor de revanşare ale otomanilor în contextul în care ruşii şi austriecii se afirmau în sud-estul Europei.

Bibliografie:

1. Cernovodeanu, Paul - *În vâltoarea primejdiilor,* Editura Silex, Bucureşti 1997.
2. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu Florin - *Constantin Brâncoveanu,* Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice, Institutul de Istorie „N. Iorga”, Bucureşti, 1989.
3. Drăghiceanu, Virgiliu - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu 1714-1914, Administraţia Casei Bisericii,* Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, Bucureşti, 1914.
4. Giurescu C., Constantin; Dobrescu, N. - *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu,* Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, Bucureşti, 1907.
5. Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern,* Editura Princeps, Iaşi, 2006.
6. Ungureanu Dragoş - *Culisele unui complot boieresc în surse istorice Hiclenia din vara lui 1700 contra lui Brâncoveanu,* Editura Istros–Editura Ordessos, Brăila–Piteşti, 2013.

[18] Drăghiceanu Virgiliu - *op. cit*., p. 23.
[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem,* p. 24.

Imaginea şi domnia lui Constantin Brâncoveanu reflectate în ortodoxia română

The Image and Reign of Constantin Brancoveanu Reflected in the Romanian Orthodoxy

Educatoare Maria-Viorica Călugăroiu,
GPN Stănuleasa-Sîmbureşti, Olt

Inst. Maria-Cornelia Călugăroiu,
Liceul Tehnologic Vedea, Jud. Argeş

Abstract

Chroniclers as well as foreigners who travelled to our country in that time have counted the twenty-six-year rule of Constantine Brancovan the years of "abundance in all things." And that was a well-deserved name by our Romanian country since all sectors of life were thriving: human life, education, crafts and arts, religious foundations. The reign of Constantine Brancovan left as a legacy brilliant palaces and churches built in a new original style called the "Brancovan style (one of the finest in Christian art after the fall of the Byzantine emperors), artwork, beautiful books, wise manuscripts appreciated not only by the Romanian, but also by important personalities of other countries. All these accomplishments made the reign of Constantine Brancovan one of the Romanian most prosperous cultural ages, Brancovan himself being called "the Prince of our culture", "a perfect man in all things".

Key words: *prosperous, churches, palaces, books, manuscripts*.

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654 din vechiul neam al Brâncovenilor din Olteniţa. Bunicul său, marele vornic Preda Brâncoveanu era un om foarte bogat, nu mai era altul ca el în această ţară, după cu mărturisea un vechi cărturar străin. Bunicul Sfântului Constantin Brâncoveanu a ctitorit şi el vestite aşezăminte monahale, dar a şi zugrăvit o serie de lăcaşuti sfinte. Tatăl Sfântului Constantin Brâncoveanu, Papa Brâncoveanu, a fost ostaş şi dregător de seamă, bun creştin şi sprijinitor al bisericii. În anul 1655 a fost ucis de ostaşii cu leafă răsculaţi împotriva domnitorului de pe atunci, Constantin Şerban Basarab. Rămas orfan la vârsta de un an, copilul Constantin Brâncoveanu a fost crescut de tânăra sa mamă văduvă, care i-a insuflat morala creştinească, alături de dascălii şi clericii care dădeau tânărului vlăstar boieresc învăţătură de carte în limba românească şi mai ales, învăţătură creştină din Sfintele Evanghelii şi din scrierile Sfinţilor Părinţi. Chiar bunicul său avea o vastă bibliotecă pe care i-a pus-o la dispoziţie nepotului său, iar Stolnicul Constantin Cantacuzino - unchiul său, l-a învăţat cunoştinţe rare, cum nu se mai afla alt învăţat în Europa Răsăriteană până atunci. Din biblioteca bunicului, şi-a însuşit scrierile lui Platon şi Aristotel, ale lui Homer şi ale lui Esop, Vergiliu, Ovidiu, dar şi lucrări istorice precum cele ale lui Miron Costin, Constantin Cantacuzino sau Dimitrie Cantemir. Biblioteca Cantacuzinilor cuprindea şi scrierile Sfinţilor Părinţi, Ioan Gură de Aur, Vasilie cel Mare, fericitul Augustin, „*Învăţăturile lui*

Neagoe Basarab către fiul său Teodosie" ale lui Neagoe Basarab, precum şi Sfintele Scripturi. Aceste scrieri duhovniceşti au constituit baza personalităţii lui Constantin Brâncoveanu şi modele de comportament, pe care nu a vrut numai să le citească, să le înveţe şi să-şi rânduiască viaţa după înţelepciunea şi sfinţenia lor, dar a dorit să le retipărească şi să le dăruiască poporului pentru zidirea şi folosul ortodox. A tipărit şi cărţi în greacă, slavonă, pe care le-a împărţit grecilor, bulgarilor, sârbilor, care fiind atunci robiţi de turci, nu puteau tipări cărţi creştine.

În vremea posturilor, mergea la sfintele slujbe de la mânăstiri, astfel, cunoscând oamenii din diferite locuri din ţară, cu grijile, necazurile, dar şi cu obiceiurile lor. În pelerinajele sale, a vizitat o serie de lăcaşuri creştine care se aflau acum sub jugul turcesc, fiind în mare suferinţă dându-şi seama că este nevoie de ajutorul şi de mila domnitorilor creştini şi iubitori de Dumnezeu, de a face bine semenilor lor. Pelerinajele i-au trezit dorinţa de a construi lăcaşuri sfinte şi de a face danii peste tot unde este nevoie.

Constantin Brâncoveanu a fost înzestrat de tânăr cu calităţi morale deosebite: obârşie nobilă, învăţătură aleasă şi cu fapte bune de adevărat creştin. Milostiv, şi iubitor de sfintele biserici, credincios desăvârşit, a fost unul dintre marii ctitori de biserici, dar şi renumit pentru frumuseţea picturii, icoanelor, vaselor, liturgice dăruite. În vremea lui s-a dezvoltat arta brâncovenească numită şi „stilul brâncovenesc".

Constantin Brâncoveanu încă de tânăr râvnea să ctitorească biserici, încă înainte de a fi domn. A reparat Mânăstirea Bistriţa şi Mânăstirea Arnota, a zugrăvit Biserica mânăstirii Sfinţii Arhangheli din Târgşor, a reînnoit Biserica Snagovdar şi Mânăstirea Dealu. În scrierile cronicarilor curţii, ctitoriile Sfântului Constantin Brâncoveanu, au un loc deosebit. Este pomenită mai întâi Mânăstirea Hurezi, în care ctitorul dorea să-şi afle locul de veci. Cronicarul Radu Greceanu, într-un fel cu totul aparte a descris cu lux de amănunte construirea Mânăstirii Hurezi, încă de la alegerea locului pentru mânăstire, începerea lucrărilor „cu mare osârdie şi cheltuială". Zidirea Hurezilor a durat patru ani, după care a fost sfinţită, „făcându-se toate după obiceiu, orânduite cu mare cinste". Dar cronicarul trecea între faptele creştineşti ale Sfântului Constantin Brâncoveanu şi ctitoriile lui din ţară prin care ajuta patriarhiile ortodoxe din răsărit, de pildă mânăstirea Sfântul Gheorghe din Bucureşti, închinată Ierusalimului. Pentru sfinţirea unor lăcaşuri sfinte, ctitorul lor rânduia slujbe împărăteşti, chemând înalţi ierarhi şi arătând astfel cinstirea deosebită dată Sfinţilor de hram. Cu toate grijle domniei, Constantin Brâncoveanu nu-şi uita niciodată ctitoriile, el fiind printre cei mai stăruitori închinători ai lor. Cronicarul scrie că, „la capătul unei călătorii istovitoare, Măriea Sa Vodă, cunoscând că este vremea preumblării", „pentru prea

multă evlavie ce avea pentru maica sa", „n-a lăsat numai milele şi pomenile, atâta pre la biserici cu sărindarurile, cât altele prin taină la cei săraci şi rămaşi câte au făcut, ci încă aceasta a mai început a face". Cinstirea lui Dumnezeu cu lăcaşuri sfinte a unit-o cu cinstirea credincioşilor lui înaintaşi. A zugrăvit, reparat, înnoit o serie de catapetezme, a înzestrat bisericile făurite de strămoşii lui. Dându-le viaţă şi frumuseţe nouă, domnitorul împlinea şi voinţa părinţilor ctitori şi porunca lăsată de ei urmaşilor de a nu lăsa în paragină lăcaşurile ridicate de ei.

Ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu nu erau numai zidiri înălţate întru slava lui Dumnezeu, ci, dimpotrivă, ctitorii ziditoare de suflet, în care duhovnicii iscusiţi, harnicii preoţi se îngrijeau de creşterea creştinească a tinerilor şi de vieţuirea cuviincioasă a credincioşilor fie ei preoţi sau închinători. Se ştie că, Mânăstirea Hurezi era înzestrată cu o frumoasă bibliotecă de cărţi duhovniceşti, de istorie şi alte ştiinţe ale vremii, astăzi risipită.

La mânăstirea Sfântul Sava din Bucureşti se afla una dintre cele mai vestite şcoli ale Europei de Răsărit, Academia Domnească. Constantin Brâncoveanu se îngrijea nu numai de trăinicia şi de podoaba ctitoriilor sale, ci şi de rosturile lor duhovniceşti, culturale, educative. El urma pilda înaintaşilor săi dar a lăsat şi modele de comportare urmaşilor săi. Mitropolitul Ţării Româneşti, Antim Ivireanul, arăta în scrierile sale, marea dragoste pe care a avut-o Constantin Brâncoveanu pentru tipărirea şi răspândirea Scripturilor însuflate de Sfântul Duh. Alcătuirea şi tipărirea de cărţi sfinte, cuprinzând învăţătura bisericii, sfătuiri creştine pentru buna purtare a credincioşilor de orice vârstă, mai ales tineri, dar şi cărţi de istorie, geografie, şi alte ştiinţe, ajunsese după născocirea tiparului, o îndeletnicire foarte folositoare, care ajuta îndrumarea poporului pe căi drepte, la luminarea celor neînvăţaţi, şi propăşirea de obşte a ţării.

Tiparul era o născocire a creştinilor din Europa, aşadar el era cu străşnicie oprit de legile Imperiului otoman unde nu era îngăduită pătrunderea cărţilor tipărite în lumea creştină. În Ţările Române, care se bucurau de o mare libertate tiparul era folosit încă din 1508. Tiparniţe domneşti ale mitropoliilor, episcopiilor şi mânăstirilor mari fuseseră de mult înfiinţate atât în Ţara Românească şi Moldova, cât şi în Ardeal şi ele scoteau cărţi folositoare de suflet în româneşte, dar şi în alte limbi ale creştinilor supuşi de tirania turcească, în slavonă, arabă sau greacă. Sfântul Constantin, om luminat şi cu învăţătură înaltă, a înţeles marele folos al tipăriturilor şi răspândirea cărţilor creştine, faptă care se adăuga celorlalte binefaceri către biserică şi credincioşii ei. În timpul cârmuirii lui Constantin Brâncoveanu au lucrat în Ţara Românească nouă tipografii, la Bucureşti, la

Buzău, la Mânăstirea Snagov, la Episcopia Râmnicului, şi la Târgovişte, care au scos 84 de cărţi în română, greacă, slavonă şi arabă.

Aceste cărţi erau tălmăciri din Sfânta Scriptură, cărţi liturgice, scrieri ale Sfinţilor Părinţi, cărţi de învăţături morale. Cărţile erau tipărite într-un număr potrivit cu acela al cititorilor cărora urmau să le fie donate, cărţile de cult erau foarte solicitate, ele erau dăruite de domnitor care nu făcea negoţ de cărţi sfinte ci le socoteau o faptă bună pentru zidirea sufletească a credincioşilor. În istoria scrisului românesc, rămâne „Biblia de la Bucureşti"din 1688, rămasă în Istoria scrisului românesc sub numele de „*Biblia lui Şerban*", dar la care Constantin Brâncoveanu a avut un rost de seamă ca „ispravnic al cărţii". Tipărirea unei cărţi însemna pentru ctitorii de altădată o faptă bună, la fel de însemnată precum zidirea unei biserici. Era vorba în ambele cazuri de două lucrări închinate lui Dumnezeu, care trebuiau duse la bun sfârşit cu grijă mare şi cu rugăciune, folosind cei mai buni meşteri şi cele mai scumpe materiale, fără precupeţire, fără lenevire, sau fără grabă. Aşadar, ctitorirea unei biserici nu era întreagă numai prin zidirea ei, ci abia după înzestrarea ei cu Evangheliarul, fie scris anume pentru acea biserică, pe vremea când tiparul nu fusese născocit, fie după aceea prin dania unei Evanghelii frumos tipărite şi împodobite, ferecată în argint, bătută cu pietre preţioase, suflată în aur. În biserică urma să se audă cuvântul Domnului, rostit de preoţi după Sfânta Evanghelie,la fel, era înzestrată biserica şi cu vasele liturgice şi cu toate cele trebuincioase pentru săvârşirea dumnezeieştilor slujbe. Biblia rămâne cea mai importantă scriere bisericească, de o mie de pagini, fusese răstălmăcită din limba greacă, la care au lucrat nu numai traducătorii ci şi gravorii, jătarii, diortositorii, drugarii şi abia după aceea legătorii de cărţi. Ajutat de Sfântul Antim Ivireanul, de Teodosie, de Mitrofan, de Mihail Macri şi de numeroşi patriarhi din străinătate, Constantin Brâncoveanu, prin numărul mare de cărţi, a făcut din anii de domnie una dintre cele mai înfloritoare epoci ale culturii româneşti, nu numai religioase, dar şi laice. Constantin Brâncoveanu a fost pe drept numit un Principe al culturii noastre, adeverind faptul că cel ce dobândeşte prin credinţa sa, virtuţile creştine şi atinge treapta sfinţeniei, se arată strălucit şi destoinic nu numai întru cele duhovniceşti, ci şi în politică, în cârmuirea ţării, în litere, în ştiinţe şi în arte, adică ajunge om desăvârşit întru toate.

Bibliografie:

1. Giurescu, C.C - *Istoria românilor*", ediţia a I-a, vol III, Partea I, Bucureşti, 1944.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în secolul al XVIII lea*, vol I, Bucureşti, 1901.
3. Lupaş, Ioan - *Mucenicia Brâncovenilor*, în *„Studii şi conferinţe şi comunicări istorice"*, vol III, Sibiu, 1941.

Epoca Brâncoveanu - viaţa socială, economică şi politică
The Epoch of Brancoveanu – Social, Economic and Political Life

Prof. Mihail Dinu-Pătraşcu

Liceu Tehnologic „C-tin Cantacuzino"
Băicoi, Prahova, România

Abstract

C. Brancoveanu (born 1654 – died 15th August 1714) was a great nobleman from Muntenia, gentleman of Tara Romaneasca between 1688 and 1714, nephew of the ruler Serban Cantacuzino. During the time of his reign, Tara Romaneasca has gone through a period of cultural boom and development of the spiritual life. As an orphan, without a father from the age of 1, he was raised by his uncle, steward Constantin Cantacuzino, who offered him a valuable education, learning, among others Greek, Latin and Slavonic. During his reign a large number of political and diplomatic actions have taken place in order to stop Czar's and Turkish expansion in south-eastern Europe. The main directions followed by the Romanian ruler: strengthening the reign's role; reorganizing of the fiscal system; promoting close relationship with Moldova and Transilvania. Until 1709 Constantin Brancoveanu has succeeded in maintaining a balanced political strategy between the Ottoman Empire and the Roman Empire. On 15th August 1714 Brancoveanu was martyred together with his entire family.

Key words: *prosperous, churches, palaces, books, manuscripts*

În anul 1688 a fost ales domn al Ţării Româneşti marele boier Constantin Brâncoveanu, fiul lui „Papa" Brâncoveanu şi al Stancăi Cantacuzino. El a avut una dintre cele mai lungi domnii din istoria Ţării Româneşti.

Strălucit politician, diplomat şi om de cultură, Brâncoveanu a desfăşurat, după expresia lui Nicolae Iorga „***o politică de cumpătare, dar practică; puţin strălucitoare, dar foarte folositoare"***. El a desfăşurat o politică internă, cu dimensiuni naţionale care a cuprins întreg spaţiul românesc. S-a preocupat de întărirea rolului Domniei şi a încercat o reorganizare a sistemului fiscal[1].

Relaţiile sale cu Moldova, amestecul în politica Curţii de la Iaşi au fost determinante, în primul rând, de necesitatea concentrării politicii externe a Ţărilor Române, în vederea organizării eficiente a luptei pentru afirmarea intereselor naţionale. Pentru aceasta a intervenit în vederea numirii lui Constantin Duca în scaunul Moldovei şi pentru încheierea unor alianţe matrimoniale, cu evident scop politic[2]. În ceea ce priveşte Transilvania, a menţinut strânse legături în special cu oraşul Braşov contribuind la dezvoltarea comerţului de tranzit dintre centrul şi sud-estul Europei, prin Ţările Române şi pasurile carpatine. În faţa tendinţei Habsburgilor de catolicizare a românilor din

[1] Drăghiceanu, Virgiliu - *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din Bucureşti, în Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 193, p. 138-142.
[2] Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821),* Editura Bic All, Bucureşti, 2007, p. 676.

Transilvania, după unirea religioasă, Brâncoveanu a continuat politica tradiţională a voievozilor români susţinând, material şi moral, Biserica Ortodoxă prin construirea de lăcaşuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărţilor de învăţătură creştină în tipografiile de la Râmnic şi Târgovişte[3]. Desfăşurarea războiului curuţilor i-a impus domnului muntean o politică abilă, ajutând pe românii din Transilvania, dar şi menţinând echilibrul dintre Imperiul Habsburgic şi Poartă.

Datorită *„politicii pungilor cu aur”*, care erau mereu trimise otomanilor, Brâncoveanu a fost mereu întărit în scaun, succesiv în anii 1696, 1698, 1700 şi 1704 de către Imperiul Otoman.

În politica externă a acţionat cu prudenţă, deoarece Imperiul Otoman era puternic, iar Imperiul Habsburgic încerca să se extindă spre sud-estul Europei. A dorit să acţioneze împotriva otomanilor, dar a căutat să nu-i provoace şi le-a dat, periodic, importante sume de bani. Astfel sultanul l-a reconfirmat de mai multe ori pe tron. În secret însă a stabilit relaţii cu alte puteri creştine (Imperiul Habsburgic, Rusia, Polonia, etc)[4].

Luptele dintre cele două mari familii boiereşti boiereşti din Ţara Românească – Bălenii şi Cantacuzinii - generatoare de tensiuni politice şi forţa ofensivă a Poloniei au determinat Poarta să încheie ceea ce s-a dovedit un experiment, numind în Ţara Românească un membru al familiei Cantacuzino, Şerban, iar în Moldova, un soldat pe cât de experimentat, pe atât de fidel Porţii, Constantin Cantemir. Moartea neaşteptată a lui Şerban Cantacuzino a adus la domnie pe nepotul său, Constantin Brâncoveanu, aflat la început sub tutela unchiului său, stolnicul Constantin Cantacuzino, un boier de mare cultură şi, în acelaşi timp, un abil om politic.

Constantin Brâncoveanu a continuat politica de reconciliere a celor două grupări boiereşti aflate până atunci în conflict şi a izbutit să-şi asigure o lungă şi stabilă domnie, care va aduce Ţării Româneşti o perioadă de bunăstare şi progres, perioadă care a coincis cu deschiderea Problemei orientale sau a luptei pentru succesiunea Imperiului otoman în Europa[5].

Anii domniei lui Constantin Brâncoveanu au fost marcaţi de un progres economic şi cultural-artistic, de iniţiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea întreţinerii raporturilor cu puterile străine,

---

[3] Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Şerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României,* Editura Enciclopedia, Bucureşti, 1998, p. 272.
[4] Stan, Magda; Vornicu, Cristian - *101 Personalităţi şi Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2007, pp. 36-37.
[5] Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului roman*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999, pp. 152-153.

constatându-se prezenţa unui aparat specializat. Epoca brâncovenească s-a deschis influenţelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală naţională, prin aportul tradiţiei răsăritene şi a celei orientale[6].

Politica externă, desfăşurată cu multă pricepere de Constantin Brâncoveanu, a transformat Ţara Românească într-un factor activ pe plan european, ale cărui servicii diplomatice erau căutate în epocă. El a manevrat cu abilitate între puterile europene, mai ales o dată cu apariţia unor concurenţi noi - Habsburgii şi Rusia, în cursa pentru controlul politic al sud-estului Europei. Axul principal al politicii sale a fost menţinerea, în permanent a unor raporturi bune cu Poarta garantate prin pungile cu bani, pentru păstrarea statutului politico-juridic deosebit al Ţărilor Române, într-o epocă de permanente frământări şi rapturi teritoriale. Deşi, la începutul domniei relaţiile cu Habsburgii au fost încordate, Constantin Brâncoveanu retrăgând delegaţia trimisă la Viena de predecesorul său, pentru a semna tratatul de alianţă, mai apoi ele s-au îmbunătăţit. Voievodul a fost confirmat, în 1695, prinţ al Sfântului Imperiu Romano-German. Constantin Brâncoveanu a încercat să evite cu orice preţ transformarea ţării în teatru de război sau anexarea ei la Imperiul Habsburgic[7]. Imperialii însă voiau să-l forţeze pe Constantin Brâncoveanu să li se închine, între altele şi fiindcă aveau nevoie neapărată de provizii, în lungul lor război cu turcii, provizii pe care Muntenia putea să le furnizeze. De aceea, la începutul lui noiembrie 1689, trupele lor intră în ţară, pe la Cerneţi; în decembrie, un alt detaşament, condus de generalul Heissler, coboară din munţi, pe la Bran. Se cerea domnului întreţinerea, pe şapte luni, a 15 000 de soldaţi şi o contribuţie de 800 000 de florini. Constantin Brâncoveanu a fost silit să admită o mare parte a acestor cereri şi a început să le satisfacă şi a chemat în acelaşi timp în ajutor pe tătari. Când aceştia sosiră, în ianuarie 1690, Heissler a trebuit să treacă munţii înapoi, la Braşov. Turcii, împreună cu oastea munteană comandată de domn şi ajutat de un corp de *„curuţi”*, ostaşi unguri, conduşi de pretendentul Emric Tokoly, au dat peste Heissler, între Zărneşti şi Tohani; Heissler a căzut prizonier la 11 august 1690[8].

După anul 1690, Constantin Brâncoveanu nu a mai avut nici o luptă cu nimeni. Relaţiile lui cu imperialii se îmbunătăţesc deoarece le-a furnizat informaţii asupra situaţiei de la turci şi provizii. La rândul lor imperialii recunoscând aceste servicii, îi dau la 30 ianuarie 1695 titlul de **principe al imperiului.** Aşa se explică şi moşiile pe care domnul

[6] Djuvara,Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 150.
[7] Drăghiceanu, Virgiliu N. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcaşurile voievodului,* Bucureşti, 1914, p. 112.
[8] Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Şerban; Teodor, Pompiliu – *op. cit.*, p. 272.

muntean şi le cumpără peste munţi, precum şi depozitele de bani pe care şi le face la Veneţia.

Faţă de turci, Brâncoveanu şi-a împlinit obligaţiile care îi erau impuse. A furnizat „zahereaua" sau proviziile de tot felul care i se cereau, a dat nenumărate care cu boi pentru transportul lor, a ajutat la repararea sau ridicarea cetăţilor - a Cladovei, a Benderului, a Giurgiului. Bineînţeles, haraciul a fost plătit regulat. Se poate spune că nici un alt domn nu a dat turcilor sume atât de mari precum Constantin Brâncoveanu. Graţie banilor - dar nu mai puţin şi serviciilor aduse, izbuteşte să-şi reînoiască mereu domnia; în anul 1699 o capătă chiar pe viaţă. În acest an se încheie şi îndelungatul război dintre turci şi imperiali, început prin asediul Vienei de către vizirul Kara Mustafa, în 1683. După pacea de la Karlowitz (1699), Ungaria şi Ardealul revin imperialilor, turcii rămânând la nord de Dunăre, numai cu Banatul Timişoarei. Brâncoveanu calculase bine păstrând raporturi bune cu cei dintâi: armatele lor sunt acum din nou la hotarele ţării[9].

Situaţia Transilvaniei aflată sub dominaţia austriacă (1699) nu a fost indiferentă Curţii domneşti de la Bucureşti. Unirea unei părţi a românilor cu Biserica Romei (1701) a determinat un efort constant din partea domnitorului pentru sprijinirea românilor transilvăneni ameninţaţi cu expansiunea acerbă a catolicismului prin scrisori şi memorii adresate împăratului de la Viena, fără a periclita relaţiile cu guvernul austriac şi, totodată, încercarea de a obţine garanţii ca populaţia ortodoxă să nu fie obligată să accepte ritul numit greco-catolic. Experienţa acumulată în raporturile politice cu Austria la îndemnat pe domnitor să dovedească fermitate în tratativele cu Polonia. Regele August al II lea era adeptul unui plan pe cât de ambiţios, pe atât de fantezist, de extindere a graniţelor polone „până la Dunăre" şi pentru a elibera de sub stăpânirea otomană Moldova şi Ţara Românească. Strategia Poloniei asemănătoare celei austriece la îndemnat pe Constantin Brâncoveanu să tergiverseze negocierile pentru semnarea unui tratat de alianţă antiotoman din cauza politicii muabile a polonezilor[10].

Cu domnul Moldovei, Constantin Cantemir (1685-1693), şi cu sfătuitorii acestuia, Cupăreştii sau Ruseteştii, Constantin Brâncoveanu a avut relaţii încordate. Rezultatul este acela că fiecare caută să sape la Înalta Poartă pe celălalt. Ostilitatea faţă de Constantin Cantemir se răsfrânge şi asupra urmaşilor acestuia, asupra lui Dimitrie a cărui primă domnie nu este recunoscută de către sultan tocmai în urma intervenţilor lui Brâncoveanu,

[9] Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821)",* Editura Bic All, Bucureşti, 2007, pp. 128-129.
[10] Lixandru, Niculae - *Constantin Brâncoveanu este dus la pierzanie de diplomaţia sa duplicitară,* „Historia", Anul II, nr. 44, august 2005, pp. 31-32.

dar şi asupra lui Antioh. Constantin Brâncoveanu a căutat după moartea lui Constantin Cantemir să aibă în Moldova un domn al său, care să-i împărtăşească gândurile şi să-i urmeze indicaţiile. De aceea el îl sprijină pe Constantin Duca, pe care şi-l face şi ginere. Urmează o epocă liniştită, de belşug, cea mai frumoasă epocă din domnia lui Brâncoveanu. Voievodul înconjurat de o familie numeroasă, clădeşte palate, biserici şi mânăstiri, încurajează arta, sprijinită de cărturari, duce o viaţă plăcută, în strălucire şi lux. Epoca aceasta fericită ţine până în anul 1711, când izbucneşte războiul ruso-turc. Armata rusă condusă de ţarul Petru cel Mare trece în Moldova, unde Dimitrie Cantemir devine filorus. După o luptă de câteva zile, la Stănileşti, Petru cel Mare a rebuit să ceară pace. Este momentul în care turcii au început să-l bănuiască pe Constantin Brâncoveanu de trădare, după ce omul său de încredere, spătarul Toma Cantacuzino, fără ştirea domnului muntean a plecat alături de turci. Neîncrederea turcilor a fost sporită şi de intrigile duşmanilor domnitorului, printre aceştia numărându-se boieri din apropierea tronului, mai mult chiar din nefericire - rude de-ale sale, ca stolnicul Constantin Contacuzino[11].

Misiunile lui Gheorghe Castriotul (1698) şi ale lui David Corbea (1702) la Moscova au fost expresia încercării lui Constantin Brâncoveanu în calitate de reprezentant al populaţiilor balcanice supuse otomanilor, de a atrage atenţia Rusiei, asupra situaţiei din Balcani şi a o cointeresa, pentru a opri astfel, indirect, tendinţele de expansiune ale Habsburgilor. În războiul ruso-turc din 1710-1711, Constantin Brâncoveanu a adoptat o politică de expectativă, concentrându-şi forţele în tabăra de la Urlaţi, lângă Ploieşti, pentru a vedea în ce parte se îndreaptă victoria[12].

După 25 de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu este îndepărtat de pe tron şi dus la Istanbul. Închis şi torturat i se cere averea şi convertirea la mahomedanism. Nici o ameninţare nu-l face pe Constantin Brâncoveanu să renunţe la credinţă. Învinuit, după cum spunea în 1716, cronicarul otoman Mehmed Rashid, că „***adunase multe bogăţii şi arme pentru a se opune şi pregăti o răscoală aşteptând ca să-şi arate dorinţa de a domni în chip absolut independent”***[13]. Se imputa domnului că întreţinea relaţii secrete cu puterile creştine comunicându-le acestora ştiri care dăunează Porţii, că stă mai mult la Târgovişte, spre a putea fugi la nevoie peste munţi unde şi-a cumpărat moşii, că a depus, tot în vederea unei asemenea fugi, bani la Viena şi la Veneţia, ţara fiind strivită de dări, în sfârşit că a

[11] Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821),* Editura Bic All, Bucureşti, 2007, p. 131.
[12] Georgescu, Vlad - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 82.
[13] Bulei, Ion - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, Bucureşti, 2006, p. 67.

bătut în Ardeal medalii de aur cu chipul său, ceea ce dădea un semn de independenţă (de fapt le bătuse spre a sărbători împlinirea a 60 de ani, care se apropia, căzând la 15/26 august 1714). Turcii erau bucuroşi să pună mâna pe marile averi ale lui Constantin Brâncoveanu; se folosiră de gestul necugetat al lui Toma Cantacuzino, reţinură şi o parte din pârile trimise de duşmani şi hotărâră să-l mazilească[14]. Constantin Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714 în apropierea Paştilor. Împreună cu întreaga familie a fost închis la Constantinopole şi toate bunurile şi averile i-au fost confiscate. La 15/26 august 1714, exact când împlinea 60 de ani, a fost executat la Poartă împreună cu fiii săi, Constantin, Ştefan, Radu şi Matei şi boierul Ianache Văcărescu.

Mezinul, Matei, de 12 ani cere îndurare, spunând că se va face sultan. Legenda spune că tatăl său l-a mustrat: „***Mai bine să mori de 100 de ori decât să te lepezi de credinţă!"***. Şi copilul renunţă, capul lui tânăr rostogolindu-se în ţărână alături de celelalte, unde va cădea şi capul lui Constantin Brâncoveanu **– boier vechi şi domn creştin**. Moartea principelui şi a familiei sale impresionează puternic pe contemporani şi va dăinui peste timp ca o imagine făuritoare de conştiinţă istorică[15].

Acuzele aduse domnitorului nu au umbrit realizările politice şi culturale ale acestuia. Nicolae Iorga sublinia importanţa celor 25 de ani de domnie pentru Ţara Românească: „***Legăturile politice sunt astăzi, şi se pot sfărâma mâine, pe când succesele dobândite printr-o hotărâre a întâmplării se pierd, lucrurile agonisite prin cultură adânc coborâte în suflete fac parte din moştenirea unui popor".***

În concluzie, perioada prezentată din istoria românilor a demonstrat ipocrizia marilor interese, iar politica înţeleaptă a domnitorului a menţinut autonomia ţării, dar fără a găsi răspuns la problema eliminării dominaţiei otomane[16].

Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul lui Constantin Brâncoveanu a fost adus în ţară şi îngropat la ctitoria sa din Bucureşti, Biserica Sfântul Gheorghe Nou, sub o candelă pusă de soţia sa, Marica, cu următoarea inscripţie: „***Această candelă ce s-au dat sfetii Gheorghe cel Nou luminează unde odihnesc oasele fericitului domn, Io Constandin Brâncoveanu Basarab voievod şi iaste făcută de doamna Măriei Sale, carea***

[14] Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821),* Editura Bic All, Bucureşti, 2007, p. 132.
[15] Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol. II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2001, pp. 198-199.
[16] Lixandru, Niculae - *Constantin Brâncoveanu este dus la pierzanie de diplomaţia sa duplicitară,* „Historia", Anul II, nr. 44, august 2005, p. 34.

şi Măria Sa nădăjduieşte în Domnul iarăşi aicea să i se odihnească oasele: iulie în 12 zile, leat 7228”[17].

Prin domniile lor, Constantin Brâncoveanu şi Dimitrie Cantemir au realizat o operă politică şi artistică unitară şi au contribuit la organizarea modernă a instituţiilor autorităţii centrale. În acelaşi timp ei au acţionat pentru respectarea drepturilor suverane ale Ţărilor Române profitând de declinul puterii Imperiului Otoman. În noile condiţii, de la începutul sec. al XVIII lea, otomanii neavând încredere în domnii români s-au străduit să afle o altă cale de a controla mai bine Ţările Române. Noua formula politică a fost **instaurarea domniilor fanariote**, care au înlocuit, pentru un secol, domniile pământene.

Bibliografie:

1. Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol.II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2001
2. Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Şerban; Teodor, Pompiliu, - *Istoria României,* Editura Enciclopedia, Bucureşti, 1998.
3. Bulei, Ioan - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, Bucureşti, 2006.
4. Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului roman*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999.
5. Djuvara, Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.
6. Drăghiceanu, Virgilie - *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din Bucureşti, în Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930.
7. Drăghiceanu, Virgiliu N. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcaşurile voievodului*, Bucureşti, 1914.
8. Georgescu, Vlad - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992.
9. Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821),* Editura Bic All, Bucureşti, 2007.
10. Lixandru, Niculae - *Constantin Brâncoveanu este dus la pierzanie de diplomaţia sa duplicitară,* „Historia”, Anul II, nr.44, august 2005, pp.31-32.
11. Stan, Magda; Vornicu, Cristian - *101 Personalităţi şi Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2007.

[17] Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol. II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2001, pp. 198-199

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura română
Brancoveanu's Role in Romanian Culture

Prof. Mădălina Dinu-Pătraşcu

Liceu Tehnologic „C-tin Cantacuzino", structură Şcoala Gimnazială „D.Ghenoiu", Băicoi Judeţul Prahova, România

Abstract

In Tara Romaneasca, the long reign of Brancoveanu (1688-1714) has concurred with the affirmation of a specific style, named as 'brancovenesc', a synthesis of renaissance and baroque elements blended on the basis of old local traditions. The most important monuments of this style are the Princely Palace in Mogosoaia and the Hurezi Monastery. The cultural and political elite of the Romanian society has tried to compensate reality by creating historical literature – with the purpose to unveil the noble origin of Romanian.

The Brancoveanu epoch has opened up to western influences which have started to prevail upon the oriental ones. Artistic life and culture from the time of Brancoveanu's reign expressed, in an age of transformation in the eastern political geography the country's own identity. Constantin Brancoveanu has undertaken a vast work of cultural patronage. During his time the unification of a part of the Romanian Church of Ardeal with Rome takes place, an unification which is accepted by the orthodox clergy.

Key words: *culture, literature, spirituality, teachings, teaching literature*

În Ţara Românească, lunga domnie a lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) concordă cu afirmarea unui stil specific, denumit brâncovenesc, sinteză a unor elemente renascentiste şi baroce, grefată pe vechile tradiţii artistice locale. La sfârşitul veacului, sub domniile lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu tipăritura românească a luat un nou avânt. S-a tipărit, în anul 1688, vestita *Biblie de la Bucureşti*, foarte probabil cea mai răspândită în spaţiul românesc[1].

Domn *„pravoslavnic, cu dragoste şi cu râvnă fierbinte"*, cum l-au apreciat cronicile, Constantin Brâncoveanu a întreprins o bogată opera de mecenat cultural. Constantin Brâncoveanu a pus să se ridice mânăstiri, bine înzestrate material ca: Hurez, Brâncoveni, Mamul, Sf. Gheorghe Nou, a reclădit Curtea veche din Bucureşti, a fondat noi aşezăminte la Făgăraş, Ocna Sibiului, Constantinopole, a construit palatele de la Potlogi şi Mogoşoaia, în cazul ultimului devenit reşedinţă princiară, arhitectura munteană îmbinându-se armonios cu influenţe renascentiste. Cu sprijinul îndeosebi al Mitropolitului Antim Ivireanu, voievodul muntean a deschis tipografii la Buzău, Bucureşti, Târgovişte, Snagov, Râmnic, unde s-au tipărit, conform unei statistici, 42 de cărţi în limba greacă şi 39 în limba română[2].

[1] Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol.II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2001, pp. 84-85.
[2] Stan, Magda; Vornicu, Cristian - *101 Personalităţi şi Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2007, pp. 36-37.

Picturile bisericeşti din epoca brâncovenească, mai ales cele ale lui Pârvu Mutu, impresionează şi astăzi. În arhitectură s-a impus stilul brâncovenesc, care îmbină elementele româneşti, precum foişorul sau pivniţa, cu cele renascentiste italiene, ca decoraţiile şi loggia. În anul 1694 a reorganizat **Academia domnească de la Sfântul Sava**, o şcoală superioară („colegiu public pentru pământeni şi străini") având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mânăstirea „Sfântul Sava". În anul 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava", funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în slavoneşte şi în româneşte. Aşa au fost şcolile de la mănăstirile *Sfântul Gheorghe Vechi* şi *Colţea* amândouă în Bucureşti, care pregăteau dieci pentru cancelariile domneşti, preoţi şi dascăli. În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcau biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) şi biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu. Prin faptele sale s-a distins nu numai ca un bun şi abil politician şi diplomat, ci şi ca un ales om de cultură[3]. Dintre toţi voievozii Ţării Româneşti, nici unul n-a preţuit şi sprijinit cultura aşa cum a făcut-o Constantin Brâncoveanu. El însuşi om cu carte, nepot al învăţatului stolnic Constantin Cantacuzino care i-a fost tutore, a continuat mişcarea culturală începută de Şerban Cantacuzino şi a amplificat-o. În vremea lui, se tipăresc zeci de cărţi, nu numai bisericeşti, dar şi de altă natură, nu numai pentru nevoile noastre, dar şi pentru lumea greacă şi orientală.

Constantin Brâncoveanu a fost un mare credincios. Cronica îl arată ca pe un *domn creştin şi pravoslavnic,* cu dragoste şi cu râvnă creştinească. Acest puternic sentiment l-a călăuzit întreaga sa viaţă şi i-a fost sprijinul cel mai tare în ceasul crâncen al morţii. Numeroasele lăcaşuri de cult pe care le ridică, le reface, le înzestrează pe întreg cuprinsul ţării şi în afara hotarelor ei sunt manifestări concrete ale credinţei sale. Încă pe când era boier, înalţă el două biserici pe proprietăţile lui: una la Potlogi, în Dâmboviţa (1683), alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti (1688). Pe peretele ctitoriilor este întreaga familie a lui Constantin Brâncoveanu şi înaintaşii săi atât dinspre tată cât şi dinspre mamă: chipurile sunt zugrăvite cu o deosebită pricepere; se poate spune că mânăstirea Hurezu este una din frescele cele mai reuşite din întreaga noastră pictură bisericească.

După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau

[3] Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821),* Editura Bic All, Bucureşti, 2007, pp. 36-138.

„Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi, biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti existentă şi azi în centrul capitalei, recent restaurată. La Sfântul Gheorghe Nou, unde aveau să i se odihnească oasele (1720), sfinţirea se făcu în anul 1707 de către patriarhul Ierusalimului şi de o serie întreagă de ierarhi răsăriteni[4].

Spre sfârşitul veacului al XVII lea începe să înflorească din nou învăţământul şi în Principate, mai ales după întemeierea Academiei domneşti de către Şerban Cantacuzino şi reorganizarea ei de către Constantin Brâncoveanu, instituţie aflată la graniţa dintre gimnaziu şi colegiu; renumiţi profesori ai Orientului creştin predau aici filosofia, ştiinţele naturale, literatura clasică, etc. La Iaşi, o academie asemănătoare a fost creată de Antioh Cantemir în anul 1707 şi reorganizată de Nicolae Mavrocordat în anul 1714. De la început cursurile academiilor au fost gratuite şi deschise tuturor indiferent de apartenenţa socială, majoritatea elevilor fiind copii de meseriaşi şi negustori, mici boieri sărăciţi, boierimea mare preferând să-şi educe odraslele acasă cu profesori particulari, sau să-i trimită în străinătate la Padova, de preferinţă, sau chiar la Paris, unde învăţa la 1700 Radu Cantacuzino, probabil cel dintâi student român în Franţa.

Alături de şcoală, **cartea** a jucat un rol important în difuzarea valorilor culturale; **manuscrisele** au reprezentat în întreaga epocă feudală principala formă sub care a circulat cartea, meseria de copiist fiind nu numai răspândită, dar şi bine remunerată. În ultimele decenii ale secolului al XVII-lea **tiparul** cunoaşte o mare înflorire; în Ţara Românească funcţionau sub Constantin Brâncoveanu nu mai puţin de 6 tipografii, tiparinţele producând volume atât pentru uzul românilor cât şi pentru cel al grecilor, al armenilor, slavilor de sud, arabilor, turcilor. O statistică a cărţilor apărute sub domnia lui Constantin Brâncoveanu arată că în tipografiile româneşti de la Snagov (1696), Buzău (1691), Râmnic (1705), Târgovişte (1709), Bucureşti (1716), au apărut 42 de cărţi greceşti, 32 slavo-române, meritul principal revenind mitropolitului Antim Ivireanul, cu ajutorul căruia s-au întemeiat tipografii şi în Gruzia şi în Siria[5]. Tot în această perioadă avem informaţii şi despre bibliotecile care găzduiau aceste cărţi, alături de altele cumpărate din întreaga Europă; cunoscute erau mai ales cele ale lui Constantin Brâncoveanu şi ale Stolnicului Constantin Cantacuzino, cataloagele lor vădind o mare bogăţie şi diversitate. Toate aceste fapte justifică concluzia că sfârşitul veacului al XVII-lea şi începutul celui următor reprezintă din punct de vedere al

[4] Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821),* Editura Bic All, Bucureşti, 2007, pp. 140-141.
[5] Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis, Hitchins, Keith; Papacostea, Şerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României,* Editura Enciclopedia, Bucureşti, 1998, pp. 73-74.

instituţiilor şi instrumentelor culturale, o epocă de mare înflorire[6]. Domnii afişează un lux ostentativ, înalţă palate domneşti, cel de la Potlogi (1699), cel de la Mogoşoaia, construit în anul 1702, îşi comandă coroane voievodale somptuoase în Transilvania, duc un mod de trai în care opulenţa Orientului se îmbină cu rafinamentul Occidentului.

Pe lângă unele mari mânăstiri se formează acum adevărate centre de cultură, sprijinite de domnie şi depăşind cu mult sfera culturii ecleziastice; între ele se cuvine a aminti mai ales Trei Ierarhi a lui Vasile Lupu, mânăstirea Hurezi a lui Constantin Brâncoveanu, ambele în egală măsură şcoli, ateliere artistice, tipografii, ambele definind un stil cultural specific care şi-a pus pecetea pe epoca respectivă[7].

Pe lângă religiozitate o altă trăsătură caracteristică a lui Brâncoveanu a fost simţul gospodăresc. Dar, Brâncoveanu mai avea şi numeroase alte aşezări, atât în ţară, cât şi peste hotare. În primul rând, cea din Bucureşti, pe malul Dâmboviţei unde sunt astăzi aşezămintele Brâncoveneşti; apoi cele de la Obileşti în Ilfov, Scăieni, pe dealurile de la miază-noapte de Ploieşti, Valea Schiailor, lângă Mizil, Sărata, în Buzău, Tătărani, în Prahova, Mătăsaru, în Dâmboviţa şi multe altele. Brâncoveanu este una din figurile cele mai de seamă ale trecutului nostrum. El simbolizează epoca de strălucire a spiritului românesc, iar sfârşitul său tragic suportat cu tărie de suflet adevărat, creştinească, adaugă chipului său aureola de martir[8].

În Ţara Românească, lunga domnie a lui Constantin Brâncoveanu concordă cu afirmarea unui stil specific, denumit *brâncovenesc*, sinteză a unor elemente renascentiste şi baroce, grefată pe vechile tradiţii artistice locale. Pentru a înţelege mai bine această sensibilitate barocă, aflată la temelia creaţiei culturale şi artistice româneşti din secolului al XVII-lea se cuvin amintite cuvintele adresate de generalul Heissler lui Constantin Brâncoveanu, după ce fusese luat prizonier în bătălia de la Zărneşti (1690): „*Nu te bucura de această întâmplare, că de am pierdut noi războiul, împăratul nostrum mai are ca noi mulţi, ci te bucură de vrăjmaşul tău, de Bălăceanu (ginerele fostului domn Şerban Cantacuzino), că au pierit, că eu ca să-l mântuiesc pe dânsul am căzut în robie şi de sunt rob, astăzi am căzut în robie, însă tu eşti rob de când te-au făcut tată-tu”*.

Elita politică şi culturală a societăţii româneşti a căutat compensarea realităţii prin crearea unei literaturi istorice - destinată să releve originea „nobilă” a românilor - şi a unei

[6] Bulei, Ion - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, Bucureşti, 2006, pp. 97-98.
[7] Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului roman*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999, p. 213.
[8] Djuvara, Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008, pp. 147-148.

arte în care exuberanţa formelor (la mânăstirea Golia, fiecare din cele trei turnuri are altă decoraţie) dă senzaţia opulenţei şi strălucirii[9].

Pentru Constantin Brâncoveanu, corespondenţa cu lordul Paget, pe care avusese bucuria să-l primească la Bucureşti, la întoarcerea acestuia acasă, după încheierea misiunii de la Constantinopol (1702), fusese o fericită ocazie de a-şi afirma identitatea spirituală. Câţiva ani mai târziu, într-o altă scrisoare spirituală, adresată generalului imperial Guido Starhemberg (1657-1737) el cerea informaţii ***„de la nostra Europa”***[10]. Dacă un veac mai înainte, Mihai Viteazu avea drept obiectiv apărarea creştinătăţii, acum, la începutul secolului al XVIII-lea (în anul 1707) Constantin Brâncoveanu îşi revendica apartenenţa la Europa, prin care fireşte se înţelege lumea civilizată înăuntrul căreia prin originea sa istorică şi prin creaţia culturală, românii aveau dreptul la un loc bine meritat (în Europa civilizatoare)[11].

În 1706 Sfântul Constantin Brancoveanu a mai zidit o biserică în satul Doiceşti, Dâmboviţa. Între bisericile construite de Sfântul Constantin în Transilvania se numără o biserică în Făgăraş, alta în Ocna Sibiului, precum şi Mânăstirea Sâmbăta de Sus. Dintre ctitoriile sale în afara Ţărilor Române amintim: Biserica „Sfântul Nicolae” din cartierul Galata, Constantinopol, un paraclis şi o trapeza, în cadrul Mânăstirii „Sfântul Pavel” din Muntele Athos, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul „Sfântul Gheorghe”.

Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească este folosită în istoriografia română de arta pentru arhitectură şi artele plastice din Ţara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Între 1678 - 1725 domni ca: Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, mitropoliţi ca Varlaam, Theodosie, Antim Ivireanu, episcopi ca Ştefan Mitrofan, stareţi ca arhimandritul Ioan de Hurezi, Ilarion de Cozia şi eruditi ca fraţii Greceanu, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino realizează în acelaşi timp o amplă operă de reactualizare a tradiţiei bizantine. La curtea domnească avut loc o adevarată Renaştere bizantină.

---

[9] Drăghiceanu, Virgiliu - *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din Bucureşti, în Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930, pp 85-86.
[10] Idem, *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcaşurile voievodului,* Bucureşti, 1914, pp. 55-57.
[11] Teodorescu, Bogdan - *Românii şi Europa în sec.al XVII-lea,* „Studii şi articole de istorie”, LXX, Societatea de Ştiinţe Istorice din România, Editura Publistar, Bucureşti, 2005, p. 27.

Bibliografie:

1. Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol. II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2001.
2. Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Şerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României*, Editura Enciclopedia, Bucureşti, 1998.
3. Bulei, Ioan - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, Bucureşti, 2006.
4. Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului roman*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999.
5. Djuvara, Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.
6. Drăghiceanu, Virgiliu - *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din Bucureşti, în Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930.
7. Drăghiceanu, Virgiliu N. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcaşurile voievodului*, Bucureşti, 1914.
8. Georgescu, Vlad - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992.
9. Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, Bucureşti, 2007.
10. Stan, Magda; Vornicu, Cristian - *101 Personalităţi şi Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2007.
11. Teodorescu, Bogdan - *Românii şi Europa în sec.al XVII –lea, Studii şi articole de istorie LXX, Societatea de Ştiinţe Istorice din România,* Editura Publistar, Bucureşti, 2005.

Model european al plaiurilor mioritice
The European Model on the Romanian Land

Prof. Elena Venera Bendic
Şcoala gimnazială „Andrei Mureşanu”, Ploieşti, Prahova

„Speranţa este lucrul cu pene aşezat în suflet
şi care cântă melodia fără de cuvinte şi nu se opreşte niciodată."
(Emily Dickinson)

Abstract
Constantin Brâncoveanu is for the Romanian culture in general, and for us today, the particular model of human affirmation. It is the ideal model of diplomacy, both of the contemporary politician as an active participant in the chores of human model and contemporary European diplomacy. If the Turks of the 18th century called him the "Prince of Gold" how to not appreciate the qualities of this great man of culture. We cannot but bear in mind his personal life as an example of how a great Romanian and Christian should act and be, even today! He was also a martyr and a role-model as he defended his faith with his personal life and that of his children.
Key words: *brâncovenesc style, palaces, churches, monasteries, painting*

Cultura reprezintă pentru fiecare popor tot ce are el mai durabildar şi fragil în acelaşi timp, într-un cuvânt sufletul său. Ea reprezintă durabilitatea şi identificarea lui în timp şi spaţiu. În istoria ţării noastre un moment important de afirmare, continuitate şi de noutate este epoca lui Constantin Brâncoveanu, un domnitor de referinţă pentru cultura românească, atât pentru români, cât şi pentru europeni şi care reprezintă un model al „Renaşterii spirituale” la sfârşitul secolului XVII şi la începutul secolului al XVIII-lea. Acest „voievod al culturii româneşti” rămâne un model actual pentru prezent, dar şi pentru viitorul românesc.

Constantin Brâncoveanu era descendent a două mari familii şi anume Basarabii şi Cantacuzinii. Distinsa dinastie a Basarabilor înseamnă pentru noi românii legătura acestui mare domn cu vechimea românească, cu dorinţa de neam şi de afirmare pe toate planurile. Marele Brâncoveanu este şi „scoborâtor” din marea familia a Cantacuzinilor, prin care se leagă de marile familii domnitoare bizantine. De la naştere a primit un nume simbolic pentru latinitate, pentru români şi anume, Constantin. Însăşi numele acestui mare domnitor reprezintă sigiliul romanităţii şi unităţii credinţei creştine. El este continuatorul tradiţiei, dar zămislit într-o perioadă modernă.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu este o perioadă de mare afirmare şi de europenizare pe toate planurile a societăţii româneşti. Este un timp de mare efervescenţă culturală. Pe teritoriul Ţării Româneşti au circulat în acest timp, operele unor mari filosofi şi scriitori europeni. Noi, românii am avut norocul ca în acest timp să-şi desfăşoare activitatea vastă şi variată un ziditor şi iubitor de cultură, de latinitate, de afirmare. Pentru

noi, el este modelul actual al omului preocupat de educaţie pentru tinerele vlăstare. Constantin Brâncoveanu timp de 26 de ani a fost sprijinit în întreaga sa operă culturală de soţia sa, doamna Maria. În timpul domniei lor au funcţionat numeroase şcoli. Amintim în acest sens, Academia de la Mănăstirea „Sfântul Sava“ din Bucureşti unde cultura era transmisă atât de dascălii greci, cât şi de cărturarii români: Constantin Cantacuzino Stolnicul, de protopsaltul Filotei, fraţii David şi Teodor Corbea, originari din Braşov, dar şi de ierarhii ţării. Prin înfiinţarea Academiei Domneşti de la Sfântul Sava în 1694 cu predare în limba greacă, Constantin Brâncoveanu pune bazele învăţământului superior în Ţara Românească, înzestrând instituţia cu cele necesare bunei desfăşurări a activităţii ei. A organizat-o după modelul facultăţilor de literatură şi filozofie din universităţile europene. Alte exemple în acest domeniu al educaţiei sunt şcolile de la mănăstirile „Sfântul Gheorghe“-Vechi şi Colţea. Domnitorul s-a preocupat şi de fondarea şcolilor în marile oraşe ale ţării şi în mănăstiri. Pe lângă materiile de bază, în şcolile nou înfiinţate se cultivau datinile populare, cântarea şi teatrul. În 1707, prin actul „Rânduiala dascălilor”, reorganiza Academia fixând numărul profesorilor, disciplinele de predare, orarul, localul şcolii şi toate condiţiile necesare pentru desfăşurarea unui proces de învăţământ modern. Academia se bucura de un mare prestigiu, devenind un far de lumină pentru Ţara Românească, dar şi în întreg Sud-Estul Europei, fiind prezenţi aici şi tineri greci, bulgari, sârbi şi aromâni. Petru cel Mare îi trimite pe aceste plaiuri, pe Andrei Mihailov şi Danilă Vasiliev ca să înveţe latina şi celelalte ştiinţe. Printr-un hrisov, Brâncoveanu le acorda învăţăceilor săraci şi studenţilor străini, burse, în valoare de 50 de lei pe an, care proveneau din veniturile vameşilor de la Greaca. În hrisov, se rosteau următoarele cuvinte „această milă pentru ucenicii săraci”, dar şi un sfat pentru viitorii domni, necesar continuării acestei opere. Domnul a fost preocupat pentru punerea în valoare a celor „destoinici”, indiferent de originea lor socială. Constantin Brâncoveanu i-a trimis la universităţi străine, ca să cunoască şi „altă lume” şi să aducă învăţătura lor, în ţară. Oare, toate aceste realizări nu demonstrează un ctitor deschis, european.

Pentru răspândirea ideilor noi era nevoie de tipar, în acest sens au fost înfiinţate prin osteneala familiei domnitoare, dar şi a mitropolitului Antim Ivireanul noi tipografii la Buzău, Snagov, Târgovişte. Membrii familiei domnitoare au continuat opera unchiului lor Şerban Cantacuzino de tipărire a Bibliei de la Bucureşti. Râmnicul devine un important centru cultural, mai ales după deschiderea tipografiei în anul 1705. Aici s-au editat numeroase cărţi religioase, care aveau în prefeţele lor bogate comentarii istorice, argumente privitoare la originea latină a limbii noastre, dar şi îndemnul dat românilor de a

se afirma pe plan politic. S-au remarcat episcopii Damaschin, Chesarie şi Filaret, iar la Buzău, Mitrofan, care va conduce apoi tipografia mitropolitană din Bucureşti. După Psaltirea din 1694, mitropolitul Antim Ivireanul tipăreşte „Noul Testament" apărut în anul 1702. Constantin Brâncoveanu a continuat opera predecesorilor săi de sprijinire a unităţii spirituale şi naţionale a poporului român prin tipărirea de carte de cult în limba română, deoarece mare parte din slujbele religioase erau săvârşite încă în limba slavonă, limba neînţeleasă atât de credincioşi, cât şi de cler, precum se arată în prefaţa „*Octoihului*" apărut la Buzău în anul 1700: „Măria Ta nu numai lipsire ei (a cărţii) ai împlinitu ce şi în daru tuturora o ai datu multu fiindu şi trebuincioasă foarte aciasta carte preoţiloru, de vreme ce la mulţi lipsindu aciasta nu să face slujba dumnezăiască deplinu, ca de să şi află la cineva era şi aceia scrisă cu mâna stricată cu nevoe a să ceti".

Este timpul în care scrierile religioase au ocupat un loc important, mai ales după introducerea limbii române în biserică. Din timpul domniei sale începe procesul de „românire" a muzicii psaltice. După afirmaţia mitropolitului Nifon, în anul 1710 a avut loc la Bucureşti prima liturghie oficiată integral în limba română. Prin fastul ceremoniilor şi prin bogata viaţă culturală şi artistică, Constantin Brâncoveanu a rămas un model pentru urmaşi. Cea mai importantă „Şcoală de muzică" din timpul lui Constantin Brâncoveanu este condusă de Filothei sin Agăi Jipei, şi apoi de protopsalţii Şărban, Gr. Bunea, Ion sin Radu Dumea Braşoveanul.

Din anul 1713 datează *Psaltichia românească* a lui Filothei sin Agăi Jipei, ce conţine cântările tuturor slujbelor bisericeşti. Teolog şi compozitor, el a adaptat textul românesc la melodiile tradiţionale bizantine, dar a inclus şi cântări proprii, dedicate domnitorului, mitropolitului, altor demnitari sau ucenicilor săi. Opera culturală a lui Brâncoveanu continuă şi prin înfiinţarea unor biblioteci renumite cu lucrări procurate din marile centre culturale din Apusul Europei. Valoroase biblioteci au existat la mănăstirile Mărgineni şi Hurezi.

Un alt merit cultural al marelui Brâncoveanu a fost şi faptul că a ştiut să-şi apropie de Curtea sa mari personalităţi ale timpului, oare nu putem vorbi aici de influenţele bizantine ale descendeţei familiei sale. *Un exemplu în acest sens este* Antonio Maria del Chiaro, care tipăreşte la Veneţia o lucrare despre Ţara Românească (1718), în care găsim menţiuni despre folclor, muzica lăutărească, militară şi psaltică. Tot el remarcă prezenţa formaţiei germane (Alla tedesca), alături de cea turcă (meterhaneaua). Palatul marelui domn devenea o oază inedită de cultură modernă unde se îmbinau stiluri muzicale şi anume taraful lăutarilor care aducea tradiţia muzicală şi muzica apuseană care era

interpretată la harpă şi clavecin, dar şi cea orientală la tambur, ney şi dairea. La fel şi dansurile reprezintă o îmbinare de tradiţional şi de modernitate dansuri orientale, susţinute de meterhanea, sau europene (franceze, italiene, germane, poloneze), acompaniate de formaţia instrumentiştilor germani. Un grăitor exemplu în acest sens este acela că la nunta fiicei sale Ileana cu Scarlat Mavrocordat, o trupă de balet a executat dansuri turceşti, arabe, chineze, franceze, spaniole. La festivităţile Curţii participau cântăreţii de strană şi instrumentişti din Istanbul, precum şi o formaţie orchestrală germană, care interpreta muzică de Bach, Händel, Staden. De la curtea domnească nu lipsesc nici feţele bisericeşti Dionisie al IV-lea Sirigul, care-l unsese ca domn în 1688, patriarhul Dositei al Ierusalimului, care era un fel de „hipermitropolit" al Ţării Româneşti.

Constantin Brâncoveanu a avut vocaţie de întemeietor de stil arhitectural. Este modelul modern în arhitectura românească unde se îmbină stilul românesc cu cel bizantin, oriental. A ridicat palate monumentale la Bucureşti, Brâncoveni şi Potlogi. La Mogoşoaia există un ansamblu arhitectonic reprezentativ pentru epoca brâncovenească, format din biserică ridicată în 1688 şi palatul domnesc construit în anul 1702 folosit ca reşedinţă de vară, în prezent fiind muzeu de artă feudală. În comuna sa natală, Brâncoveni, din judeţul Olt se află un ansamblu format din mănăstirea ridicată de înaintaşul său Matei Basarab şi refăcută de Constantin Brâncoveanu la începutul secolului al XVIII şi din palatul construit de acelaşi domn, pe locul unuia mai vechi. În localitatea dâmboviţeană Potlogi se află palatul construit în 1698, pentru domnitor, caracteristic stilului brâncovenesc. Voievodul este ctitorul mai multor mănăstiri. Cea de la Horezu este cel mai vechi ansmablu de arhitectură medievală brâncovenească păstrat în Ţara Românească (1690-1697). În biserică se află sarcofagul gol al domnitorului. Încă din vremea lui Constantin Brâncoveanu, Mănăstirea Hurezi devenise un puternic focar de cultură. Tabloul votiv din pronaosul bisericii mari înfăţişează familia Brâncoveanu, în care se distinge chipul doamnei Maria. În cadrul acestui lăcaş familia domnitoare a susţinut înfiinţarea şcolii de zugravi de la Hurezi. Prin ornamentele, lucrările arhitecturale realizate această mănăstire este considerată cununa ctitoriilor sale şi una dintre cele mai minunate lăcaşuri ridicate pe plaiurile româneşti.

Biserica Sfântul Gheorghe Nou este o altă ctitorie importantă, lăcaş în care se află mormântul şi sfintele sale moaşte ale Marelui Voievod. Acest monument arhitectural reprezintă rafinamentul şi frumuseţea stilului brâncovenesc, fiind de altfel şi ultima ctitorie a voievodului. Lucrările la biserică s-au încheiat în anul 1707. A fost târnosită în prezenţa domnitorului, a familiei sale şi a unor invitaţi de seamă, la 29 iunie 1707, în ziua de prăznuire a Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel. Trebuie să amintim că în ziua de 17 iunie

1889, în acest lăcaş sfânt a fost săvârşită slujba de înmormântare a poetului nostru naţional Mihai Eminescu, miracol românesc Un martir român clădeşte pentru cel mai mare poet al tuturor românilor.

Constantin Brâncoveanu este modelul românului îndrăgostit de plaiurile strămoşeşti. Pe valea râului Sâmbăta, la poalele Munţilor Făgăraş, se ridică cea mai trainică punte de legătură a românilor, de-o parte şi de alta a Carpaţilor şi anume mănăstirea Brâncoveanu care este atestată în secolul al XVII-lea. În anul 1654 satul şi moşia din Sâmbăta de Sus au intrat în posesia lui Preda Brâncoveanu, boier din sudul Carpaţilor, care a construit o bisericuţă din lemn pe valea râului. Pe locul acesteia, în jurul anului 1696, primul ctitor, Marele Domnitor, a zidit în piatră frumoasa mănăstire, argument dăltuit în piatră despre credinţa şi unitatea neamului românesc în ciuda influenţelor reformismului şi catolicismului transilvănean specifice epocii.

Brâncoveanu rămâne şi un model al valorii de patriotism prin cinstirea celor din trecut. El şi-a adus recunoştinţa membrilor familiei Brâncoveanu prin refacerea mănăstirii Mamul din Oltenia unde aceştia au fost îngropaţi. Dar, nu a uitat nici trecutul istoric românesc şi au iniţiat acţiuni de refacere şi îmbunătăţire la multe lăcaşuri de cult: Cozia, Arnota, Bistriţa, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Curtea de Argeş, Dealu, Snagov, bisericile Domnească şi Sfântul Dumitru din Târgovişte. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat în 1698, o subvenţie anuala de 6.000 de aspri, ca sa-i fie „de întărire şi ajutor, întrucât o ştim ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării". Pârvu Mutu, român, fiu de preot din Câmpulung, dar şi grecul Constantinos, pictorul preferat al lui Constantin Brâncoveanu, au format o adevărată „şcoală" de zugravi, mai ales la Hurezi.

Domnitorul Brâncoveanu ne oferă şi modelul românului iubitor de limba sa. Acest fapt este demonstrat atât de iniţiativa lui de a continua traducerea Bibliei în limba română, dar şi de faptul că oferă danii Mitropoliei din Alba Iulia, cât şi din acţiunea de a trimite cărţi româneşti la fraţii români de peste munţi.

Pământul românesc însă a fost cuprins de noi uneltiri, perfidie, răutate, iar afirmarea culturală a fost întreruptă. Marele voievod a fost înlăturat. În Săptămâna Patimilor a tragicului an 1714 sosea la Bucureşti, Mustafa Aga având drept firman pedepsirea hainului şi aducerea la Ţarigrad a familiei Brâncoveanu. Prin poziţia sa domnitorul ne oferă un nou exemplu, supunerea sa şi a propriei sale familii pentru ocrotirea ţării. A preferat umilinţa, confiscarea averii. Suflete curate Domnul, fiii săi şi vistiernicul Ianache în ziua de 15 august 1714, „cu un ceas înainte de amiază", au sfârşit prin decapitare. Mândria şi tăria sufletească specifică românului adevărat a susţinut-o în

cele mai grele momente „fiii mei, fiţi curajoşi; am pierdut tot ce am avut în această lume; cel puţin să salvăm sufletele noastre şi să ne spălăm păcatele cu sângele nostru”, iar atunci când cel mai mic fiu, îngrozit de moartea fraţilor, vrea să renunţe, îl îmbărbăta astfel: „din sângele nostru n-a fost nimeni care să-şi piardă credinţa. Dacă este cu putinţă, mai bine să mori de o mie de ori, decât să-ţi renegi credinţa strămoşească pentru a trăi câţiva ani mai mult pe pământ”. Atunci „copilul îşi puse liniştit gâtul pe tăietor şi-i zise călăului: vreau să mor creştin: loveşte! Şi îi zbură capul”.Sau “Fiii mei! Iată, toate avuţiile şi orice alta am pierdut. Să nu ne pierdem încă şi sufletele! Staţi tari, bărbăteşte, dragii mei, şi nu băgaţi seama de moarte; priviţi la Hristos Mântuitorul nostru, căte a răbdat pentru noi şi cu ce moarte de ocară a murit! Credeţi tare în Acesta şi nu vă mişcaţi, nici vă clătiţi din credinţa pravoslavnică pentru viaţa şi pentru lumea aceasta! Aduceţi-vă aminte de Sfântul Pavel, ce zice: că nici sabie, nici îmbulzeală, nici moarte, nici alta orice nu-l va despărţi de Hristos, că nu sunt vrednice muncile şi nevoile aceste de aici spre mărirea ceea ce o va da Hristos. Acum, dară, o dulcii mei fii, cu sângele nostru să spălăm păcatele noastre!” (Sfântul Mucenic Constantin Brâncoveanu către fiii săi)

Câtă cruzime de călău a urmat pentru aceste suflete nepereche, dar ei s-au afirmat prin credinţa lor statornică, prin devotamentul lor faţă de pământul românesc. În biserica Sfântul Gheorghe Noi se află o candelă din argint, cizelată în stil brâncovenesc, cu o inscripţie cu litere mărunte, chirilice: „această candelă ce s-au dat la S(ve)ti Gherghi Cel Nou, luminează unde odihnescu oasele fericitului Domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod şi iaste făcută de Doamna Mării Sale Mariia; carea şi măria Sa nădăjduieşte în Domnul, iarăşi aici să i se odihnească oasele. Iulie 12 zile 1720”.

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii romane în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821).* Editie îngrijita de Barbu Theodorescu. vol. I. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1969.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călători*. Editura Eminescu, 1981.
3. Şerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*, În: „Biserica Ortodoxa Româna”, LXXIV, 1956.

Influenţele artei veneţiene în sculptura decorativă a epocii brâncovene – palatele rezidenţiale

Venetian Influences in Sculptural Decoration in the Era of Constantin Brancoveanu

Prof. dr. Roxana Zanea
Colegiul Naţional „Octav Onicescu”,
Bucureşti, România

Abstract

The Age of Constantin Brancoveanu represents the culmination of changes that took place over two centuries, and in it we find the highest form of expression of both influences from the Italian branch of the Catholic West and the Greek branch of the Orthodox East. Ties with Italy are well known in medieval times, especially through the work of humanists, geographers and Italian travelers arrived in this region. Architectural style is defined by a special attention given to the interior and exterior decorations (which had reached a peak in the age of Prince Neagoe Basarab by the exceptional Episcopal Church in Curtea de Arges), by rediscovering stone sculpture (reliefs oriental decorations floral , geometric), elegant columns, the taste for gazebos, stairs, balconies , open porches (mixture of western architecture, Eastern and traditional Romanian). From Baroque Western (current intermediary between the Renaissance and Classicism) style borrowed Brancovenesque moderation interest for a particular solemnity constructions for curves in decoration, for the effects of perspective in painting (raccourci , trompe l' oeil) and harmonize with the natural setting. An example of this is the exterior decoration of the Palace Mogosoaia. His appearance, resulting from the combination of various architectural inspiration styles fits the Brancovan way that combines elements of Baroque Romanian Wallachian , Western (Italian Renaissance by Venetian elements), Byzantine and Ottoman. We propose in this project to conduct a comparative study between the decoration of Venetian monuments and buildings integrated into the sculpture built by Prince Constantin Brancoveanu himtself.

Keywords: *venetian elements, influence, stone sculpture, exterior decoration, Italian Renaissance*

I. Stilul brâncovenesc

Stilul brâncovenesc reprezintă o perioadă bogată din punct de vedere cultural, remarcându-se prin coerenţa si echilibrul formelor artistice ce fac dovada unei tendinţe clasice în ciuda influenţelor artei occidentale ale timpului. Prin temele şi viziunile sale arta brâncovenească a susţinut libertatea şi unitatea naţională dar şi caracterul modern al culturii române din pragul secolului al XVIII-lea. Stilul brâncovenesc se remarcă printr-o mare diversitate, având mai multe şcoli, ateliere şi etape de evoluţie. Conform cercetătorilor în domeniu putem vorbi de un stil brâncovenesc în care se regăsesc variante locale, forme folclorice ale dezvoltării sale în diferite regiuni. Printre elementele constitutive ale acestui stil se numără atât tradiţia locală a şcolii de arta din Ţara Românească, provincie ce păstra înca ecourile post-bizantine, şi în acelaşi timp, elemente de Renaştere târzie şi Baroc pătrunse aici prin intermediul Transilvaniei sau aduse din Italia de către Cantacuzini. Arhitectura aulică brâncovenească din perioada de final a domniei sale dar şi ulterior, a fost preluata şi dezvoltată fie folcloric, fie manierist, ceea ce a dus la scăderea coerenţei şi chilibrului elementelor dar a contribuit la răspândirea şi cunoaşterea stilului ca atare şi la varietatea formelor. Stilul brâncovenesc a fost deseori numit cu referire la domnia lui Constantin

Brâncoveanu însuşi un „stil de viaţă, artistic, teatral, baroc" în manifestarile sale atât în spaţiul public (sărbătorile curţii, diplomaţia) cât şi în domeniul artistic. Aici, în spaţiul artelor, vizuale stilul brâncovenesc reprezintă o perioadă bogată în care coerenţa şi echilibrul formelor artistice îi dau un aspect clasic evident deşi, privind spre viaţa socială a vremii, ne aflăm într-o epocă post-clasica în care soluţiile sociale şi politice sunt de supravieţuire. Înaintea lui Brâncoveanu, Cantacuzinii au promovat o arta ce imita realizarile occidentale dar care se îmbina cu tradiţiile locale. La stilul brâncovenesc se observă accentuarea acestora dar şi o mai mare atenţie acordată tradiţiilor româneşti ceea ce a dus la atenuarea modelelor baroce. O serie de elemente de detaliu (faţadele, decorul sculptat al ferestrelor, arcadele) arată că sursele de inspiraţie au fost variate. Formată intelectual mai ales în ţară într-un mediu de cărturari şi oameni politici care au călătorit în Occidentul şi Orientul vremii (Constantinopol, Viena, Veneţia), personalitatea lui Brâncoveanu s-a dovedit complexă. Domnitorul s-a impus contemporanilor săi ca un prinţ bogat, diplomat iscusit dar posterităţii îi apare şi ca o personalitate intelectuală complexă în contextul unui început de secol XVIII care reprezintă pentru cultura română un punct esenţial în evoluţia spre modernizare şi sincronizare cu civilizaţia europeană. La epoca lui Brâncoveanu se poate observa îngemănarea ideii dinastice şi a pompei aulice cu un nou sentiment al demnităţii umane reprezentat printr-o serie de construcţii atât religioase cât şi private, rezidenţiale. Arta brâncovenească se situează astfel la graniţa între inovaţie şi tradiţie, ţinând cont atât de moştenirea Basarabilor cât şi de influenţele artei occidentale. Brâncoveanu a ştiut să dea societăţii valahe imaginea unei culturi superioare epocii medievale. Susţinute şi de Cantacuzini (interesul stolnicului Cantacuzino pentru sintezele culturale se observa la Hurezi: influenţe italiene datorate studiilor la Padova, influenţe greceşti datorate exilului în Creta) formele intelectuale diverse au pătruns în arta brâncovenească: Seicento-ul italian, Barocul, arhitectura turcească.

O altă faţetă a stilului brâncovenescă venit pe filiera transilvană. Aşezarea Valahiei la răscrucea unor culturi diferite a dus la stabilirea unor contacte constante cu Imperiul Austriac prin Transilvania. Brâncoveanu, conte al Imperiului încă din perioada când era boier, cu propriul blazon, cu relaţii diplomatice întreţinute cu intelectualii unguri, saxoni, cu clerul ortodox din Transilvania, a ştiut să aducă aceste influenţe în arta pe care a promovat-o şi susţinut-o (ne referim aici la ornamentele fitomorfice, decoraţiile în relief de la Făgăraş şi Mănstirea Văcăreşti, manuscrise pe care le comandă din Transilvania, obiecte liturgice realizate în atelierele din Brasov şi Sibiu, meşteri transilvani care lucrează pentru ctitoriile sale).

Deschisă inovaţiilor, epoca brâncovenească totuşi fidelă şi tradiţiilor româneşti şi acest lucru se observă mai ales în cazul manuscriselor religioase realizate la Râmnic, Bucureşti, Buzău. Referirea constantă în toate aceste «acte», realizări culturale la dinastia Basarabilor din care Brâncoveanu descinde prin familia Craioveşti, este un *topos* al ideologiei vremii cu o subtilă

trimitere la Imperiul Bizantin. Dorinţa permanentă a lui Brâncoveanu a fost de a se înscrie în linia prinţilor creştini ai Bizantului, de a prezenta Ţara Românească ca un bastion al creştinătăţii într-o mare slavofona şi musulmană. Prinţul român s-a înconjurat de cea mai somptuoasă curte din Sud-Estul Europei în epoca post-bizantină, el şi-a dorit o domnie lungă care să fie, prin realizările sale, un model de urmat. Şi a reuşit astfel să devină «o paradigmă politică, morală şi artistică».

II. Rezidenţele nobiliare brâncoveneşti şi influenţa structurii palazzo-ului veneţian

În spaţiul italian arhitectura rezidenţială s-a concentrat în jurul unor palate (palazzo) care încă din perioada medievală aveau scopuri atât civice cât şi comerciale dar erau în acelaşi timp şi locuinţe private ce găzduiau autorităţile principatului şi famiile acestora. În Franţa secolului al XVIII-lea aceste palate civice devin rezidente princiare, regale sau senioriale, punând accentul pe aspectul ornamental şi pe luxul baroc, fiind aranjate în acord cu funcţiile ceremoniale, incluzând mai ales anticamere, săli de ceremonie şi recepţie, biblioteci, cabinete private, vestibule.

Factorii politici care au dus la stabilirea unei forme de guvernământ similară cu monarhia şi-au pus amprenta mai ales în timpul domnei lui Constantin Brâncoveanu. Aceşti factori au contribuit la dezvoltarea arhitecturii rezidenţiale, un fenomen specific monumentelor cu caracter aulic. Ca şi în Occident acest fenomen s-a extins treptat la reşedinţele marilor boieri şi a dus la mutarea curţilor domneşti, a palatelor cu tot ansamblul lor (capele, biserici, cule, grădini) din spaţiul urban către locaţii mai rarefiate, fie în apropierea oraşelor - capitală, fie în zone mai îndepărtate care să ofere şi protecţie dar şi legătura cu natura care venea să completeze ansamblul arhitectonic conform sensiblităţii secolului Luminilor. Deşi influenţele majore vin dinspre spaţiul Occidental îmbinat cu forme tradiţionale româneşti, nu trebuie să ignorăm în realizarea şi decorarea acestor ansambluri aulice influenţele artei orientale vizibile în înserarea în cadrul ansamblului rezidenţial a pavilioanelor, chioşcurilor, foişorului aşa cum notează Răzvan Theodorescu « *aceste clădiri sunt expresia unei sensibilităţi pre-fanariote şi fanariote. Un loc proeminent în arhitectura orientală era ocupat de arta privitului şi a relaxării* » fapt ce a dus la preferinţa domnitorului pentru palate înconjurate de lacuri, gradini, pădure. Ceea ce putem remarca la palatele brancovenesti de la Doicesti, Potlogi şi Mogoşoaia este continuitatea decorului despre a cărui origine există mai multe ipoteze formulate: influenţe bizantine, oriental-musulmane sau occidentale (Veneţia). Indiferent de care din cele trei palate palate vorbim, ceea ce observăm sunt câteva elemente decorative constante: decoraţia stucaturii atât de bogat ornamentată la Potlogi îndeosebi cu motive vegetale impresionante. Decoraţia pavilionului şi a loggiei cu sculpturi, consolele decorate cu motivul acvile bicefale, picturi murale care relatau calătoria lui Brâncoveanu şi a fiului sau la Adrianopole, portrete ale domnitorilor valahi, decoraţia coloanelor răsucite neo-corintinene cu motive vegetale ale loggiei, balustradele sculptate cu aceleaşi motive vegetale, cu însemnele heraldice ale Valahiei, motivul vasului cu flori, consolele cu măşti, acanta, toate aceste motive ne

trimit cu gândul la decoraţia palatelor veneţiene. Motive care la rândul lor în cazul veneţiei sunt de origine orientală, venite în Europa pe filiera Alexandriei în secolele XII-XIII.

Exista şi o serie de motive decorative ţinând de Renaştere, motive preluate de meşterii zidari transilvăneni şi care se regăsesc şi la complexele religioase; este vorba de însuşirea «vervei baroce» pe care o regăsim asimilată în decoraţia stucaturii, în pictura cromatică a pavilionului. Dar sunt acestea şi reflexe ale decoraţiei moscheelor Istanbulului. Din călătoriile şi contactele cu lumea occidentală regăsim la Mogoşoaia în obiectele expuse teme din gravurile germane, motive antice, elemente din decorativitatea Barocului german (Nurenberg, Augsburg) adaptate tradiţiilor bizantine. Cât despre structura însăşi a unui palat precum Mogoşoaia trebuie să remarcăm adaptarea la uzanţele curţii valahe a structurii palatului veneţian. Palatul veneţian este o structura arhitecturală de sorginte medievală, fiind în acelaşi timp sediu al guvernului, al principelui, al dogelui dar şi locuinţa acestuia. Mai tarziu în Renaştere marile familii nobiliare au dat palatelor atât o destinaţie oficială şi protocolară sau comercială (sediu al unei companii) la care se adăugau etaje destinate familiei. Numite la început Palazzo Publico, Communale, del Podesta şi apoi după familii, ele au toate o structura masivă, un exterior solid asemenea unei fortăreţe, cu turnuri crenelate dar cu ferestre largi, bogat ornamentate în stilul goticului flamboyant. Cu timpul aceste construcţii au căpătat supleţe, au renunţat la crenelare şi aspectul defensiv devenind construcţii urbane, martore ale reuşitelor comerciale ale Republicii Veneţia. Stilul bizantin, stilul gotic, stilul clasic domina aceste palate cu faţade maiestuoase, bogat decorate, cu etaje marcate prin ferestre largi ce se deschid spre laguna, faţade decorate cu colonade şi fresci. Privitorul observă profilele consolelor şi a arcelor, forma capitelurilor, proporţia lor echilibrată, elemente care pot fi găsite şi la Palatul Mogoşoaia unde faţada deschisă printr-o serie de ferestre largi, decorate, unde construcţia ce îmbina cărămida şi marmura, prezenta loggiei, a scării exterioare, a curţilor interioare, toate ne duc cu gândul spre Veneţia. Pivniţa, etajul I dedicat familiei, parterul dedicat funcţiilor civice (anticamere, salon de recepţie, biblioteca) toate indica o moştenire italiană.

Ceea ce aduce nou stilul brâncovenesc este prezenţa bisericii, a foişorului şi a grădinii care toate dau dimensiunea «desfătată» a vieţii la curtea domnească. Cu nimic mai prejos decât la palatele veneţiene şi la Mogoşoaia uimeşte decorul sculptat, morfologia originală a pavilioanelor şi a loggiei, bogatele ondulaţii ale stucaturii policromatice, balustradele sculptate, consolele care adaptează şi reflecta peisajul, preferinţa pentru linii şi o lume în mişcare, pentru materiale bogate, pentru combinarea unor tehnici diverse: roccocco-ul stucaturii, abstracţiunile artei orientale, motive baroce regăsite în formele geometrizante ale decoraţiei vegetale. Stilul brâncovenesc a evitat însă exagerarile barocului occidental preferând echilibrul tradiţiei româneşti şi realizarea unor forme de expresie în lemn şi piatră. Vorbind despre epoca lui Constantin Brâncoveanu criticul G.M. Cantacuzino nota: «*Opera artistică a lui Constantin Brâncoveanu e unitară ca şi politica sa. E*

rezultatul unei stăruinţe neîntrerupte şi a unei voinţe care n-a cunoscut odihna. Se poate vorbi de un stil brâncovenesc, precum se poate vorbi de un stil al lui Ştefan cel Mare» (G. M. Cantacuzino, *Izvoare şi popasuri*, Bucuresti, 1977, p. 129)

Bibliografie:

1. *Constantin Brancoveanu* - studii, Editura Academiei RSR, Bucuresti, 1989.
2. Miclea Ion; Florescu, Radu - *Hurezi*, Editura Meridiane, Bucuresti, 1989.
3. Theodorescu, Răzvan - *Constantin Brancoveanu, Between the House of Books and Europe*, Rao, 2006.
4. *La splendeur de Venise* , Storti Edizioni, 2009.

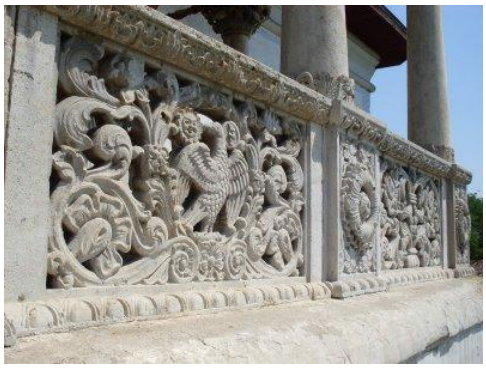

POTLOGI – DECORATIA LOGGIEI

Veneţia– Palatul Ca'Oro (sus)

şi Palatul Mogoşoaia - LOGGIA (jos)

Teatrul popular de natură istorică şi impactul lui educaţional
The folk historical drama and its educational impact

Profesor Elena Melnic
Liceul teoretic „Spiru Haret”,
Chişinău, Republica Moldova

Key words: *culture, literature, spirituality, Lord.*

Ceea ce face ca un eveniment din viaţă să fie explorat în profunzime sunt orele de istorie pe care fiecare om le-a avut sau le are în şcoală. Cu cât „expediţia” de explorare este mai interesantă, cu atât omul este mai bine informat şi rămâne cu un puternic background în spate. Metodele de a transforma o banală lecţie de istorie într-o adevărată „expediţie de explorare” sunt variate. Unele nu fac decât să cultive cunoştinţe noi pe un fundal intelectual deja format, altele însă vin să întărească sau să creeze chiar adevărate repere valorice, având un real impact educaţional asupra elevilor.

Înscenarea de către elevi a unei piese istorice din teatrul popular vine să le arate arhetipuri ale adevăraţilor patrioţi, modele demne de urmat pentru o întreagă generaţie. Piesa „Brâncovenii” i-a sensibilizat profund pe elevii care au devenit pentru o zi actori. Aceştia au învăţat în acelaşi timp ce înseamnă adevăratul spirit patriotic, ce este dragostea de părinte, puterea sacrificiului în numele legii, credinţei, a dreptăţii şi a lui Dumnezeu. Ceea ce învaţă elevii în primul rând din piesa „Brâncovenii” este spiritul patriotismului. Exemplul lui Constantin Brâncoveanu, care este un adevărat iubitor de ţară, îi inspiră mult şi le trezeşte dorinţa de a-i urma exemplul, de a face totul pentru ţara lor şi de a-şi proteja mica lor Patrie. Faptul că în piesă domnul Constantin Brâncoveanu vine alături de fiii săi, care îl însoţesc până la capăt şi sunt gata să meargă şi dincolo de moarte pentru idealurile apărate de tatăl lor, trezeşte în cugetul copiilor puterea sacrificiului în numele intereselor părinţilor, în numele familiei – „Sculaţi domni, sculaţi, boieri,/ Noi venim de la munteni./ Toţi feciori de Brâncoveni/ Şi cu-al nostru domn creştin/ Brâncoveanu Constantin”. Alt grupaj axiologic cultivat de piesă este, indubitabil, setul de valori creştin-ortodoxe. Elevii sunt copleşiţi de verticalitatea neclintită a „brazilor” neamului românesc. Mai mult decât atât, înşişi fiii domnitorului îşi sacrifică vieţile în numele credinţei lor şi în numele lui Dumnezeu, refuzând să se lepede de El. Atât ei, cât şi tatăl lor aleg moartea în detrimentul convertirii, iar acest exemplu de statornicie de neclintit nu are cum să nu se înfigă ca o săgeată în memoria elevilor. Cuvintele: „Facă Dumnezeu ce-o vra,/ Nu mă las de legea mea!/ Legea lui Hristos, tătare,/ N-o putem călca-n picioare./ Aceasta-i lege curată,/ De la Dumnezeu lăsată!” vin să educe în spiritul nobil creştin-ortodox o generaţie întreagă.

Din aceeaşi piesă, elevii învaţă ce înseamnă curajul şi vitejia, iar formula: „Aşa mare lege-aveţi,/ Că vă ţineţi toţi semeţi?/ – Lege de creştin haiduc […]” penetrează conştiinţa colectivă a elevilor care încearcă să pătrundă esenţa lor. „Ale-lei, tâlhari păgâni,/ Cum am să vă dau la câini” – aceste cuvinte demonstrează curajul şi neînfricarea unui domnitor cu veritabile repere valorice, ce constituie un exemlu demn de urmat pentru o generaţie întreagă de adolescenţi aflaţi în căutare de modele.

Smerenia şi sacrificiul în numele valorilor, precum şi supunerea totală în faţa „poruncilor” tatălui sunt alte exemple ale impactului educaţional pe care îl are piesa „Brâncovenii”. Elevii învaţă să nu iasă din cuvântul părinţilor atunci când este vorba de statornicie, să fie smeriţi atunci când decid „să bea până la urmă paharul” şi să suporte cu demnitate toate consecinţele, oricât de înfricoşătoare ar părea ele la prima vedere: „Eu rămân, dar voi plecaţi/ Capul la butuc să-l daţi,/ Dar de lege şi credinţă/ Să nu vă lăsaţi!”. Faptul că Brâncovenii nu luptă nu înseamnă că ei se lasă învinşi, ci dimpotrivă, ei se înalţă deasupra tuturor prin sacrificiul lor şi prin pietatea de care dau dovadă: „De-am făcut vreun păcat rău,/ Să mi-l ierte Dumnezeu.”

Un alt efect al impactului educaţional este faptul că elevii fac cunoştinţă cu termini istorici, arhaici, plasaţi într-un context anume, care le permite să îi memorizeze mai bine – „ieniceri şi eunuci”, „visterie”. Mai mult decât atât, elevii care au pus în scenă piesa au reuşit să se împrietenească mai mult, să devină mai uniţi datorită perioadei de timp mai mari petrecute împreună, efect deloc de subestimat atunci când vine vorba despre o multitudine de caractere diferite, majoritatea rebele, care trebuie cumva să conviețuiască.

În concluzie, pot spune cu fermitate că alegerea predării unei pagini de trecut prin înscenarea unei piese istorice a fost una inspirată, iar atmosfera degajată şi conţinutul profund au făcut ca elevii să însuşească mult mai bine şi mai eficient o filă din istoria românească cu care ne mândrim.

Constantin Brâncoveanu – „Prinţul de aur" al culturii româneşti. Un studiu privind imaginea domniei sale în epoca contemporană

Constantin Brâncoveanu – "The Golden Prince" of Romanian Culture A Study about our Contemporary Image of his Reign

Prof. Mirela Roşioru

Şcoala Gimnazială nr. 29 „Mihai Viteazul"
Constanţa, România

Abstract

The reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714), the last autochthonous prince in Wallachia before the Phanariote century, remained in our contemporary consciousness with two great marks: the first counts as source of the Brancovan style, original Romanian creation, mixed from the autochthonous traditions and the oriental and occidental influences in an unique architectural quintessence; the second refers to the moral and Christian model of the 18th century martyr, that the prince, together with his four sons and his son-in-law Enache Văcărescu, gave to the world, the 15th of August 1714. The study develops the two marks from the perspective of the contemporary public consciousness.

Key words: *autochthon prince, Brancovan style, martyr*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu în Ţara Românească între 1688-1714, ultima domnie pământeană înaintea secolului fanariot, a rămas în conştiinţa contemporanilor noştri prin două mari repere: primul este acela de *izvor* al stilului brâncovenesc, creaţie originală românească de împletire a tradiţiilor autohtone cu influenţele orientale şi occidentale într-o chintesenţă arhitecturală unică; al doilea reper se referă la modelul moral-creştin de martir al secolului XVIII pe care domnul împreună cu cei patru fii şi ginerele Ianache Văcărescu l-au dat lumii în ziua de 15 august 1714.

Integrat spiritului occidental, beneficiind de o educaţie aleasă, dar şi de o bogăţie pe măsură, Constantin Brâncoveanu a avut una dintre cele mai îndelungate domnii din Ţara Românească. Fiu al lui „Papa" Brâncoveanu şi al Stancăi Cantacuzino din Brâncoveni[1], nepot al fostului domn lui Şerban Cantacuzino (1678-1688), Constantin Brâncoveanu urcă pe tron, forţat de boieri şi de împrejurări, la vârsta de 34 de ani. Cel mai important izvor istoric contemporan care ne oferă informaţii fidele despre domnia sa este lucrarea secretarului florentin de limbi occidentale, Anton Maria Del Chiaro, intitulată „*Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, con la descrizioni del paese, natura, costumi, ritu e religioni degli abianti con la tavola geografica di quella provincia*"[2] apărută la Veneţia în anul 1718. Elementele care au contribuit la dezvoltarea culturală de excepţie a

[1] Predescu Lucian - *Enciclopedia României*, Editura Seculum şi Vestala, Bucureşti, 1999, pp. 123-124
[2] Ionescu, Ştefan; Panait I. Panait - *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viaţa. Domnia. Epoca*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 311. Lucrarea lui Anton Maria del Chiaro a fost tradusă în limba română sub numele de „Revoluţiile Valahiei" şi o găsim la adresa: http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html

Ţării Româneşti de la sfârşitul secolului al XVII-lea au fost: prosperitatea economică a ţării, domnia liniştită şi averea lui Constantin Brâncoveanu, dar şi calitatea colaboratorilor şi consilierilor domnului.

Stilul brâncovenesc

Dintre toate artele în domeniul arhitecturii se evidenţiază introducerea decorului sculptural atât la construcţiile laice cât şi la cele religioase. Ea se întregeşte cu influenţe din Renaşterea italiană şi din baroc într-o adevărată înflorire a artei postbizantine. Ornamentaţiile sunt în special florale (crin, lalea, zambila, garoafă şi floare de acant românizată prin folosirea bujorului şi păstrarea ei numai în rozete) şi vegetale (viţa de vie, strugurii şi chiar ştiuletele de porumb[3]. Coloanele în stil brâncovenesc au capitelul mai puţin împodobit decât coloanele în stil corintic iar pridvorul este deschis.

Palate în stil brâncovenesc au fost ridicate la: Potlogi, Mogoşoaia, Sâmbăta de Sus, Doiceşti, Obileşti având fiecare grădini. Până astăzi s-au păstrat numai primele două.

Palatul de la Potlogi, în apropiere de Târgovişte, a fost construit între 1698-1699 având o lungime de 32 de metri şi lăţimea de 23 de metri, cu etaj, cu ferestre largi în formă de cerc, abundând de stucaturi în relief[4], cu o intrare printr-un foişor monumental şi loggia în faţada opusă. Acuzaţiile aduse de turci conform cărora ar fi folosit palatul în scopuri antiotomane au avut drept urmare fixarea reşedinţei domneşti la Bucureşti, la palatul Mogoşoaia. Prin decretul regal din 9 octombrie 1910, semnat de regele Carol I, palatul de la Potlogi a devenit monument istoric.

Palatul de la Mogoşoaia se remarcă prin monumentalitate şi picturi. Este format din pivniţe, parter şi etaj cu camere spaţioase boltite. Legătura cu etajul se face prin patru scări exterioare în pură tradiţie românească. Picturile care împodobesc pereţii palatului au fost executate după călătoria din anul 1703 la Adrianopol unde sultanul i-a reconfirmat tronul[5]. Reconfirmare a fost obţinută, evident, graţie unor intrigi întărite cu pungi de galbeni. În ceea ce priveşte sursa acestor bani secretarul Anton Maria Del Chiaro preciza că „*Principele Constantin Brâncoveanu jumuleşte ţarea fără s-o facă să ţipe*"[6]. O descriere autentică a palatului preferat al domnului Brâncoveanu ne-a lăsat-o acelaşi secretar Del Chiaro care menţiona că: „Palatul Principelui e de piatră, cu o impozantă scară de marmoră, cu săli mari boltite, dar destul de joase, din care prima - pridvorul - e susţinută la

[3] *Ibidem*, p. 368.
[4] *Ibidem*, p. 361.
[5] Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C. - *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971, p. 412.
[6] http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html (capitolul VII Chemarea lui Brâncoveanu la Adrianopol).

mijloc de un rând de coloane. A doua serveşte de *Divan* de judecată, unde au loc şi banchetele de zile mari. Altele sunt săli de audienţă, care duc în apartamentul Principelui şi de aici în al Principesei, cari se reducea la două odăi şi un iatac, până ce Principele Ştefan Cantacuzino clădise, de câteva luni, un mic palat cu 8 odăi, într-un colţ al grădinii, care e de toată frumuseţea, şi are forma pătrată, în stil italian. În mijlocul ei, Principele Constantin Brâncoveanu clădise un foişor unde lua prânzul, şi-şi făcea siesta după masă, în mijlocul straturilor de flori"[7]. Palatul de la Mogoşoaia a devenit monument istoric în anul 1946 iar din anul 2002 muzeu.

Lăcaşurile de cult ctitorite de Constantin Brâncoveanu au fost: mănăstirea Hurezi (1693), mănăstirea Mogoşoaia, mănăstirea Mamul (Vâlcea), Biserica „Sfântul Ioan cel Mare" (Bucureşti - demolată), biserica mănăstirii „Sf. Sava" (Bucureşti - demolată), mănăstirea „Sf. Gheorghe Nou" (Bucureşti), mănăstirea de la Sâmbăta de Sus (în judeţul Braşov), biserica mănăstirii din Râmnicul Sărat (în 1697 împreună cu unchiul său Mihai Cantacuzino), Biserica „Sf. Nicolae" din cartierul Galata - Constantinopol. Aceste lăcaşuri au plan dreptunghiular sau triconc[8] fiind împodobite cu fresce are îmbină într-un mod creativ teme religioase cu subiecte laice.

Pictura brâncovenească se caracterizează prin umanizarea figurilor de sfinţi şi prin tratarea portretelor într-o manieră realistă. Se mai păstrează doar un hieratism compoziţional, în sensul pictării bărbaţilor pe partea dreaptă, a femeilor pe partea stângă, iar în mijloc ctitorii, voievodul şi doamna care ţin în mână chivotul mănăstirii[9]. Renumitul meşter Pârvu Mutu, alături de Constatinos, a laicizat complet pictura bisericească din epoca brâncovenească prin introducerea de hore şi grupuri de lăutari în frescele cu sfinţi.

Sfinţii Martiri Brâncoveni

Cauzele mazilirii lui Constantin Brâncoveanu, nu mai puţin de nouă, au fost notate de acelaşi Anton Maria del Chiaro: primele două privesc legăturile diplomatice, următoarele patru fac referire la averea sa, a şaptea cauză se referă la fuga unui boier la Moscova după care ultimele două cauze fac referire din nou la averea sa.

„Întâiul. Că întreţinea corespondenţă secretă cu Împăratul Austriei, cu Moscova, cu Polonia şi cu Republica Veneţiei, cărora procura ştiri privitoare la turci.

[7] http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html (capitolul III *Riturile valahilor*).
[8] Tip de plan central, în care cele trei abside ale unei biserici nu se racordează între ele, ci cu laturile pătratului pe care îl delimitează în interior compoziţia spaţială respectivă, doua din laturile acestuia rămânând decroşate la exteriorul edificiului şi clar marcate în interior. Plan răspândit în arhitectura de tradiţie bizantină (www.roarhitect.ro).
[9] Ionescu, Ştefan; Panait I. Paniat - op.cit., p. 371.

Al doilea. Că împăratul Leopold, prin diploma dată la Viena in 30 Ianuarie 1695, declara în toată forma pe Brâncoveanu cu succesorii săi în linie bărbătească, ca Prinţ al Sf. Imperiu Roman, pentru serviciile însemnate aduse Maiestăţii Sale Chesariene.

Al treilea. Că, pentru acumulare de considerabile averi, a sărăcit ţara prin grele asupriri şi impozite, neaflătoare pe timpul predecesorilor săi.

Al patrulea. Ca, sub pretextul de a schimba aierul, locuia 9 până la 7 luni la Târgovişte, aducând prin aceasta pagube, atât supuşilor săi cât şi traficului din Bucureşti, şi aceasta pentru a putea mai uşor fugi, într-o bună zi, cu toată familia şi bogăţiile sale în Transilvania, unde spre acest scop.

Al cincilea, a cumpărat multe moşii, pe una din ele pregătindu-se chiar clădirea unui mare palat.

Al şaselea. Că a depus sume mari, nu numai la Viena dar şi la Veneţia, ţinând agenţi în ambele aceste locuri.

Al şaptelea. Că fuga lui Toma Cantacuzino la Moscova, în 1711, a fost cu consimţimântul său.

Al optulea. Că şi-a procurat din Viena timpane şi trâmbiţe de argint, ceia ce era insolent, căci însăşi Marele Sultan nu le poseda.

Al nouălea. Că a bătut în Transilvania monete de aur, în formă de medalii, de o valoare de la 2 până la 10 galbeni una"[10].

Dintre toate aceste motive aduse la cunoştinţa sultanului Ahmed al III-lea şi a Marelui Vizir de către boierii Cantacuzini ultimul era cel mai grav fiind, în viziunea turcilor, o încercare de manifestare a independenţei, domnilor români fiindu-le interzisă baterea de monede, deşi acesta monedă era doar una aniversară şi nu de circulaţie. Dezertarea şi fuga boierului Toma Cantacuzino la Moscova a avut loc în contextul atitudinii oscilante din timpul bătăliei de la Stănileşti pe Prut câştigată de turci. Dar nu putem să nu remarcăm totuşi că averea domnului a fost principala cauză a uneltirilor care au dus la detronarea şi la uciderea sa.

Izvoarele istorice menţionează faptul că domnul împreună cu cei patru fii şi cu ginerele Ianache Văcărescu au fost duşi la Constantinopol în Vinerea Mare a anului 1714. Exact la urcarea în căruţa spre drumul morţii domnul ar fi rostit către finul şi deja urmaşul său la tron Ştefan Cantacuzino: *Finule Ştefan dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia lui. Dacă însă sunt fructul răutăţii omeneşti, pentru*

[10] http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html (capitolul VII *Capetele de acuzare trimise Porţii Otomane contra Principelui Brâncoveanu*).

pieirea mea, Dumnezeu să ierte pe duşmanii mei, dar păzească-se de mâna teribilă şi răsbunătoare a judecăţii divine[11]. Prizonieratul lui Vodă Brâncoveanu şi cei cinci durează până în vară, timp în care turcii, amăgindu-l crunt, l-au făcut să scoată mai multe pungi cu galbeni. A fost executat prin decapitare în prezenţa sultanului Ahmed al III-lea, în ziua când împlinea 60 de ani, în 15 august 1714. Maria del Chiaro nota: „când Brâncoveanu îi văzu că se apropie cu sabia în mână, făcu o scurtă rugăciune, şi se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte: *fii mei, fiţi curajoşi, am pierdut tot ce am avut în această lume; cel puţin să salvăm sufletele noastre şi să ne spălăm păcatele cu sângele nostru*. Primul decapitat fu Văcărescu, apoi prinţişorul cel mic Mateiaş, şi al treilea fiu Răducanu (care urma, să facă nunta după învoirea Vizirului), după care fură decapitaţi Ştefăniţă şi Constantin, cel mai mare, iar la urmă, nenorocitul Voevod, părintele lor, care a fost spectator la această cruzime şi barbarie”[12].

Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, în 19-20 iunie 1992, ca ei să fie înscrişi în calendarul Bisericii în rândul Sfinţilor Martiri, cu data de prăznuire în ziua de 16 august. Mai mult anul 2014, la împlinirea a 300 de ani de la jertfa lor, a fost proclamat *An omagial euharistic şi An comemorativ al Sfinţilor Martiri Brâncoveni*.

Bibliografie:

1. Chiaro Anton Maria del - *Revoluţii Valahe* [http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html].
2. Giurescu Constantin C.; Giurescu Dinu C. - *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971.
3. Ionescu, Ştefan; Panait, Panait I. - *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viaţa. Domnia. Epoca*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.
4. Predescu, Lucian - *Enciclopedia României*, Editura Seculum şi Vestala, Bucureşti, 1999.

[11] *Ibidem.*

[12] http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html (capitolul XI *Decapitarea principelui Brâncoveanu şi a celor patru fii ai săi*).

Relaţiile Ţării Româneşti cu ţările vecine în timpul lui Constantin Brâncoveanu

The relations of "Ţara Românească" with the neighboring countries during Constantin Brancoveanu

Doina – Mihaela Ene
Şcoala gimnazială
Pătroaia Vale, Dâmboviţa, România

Abstract

In the seventeenth and eighteenth centuries, the leader Constantin Brancoveanu made a dazzling foreign policy, its objective being to maintain a balance between the conflicting great powers in Eastern Europe: Ottoman Empire, Austria and Turkey. Negotiations with the Habsburgs failed due to lack of any promised anti-Ottoman security, but also because the Austrian intentions of expanding beyond the Carpathians, after Transylvania had already been occupied. Desiring the immense riches of the leader, the turks took away his possessions and killed him along with his four sons at Constantinople, as example for others.

Key words: *The ruler, Independence, Ottoman domination, Ţara Românească, leader, Brancoveanu, balance, turks*

În anul 1688, a fost ales domn al Ţării Româneşti marele boier Constantin Brâncoveanu, fiul lui Papa Brâncoveanu şi al Stancăi Cantacuzino. Acesta a avut una dintre cele mai lungi domnii din istoria Ţării Româneşti, aproape 26 de ani. Strălucit politician, diplomat şi om de cultură, Brâncoveanu a desfăşurat, conform opiniei lui Nicolae Iorga, „o politică de cumpătare, dar practică; puţin strălucitoare, dar foarte folositoare".

Pe plan extern, a promovat relaţii strânse cu Moldova şi Transilvania. Amestecul în politica Curţii de la Iaşi, au fost determinate, în primul rând, de necesitatea concertării politicii externe a Ţărilor Române, în vederea organizării eficiente a luptei pentru afirmarea intereselor naţionale. Pentru aceasta, a intervenit în vederea numirii lui Constantin Duca (ginerele lui Brâncoveanu), în scaunul Moldovei, şi pentru încheierea unor alianţe matrimoniale, cu evident scop politic. Mihai Racoviţă a fost sprijinit atât în prima domnie şi chiar şi în a doua de domnul muntean[1].

În ceea ce priveşte Transilvania, a menţinut legături strânse cu Braşovul, contribuind la dezvoltarea comerţului de tranzit dintre centrul şi sud-estul Europei, prin Ţările Române şi pasurile carpatine. În faţa tendinţei Habsburgilor de a impune catolicismul românilor din Transilvania, impunere mai mult sau mai puţin disimulată, după unirea religioasă, Brâncoveanu a continuat politica tradiţională a voievozilor români susţinând, material şi moral, Biserica Ortodoxă, prin construirea de lăcaşuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărţilor de învăţătură creştină în tipografiile de la Râmnic şi Târgovişte.

[1] Constantinescu, Miron; Daicoviciu, Constantin; Pascu, Ştefan - *Istoria României,* Compendiu, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970, p. 221.

Desfăşurarea războiului curuţilor i-a impus domnului muntean o politică abilă, ajutând pe românii din Transilvania, dar şi menţinând echilibrul dintre Habsburgi şi Poartă. Datorită „politicii pungilor cu aur", care erau trimise otomanilor, Brâncoveanu a fost întărit în scaun, succesiv, în anii 1696, 1698, 1700 şi 1704 de către Imperiul Otoman[2].

Politica externă, desfăşurată cu multă pricepere de Constantin Brâncoveanu, a transformat Ţara Românească într-un factor activ pe plan european, ale cărei servicii diplomatice erau căutatea în epocă[3]. El a manevrat cu abilitate între puterile puterile europene, mai ales odată cu apariţia unor concurenţi noi - Habsburgii şi Rusia, în cursa pentru controlul politic al sud-estului Europei. Axul principal al poiticii sale a fost menţinerea, în permanenţă a unor politici bune cu Poarta, garantate prin pungile cu bani, pentru păstarea statutului politico-juridic deosebit al Ţărilor Române, într-o epocă de permanente frământări şi rapturi teritoriale[4].

Deşi, la începutul domniei sale, relaţiile cu Habsburgii au fost încordate, Brâncoveanu retrăgând delegaţia trimisă la Viena de predecesorul său, pentru a semna tratatul de alianţă, mai târziu ele s-au îmbunătăţit. Voievodul a fost confirmat, în 1695, prinţ al Sfântului Imperiu Romano-German. Brâncoveanu a încercat să evite, cu orice preţ, transformarea ţării în teatru de război sau anexarea ei la Imperiul Habsburgic[5].

Franţa a acţionat, prin intermediul ambasadorilor de la Poartă: Girardin, Châteauneuf şi Ferriol, pentru discreditarea voievodului român. Ea dorea să impună la Bucureşti pe Emeric Thokoly, lider al nobilimii maghiare răsculate şi aliat preţios al lui Ludovic al XIV-lea în lupta contra Habsburgilor. Încercând să afle o contrapondere la ameninţarea otomană şi austriacă, Brâncoveanu a intensificat legăturile cu Rusia, prin schimbul de solii şi corespondenţă[6].

Desfăşurând relaţii strânse cu principalele capitale europene: Viena, Paris, Veneţia, Moscova, Roma, Cracovia, Constantinopol, la Bucureşti s-a constituit un veritabil cabinet diplomatic, unde erau implicaţi, între alţii: stolnicul Constantin Cantacuzino, arhimandritul Isaia, clucerul Afenduli, dr. Iacob Pylarinos, Ianachi Porfirita, Anton Maria del Chiaro, fraţii David şi Teodor Corbea[7].

---

[2] Manea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan - *Istoria românilor, din cele mai vechi timpuri, până la revoluţia din 1821*, Manual pentru clasa a XI-a, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1998, p. 326.
[3] *Ibidem*, p. 236.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem*, p. 327.

După noi negocieri, în anul 1689, s-a semant tratatul cu Habsburgii, prin care se recunoştea atât individualiatatea Ţării Româneşti, cât şi închinarea sa formală. Deoarece tratatul nu s-a putut aplica, trupele imperiale, conduse de generalul Donat Heissler, au intrat în Ţara Românească, ocupând Craiova, Piteşti, Târgovişte, Câmpulung şi Bucureşti. Cu sprijinul tătarilor, Brâncoveanu le-a alungat apoi şi le-a înfrânt, în vara anului 1690, la Zărneşti, lângă Braşov. Prin pacea de la Karlowitz din anul 1699, turcii au recunoscut cuceririle Habsburgilor din Transilvania[8].

Până în anul 1709, Constantin Brâncoveanu a reuşit să menţină o politică echilibrtă între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal şi Imperiul Habsburgic, care, prin expansiune, ajunsese vecin Ţării Româneşti. Încheind tratate secrete cu Habsburgii, domnul muntean a obţinut titluri şi moşii pentru familia sa. În anul 1709, contextul european nefavorabil şi premisele greşite ale lui Brâncoveanu au dus la dezastrul familiei. După ce l-a învins pe Carol al XII-lea, regele Suediei, ţarul rus Petru cel Mare care îndepărtase opoziţia armatei suedo-germane, a intrat cu armata în Moldova, pentru a lupta împotriva sultanului. Pentru a realiza o alianţă cu ruşii, la îndemnurile Cantacuzinilor şi îndeosebi ale stolnicului Constantin, unchiul său, Brâncoveanu i-a scris ţarului o scrisoare în care-i promitea sprijin în aprovizionarea armatei. Ţarul i-a transmis mulţumirile sale şi 300 de pungi cu aur, pentru a-i plăti serviciile. Înalta Poartă, care se temea de trădare, l-a numit ca domn în Moldova pe Dimitrie Cantemir, duşman recunoscut al familiei Brâncoveanu, cu misiunea de a raporta orice mişcare greşită făcută de domnul muntean. Însă, din nefericire pentru turci, primul pas făcut de domnul moldav a fost să se alieze cu ţarul.

După moartea lui Sobieski al III-lea, voievodul moldovean a stabilit legături cu August al II-lea, regele Poloniei (1697-1706; 1709-1733). Politica regelui polon a determinat însă relansarea contradicţiilor cu Habsburgii, în ceea ce priveşte Balcanii. Brâncoveanu a propus, în vederea alianţei, condiţii practic de neacceptat pentru partea poloneză, fapt pentru care ea nu s-a materializat[9].

Misiunile lui Gheorghe Castriotul (1698) şi ale lui David Corbea (1702) la Moscova au fost expresia încercării lui Brâncoveanu, în calitate de reprezentant al populaţiilor balcanice asupra otomanilor, de a atrage atenţie Rusiei asupra situaţiei din Balcani şi de a o cointeresa, pentru a opri astfel, indirect, tendinţele de expansiune ale Habsburgilor[10]. În războiul ruso-otoman din 1710-1711, Brâncoveanu a adoptat o politică de expectativă,

[8] Manea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan – *op. cit.*, p. 327.
[9] *Ibidem*, p. 327.
[10] *Ibidem.*

concentrându-şi forţele în tabăra de la Urlaţi, de lângă Ploieşti, în apropierea graniţei cu Moldova pentru a vedea în care parte se îndreaptă victoria. Prudent, Brâncoveanu a încercat să-şi menţină echilibrul între cele două tabere. Planurile i-au fost spulberate de un grup de boieri, în frunte cu Toma Cantacuzino, care, antrenând cavaleria, a trecut însă de partea ruşilor, participând la cucerirea Brăilei[11]. Speriat, Brâncoveanu i-a restituit ţarului pungile cu aur, iar turcilor le-a acordat proviziile, contribuind la înfrângerea ruşilor la Stănileşti, pe Prut în anul 1711. Deşi Brâncoveanu a încercat a-i convinge pe otomani că gestul lui Toma Cantacuziono nu a exprimat voinţa sa, o nouă acuzaţie s-a adăugat la adresa voievodului. Învinuit, după cum se spunea, în 1716, cronicarul otioman Mehmed Raşid că „adunase multe bogăţii şi arme pentru a se opune şi pregăti o răscoală, aşteptând ca să-şi arate dorinţa de a domni în mod absolut independent", Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714, în apropierea Paştilor. Împreună cu întreaga familie, a fost închis la Constantinopol şi toate bunurile şi averile i-au fost confiscate. La 15/26 august 1714, exact când împlinea 60 de ani a fost executat de Poartă, împreună cu fiii săi Constantin, Ştefan, Radu şi Matei, şi boierul Ianache Văcărescu[12]. Turcii le-au purtat capetele înfipte în suliţe la Constantinopol. Trupurile ciopârţite au fost aruncate în mare. Cadavrele au fost pescuite şi duse într-o mănăstire bizantină. Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul fostului domn a fost adus în ţară şi îngropat la ctitoria sa din Bucureşti, Biserica Sf. Gheorghe Nou, locul de odihnă fiind marcat printr-o candelă pusă de soţia sa Marica. Cei şase martiri au fost canonizaţi în anul 1992, fiind trecuţi în rândul sfinţilor. În urma morţii tragice a domnului Constantin Brâncoveanu, reşedinţa domnească s-a mutat de la Târgovişte la Bucureşti. Patriot şi martir creştin, sprijinitor de cultură, Constantin Brâncoveanu rămâne în Istoria Românilor ca un model de dăruire pentru urmaşi. Politica sa de echilibru dusă într-o domnie îndelungată, într-un context european dificil şi sacrificiul său sunt păstrate în conştiinţa neamului românesc alături de a celorlalţi domnitori români iubitori de ţară.

Bibliografie:

1. Crăciun, Boris - *Istoria Românilor în 100 de imagini, Portrete, hărţi, desene, fotografii, Album şi atlas istoric şcolar*, Editura Porţile Orientului , Iaşi, 2005.
2. Constantinescu, Miron; Daicoviciu, Constantin; Pascu, Ştefan - *Istoria României, Compendiu*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970.
3. Manea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan - *Istoria românilor, din cele mai vechi timpuri, până la revoluţia din 1821*, Manual pentru clasa a XI-a, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1998.
4. Wikipedia, *Constantin Brâncoveanu.*

[11] Manea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan - *op. cit.*, pp. 327-328.
[12] *Ibidem*, p. 328.

Înnoirea societăţii prin cultură în vremea lui Constantin Brâncoveanu
Renewal of Society through Culture during Brancoveanu's Reign

Prof. Carmen Constantin
Liceul Tehnologic Bereşti – Galaţi, România

Abstract
The Brancovan cultural model can be retraced based on the cultural activities developed during the ruler's time. The ruler wanted to renew the society through culture and he displayed an ample cultural programme which led to the increase of printed books and the schools' development. The ruler attracted to his court scholars so that the intellectual life reached a high level. This aspect is proved by the speeches which took place at the ruler's court. The Brancovan cultural model hasn't surpassed the boundaries of the Romanian territory, but it transforms Brancoveanu's reign into a reference point for the Romanian history.
Key words: *The ruler, Cultural model*

Activitatea culturală şi intelectuală din perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu a contribuit la o înnoire a societăţii româneşti, astfel încât, domnia acestuia reprezintă un reper pentru cultura românească. Domnitorul a iniţiat un program edilitar destinat să creeze un cadru plastic vieţii colective, un program menit să dezvolte cultura tipărită, aceea care putea răspândi mai eficient decât manuscrisul ideea şi atitudinea civilizată, în sfârşit, şcoala care formează oameni. Principele a utilizat toate pârghiile de formare a oamenilor în vederea unei dezvoltări culturale care este deliberat urmărită, de vreme ce cronicarul domnului subliniază „cultura" domnului sau, cum scrie el, „strălucita politie". Iar programul este inspirat de dragostea de ţară a principelui, măria sa procedând adesea „ca un iubitor dă a sa patrie ce era"[1]. În perioada respectivă, are loc o nouă sinteză între elementele culturale preluate din Orientul postbizantin, Veneţia sau lumea germanică,[2] sinteză reflectată de scrierile şi mentalitatea vremii. Tradiţia este prezentă în continuare, dar cultura intră într-o nouă fază , datorită intensificării activităţilor intelectuale şi accentului pus pe procesul de cultivare socială a naturii umane. Această înnoire a fost favorizată de dezvoltarea şcolilor, de creşterea numărului de tipărituri, de dezvoltarea elocvenţei după normele retoricii. În ceea ce priveşte învăţământul, Brâncoveanu a continuat dezvoltarea Şcolii superioare întemeiată de Şerban Cantacuzino, acordându-i în anul 1707 un statut precis. Potrivit statutului, Şcoala superioară urma să aibă trei dascăli

[1] Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, editată de A. Ilieş, Bucureşti, 1970, p. 53.
[2] Teodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modernism*, Editura Meridiane, 1982, vol. II, p. 87.

plătiţi anual, care vor preda: logică, retorică, astronomie, fizică, psihologie, metafizică, gramatică, ortografie.

Statutul stabilea şi lecturile care urmau a fi făcute, din Xenofan, Plutarch, Tucidide, din cuvântările lui Isocrat, Demostene, Sfântul Grigore de Nazianz, din cugetările lui Cato şi Plutarch. Predarea la această şcoala, pentru care domnitorul ridicase un nou sediu, se făcea în limba greacă pentru a atrage studenţi din Balcani. Alături de această şcoală superioară, s-au dezvoltat şi şcoli elementare, unde se învăţa în limba română, dar şi în slavonă. Spre exemplu, la Sfântul Gheorghe Vechi funcţiona o şcoală de slovenie, unde se pregăteau logofeţii care scriau hrisoavele în limba slavonă care, este adevărat, se foloseau din ce în ce mai rar, şi se traduceau cele vechi folosite în divan, la judecăţi. Marile şantiere au favorizat apariţia unor şcoli de pictură. Reprezentanţii acestei şcoli au participat la decorarea ctitoriilor ridicate în vremea domnitorului. El a dispus ridicarea mănăstirii de la Hurezi, cea mai importantă ctitorie a sa. În Bucureşti a înlocuit clădirile la trei mănăstiri: Sfântul Gheorghe Nou, Sfântul Ioan Grecesc, Sfântul Sava. Aşa cum am menţionat, cartea tipărită a luat un avânt deosebit, contribuind la înnoirea specifică epocii. Domnitorul îşi asumă rolul de a înnoi societatea prin cultură şi de a susţine financiar tipărirea unor cărţi, care erau împărţite gratis de domnie sau mitropolie, pe principiul că adevărul nu poate fi vândut. Majoritatea tipăriturilor erau în limba română, dar au fost tipărite şi cărţi destinate slavilor sudici, grecilor şi arabilor. Cartea în greacă a lui Meletie Sirigul din anul 1690 a fost tipărită cu „spezele strălucirii sale", a lui Brâncoveanu, după care a fost împărţită gratis credincioşilor. Existau tipografii la Bucureşti, Buzău, Snagov, Râmnic şi Târgovişte. În jurul acestor tipografii s-au grupat corectori, gravori, traducători, care au format o adevărată „lume a cărţii", o lume interesată să tipărească versiuni corecte în limba română[3]. Majoritatea cărţilor tipărite sunt de ritual, însă se remarcă şi o diversificare a tipăriturilor, scrieri istorice, cărţi de înţelepciune, cărţi de delectare, aspect specific umanismului. Se remarcă, de asemenea, pătrunderea unor cărţi străine în bibliotecile din ţară. Însuşi domnitorul a reuşit să formeze o bogată bibliotecă prin achiziţiile făcute de trimişii săi în Franţa şi Italia. Bun administrator, după cum ne arată şi condica visteriei sale, Brâncoveanu s-a dorit un patron al culturii şi de aceea a strâns la curtea sa un grup variat şi numeros de cărturari, atât români, cât şi străini, în special balcanici, un grup al „iubitorilor" de învăţătură şi studioşi"[4].

[3] Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei, Bucureşti, 1989, p. 161.
[4] *Ibidem*, p. 159.

La această curte s-a dezvoltat elocvenţa, după principiile retoricii, primii beneficiari fiind chiar fii domnitorului. Discursurile de la festivităţi, în catedrala metropolitană sau la palat, demonstrau o artă a cuvântului îndelung cultivată în culturile mediteraneene şi aduceau cu ele un rafinament care atrăgea încontinuu cărturari, conştienţi de preţuirea activităţii lor la Bucureşti. Discursurile fiilor lui Brâncoveanu, ale lui Antim, Sevastos Kyminetes şi mulţi alţii dezvăluie o înaltă tensiune intelectuală pe care principele reuşea să o întreţină[5]. Pentru a exemplifica această tensiune intelectuală, putem aminti discursurile pe care le-au ţinut la curte Antim Ivireanul şi fiul principelui, Ştefan, pe tema măreţiei împăratului Constantin cel Mare. Fiul principelui argumentează că marele Constantin este un model întrucât a atins în lume acest grad suprem de desăvârşire şi adaugă: „câţi puternici ai lumii se pomenesc, câţi împăraţi se glorifică, toţi îl urmează pe marele Constantin". Aşadar, Constantin cel Mare era un model de umanitate întrucât făcuse un început, trecuse de coloanele lui Hercule şi sanctificase puterea imperială. În schimb, Antim susţine că împăratul a fost mare prin smerenia lui - *se cuvenea ca un hirotonit întocmai cu apostolii să şază mai înâii la sfintele soboare, iar ca un smerit nu s-a arătat niciodată să şază, de nu vrea a şedea întâi toţi părinţii, şi nu în scaun înalt, împărătesc, ci în scaun scund şi prost"*[6]. Cuvântarea lui Ştefan a fost tipărită în neogreacă la Bucureşti, în anul 1702, ca exemplu de desăvârşită artă retorică. Din aceste dezbateri intelectuale au apărut o serie concepte, specifice epocii. Spre exemplu, un concept dezbătut este *patria*. Principele se impune, în primul rând, prin dragostea lui de *patrie,* un cuvânt care se încarcă acum de emoţie şi semnificaţie majoră, oamenii putând să fie judecaţi numai în funcţie de atitudinea lor faţă patrie, de dragostea faţă de un loc şi o colectivitate ghidată de valori temeinice. Alături de „patrie" este *politia* care înseamnă societate şi bune maniere, un mod civilizat de a te comporta şi de a gândi. Tot acum apare ideea de *civilizaţie.* Un alt concept dezbătut este *tiranul*, adversarul principal, cel care nu are dragoste de ţară şi nici nu este civilizat. Tiranul este, în special, pentru români, sultanul care secătuieşte ţara, dar *poate fi* şi orice om din cercul puterii care abuzează şi face toate numai pentru sine şi ai lui, pentru un prestigiu care se înalţă pe suferinţele norodului. Brâncoveanu era pentru contemporani prototipul principelui, aşa cum reiese din cronica lui Radu Greceanu: „*Măria ta*, scrie în introducere, *nu răspândeşti groază norodului precum alţi domni, ci cu dragoste te*

[5] *Ibidem*, p. 162.
[6] Antim Ivireanul - *Opere*, Editura Minerva, 1972, p. 117.

îngrijeşti a-ţi câştiga inima supuşilor tăi. Zice mai departe pomenitul Democrit: acela care temut iaste de toţi, el însuşi de toţi să se teamă trebuieşte"[7].

Domnitorul Constantin Brâncoveanu a reuşit să creeze la curtea sa un climat care a permis dezvoltarea umanismului întemeiat pe latină şi greacă, pe studiul Antichităţii şi pe tot ceea ce a produs umanismul bizantin. Acest umanism a pătruns prin filieră greacă în cultura română şi s-a îmbinat cu ideea de om transmisă de literatura patristică şi de mai noile culegeri de înţelepciune, unele dintre ele de origine orientală.

Toate aceste activităţi culturale şi intelectuale prezentate în paginile de mai sus stau la baza modelului cultural care s-a conturat în epoca brâncovenească. Modelul cultural inspirat şi dirijat de curtea brâncovenească nu a avut forţa de iradiere a modelelor apărute în societăţile aflate în plină expansiune, precum Franţa sau Anglia. Mijloacele principelui român şi contextul internaţional în care se mişca el nu-i permiteau să-şi impună ideile care î1 ghidau sau formele pe care le iubea. El s-a confruntat cu contrareforma şi expansionismul habsburgic, cu tensiunile din Istanbul, unde sultanii îşi pierd tronurile atunci când îi supără pe ieniceri şi unde dragomanii se strecoară în spiritul discreţionar al Porţii şi mişcările calculate ale diplomaţilor europeni, cu începutul decadenţei Poloniei care provoacă zguduiri în Sud - Estul european, cu apariţia unei noi forţe, în curs de rapidă afirmare, Rusia lui Petru cel Mare, cu tensiunile din republica imperială veneţiană etc.[8].

Deşi nu a iradiat într-o Europă în care comunicarea era încă precară, modelul cultural brâncovenesc a străbătut timpul, aşa încât epoca brâncovenească a devenit un reper pentru cultura română, lucru afirmat şi argumentat de anumiţi istorici. Istoricul Nicolae Iorga caracteriza, în sinteza sa despre istoria românilor, domnia lui Brâncoveanu drept epoca „monarhiei culturale"" cu valoare.

G. M. Cantacuzino a consacrat pagini întregi creaţiei culturale din epoca brâncovenească, concluzionând: „Arta brâncovenească este pentru noi semnul că există undeva în lumea formelor şi a ideilor o ţară a Făgăduinţei unde se vor realiza însuşirile noastre artistice dintre care atâtea dorm încă în somnul lor letargic cum dorm în munţii, încă nespintecaţi, în somnul lor inform, coloanele viitoarelor peristiluri, ce-şi vor arunca umbra pe pământul ţării noastre. Epoca brâncovenească este o platformă de unde aspiraţia îşi poate lua zborul: epoca brâncovenească conţine în spiritul legilor sale un program de realizări pentru mai multe secole. Când analizăm operele acestei epoci de izbânzi şi

[7] Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, editată de A. Ilieş, Bucureşti, 1970, p. 53.
[8] Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *op. cit.*, p. 167.

aruncăm pe urmă o privire asupra secolelor premergătoare, vedem îndată că perioada brâncovenească este aceea în care sufletul românesc a intrat în stăpânirea posibilităţilor sale creatoare. De aceea domnia brâncovenească este mai mult decât un simplu capitol al evoluţiei noastre; ea începe o eră nouă în care mai trăim, ea înseamnă începutul maturităţii noastre artistice”[9].

Conţinutul modelului brâncovenesc a supravieţuit prin formele artistice, dar şi prin sacrificiul marelui voievod care a dat perenitate operei sale, ceea ce menţine acest model în adâncul conştiinţei româneşti.

Bibliografie:

1. Cantacuzino, G. M. - *Izvoare şi popasuri*, Editura Eminescu, 1977.
2. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1989.
3. Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brancoveanu Voievod*, editată de A. Ilieş, Bucureşti, 1970.
4. Teodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern*, 1987.

[9] Cantacuzino, G. M. - *Izvoare şi popasuri*, Editura Eminescu, 1977, p. 143

Constantin Brâncoveanu, protector al culturii
Constantin Brâncoveanu, Protector of Culture

Profesor Cerasela Marin
Şcoala Gimnazială B.P.Hasdeu,
Municipiul Câmpina, Prahova, România

Abstract

One of the greatest representatives of Walachian monarchs of the 17th century was Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714). His diplomatic and political activity aimed at maintainng the autonomy of his country amidst a tense international context. Leader of one of the most powerful noble families and the owner of an impressive fortune, Constantin Brancoveanu generously supported culture in national language and decorative arts, in architecture a new style being born: the Brancovan style. Thanks to the generous support granted by him, numerous publications are printed, new schools are established like the first higher school from Walachia – The princely Academy of Saint Sava monastery, Bucharest. Opened to Western influences Brancoveanu has assumed the role of protector of arts and writing, he was close to cultural figures of the time. Among the buildings erected under his command we can mention: Potlogi and Mogosoaia palaces, numerous churches and monasteries: Hurezi, Potlogi, Saint Gheorghe Nou and Saint Sava (Bucharest), Cotroceni, Sambata de Sus Ocna Sibiului, etc. The Brancovan style, is an eclectic style which combines the influences of later Renissance with Baroque, Oriental and Romanian elements. It is characterized by attention to decorative elements carved in stone or wood.

His tragic death, as Constantin Brancoveanu was executed together with his four sons, on August 15th, 1714, at Constantinopole ended this period of cultural and spiritual development.

Key words: *culture, literature, spirituality, brâncovenesc style, churches, monasteries.*

Sfârşitul secolului al XVII-lea aducea modificări semnificative în ceea ce priveşte raportul de forţe de pe continent, în special în răsăritul Europei unde, după eşecul înregistrat de turci în cel de-al doilea asediu asupra Vienei (1683), Imperiul Otoman pierdea posesiunile sale de la nord de Dunăre. Ascensiunea politică şi militară a Habsburgilor, urmată de cea a Rusiei ţariste, a avut consecinţe directe şi imediate asupra evoluţiei statului politic şi teritorial al Ţărilor române.

Dacă sub aspect politic perioada este marcată de eforturile diplomatice ale domnitorilor români în direcţia menţinerii şi consolidării autonomiei Ţărilor române sau chiar a încercării de a recâştiga independenţa lor prin apropierea de puterile creştine, sub aspect cultural, perioada este caracterizată prin afirmarea deplină a umanismului cultural românesc, printr-o remarcabilă şi complexă activitate culturală, datorată diversificării domeniilor de creaţie şi numărului în creştere al beneficiarilor acesteia[1]. Înmulţirea contactelor cu centrele culturale europene, creşterea numărului şi importanţei instituţiilor culturale, înlocuirea limbilor de cultură (slavona, greaca sau latina) cu limba naţională,

[1] Bărbulescu, Florin; Deletant, Dennis; Hitchins, Keith; Papacostea, Şerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României*, Bucureşti, 2007, p. 225.

afirmarea unităţii şi latinităţii românilor, toate acestea au contribuit, în mod substanţial la formarea limbii române literare, laicizarea culturii, dar şi la afirmarea unităţii naţionale a românilor din interiorul şi din afara arcului carpatic.

Ajuns la tron cu sprijinul marii boierimi muntene, cu „strigarea a toatăi Ţării Româneşti care iaste încoronat de puternicul Dumnezeu de la moşii şi strămoşii Măriei Sale”[2], Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714), prin viaţa şi opera sa în plan politic, diplomatic şi mai ales cultural, rămâne una din figurile emblematice ale istoriei românilor din aceasta perioadă. Domnia sa a reprezentat, dincolo de intensa activitate diplomatică vizând menţinerea autonomiei Ţării Româneşti, într-o perioadă marcată de schimbări ale raportului de forţe între marile puteri, frământări politice, diplomatice si militare, o epocă de pace, belşug şi înflorire culturală. Urmaş pe filiaţie patrenă al domnitorului Matei Basarab şi nepot al lui Şerban Cantacuzino, om cultivat, lider al uneia din cele mai puternice familii boiereşti şi beneficiar al unei averi impresionante, adunate de mult, încă de pe vremea unui stramoş al său, marele armaş Datco[3], Constantin Brâncoveanu, a sprijinit cu generozitate cultura în limba naţională şi artele decorative. În vremea sa, în arhitectură, s-a dezvoltat stilul brâncovenesc.

Deschis influenţelor occidentale Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al scrisului şi al artei, înconjurându-se de personalităţi culturale ale vremii precum marele cărturar umanist muntean, stolnicul Constantin Cantacuzino autor al unei *Istorii a Ţării Româneşti*, Antim Ivireanu, fraţii Şerban şi Radu Greceanu, ultimul dintre aceştia fiind cronicarul oficial al domniei lui Brâncoveanu[4], Hrisant Notaras, viitorul Patriarh al Ierusalimului, ş.a.

În anul 1694, Constantin Brancoveanu a înfiinţat Academia domnească de la mănăstirea Sfântul Sava din Bucureşti, pe care a organizat-o după modelul facultăţilor de literatură şi filozofie din universităţile occidentale. În anul 1707, Academia a fost reorganizată, la conducerea ei fiind adus învăţatul grec Sevastov Kyminits, urmat de Marcu Pofiropol[5]. Acesta a devenit, curând, una dintre cele mai importante instituţii de învăţământ din aceasta zonă a Europei, în care se studiau literatura şi filosofia antică şi creştină.

---

[2] Marinescu, Florin - *Insemnari şi ex-libris-uri brancoveneşti*, în *Târgovişte, cetate a culturii româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 409.
[3] Stoicescu, Nicolae - *Dictionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, pp. 50-51.
[4] http://www.lisr.ro/8-erich.pdf, Agnes Erich, *Constantin Brâncoveanu – ctitor de cultură*, p. 85.
[5] *Ibidem*, p. 86.

La vremea aceea, funcţionau, în Ţara Românească, cinci centre tipografice: Bucureşti (cinci tipografii), Snagov (două tipografii), Târgovişte, Buzău şi Râmnic (câte una)[6]. În activitatea tipografică se remarcă activitatea lui Antim Ivireanu, adus în ţară de domn pe la anii 1689 – 1690. Ca tipograf al Mitropoliei din Bucureşti, tipăreşte, la început, cărţi religioase, greceşti, apoi româneşti, unele traduse de el, între care o *Evanghelie Greco-română* (1693) şi o *Psaltire* (1694). La Târgovişte, Antim înfiinţează o nouă tipografie, după 163 de ani de la apariţia ultimei tipărituri ieşite de sub teacurile celei vechi[7]. Egumen al mănăstirii Snagov, episcop de Râmnic (1705), mitropolit al Ţării Româneşti (1708 – 1714), întemeiază noi tipografii la Snagov şi Râmnic, continuându-şi activitatea de tipograf cu traduceri de cărţi bisericeşti (peste 40), pentru care scrie prefaţe patriotice şi moral-filozofice[8].

În timpul domniei lui Brâncoveanu au fost tipărite importante lucrări ale literaturii române vechi, printre acestea, *Biblia de la Bucureşti* (1688) a cărei prefaţă a fost scrisă şi semnată de Dosithei, Patriarhul Ierusalimului[9]. Deşi tipărită sub domnia sa, Brâncoveanu lasă ca numele lui Şerban Cantacuzino (predecesorul său, care comandase traducerea şi tipărirea în limba română a *Bibliei*, versiunea integrală) să ocupe în titlu prima poziţie[10]. Alte lucrări tipărite în această perioadă: *Octiohul* de la Buzău (1700), *Triodion* (1708) tipărit tot la Buzău, *Ceaslov* imprimat la Bucureşti în 1709, o *Evanghelie* română, imprimată la Snagov, în 1693[11], etc.

Activitatea tipografică a favorizat organizarea unor biblioteci publice şi private, printre cele mai cunoscute: Biblioteca Academiei domneşti de la Sfânta Sava (1714) şi cea a stolnicului Constantin Cantacuzino considerate una din cele mai mari biblioteci particulare din Europa.

Stilul brâncovenesc folosit în artă pentru arhitectura şi artele plastice din Ţara Românească, care se dezvoltă în vremea lui Constantin Brâncoveanu este un stil eclectic, care îmbină influenţele renascentiste târzii cu elemente baroce, orientale şi româneşti. Considerat primul stil arhitectural românesc, cunoscut şi sub numele de „stil românesc renascentist", stilul brâncovenesc, se caracterizează prin atenţia pentru elementele decorative, folosite în zonele exterioare ale construcţiei, sculptate în piatră, în lemn sau

---

[6] www.bibnat.ro/dyn-doc/, *Brîncoveanu şi epoca sa, tipărituri aflate în Colecţiile Speciale ale Bibliotecii Naţionale a României*, p. 3.
[7] *Ibidem.*
[8] Cornea Paul şi colaboratori - *Dicţionar de literatură română*, Bucureşti, 1979, p. 209.
[9] www.bibnat.ro/dyn-doc/ - *op.cit.*, p. 3.
[10] Cornea Paul şi colaboratori - *op.cit.*, 1979, p. 209.
[11] www.bibnat.ro/dyn-doc/ - *op.cit.*, pp. 5-7.

aplicate. Alte elemente specifice stilului sunt logiile, foişoarele, pridvoarele şi galeriile. O caracteristică esenţială a arhitecturii brâncoveneşti o constituie accentual pus pe construcţiile cu destinaţie laică. Înainte de Constantin Brâncoveanu, arhitectura laică din Ţara Românească făcuse progrese însemnate, fiind construite palate şi case domneşti, case boiereşti şi egumeneşti.

Dintre palatele construite de Brâncoveanu reţin atenţia palatele de la Potlogi şi Mogoşoaia. Palatul domnesc de la Bucureşti (astăzi dispărut) a fost restaurat şi amplificat în vremea domniei lui Brâncoveanu, fiind reamenajat după moda epocii, „el întrecând ca fast şi splendoare toate edificiile capitalei, după cum rezultă din relatarile călătorilor străini”[12].

Palatul de la Potlogi a fost construit în anul 1698, ca loc de popas intermediar pe drumul dintre cele două reşedinţe de la Bucureşti şi Târgovişte. În arhitectura palatului se disting noile caracteristici care vor constitui trăsăturile de bază ale stilului brâncovenesc: preocuparea de a valorifica la maximum virtuţiile constructive ale edificiului în raport cu peisajul, comuniunea spaţiului de locuit cu natura prin intermediul foişoarelor şi al logiilor, orientare imprimată de Renaştere, decoraţia de-a dreptul exuberantă, specifică barocului, dar ţinută totuşi în frâu de simţul renascentist pentru echilibru şi măsură[13]. Palatul de la Mogoşoaia, construit în anul 1702, nu se deosebeşte de cel de la Potlogi. Palatul având o alură de-a dreptul monumentală, gradul de eleganţă şi de fast ornamental este altul. În afara zidurilor de incintă se aflau bisericile-paraclis construite anterior ridicării celor două palate, care de fapt înlocuiau case mai vechi[14].

Tipul de casa domnească construit în vremea domniei lui Matei Basarab se perpetueaza şi în perioada următoare[15]. Aceste case – o parte a lor terminate sau reparate de Constantin Brâncoveanu (ex. casa domnească şi mănăstirea Brebu, jud. Prahova) aveau un singur etaj de locuit, pivniţele mari se înălţau deasupra solului formând un fel de soclu al etajului de locuit. Accesul în pivniţe se făcea prin aşa-zisul gârlic deasupra căruia era construit un foişor la care se urca pe scari exterioare[16].

Istoricii consemnează numeroasele biserici şi mănăstiri zidite sau reparate şi înfrumuseţate de domnitor pe întreg cuprinsul ţării (mănăstirile Hurezi, Mamul, Aronta, Cozia şi Bistriţa în jud. Valcea, schitul Bărbăteşti-Pâroaia, mănăstirea Dealu şi bisericile

[12] Florea, Vasile - *Istoria artei româneşti*, Chişinau, 1991, p. 408.
[13] *Ibidem*, p. 409.
[14] *Ibidem*, p. 410.
[15] *Ibidem*, p. 404.
[16] *Ibidem*.

din Polovragi şi Doiceşti în jud. Dâmboviţa, mănăstirea Brâncoveni, jud. Olt, episcopia Buzăului, mănăstirile Gura Motrului şi Strehaia din actualul judeţ Mehedinţi, mănăstirea Adormirea Maicii Domnului şi biserica lui Ştefan cel Mare din Râmnicu Sărat, mănăstirea Sadova, mănăstirea Snagov, în Ilfov, biserica domnească, biserica Sfântul Dumitru – Buzincă în Târgovişte, biserica Sfinţii Arhangheli în Târgşor)[17] şi altele în Bucureşti (paraclisul Palatului Mogoşoaia, zidit în 1688, pe când era logofat, mănăstirile Sarindar, Sfântul Gheorghe Nou, Sfântul Ioan cel Mare, Sfântul Sava – în aceasta din urmă, funcţionând prima scoală superioară din Ţara Românească[18]. La acestea se adaugă ctitoriile din Ardeal, biserica din Fagaraş (1698) şi mănăstirea Sâmbata de Sus (1701) şi sprijinul acordat unor aşezaminte ortodoxe din Imperiul Otoman (din Constantinopol, Grecia, Muntele Sinai, Ierusalim ş.a.).

Mănăstirea Hurezi este considerată cea mai importantă ctitorie religioasă a lui Constantin Brâncoveanu. Construită de Manea zidarul, biserica mare de la Hurezi reprezenta „o interpretare simplificată a bisericii episcopale de la Argeş”[19], fiind elementul central al „unui mare complex de tip larvă – unic pe teritoriul României – în jurul lui fiind construite mai multe paraclisuri şi schituri (…). Toate clădirile anexe sunt grupate, aici la Hurezi, nu la întâmplare, ci după un principiu ordonator raţional, amintind de arhitectura Renaşterii”[20]. Pentru această construcţie grandioasă, domnitorul a angajat meşteri pricepuţi, precum Manea vătaful de zidari, Vucaşin Caragea – „pietrarul”, Istrate – „lemnarul”, pictorul grec Constantinos şi artiştii polarizaţi în jurul său[21], care vor forma „Şcoala de pictură de la Hurezi”. Fresca mănăstirii de la Hurezi este unică în tot spaţiul răsăritean, îmbinând armonios iconografia religioasă cu compoziţia cu caracter laic.

Un alt mare artist-pictor din epocă, „format în mediul autohton şi întrunind în şi mai mare măsură însuşirile de om al vremii sale”, a fost Pîrvu Mutu, „considerat ultimul artist medieval şi primul artist modern roman”[22], care a pictat numeroase biserici şi mănăstiri între care: Mănăstirile Cotroceni, Filipeştii de Târg, Filipeştii de Pădure, bisericile Colţea, Sinaia, Fundenii Doamnei, Adormirea Maicii Domnului, Sf. Gheorghe Nou [23]etc.

---

[17] Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România I, Ţara Românească*, vol. 2, Craiova, 1970, pp. 790-791.
[18] Idem, *Repertoriul bibliographic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Bucureşti, 1961.
[19] Florea, Vasile - *Istoria artei româneşti*, Chişinau, 1991, p. 402.
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem*, p. 457.
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem*, p. 459.

Moartea tragică a domnitorului Constantin Brâncoveanu executat, împreună cu cei patru fii ai săi şi cu boierul Ianache Văcărescu, la 15 august 1714, la Constantinopol, a pus capăt acestei perioadei de dezvoltare culturală şi spirituală din Ţara Românească, încheind totodată o epocă, cea a domniilor pământene şi marcând începutul unei noi epoci, cea a domniilor fanariote, contemporană „secolului luminilor" – pentru istoria naţională un secol în care conştiinţa naţională se afirmă la nivel elitar şi este vehiculată treptat de cultura iluministă în societate".

Bibliografie:

1. Bărbulescu, F.; Deletant, D.; Hitchins, K.; Papacostea, Ş.; Teodor, P.- *Istoria României*, Bucureşti, 2007.
2. Cornea, P.; Manolescu, F.; Marcea, Pompiliu şi colab. - *Dicţionar de literatură română*, Bucureşti, 1979.
3. Florea, Vasile - *Istoria artei româneşti*, Chişinau, 1991.
4. Marinescu, Florin - *Însemnări şi ex-libris-uri brâncoveneşti*, în *Târgovişte, cetate a culturii româneşti*, Bucureşti, 1974.
5. Stoicescu, Nicolae - *Dicţionar al marilor dregatori din Ţara Românească şi Moldova, sec XIV-XVII.*
6. Stoicescu, Nicolae - Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România I, Ţara Românească, vol. 2, Craiova, 1970.
7. Stoicescu, Nicolae - Repertoriul bibliographic al monumentelor feudale din Bucureşti, Bucureşti, 1961.

Site:

1. www.bibnat.ro/dyn-doc/, *Brîncoveanu şi epoca sa, tipărituri aflate în Colecţiile Speciale ale Bibliotecii Naţionale a României.*
2. http://www.lisr.ro/8-erich.pdf, Agnes Erich, *Constantin Brâncoveanu – ctitor de cultură.*

Constantin Brâncoveanu între mit şi istorie
Constantin Brancoveanu between Myth and History

Prof. dr. Lavinia Buda
Şcoala gimnazială
Bonţida, Cluj, România

Abstract
For various reasons shaping the personality of a hero or saviour was made by the exclusion of his virtues and bringing other qualities into the foreground. The various virtues remain questionable from different points of view: history, current historiography and, of course, historical epoch. The same developement has also seen Constantin Brâncoveanu's personality. His personality cannot be disputed but it should be considered and notified of the public a number of lesser known facts, subject of academic research. For remaining in the public consciousness is sometimes necessary the act of mystification, although the historians strive to eliminate the mendacity and the present reality.
Key words: *Constantin Brâncoveanu, myth, personality, mystification*

Din diverse motive conturarea personalităţii unui erou sau salvator s-a făcut prin excluderea unor calităţi şi aducerea altora în prim plan. Diversele calităţi rămân evident discutabile în funcţie de istoric, curent istoriografic şi epocă istorică. Aceeaşi evoluţie a cunoscut şi personalitatea lui Constantin Brâncoveanu. Indiscutabil, amprenta personalităţii domnului muntean nu poate fi contestată dar trebuie avute în vedere şi aduse la cunoştiinţa publicului larg o serie de fapte mai puţin cunoscute care fac obiectul cercetării academice. Astfel ne raliem viziunii medievale potrivit căreia domnia era cea mai importantă instituţie, iar domnul fiind unsul lui Dumnezeu domnea şi guverna deopotrivă.

Imaginea domnului Constantin Brâncoveanu a fost conturată încă de ceva vreme, parte a panteonului naţional, imaginea tradiţională fiind cea a apărătorului creştinismului în faţa pericolului turc. La conturarea unei astfel de imagini în conştiinţa publică au contribuit mai mulţi factori în mod conştient sau nu, printre care amintim arta, literatura, religia, politica, propaganda, istoriografia etc. În ultimă instanţă pentru a rămâne în conştiinţa publicului larg uneori e necesară şi mistificarea, cu toate că istoricii se străduiesc să elimine neadevărul şi să prezinte realitatea. Se pare că majoritatea istoricilor sunt de acord cu ideea potrivit căreia fiecare dintre noi avem reprezentările noastre despre istoria recentă, dar putem încerca să ne apropiem cât mai mult de adevăr[1].

Amintim câteva mituri la a căror răspândire a contribuit şi personalitatea lui Constantin Brâncoveanu. În viziunea lui Lucian Boia, Constantin Brâncoveanu alături de Ştefan cel Mare au consolidat percepţia identificării românismului cu ortodoxia, fapt dovedit

[1] apud Pop, Ioan-Aurel - *Istoria, adevărul şi miturile* (Note de lectură), Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, p. 312.

şi de canonizarea celor doi domni. O astfel de percepţie poate fi considerată discriminatorie la adresa celorlalte confesiuni sau, în acelaşi timp, poate fi o expresie a dorinţei de unitate naţională şi dorinţei de autoritate exprimată prin imaginea unui domn medieval.[2] Mitul de apărător al creştinătăţii ne conturează imaginea unui domn războinic, participant la campanii militare sau angajat în cruciadele iniţiate de Papă, dar contrar percepţiei, Constantin Brâncoveanu este domnul celor „25 de ani fără războaie”[3]. Stabilitatea domniei a permis consolidarea autorităţii domnului pe plan intern şi recunoşterea sa pe plan extern, contribuind la dezvoltarea culturii şi a societăţii în ansamblu.

Deşi Constantin Brâncovenu aspira probabil şi la unirea Ţării Româneşti cu Moldova prin impunerea ginerelui său ca domn aici şi prin purtarea unor tratative secrete cu turcii[4], nu este amintit aproape de loc ca un predecesor al unirii lui Mihai Viteazul. Imaginea sa publică este cea de apărător al creştinismului care a sprijinit Biserica şi a consolidat numeroase lăcaşuri de cult, rămânând cunoscut posterităţii prin stilul brâncovenesc. La consolidarea mitului au contribuit şi anumite elemente care fac parte din simbolistica religoasă şi amintesc într-o anumită măsură de martiriul christic. A fost înlocuit de la domnie în joia mare, în închisoare a fost torturat, iar în 15 august când creştinii marchează Adormirea Maicii Domnului a fost executat în public împreună cu membrii familiei sale, nu înainte de a i se cere să renunţe la credinţa sa.

Prezentarea antitetică a lui Constantin Brâncoveanu cu Ştefan cel Mare, ambii domni fiind declaraţi sfinţi, aduce în discuţie o nouă temă, anume criteriile care au stat la baza sanctificări. Desigur că e nevoie de eroi, de sfinţi doar că trebuie stabilite anumite criterii obiective pentru alegerea lor. Numărul de biserici ridicat de Ştefan cel Mare pare nedrept dacă îl comparăm cu numărul anilor de pace şi prosperitate din timpul lui Constantin Brâncoveanu, moralitatea şi caracterul familist contrastează cu iubirea femeilor frumoase şi uciderea boierilor fără judecată etc.[5] Care trăsături ar trebui să primeze? Care trăsături ar trebui aduse în atenţia conştinţei publice? Rămâne la latitudinea celor care construesc şi propagă miturile...

Ministerul Culturii a propus Guvernului declararea anului 2014 „**Anul Brâncoveanu”**, având în vedere importanţa şi contribuţia majoră a domnitorului în istoria şi cultura naţională, precum şi faptul că în anul 2014 se împlinesc **300** de ani de la martiriul lui

[2] Pop, Ioan-Aurel – *op. cit.*, pp. 278-279.
[3] http://www.historia.ro/node/2689
[4] http://www.historia.ro/node/2689
[5] http://www.historia.ro/node/2689

Constantin Brâncoveanu şi a fiilor acestuia[6]. Anii domniei lui Brâncoveanu au fost marcaţi de un progres economic şi cultural-artistic, de iniţiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a statului, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace în cei 26 de ani de domnie.

În povestea domnitorului întrunim o serie de elemente care pot fi regăsite şi în basmele româneşti: se confruntă două forţe antognonice binele şi răul, sunt sacrificaţi fiii domnitorului, fiul cel mic este tentat să renunţe la propria credinţă pentru a-şi păstra viaţa dar în după ce este certat de tatăl său revine asupra deciziei şi dă dovadă de curaj profund fiind primul care e decapitat. Domnul Brâncoveanu moare în ziua în care ar fi împlinit 60 de ani, o vârstă emblematică pentru perioada respectivă, nu înainte de a fi torturat şi de a-şi vedea băieţii răpuşi de securea călăului. Familia Brâncoveanu era antipatizată de familia Cantacuzino, rivală la domnie şi concurentă pe plan intern. În jurul domnului încă din timpul vieţii sale se ţes o serie de legende, a fost supranumit Priţul Aurului de către turci datorită presupusei averi pe care a strâns-o, avere care a fost căutată de atunci şi până azi. Mai mult sacrificiul familiei are loc într-o zi cu profunde semnificaţii pentru creştini Adormirea Maicii Domnului aniversată anual în data de 15 august.

Momentul crucial al decapitării este detaliat în funcţie de orientarea fiecărui istoric şi finalitatea urmărită. Cei care doresc să scoată la lumină latura creştină şi martiriul domnului, prezintă amănunţit decapitarea şi nu ezită să apeleze şi la sacrificiul tatălui de data aceasta, care îşi vede şi cei patru băieţi decapitaţi. Şi pentru a fi şi mai încărcat momentul, se menţionează că fiul cel mic are un moment de ezitare şi e tentat să îmbrăţişeze credinţa musulmană, dar la sfatul tatălui nu va renunţa la credinţa creştină. Iată cum a relatat momentul decapitării în unele surse. Timp de 4 luni au stat la închisoarea Edicule unde au fost surghiuniţi şi supus la maltratări împreună cu fiii săi, Constantin, Ştefan, Radu, Matei, alături de sfetnicul său Ianache şi li s-a cerut să treacă la religia musulmană. Dacă un creştin trecea la religia musulmană, el era iertat de condamnarea la moarte. La care Matei fiul cel mic cere iertarea tatălui şi se duce primul şi pune capul pe butuc, astfel călăul trece la decapitare. Toate acestea se întâmplau exact când domnitorul împlinea 60 de ani şi era ziua prezniculuiAdormirii Maicii Domnului, 15 august 1714.[7] Secretarul personal al domnului Anton Maria del Chiaro, a făcut cunoscut că rămăşiţele pământeşti ale celor ucişi au fost depuse la Mănăstirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Insula Halki, de unde vor fi repatriate în 1720 în mare secret de doamna Maria, soţia domnitorului, pentru a fi depuse în

[6] http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu-300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html
[7] http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu-300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html

Biserica Sfântul Gheorghe Nou. Povestea osemintelor nu se opreşte aici, în 1934 când se împlineau 220 de ani de la moartea domnului la ordinul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a decis reînhumarea tot în Biserica Sfântul Gheorghe Nou a osemintelor martirilor. Fiecare element e ales cu grijă, urmărind să nuanţeze cu grijă anumite trăsături sau să evidenţieze alte însuşiri dezirabile pentru urmaşii domnului.[8] Cu toate că începând de acum se vehicular ideea canonizării, aceasta a avut loc abia în anul 1992.

Constantin Brâncoveanu a fost un domn charismatic, intrând în conştiinţa populară încă din timpul vieţii pentru că poporului simţea că are la cârma ţării un domn cu mare evlavie, la fel scriau în epocă şi cronicarii săi, iar propriile sale însemnări, aflate astăzi la Biblioteca Academiei, vorbesc şi ele despre faptele voievodului[9]. Domnitorul reuneşte o se serie din trăsăturile eroului, este aureolat de legende încă din timpul vieţii, nu are multe victorii militare dar se dovedeşte un vajnic apărător al păcii şi are o întreagă cancelarie de partea sa care îl ajută să îşi întreţină imaginea şi să îţi facă cunoscute toate iniţiativele. Indiscutabil, domnitorul s-a afirmat prin o serie de măsuri în plan cultural, artistic…

Constantin Brâncoveanu a fost un domn progresist pentru perioada sa, înconjurându-se de minţi luminate ale timpului, a ştiut să întreţină şi să desfăşoare a diplomaţie activă cu statele vecine sau cu personalităţile timpului printre care amintim pe Ludovic al XIV-lea, regele Franţei, Iosif I al Austriei, papa Clement XI, regele August al Poloniei precum şi o serie de ambasadori şi oameni politici care conduceau destinele statelor europene la vremea respectivă. Diplomaţia văzută şi nevăzută presupunea şi întreţinerea unui serviciu secret care, pentru o lungă perioadă de timp, a fost condus de stolnicul Constantin Cantacuzino. Din păcate diplomaţia abilă desfăşurată de domnul muntean şi stolnicul său Constantin Cantacuzino nu au reuşit să preîntâmpine sfârşitul tragic al familiei Brâncoveanu[10].

Constantin Brâncoveanu a fost un domn feudal tipic pentru perioada medievală, acuzat că şi-a omorât unchiul, pe domnul Şerban Cantacuzino (1673-1688) pentru a ajunge la domnie e dezvinovăţit de cronicarul său Radu Greceanu, dar considerat vinovat de politicienii vremii şi de o parte a familiei Cantacuzino. Astfel de întâmplări erau fireşti pentru perioada respectivă, perioadă în care solidarităţile se construiau în funcţie de interese. Orice tactică ar fi adoptat domnitorul era firesc ca boierii să se împartă în două mari tabere: adepţi şi adversari. Boierii ostili domnitorului îşi manifestau opoziţia mai ales datorită faptului că acesta, conform obiceiului feudal al vremii, acorda privilegii numai acelora care îi

[8] http://www.sfantulgheorghenou.ro/mormantul-si-moastele-sfintilor-martiri-brancoveni/
[9] http://stiri.tvr.ro/constantin-brancoveanu-ultimul-domn-ortodox-al-tarii-romanesti_41351.html
[10] http://www.lovendal.ro/wp52/serviciile-secrete-ale-lui-brancoveanu-cum-spiona-stolnicul-cantacuzino-intreaga-europa/

erau favorabili, persecutându-i pe opozanţi prin confiscarea averii, surghiun sau uneori chiar moarte[11].

Alături de alte figuri emblematice, Constantin Brâncoveanu face parte din pantheonul naţional, pantheon ce reuneşte peronalităţi care pot servi drept model de virtute urmaşilor lor şi care periodic sunt scoase în faţă pentru a ilustra anumite trăsături, caractere, virtuţi etc. necesare pentru făurirea idealului naţional sau pentru a oferi imaginea unei solidarităţi dincolo de generaţii. Constantin Brâncoveanu datorită martiriului său în principal şi apoi datorită celorlalte însuşiri, va fi valorificat în permanenţă pozitiv deoarece poporul român se revendică drept un popor creştin, iar printre miturile fondatoare ale poporului nostru poate fi menţionat şi imaginea de apărători ai creştinismului în sud-estul Europei. Imaginea sa este revalorificată perodic în cadrul unor liturghii cu caracter religioso-patriotic pentru ca fiecare generaţie să cunoască faptele şi să poată să-i urmeze exemplu. Faptul că martiriul său a fost unul firesc pentru perioada în care a trăit, când lumea se împărţea în creştini şi musulmani, nu afectează puterea de exemplu pe care o are familia Brâncoveanu pentru generaţiile viitoare, exemplu utilizat atât de stat cât şi de Biserică în scopul consolidării unităţii naţionale.

Bibliografie:

1. Pop, Ioan-Aurel - *Istoria, adevărul şi miturile (Note de lectură),* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002.
2. http://www.historia.ro/node/2689
3. http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html
4. http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html
5. http://www.sfantulgheorghenou.ro/mormantul-si-moastele-sfintilor-martiri-brancoveni/
6. http://stiri.tvr.ro/constantin-brancoveanu-ultimul-domn-ortodox-al-tarii-romanesti_41351.html
7. http://www.lovendal.ro/wp52/serviciile-secrete-ale-lui-brancoveanu-cum-spiona-stolnicul-cantacuzino-intreaga-europa/
8. http://www.lovendal.ro/wp52/marele-domnitor-constantin-brancoveanu-si-a-ucis-unchiul-serban-cantacuzino-voda-pentru-a-i-lua-tronul/

[11] http://www.lovendal.ro/wp52/marele-domnitor-constantin-brancoveanu-si-a-ucis-unchiul-serban-cantacuzino-voda-pentru-a-i-lua-tronul/

Bibliografie:

9. Pop, Ioan-Aurel - *Istoria, adevărul şi miturile (Note de lectură),* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002.
10. http://www.historia.ro/node/2689
11. http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html
12. http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html
13. http://www.sfantulgheorghenou.ro/mormantul-si-moastele-sfintilor-martiri-brancoveni/
14. http://stiri.tvr.ro/constantin-brancoveanu-ultimul-domn-ortodox-al-tarii-romanesti_41351.html
15. http://www.lovendal.ro/wp52/serviciile-secrete-ale-lui-brancoveanu-cum-spiona-stolnicul-cantacuzino-intreaga-europa/
16. http://www.lovendal.ro/wp52/marele-domnitor-constantin-brancoveanu-si-a-ucis-unchiul-serban-cantacuzino-voda-pentru-a-i-lua-tronul/

Aspecte din politica externă din vremea lui Constantin Brâncoveanu
Aspects from the External Politics during Constantin Brancoveanu's Reign

Băican Ana – Maria
Profesor Liceul Tehnologic Bereşti – Galaţi, România

Abstract

Constantin Brancoveanu's figure is reflected in his great achievements in the political-diplomatic field. He managed to keep his throne through a clever policy which he used for his connections with other countries.

The ruler wanted to keep the independence of the Romanian Country in a period when it was proved that the Christian powers of the region- the Habsburg empire, Poland, Russia- pursued their own purposes, correspondent to a war based on territorial conquering and affixation.

Brancoveanu displayed a complex diplomatic game between the Austrian and Ottoman people, avoiding the replacement of the Ottoman domination with the Austrian one. At the same time he kept diplomatic connections with Russia.

Key words: *economic, culture, policy, artistic.*

Figura domnitorului Constantin Brâncoveanu s-a remarcat prin marile sale realizări pe tărâmul politico-diplomatic. Domnitorul a reuşit să se menţină pe tron, având o domnie stabilă, iniţiind o politică abilă, cumpătată, pe care a folosit-o şi în raporturile cu alte state.

Domnitorul a reuşit să menţină independenţa Ţării Româneşti, într-o perioadă în care s-a dovedit că marile puteri creştine din regiune – Imperiul Habsburgic, Polonia, Rusia - urmăreau scopuri proprii, care corespundeau unui război de cuceriri şi anexări teritoriale, aspect evidenţiat de istoricul Nicolae Iorga în felul următor: „Brâncoveanu a izbutit să păstreze nu numai Ţara Românească , ci întreaga noastră naţiune, ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac"[1].

Alungarea turcilor din faţa Vienei, în anul 1683 a produs modificări radicale în raporturile de forţă din regiune. Imperiul otoman, slăbit de necontenitele războaie purtate de mai multe decenii în Mediterana, Polonia şi Ucraina şi minat din interior de o serie de contradicţii sociale, economice şi politice, începe să fie în inferioritate faţă de Austria, care renunţă la supremaţia din Apusul continentului, unde ascensiunea îi era barată de Franţa lui Ludovic al XIV-lea, şi îşi îndreaptă atenţia asupra răsăritului Europei. Monarhiei austriece i se alătură Polonia, care deşi era în declin, fiind afectată de puternica anarhie impusă de regimul nobiliar, încă mai avea pretenţii expansioniste în spaţiul nord pontic. Cele două

[1] Iorga, Nicolae - *Viaţa şi domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Bucureşti , 1914, p. 24.

puteri – Austria şi Polonia – s-au aliat împotriva turcilor, lor alăturându-li-se Rusia, interesată de neutralizarea tătarilor din Crimeea şi deschiderea la Marea Neagră. [2]

În scurt timp, s-a dovedit că puterile creştine aliate urmăreau scopuri proprii, care nu erau compatibile cu „spiritul de cruciadă" antiotomană, ci corespundeau unui război de cuceriri şi anexări. Habsburgii visau la o pretinsă restaurare a regatului maghiar cu teritoriile care au aparţinut în trecut coroanei Sfântului Ştefan, sub dominaţia lor şi nu-şi ascundeau intenţiile de acaparare a celor trei ţări române. Polonia, invocând pretinse drepturi feudale iluzorii, nutrea aceleaşi pretenţii nejustificate de ocupare a Ţării Româneşti şi Moldovei[3]. De altfel, scopurile Casei de Habsburg au neliniştit popoarele din Balcani, în condiţiile în care a apărut clar că aceştia urmăreau înlocuirea stăpânirii otomane cu cea habsburgică. Exemplul Transilvaniei era concludent în acest sens. Casa de Austria obligase Transilvania să accepte protecţia imperială, protecţie care aducea şi o limitare a autonomiei.

În acest context, s-a desfăşurat domnia lui Constantin Brâncoveanu. El a căutat să ducă o politică de echilibru care, ţinând seamă în primul rând de *realităţile şi interesele româneşti,* să nu prejudicieze asupra posibilităţilor viitorului. Încă de la începutul domniei - 1688, Brâncoveanu a trebuit să facă faţă presiunilor care veneau atât din partea turcilor, cât şi a austriecilor. Situaţia Ţării Româneşti era complicată, existând pericolul confruntării dintre austrieci şi turci pe teritoriul ei. Imperialii voiau să forţeze pe Brâncoveanu să li se închine, între altele fiindcă aveau nevoie neapărată de provizii, în lungul lor război cu turcii, provizii pe care Muntenia le putea furniza. De aceea, la începutul lui noiembrie 1689, trupele lor au intrat în ţară, pe la Cerneţi; în decembrie, un alt detaşament, condus de generalul Donat Heissler, coboară peste munţi, pe la Bran. Brâncoveanu a fost silit să se retragă în Prahova şi să admită o mare parte a cererilor austriecilor. Încercând să îi determine să părăsească ţara, a acceptat sprijinul tătarilor. Când aceştia sosiră, în ianuarie 1690, Heissler a trebuit să treacă munţii înapoi[4], la Braşov. Prezenţa trupelor austriece în imediata apropiere a hotarului era însă o permanentă ameninţare. De aceea, în vară, a avut loc o expediţie împotriva lor. Turcii, împreună cu oastea munteană comandată de domn şi cu un corp de «curuţi», ostaşi unguri, comandaţi de pretendentul Imre Thököly, s-au confruntat cu trupele austriece. Ciocnirea, scurtă, s-a isprăvit printr-o izbândă deplină:

[2] Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin; - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei, Bucureşti, 1989, p. 124.
[3] *Ibidem.*
[4] Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, editată de A. Ilieş, Bucureşti, 1970, pp. 64-72.

austriecii, sprijiniţi şi de secui, au fost sfărâmaţi, Heissler a căzut prizonier (11 august 1690 la Zărneşti); printre cei rămaşi pe câmpul de luptă era şi un ginere al lui Şerban Cantacuzino, aga Constantin Bălăceanu, care fusese în delegaţie la Viena şi care, duşman al lui Brâncoveanu, ar fi voit pe tronul ţării pe cumnatul său, pe tânărul Gheorghe Cantacuzino. Thököly a fost încoronat principe al Transilvaniei, în satul Cristian, lângă Sibiu, printr-o ceremonie la care a asistat şi domnul Ţării Româneşti[5].

După anul 1690, Brâncoveanu n-a mai avut nici o luptă, cu nimeni. Relaţiile lui cu imperialii merg îmbunătăţindu-se; le procură ştiri asupra situaţiei de la turci, le trimite, când poate, şi provizii. La rândul lor, imperialii, recunoscând aceste servicii, îi dau la 30 ianuarie 1695 titlul de «principe al imperiului»; încă mai dinainte, pe când era boier, Brâncoveanu obţinuse atât cetăţenia transilvană, cât şi, la 19 mai 1688, titlul de conte[6]. Toate acestea urmau să-i servească mai ales în eventualitatea unui refugiu în Ardeal sau în Austria, refugiu pe care domnul, trăind în continuă grijă şi teamă de turci, a căutat să şi-1 pregătească din vreme. Aşa se explică şi moşiile pe care Brâncoveanu şi le cumpără peste munţi, precum şi depozitele de bani pe care şi le face la Veneţia. Luase toate măsurile ca să-şi asigure viaţa în cazul când va trebui să părăsească tronul şi ţara; n-a putut scăpa însă de tragica soartă care-1 pândea.

Evidenţierea politicii egoiste austriece, l-a determinat pe Brâncoveanu să se reorienteze în politica externă spre Rusia. Curentul filorus de la finele secolului al XVII-lea a fost promovat de greci. Numeroşii cărturari greci care şi-au desfăşurat activitatea în Rusia, au contribuit la cimentarea legăturilor religioase şi culturale dintre Rusia, Balcani şi Orientul ortodox. Brâncoveanu nu avea cum să scape de această influenţă, mai ales că el era protector al bisericii şi avea legături strânse cu mulţi cărturari greci. Drept urmare, Brâncoveanu a început să întreţină legături diplomatice cu Petru I şi cancelarii ruşi Feodor Golovkin şi Gavriil Golovkin, printr-o intensă corespondenţă şi schimb de emisari. Din păcate, inactivitatea Rusiei în problemele din sud-estul european i-a încurajat prea puţin speranţele[7].

Reuşitele diplomatice ale domnitorului au fost înlesnite şi de cancelaria activă şi eficace pe care acesta şi-a creat-o, dotată cu dieci pentru limbile latină şi italiană (Giovani Candido Romano şi Anton Maria Del Chiaro), germană (Ladislau Dindar, Peter Greinner), polonă (Andreas Wolff), turcă (clucerul Afenduli), maghiară şi rusă (fraţii David şi Toader

[5] Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *op. cit*., p. 126.
[6] *Ibidem*, p. 127.
[7] *Ibidem*, p. 131.

Corbea). Cu ajutorul acestei cancelarii a reuşit să întreţină o corespondenţă bogată cu suveranii (împăratul de la Viena, ţarul Rusiei), dar şi cu oameni de stat imperiali, poloni şi ţarişti sau ambasadori ai altor puteri. Majoritatea scrisorilor identificate ca fiind din vremea lui Brâncoveanu sunt cu caracter politic şi diplomatic[8].

Totodată, Brâncoveanu a întreţinut la curtea de la Bucureşti, oraş devenit un activ centru diplomatic, o vastă reţea de agenţi şi emisari, recrutaţi în majoritate dintre numeroşii cărturari şi clerici transilvăneni, dunăreni sau levantini şi pe care i-a trimis cu diferite misiuni în capitalele europene. Astfel, domnitorul s-a bazat pe serviciile ceauşului David Corbea la Varşovia şi în Rusia, pe acelea ale lui Gheorghe Castriotul, Panaiot Radu, Pătru Damian, ale lui Ladislau Dindar şi Peter Greinner pe lângă autorităţile imperiale, pe ale Gheorgios Clironomos şi Ianachi Porphyrita, paharnicul Ianache Văcărescu în legătură cu amabasadorii străini de din capitala Imperiului otoman. [9]

Faţă de turci, Brâncoveanu şi-a împlinit obligaţiile obligaţiile care îi erau impuse. A furnizat «zahereaua» sau proviziile de tot felul care i se cereau, a dat nenumărate care cu boi pentru transportul lor, a ajutat la repararea sau ridicarea cetăţilor - aşa de pildă, cetatea *Cladovei*, pe malul drept al Dunării, în Serbia, a *Benderului* (1707), a *Giurgiului, Brăilei, Cetăţii Albe* (1710), a informat repede şi precis pe sultan asupra diferitelor aspecte din ţările creştine. Ca să-şi poată împlini această ultimă obligaţie, dispunea de o reţea întreagă de informatori, secretari, agenţi, negustori, la Sibiu, la Viena, la Veneţia, chiar şi la Moscova, mulţi dintre ei erau străini.

Bineînţeles, haraciul a fost plătit regulat. De asemenea darurile, numeroase şi însemnate, la toţi meghistanii de la Poartă, precum şi la toţi dregătorii care veneau cu vreo însărcinare în ţară. Se poate spune că nici un alt domn nu a dat turcilor sume atât de mari ca Brâncoveanu; bogăţia şi «culanţa» lui ajunseseră aşa de vestite, încât se întreceau, la Stambul, care mai de care să aibă de-a face cu stăpânitorul Valahiei, cu «altân-beg», principele aurului, cum i se mai spunea. Graţie banilor - dar nu mai puţin şi serviciilor aduse -, izbuteşte să-şi reînnoiască mereu domnia. După confirmarea pe viaţă a domniei, obţinută în anul 1699, ar fi trebuit să nu mai existe nici o grijă din partea turcilor. Epoca de linişte a ţinut până în anul 1711, când a izbucnit războiul dintre ruşi şi turci. La momentul acela, Brâncoveanu a ales să fie precaut. Iniţial, şi-a aşezat tabăra la Urlaţi, dar apoi s-a întors la Târgovişte. S-a întâmplat însă că un boier al său, care-i era şi rudă, spătarul Toma Cantacuzino, să treacă, fără ordin, cu o parte din călărime la ruşi şi să îi ajute să cucerească

[8] *Ibidem*, p. 130.
[9] Ionescu, Ştefan - *Epoca brâncovenască. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj, 1981, p.p 113-115.

Brăila. Cu tot acest succes iniţial, războiul sfârşi rău pentru ţar: înconjurat de forţe superioare, lipsit de provizii, după o luptă de câteva zile, la Stănileşti, Petru cel Mare trebui să ceară pacea şi fu bucuros s-o obţină. Turcii începură, din acest moment, să bănuiască pe domn de necredinţă; nu-şi puteau închipui ca spătarul Toma Cantacuzino să fi plecat dacă nu fără voia, măcar fără ştirea lui Brâncoveanu. Se adăugară apoi intrigile duşmanilor şi printre aceştia erau chiar boieri din apropierea tronului.

Aşa se face că ultimii ani de domnie s-au desfăşurat sub semnul incertitudinilor. El a încercat în continuare să îi asigure pe ruşi de prietenia lui, continuând să trimită scrisori demnitarilor ţarului, dar s-a convins de imposibilitatea unui sprijin din partea Rusiei. În acelaşi timp, domnul a depus eforturi pentru a reînnoi legăturile cu Viena. Toate acestea erau doar încercări de supravieţuire[10]. Intrigile au avut succes, domnitorul fiind arestat în anul 1714.

Domnia lui Brâncoveanu reprezintă însă o epocă de certă măreţie, el remarcându-se prin politica susţinută, politică ce a asigurat o anumită stabilitate.

Bibliografie:

1. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1989.
2. Ionescu, Ştefan - *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj, 1981.
3. Iorga, Nicolae - *Viaţa şi domnia lui Constantin vodă Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.

[10] *Ibidem*, p. 136.

Cuvinte româneşti atestate în *Biblia de la Bucureşti* (1866)
Romanian Words Attested in The Bible from Bucharest (1866)

Prof. Cristina Dinu, Prof. Carmen Minculescu

Colegiul „Spiru Haret”
Ploieşti, Prahova, România

Abstract

At the end of the 17th century, the fusion between the southern and the northern (Moldavian) Romanian dialects characterizes the literary Romanian language. The Bible from Bucharest does not represent a mechanical product of a regional linguistic area; on the contrary, it is an outcome with decisive influence on our language development. By means of this translation, a series of linguistic innovations penetrate our language. A special interest will be given to the enrichment and improvement of the Romanian language registered in this first integral translation of the Bible. Although not all lexical innovations are still recorded in our language, still, they should and deserve to be mentioned and analysed.

Key words: *17th century Romanian, authenticity, translating, linguistic innovations, language development*

Specificul limbii române literare de la sfârşitul secolului al XVII-lea este dat de amestecul formelor munteneşti (sudice) cu cele nemunteneşti (nordice). *Biblia de la Bucureşti* nu constituie un produs mecanic al unor realităţi lingvistice regionale, ci este, dimpotrivă, un rezultat, dar şi un factor de influenţă. Prin intermediul acestei traduceri, pătrund în limbă o serie de inovaţii. Tipărirea *Bibliei de la Bucureşti* reprezintă un moment semnificativ în istoria limbii române. Pe de o parte, se validează simetria dintre limba vorbită şi limba scrisă, precum şi concordanţa teologică dintre varianta românească şi cele originale, greacă şi ebraică. Pe de altă parte, *Biblia de la 1688* marchează începutul unui mod unitar de a scrie şi de a traduce, dar în acelaşi timp delimitează terminarea unei epoci în care oralitatea a deţinut întâietatea.

Consider că pentru a evalua calitatea acestei prime traduceri a *Bibliei* trebuie să renunţăm la criteriile de apreciere care se aplică traducerilor moderne. Din exemplele preluate din studiile lingvistice care s-au făcut asupra *Bibliei de la Bucureşti* am observat faptul că, în traducerea fondului lexical complex al *Septuagintei,* cei care s-au ocupat de text au avut o atitudine flexibilă şi s-au adaptat la situaţiile concrete specifice limbii române. Acest lucru face ca, în cele mai multe dintre cazuri, să putem identifica variaţii semantice ale cuvintelor din limba greacă. Am observat că, deşi apelul la împrumuturile din limba greacă este inevitabil, numărul acestor cuvinte este destul de redus. Multe dintre acestea ar putea fi considerate „neologisme” pentru sfârşitul secolului al XVII-lea şi, totodată, cuvinte ce fac parte din fondul principal lexical actual.

De un interes deosebit pentru îmbogăţirea şi perfecţionarea limbii române literare sunt cuvintele atestate în cuprinsul *Bibliei de la Bucureşti*. Deşi la nivel lexical nu sunt păstrate în limbă toate aceste inovaţii, ele merită să fie consemnate şi analizate. Studiul de faţă cuprinde un index alfabetic al cuvintelor româneşti care apar pentru prima dată în scris în *Biblia de la 1688* (prima carte din *Vechiul Testament, Facerea*), formele şi versetele în care sunt atestate şi echivalentele lor în limbile germană, franceză şi engleză.

De asemenea, cuvintele indexate au fost verificate şi în *Micul Dicţionar Academic* pentru o analiză comparată a atestărilor existente. În urma studiului efectuat, am observat faptul că, din cele 33 de cuvinte cuprinse în acest studiu, *Micul Dicţionar Academic* este de acord numai cu jumătate ca fiind atestate în *Biblia de la 1688* (18 cuvinte). Deoarece părerile specialiştilor sunt divergente şi, cunoscând faptul că numai verificând documentele autentice putem decide asupra variantei reale, am optat pentru marcarea cu asterisc a cuvintelor pentru care *Micul Dicţionar Academic* oferă o altă atestare decât tratatul *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688, Genesis*.

Facerea

ajutora[1]**:** v. I: „besteihen": „soutenir": "help" (1 X):

ajutoră: ind. pf. s. 3. sg. 30:08: „Şi zise Rahíl: ‚Ajutoră-m Dumnezău şi mă întorşu surorii mêle şi mă întăriiu'. Şi numi numele lui Nefthalim."

broboană: s. f.: „Beere": „baie": "bead" (1 X):

broboanele: pl. nom./ac. 40:10: „Şi în vie era trei viţe, şi ea, odrăslind era scoţînd vlăstare şi broboanele strugurilor coapte."

chitos: s.m.: „Wal": „baleine": "whale" (1 X):

chitoşii: pl. nom./ac. 1:21: „Şi făcu Dumnedzău chitoşii cei mari şi tot sufletul vitelor tîrîtoare care au scos apele după fêliurile lor şi tot zburătoriul ce zboară după fêliu-ş. Şi văzu Dumnezău cum sînt bune."

cîştigare[2]**:** s.f.: „Erwerb": „acquisition": "acquisition" (3 X):

cîştigare: sg. nom./ac. 49:30: „în peştira cea îndoită, ce iaste în prejma Mámvriei, în pămîntul Hanaán, care au cîştigat Avraám peştira de la Efrón, heteul, întru cîştigare de mormînt."

cîştigarea: 23:20: „Şi să adevără ţarina şi peştera care era într-însa a lui Avraám întru cîştigarea de mormînt de la feciorii lui Het."

cîştigării: sg. gen./dat. 36:43: „voivodul Maghedeíl, voivodul Zafoin. Aceştia-s voivozii Edómului, întru cêle zidite în pămîntul cîştigării lor; acesta, Isáf, tatăl lui Edóm".

***dovedi:** v. IV: „1. beweisen, 2. herausbringen, in Erfahrung bringen, 3. bewältigen": „1. prouver, 2. trouver, découvrir, 3. venir à bout de...": „1. prove, 2. show, demonstrate, 3. certify" (1 X):

[1] Verbul **ajuta** şi substantivul **ajutor** sunt atestate în sec. XVI CV şi respectiv în 1521 NEACŞU.
[2] Verbul **cîştiga** este atestat la 1561 CORESI.

dovedească: subj. pr. 3. sg. 41:08: „Şi fu dimineaţa şi să turbură sufletul lui. Şi, trimiţînd, au chemat pre toţi tîlcuitorii Eghipétului şi pre toţ înţelepţii lui şi povesti lor faraó visul lui, şi nu era cine să dovedească visul lui faraó."

***încărcat:** adj.: „beladen": „charge": "(over)loaded" (1 X):

încărcate: f. pl. nom./ac. 37:25: „Şi şăzură să mînînce pîine. ‚Şi, căutînd cu ochii, văzură şi iată călători ismail<i>têni veniia den pămîntul Galáad, şi cămilele lor încărcate de tămîie, şi de rîşînă şi de zmirnă; şi mergea să pogoară la Eghipet."

***încingere:** s.f.: „Schurze": „tablier": "girdling" (1 X):

încingeri: pl. nom./ac. 3:07: „Şi să deşchiseră ochii amîndurora şi cunoscură cum despuiaţi era; şi cusură frunze de zmochin şi-ş făcură/ lor încingeri împrejur."

îngheţ: s. n.: „Frost": „froid, gelée": "frost" (1 X):

înghieţul: sg. nom./ac. 31:40: „Mă făceam zioa arzind de căduh şi cu înghieţul nopţii şi să rădica somnul de la ochii miei."

însămăra: v. I: „satteln": „seller, bâter": "saddle" (1 X):

însămără: ind. pf. s. 3. sg. 22:03: „Şi, sculîndu-se Avraám dimeneaţa, îş însămără măgariul său şi luo cu dînsul doaă slugi şi pre Isaác, feciorul lui;"

***junghere[3]:** s. m.: „Opfertier": „victime": "stabbing" (1 X):

jungheri: pl. nom./ac. 43:16: „Şi văzu Iósif pre ei şi pre Veniamín, fratele lui, şi zise celuia ce era peste casa lui: ‚Bagă pre oamenii în casă/ şi junghe jungheri şi gătêşte că cu mine vor mînca oamenii pîine în amiazăzi'."

mîlcomi: v. IV: „still werden": „se taire": "appease, quiet" (1 X):

mîlcomêşte: imperat. sg. 4:07: „De nu direpţ vei aduce, iară pre direpţ nu vei împărţi, greşit-ai? Mîlcomêşte cătră tine [e] întoarcerea lui, şi tu vei stăpîni pre dînsul'."

născătură[4]: s.f.: „Erstgeburtsrecht": „droit d'aînesse": "birth" (1 X):

născături: pl. nom./ac. 25:32: „Şi zise Isáf: ‚Iată, eu merg să moriu şi ce mi-s bune acêste născături înainte?'."

necinsti: v. IV: verunglimpfen, entehren, schänden": „diffamer, déshonorer, outrager": "dishonour" (2 X):

să necinsti: ind. pf. s. 3. sg. refl. 16:04: „Şi întră înlăuntru cătră Agár şi zemisli; şi văzu că au luat în zgău, şi să necinsti stăpîna înaintea ei."

m-am necinstit: ind. pf. c. 1. sg. refl. 16:05: „Şi zise Sára cătră Avrám: Strîmbătate am de cătră tine; eu am dat roaba mea în sînul tău şi, văzînd că are în pîntece, m-am necinstit înaintea ei. Judece Dumnezău întru mine şi între tine'."

***nelegiuire:** s.f.: „Frevel, Gottlosigkeit": „impiété, sacrilège": "unlawfulness, impiety" (1 X):

nelegiuirele: pl. nom./ac. 19:15: „Şi cînd să făcu dimineaţă, grabiia îngirii pre Lot, zicînd: ‚sculîndu-te ia-ţ fămêia ta şi cêle doao fête ale tale ce ai şi ieşi afară pentru ca să nu pieri şi tu împreună cu nelegiuirele cetăţii'."

[3] Verbul **junghia** este atestat deja, XVI sec. PS. H.
[4] Adjectivul **născut** este atestat XVI sec. CV.

nemernici[5]**:** v. IV: „einwandern, unstet umherwandern”: „immigrer, errer”: ”infam, ruin” (3 X):

nemerniceşti: ind. pr. 2. sg. 17:08: „Şi-ţ voiu da ţie şi semínţii tale pământul care nemerniceşti, tot pamîntul lui Hanaán, întru ţinêre vêcinică şi voiu fi lor Dumnezău”.

nemernicescu: ind. pr. 3. pl. 47:09: „Şi zise Iácov cătră farao: ‚Zilele anilor vieţii mêle care nemernicescu, 130 de ani; mici şi rêle s-au făcut zilele anilor vieţii mêle, n-au ajunsu la zilele anilor vieţii părinţilor miei care zile au lăcuit’.”

nemernici: inf. (<**a**) 19:09: „Şi zisêră: ‚Ferêşte-te! Acolea ai întrat a nemernici, nu şi judecată a judeca! Acum dară te vom chinui mai rău pre tine decît pre ei’.”

nemernicie: s.f.: „Fremdsein”: „condition d’étranger”: ”knavery, meanness” (1 X):

nemerniciei: sg. gen./dat. 28:04: „Şi să-ţi dea blagosloveniia lui Avraám, tătîne-mieu, ţie şi siminţii tale după tine, ca să moşteneşti pământul nemerniciei tale, carele au dat Dumnezău lui Avraám!’ ”

osebitor[6]**:** adj.: „unterscheidend”: „separant”: ”dividing” (1 X):

osebitoare: f. sg. nom./ac. 1:06: „Şi zise Dumnezău: ‚Facă-se întăritură în mijlocul apei şi să fie osebitoare între apă şi între apă’. Şi să făcu aşa.”

pătat: adj.: „gefleckt, fleckig”: „tacheté”: ”spotted” (1 X):

pătate: f. sg. gen./dat. 30:39: „Şi zămisliia oile pre toiêge; şi năştea oile albe, şi împistrite şi în feliul cenuşii pătate.”

pătaţi: m. pl. nom./ac. 31:10: „Şi fu cînd zămisliia oile şi văzú<iu> cu ochii prin somnu: şi iată, ţapii şi areţii suindu-se pre oi, şi pre capre albe, şi pestriţe şi în feliul cenuşii pătaţi.”

31:12: „Şi zise: ‚Privêşte cu ochii tăi şi vezi pre ţapi şi pre areţ suindu-se pre oi şi pre capre albe şi pestriţe şi în feliul cenuşii pătaţi pentru că am văzut cîte-ţ face Laván.”

***păzit**[7]**:** adj.: „bewacht, behütet”: „gardé, protégé”: ”guarded” (1 X):

păzite: f. pl. nom./ac. 41:36: „Şi vor fi bucatele cêle păzite în pământ la cei 7 ani ai foametei carii vor fi în pământul Eghipétului şi nu se va strica pământul de foamete.”

***pluti:** v. IV: „schwimmen, treiben”: „floter, nager”: ”swim, float” (1 X):

plutiia: ind. impf. 3. sg. 7:18: „Şi să întăriia apa şi să înmulţiia foarte pre pământ şi plutiia chívotul deasupra apei.”

***răsplătire:** s.f.: „1. Vergeltung, 2. Rache”: „1. revanche, 2. vengeance”: ”1. reward, 2. revenge” (1 X):

răsplătire: sg. nom./ac. 50:15: „Şi, văzînd fraţii lui Iósif că au murit tatăl lor, ziseră: ‚Cîdai să nu-ş aducă aminte de rău noao Iósif şi răsplătire ne va da noao toate rêlele cîte i-am făcut lui’.”

***scăpat**[8]**:** adj./s.: „gerettet, Geretteter”: „sauvé”: ”escaped” (1 X):

scăpaţi: s. pl. nom./ac. (<**cei**) 14:13: „Şi, mergînd unul dentru cei scăpaţi, spuse lui Avram celui trecut; şi el lăcuia cătră stejariul Mamvríii, amoreului, fratelui lui Eshól, şi fratelui lui Efnán, carii era împreună lăcuitori lui Avrám.”

---

[5] Adjectivul **nemernic** este atestat 1551/3 ES.
[6] Adjectivul **osebit:** „verschieden”: „different”: „different” apare la 1643 VARL.
[7] Verbul **păzi** este atestat 1551/3 ES.
[8] Verbul **scăpa** apare de două ori XVI sec. PS. SCH.

***silniceşte**[9]**:** adv.: „gewaltsam”: „par violence”: ”by violence” (3 X):

silnicêşte: 49:03: „Ruvím, întăi născut al mieu, tu, vîrtutea mea şi începătura fiilor miei, silnicêşte a te purta şi sil/nicêşte obraznic te semeţiş ca apa să nu herbi.”

***stăpînire**[10]**:** s. f.: „Beherrschung, Herrschaft”: „dominateur, souverain”: ”mastership, domination” (2 X):

stăpînirea: sg. nom./ac. 1:16: „Şi făcu Dumnezău cei doi luminători: luminătorul cel mare, spre stăpînirea zilii, şi luminătoriul cel mic, spre stăpînirea nopţii, şi stêlele.”

***stîngăci**[11]**:** v. IV: „hinken”: „boiter” (1 X):

stîngăciia: ind. impf. 3. sg. 32:31: „Şi răsări soarele cînd trecu Chipul lui Dumnezău; iară el stîngăciia coapsa lui.”

surpare[12]**:** s.f.: „Zusammensturz, Vernichtung”: „écroulement, effondrement”: ”crumbling, cave-in” (1 X):

surpării: sg. gen./dat. 19:29: „Şi fu dupre ce sfărîmă Domnul toate cetăţile de pe împrejur, îş aduse Dumnezău aminte de Avraám; şi scoase pre Lot afară de în mijlocul surpării cînd surpă Domnul cetăţile întru care lăcuia Lot într-însele.”

***tăbărît**[13]**:** adj. „lagernd”: „qui campe”: ”swooped” (1 X):

tăbărîtă: f. sg. nom./ac. 32:01: „Şi Iácov să duse la calea lui şi, căutînd, văzu tabără a lui Dumnezău tăbărîtă; şi timpinară pre dînsul anghelii lui Dumnezău.”

terebint: s.m.: „Terepentinbaum”: „pistachier”: ”terebinth” (2 X):

terevínthu: sg. nom./ac. 43:11: „Şi zise lor Israíl, tatul lor: ‚De iaste aşa, aceasta faceţi: luaţi den roadele pămîntului întru vasele voastre şi pogorîţi omului daruri de răşină, şi de miêre, şi tămîie, şi zmirnă aleasă, şi terevínthu şi nuci.”

terevinthul: 35:04: „Şi dêderă lui Iácov pre bozii cei striini, care era întru mîinile lor, şi cerceii, cei ce era în urechile lor, şi i-au ascunsu Iácov supt terevinthul de la Sichíma; şi i-au pierdut pre dînşii pînă în zioa de astăzi.”

tîlcuitor[14]**:** s.m.: „Deuter, Ausleger”: „interprète”: ”translator, interpreter” (2 X):

tîlcuitorii: pl. nom./ac. 41:08 (v. sus).

tîlcuitorilor: pl. gen./dat. 41:24: „Şi înghiţiră cêle 7 spice stricate de vînt şi supţiri pre cêle 7 spice bune şi pline. Spus-am dară tîlcuitorilor, şi nu era cine să-m tîlcuiască mie’.”

***tîrîtor**[15]**:** adj./s.: „kriechend, Kriechtier”: „rampant, reptile”: ”creeping, reptile” (18 X):

tîrîtoare: adj. f. pl. nom./ac. 1:20: „Şi zise Dumnezău: ‚Scoaţă apele tîrîtoare de suflete vii şi zburătoare zburînd asupra pămîntului spre întăritura ceriului’. Şi să făcu aşa.”

---

[9] Verbul **sili** apare de trei ori 1581 PO.
[10] Verbul **stăpîni** şi adjctivul/ substantivul **stăpînitor** sînt atestate în 1582 DIR şi respectiv în 1681 DOS.
[11] Adjectivul/ adverbul **stîng** este atestat 1551/3 ES.
[12] Verbul **surpa** este atestat la 1561 CORESI.
[13] Verbul **tăbărî** este atestat la 1630 DRHB.
[14] Verbul **tîlcui** şi substantivul **tîlcuire** sînt atestate anterior la 1581 CORESI şi respectiv 1683 GCR.
[15] Verbul **tîrî** apare XVI sec. PS. SCH.

8:01: „Şi-ş aduse Dumnezău aminte de Nóe şi toate hiarele, şi de toate dobitoacele, şi de toate pasările şi de toate jigăniile tîrîtoare cîte era cu dînsul în chívot; şi aduse Dumnezău vînt pre pămînt şi încetă apa.” adj. f. pl. gen./dat. 1:21 (v. sus).

tîrîtoarelor: s.f. pl. gen./dat. 1:26: „Şi zise Dumnezău: ‚Să facem om după chipul nostru şi după asămănare şi să stăpînească peştilor mării, şi păsărilor ceriului, şi dobitoacelor, şi tot pămîntul şi tuturor tîrîtoarelor ce să tîrăsc asupra pămîntului.”

1:28: „Şi blagoslovi Dumnezău pre dînşii zicînd: ‚Crêşteţi-vă şi vă înmulţiţ şi umpléţi pămîntul şi domniţ pre dînsul; şi stăpîniţ peştilor mării, şi pasărilor ceriului, şi tuturor dobitoacelor, şi tot pămîntul şi tuturor tîrîtoarelor ce să tîrăsc asupra pămîntului’.”

tîrîtoare: s.f. pl. nom./ac. 1:24: „Şi zise Dumnezău: ‚Să scoaţă pămîntul suflet viu după fêliu-ş, cu patru picioare, şi tîrîtoare şi jiganii pămîntului după fêliu-ş.’ Şi să făcu aşa.”

6:07: „Şi zise Dumnezău: ‚Stinge-voiu pre om care l-am făcut de pre faţa pămîntului, den om pănă în dobitoc şi den tîrîtoare pănă în pasările ceriului, pentru că m-am căit că i-am făcut pre ei.”

tîrîtoarele: s.f. pl. nom./ac. 1:25: „Şi făcu Dumnezeu hiarăle pămîntului după fêliu-ş şi dobitoacele după fêliul lor şi toate tîrîtoarle pămîntului după fêliu-ş. Şi văzu Dumnezău că sînt bune.”

6:19: „Şi den toate dobitoacele, şi den toate tîrîtoarele, şi den toate fiarăle şi den tot trupul cîte doao, cîte doao den toate să bagi în chívot pentru să le hrăneşti cu tine, parte bărbătască şi parte fămeiască să fie.”

6:20: „Den toate pasările după fêliu-ş, şi den toate dobitoacele după fêliu-ş, den toate tîrîtoarele ce să tîrăsc pre pămînt după fêliul lor cîte doao, cîte doao den toate vor întra înlăuntru cătră tine să să hrănească cu tine, parte bărbătească şi parte fămeiască.”

7:08: „Şi den pasările cêle curate, şi den pasările cêle necurate, şi/den dobitoacele cêle curate, şi den dobitoacele cêle necurate, şi den hiară şi den toate tîrîtoarele cêle de pre pămînt,”

7:23: „Şi să stinse toată rădicarea care era asupra fêţii a tot pămîntul, den om pănă în dobitoc; şi tîrîtoarele şi pasările ceriului de pre pămînt să stinseră şi rămase sîngur Nóe şi cei ce era cu dînsul în chívot.”

tîrîtoriul: s.m. nom./ac. 1:30: „Şi la toate hiarăle pămîntului, şi la toate pasările ceriului, şi la tîrîtoriul ce să tîraşte asupra pămîntului, care are în sine suflet de viaţă, şi toată iarba verde de mîncat’. Şi să făcu aşa.”

7:14: „Şi toate hiarăle după fêliu-ş, şi toate dobitoace<le> după fêliu-ş, şi tot tîrîtoriul ce să mişcă pre pămînt după fêliu-ş şi toată pasărea după fêliu-ş.”

7:21: „Şi muri tot trupul ce să mişca pre pămînt al pasărilor, şi al dobitoacelor, şi al hiarălor şi tot tîrîtoriul ce să mişca pre pămînt [22] şi tot omul.”

8:17: „şi tot trupul, den pasări pănă în dobitoace, şi tot tîrîtoriul ce să tîraşte pre pămînt scoate afară cu tine; şi vă crêşteţi şi vă înmulţiţi pre pămînt’.”

8:19: „Şi toate hiarăle, şi toate dobitoacele, şi tot tîrîtoriul, şi toată pasărea ce să mişcă pre pămînt, după fêliul lor, au ieşít den chívot.”

9:03: „Şi tot tîrîtoriul carele iaste viu voao să vă fie de mîncare; ca tufele ierbii le-am dat voao toate.”

visuitor[16]**:** s.m.: „1. Träumer, 2. Traumdeuter”: „1. rêveur, 2. oniromancien”: ”1. dreamer, 2. raving” (1 X):

visuitoriul: sg. nom./ac. 37:19: „Şi zise fiiştecarele cătră fratele lui: ‚Iată, visuitoriul acela vine.”

[16] Substantivul **vis** şi verbul **visa** sînt atestate în XVI sec. PS. SCH. şi respectiv 1581 PO.

***zbea:** v. II: „versichern, aufsaugen”: „(se) retirer, refluer”: ”lower, diminish” (2 X):

să zbea: ind. impf. 3. sg. refl. 8.03: „Şi să zbea apa mergînd pre pămînt, să zbea şi să împuţina apa după/o sută şi 50 de zile.”

zdruncinare: s.f.: „Zerschlagen, Zerstossen”: „action de briser”: ”commotion, shock” (1 X):

struncinare: sg. nom./ac. 4:23: „Şi zise Laméh muierilor lui, Ada şi Séla: ‚Ascultaţi glasul mieu, muierile lui Laméh, băgaţi în urechi cuvintele mêle pentru că bărbat am ucis întru rană mie şi tinerel întru struncinare mie.”

Din studiul oricărei traduceri a textului sacru reiese faptul că religia creştină are nevoie să suprapună două variante paralele ale *Bibliei* – una pentru cercetători şi lingvişti, istorici şi teologi, şi alta pentru omul de rând, într-o limbă accesibilă, cu o punctuaţie clară şi propoziţii cât mai scurte – încât conţinutul său să fie disponibil tuturor cititorilor. De aceea, fiecare traducere nouă încearcă să evite ambiguităţile lexicale, confuziile de orice natură şi un nivel prea abstract, iar stilul religios are în toate timpurile un scop cultural şi o valoare ce nu pot fi trecute cu vederea.

Bibliografie:

1. *** - *Biblia sau Sfînta Scriptură*. Bucureşti: Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
2. *** - *Monumenta linguae dacoromanorum. Biblia 1688. Pars I. Genesis*. Universitatea „Al. I. Cuza”-Iaşi şi Albert Ludwigs Universität-Freiburg. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, 1988.
3. Andriescu, Alexandru - *Studii de filologie şi istorie literară*. Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, Iaşi, 1997.
4. Cameron, Euan - *Interpreting Christian History. The Challenge of the Churches' Past*. Blackwell Publishing, Oxford, 2005.
5. *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität, vol. 7*, - Herausgegeben von Paul Miron, Verlag Karl Alber Freiburg/ München, 1988.
6. Coteanu, Ion (coordonator) - *Micul dicţionar academic, vol. I-IV*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2001, 2002, 2003, 2003.
7. Daniell, David - *The Bible in English. Its History and Influence*. Yale University Press, London, New Heaven, 2003.

Sigle:

- CV – *Codicele Voroneţean*, [Nordul Moldovei], [1563-1583], ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, 1981.
- CORESI – *Psaltirea slavo-română*, Ediţie Stela Toma, Bucureşti, 1976.
- DIR – *Documente privind istoria României, veacul XVII, A. Moldova*, vol. I-V, [Bucureşti], 1952-1957, B. Ţara Românească, vol. I-IV, [Bucureşti], 1951-1954.
- DOS – *Dosoftei, Opere I, Versuri*, Ediţie de N. A. Ursu, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.
- DRHB – *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească.
- ES – *Evangheliarul de la Sibiu* (1551-1553), Bucureşti, 1981.

- GCR – Gaster M., *Chrestomaţie română*, vol. 1-2, Leipzig-Bucureşti, 1891.
- NEACŞU – *Scrisoarea lui Neacşu, Cîmpulung, Argeş, 1521*, text reprodus după original în *Crestomaţia limbii române*, A. Mareş, Bucureşti, 1994.
- PO – *Palia de la Orăştie* (1581-1582), Ediţie de Viorica Pamfil, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1968
- PS. H. – *Psaltirea Hurmuzachi* (sec. XVI)
- PS. SCH. – *Psaltirea Scheiană* (sec. XVI). Ediţie I. A. Cîndea, Bucureşti, 1916.
- VARL – Varlaam, *Carte românească de învăţătură*, Iaşi, 1643, ediţie critică de J. Byck, Bucureşti, 1943.

Constantin Brâncoveanu, personalitate multilaterală în dezvoltarea culturii româneşti

Constantin Brâncoveanu, Multilateral Personality in the Development of the Romanian Culture.

Prof. Marin Liviu
Colegiul Tehnic „Toma N. Socolescu”
Ploieşti, Prahova, România

Abstract

Cultural development of Wallachia during the reign of Constantin Brâncoveanu
During the reign of Constantin Brâncoveanu, Romanian culture has experienced a period of flowering, the ruler being a fervent supporter of culture. In the 26 years of the reign, Brâncoveanu proved a consummate good husbandman and administrator of the country's treasure, responding to an era of prosperity and peace.
The Prince undertook an extensive building activity,combining renaissance and neo-Byzantine style with Romanian local tradition which led to the appearance of a new style, characteristic for Brâncoveanu's age called the Brancovan style. The name of the Brancovan style is used in Romanian historiography of art for architecture and fine arts in Wallachia during the reign of Constantin Brâncoveanu. Since this era of dramatically influenced later developments, the term is used by extension to describe works of art from the time of the Mavrocordaţi, up to 1730. Constantin Brâncoveanu also founded printing houses and schools in Wallachia, and Transylvania, being surrounded by men of culture as a proof of his appreciation and support of art and culture.

Key words: *The Horezu monastery (or "Hurezi"), ancient Greek, Metropolitan, the Brâncoveanu Baroque, Boyar*

Constantin Brâncoveanu (n. 1654 - d. 15 august 1714) a fost un mare boier, Domn al Ţării Româneşti între 1688 şi 1714 şi nepot al domnitorului Şerban Cantacuzino.

În perioada în care a domnit, Ţara Românească a cunoscut o perioadă de înflorire culturală şi de dezvoltare a vieţii spirituale. În 1714, pe 15 august, a fost executat la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ştefan, Radu şi Matei), precum şi cu sfetnicul său Ianache Văcărescu. Cu toţii sunt veneraţi de către Biserica Ortodoxă Română, sub numele de Sfinţii Mucenici Brâncoveni.

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în judeţul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei („Papa”) Brâncoveanu şi al Stancăi (Cantacuzino), sora domnitorului Şerban Cantacuzino[1].[1] Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spaţiul românesc),

[1] Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925.

care i-a oferit o educaţie aleasă pentru acele vremuri, învăţând, printre altele, greaca, latina şi slavona.

Căsătorit cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei[2] şi şapte fiice: Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Anca, Bălaşa şi Smaranda[3].

Soţia sa, Doamna Marica, a fost adevăratul administrator al întregii averi a Brâncovenilor, despre care se afirma pe atunci că era fabuloasă. Ea ştia rostul fiecărei moşii, al fiecărei case şi al tuturor sumelor de bani depozitate în băncile din vestul Europei, la Viena, Veneţia sau Amsterdam.

În vremea sa au avut loc intense acţiuni politice şi diplomatice pentru stăvilirea expansiunii ţariste şi otomane în Europa de Sud-Est. Folosind o politică abilă, s-a menţinut 26 de ani la domnie. Fiscalitatea excesivă din timpul domniei lui, determinată şi de cererile mereu sporite ale Porţii otomane, a îngreunat viaţa ţăranilor şi târgoveţilor. A dus o politică externă şovăitoare. Ajungându-se să se dea ajutor lui Petru cel Mareîn războiul ruso-turc din 1710-1711, el a adoptat, în timpul acestui război, o atitudine de expectativă. Învinuit de trădare de către turci, a fost executat la Istanbul în 1714, împreună cu cei patru fii ai săi[4].

Dezvoltarea culturală a Ţării Româneşti în timpul lui Constantin Brâncoveanu

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al culturii. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârşit şi bun administrator al avuţiilor ţării, instaurând o epocă de prosperitate şi de pace.

Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală şi sculptură tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura şi artele plastice din Ţara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Deoarece această epocă a influenţat în mod hotărâtor evoluţiile de mai târziu, termenul se foloseşte prin extensie şi pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordaţi, până către 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană, datorită structurilor sale

[2] Stoica, Vasile - *The Roumanian Question: The Roumanians and their Lands*, Pittsburgh, Pittsburgh Printing Company. 1919, p. 19.
[3] Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ş., - *Istoria României*, Editura Corint, Bucureşti, 2007.
[4] Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987.

clare, raţionaliste, dar exuberanţa lui decorativă permite şi folosirea termenului de baroc brâncovenesc[5].

Constantin Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al tiparului şi şcolilor din Ţara Românească, dar şi din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la şcoala românească din Şcheii Braşovului. S-a înconjurat de personalităţi de cultură din ţară şi străinătate, susţinând financiar şi diplomatic pregătirea tinerei generaţii în şcolile europene.

În 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărţi româneşti, greceşti, slave şi chiar arabe, turceşti şi georgiene.

Constantin Brâncoveanu a înfiinţat în 1694 Academia domnească din Bucureşti, o şcoală superioară („colegiu public pentru pământeni şi străini") având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava". În 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învăţatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol.

În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava", funcţionau şi alte şcoli, în incinta unor mănăstiri, în care se preda în slavoneşte şi în româneşte. Aşa au fost şcolile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi şi Colţea, amândouă în Bucureşti, care pregăteau dieci pentru cancelariile domneşti, preoţi şi dascăli. O serie de şcoli româneşti existau în oraşele ţării, în mănăstiri şi chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat fiinţă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcau biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) şi biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu.

Ctitorii brâncoveneşti

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici şi mănăstiri din ţările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmboviţa şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti, existentă şi azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna Marica.

[5] www.constantin brâncoveanu.ro

A mai zidit o biserică în satul Doiceşti, Dâmboviţa - în 1706.

Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai.

În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi”), cu hramul Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena.

Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi şi Mănăstirea Turnu din Târgşoru Vechi, Prahova.

Bibliografie:

1. Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925.
2. Stoica, Vasile - *The Roumanian Question: The Roumanians and their Lands*. Pittsburgh, Pittsburgh Printing Company, 1919.
3. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ş.- *Istoria României*, Editura Corint, Bucureşti, 2007.
4. Theodorescu, Răzvan - *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987.
5. www.constantinbrâncoveanu.ro

Constantin Brâncoveanu – un destin asumat
An Accepted Destiny

Profesor Ana-Maria Dragomir

Colegiul „Spiru Haret”
Ploieşti, România

Abstract

Constantin Brancoveanu is a significant supporter of development of Romanian culture, as an ardent, passionate defender of it. In the years of his reign, the Brancovan architecture and fine arts thrived in the Romanan Country. This time was decisively influenced by western art and Renaissance. A young generation of schools has been supported financially and diplomatically by the great ruler who put great emphasis on the development of Romanian culture. He was the founder of libraries, schools, monasteries, the Royal Academy of Bucharest, churches. Numerous books were printed during his reign in Romanian, Greek, Slavic, Arabic, Turkish and Georgian. Brancoveanu was and remained a symbol of the spirituality of Romanian culture.

Key words: *culture, literature, spirituality, brâncovenesc style,*

„Omul trebuie să-şi aleagă şi nu să-şi accepte destinul.” Paulo Coelho

Încă din Antichitate scrierea istorică a cunoscut în linii mari două orientări: una ştiinţifică - de căutare a adevărului, adică de cercetare cauzală şi cea de-a doua subiectivă, artistică de transformare şi exagerare a faptelor, determinată adesea de scopuri propagandistice.

Ştim din definiţia dată în *Dicţionarul explicativ al limbii române*, că istoria este ştiinţa care studiază dezvoltarea şi schimbările dintr-un anumit domeniu, proces de dezvoltare a fenomenelor naturii şi societăţii, ştiinţă care studiază dezvoltarea complexă a societăţii, a unui popor, scriere conţinând evenimente şi fapte care se încadrează în această ştiinţă. O altă definiţie ne-o oferă G. Călinescu în studiul său: *Istoria literară ca ştiinţă inefabilă şi sinteză epică* - „ istoria e un fel de ştiinţă ocultă ale cărei mesagii abia afirmate de unele semne sunt infirmate de altele, o transcriere hieroglifică a universului.”[1]

Benedetto Croce îl combătea pe Joh. Gust. Droysen, care declara în *Grundriss der Historik*, că istoria este o ştiinţă, introducând istoria sub conceptul general de artă. Arta este o formă a activităţii umane, prin care se asigură cunoaşterea realităţii într-un mod specific, particularizând generalul prin imagine artistică. Ştiinţa reprezintă şi ea realitatea, însă într-un mod diferit de al artei, cu precizie şi obiectivitate pe calea judecăţilor, a raţionamentelor, în scopul de a extrage reguli, legi general valabile. Opera ştiinţifică descrie cauzele şi legile fundamentale ale fenomenelor realităţii cu obiectivitate prin intermediul generalităţilor, al formulelor exacte şi al termenilor abstracţi, autorul neimplicându-se din punct de vedere afectiv în realitatea prezentată.

[1] Călinescu, George - *Principii de estetică*, Editura Gamar, Bucureşti, 2003.

Călinescu acceptă ideea că istoria este soră cu arta, deoarece „ îşi produce obiectul din momente incoerente printr-o sinteză a fanteziei”[2]. Deosebirea dintre artă şi istoria este identificată de Călinescu în faptul că arta înfăţişează posibilul, pe când istoria spunea Ranke „ redă” faptul „aşa cum este el”, narează cu obiectivitate întâmplările. Încă din sec. I p. Chr., Tacitus susţinea ideea de a respecta adevărul (*veritas*) şi de a prezenta faptele într-un mod obiectiv: *sine ira et studio* (fără ură şi părtinire). G. Călinescu încearcă să delimiteze obiectivitatea istoriei ca ştiinţă ce redă cronologic şi cert datele şi evenimentele petrecute, de subiectivitatea percepţiei subiectului narator. De unde apare această dilemă? De la faptul că pe lângă încercarea de a reda faptela aşa cum s-au petrecut mai apare şi o altă problemă - inexistenţa unui unic adevăr absolut, insuficienţa cunoaşterii noastre relaţionale faţă de un presupus adevăr absolut, precum şi faptul că, „concepţia poporului” este istoria însăşi. Istoria nu este un clişeu fotografic, datele nu stau izolate ca în realitate; ea este o activitate spirituală. Astfel stând lucrurile putem conchide că istoria este o ştiinţă ce redă faptele aşa cum au fost, în mod obiectiv, iar în înţeles filozofic ea este subiectivă „ întru-cât obiectul ei se constituie ca atare numai după ce subiectul s-a infiltrat în el şi l-a declarat obiect. Din această cauză se poate contesta unor elemente calitatea de fapte istorice”[3]. Autenticitatea documentelor care este singura condiţie proprie istoriei, este greu de verificat. Istoricul „brodează” propriul adevăr pe adevărul altora, prelucrând epic datele ştiinţifice. Istoricul nu e în concepţia autorului un contemplativ, ci un participant activ la determinarea valorilor. El narează fapte istorice respectând normele elocinţei în vederea impresionării şi convingerii lectorului. Istoria este un tezaur de modele, idei, fapte nobile şi un îndreptar al faptelor condamnabile. Istoria literară, ca şi istoria generală se bazează pe anumite documente, pentru a realiza o epopee, fie de forme, fie de destine personale. Un astfel de destin ales, a avut Constantin Vodă Brâncoveanu. Dintr-un şir de bărbaţi desăvârşiţi, care ne-au făcut cinste nepieritoare şi ne-au arătat drumul cel drept al vieţii celei bine plăcute atât oamenilor cât şi lui Dumnezeu, voievozi „făcători de bine şi purtători de credinţă vie, pentru care au suferit mucenicia, face parte şi Constantin Vodă Brâncoveanu, Domnul Ţării Româneşti”[4]. Este exact ceea ce se petrece cu eroul care trece din istorie în legendă; nu exactitatea datelor biografice interesează şi se reţine, ci aura faptelor semnificative. Eroul Brâncoveanu a intrat de mult în conştiinţa populară, care l-a imortalizat nu numai în legende, ci si în balade. Reproducem amplul portret ce a constituit mulajul imaginii lui **Constantin Brâncoveanu,** oferite de **Nicolae Iorga** şi în ultima sa sinteză de istorie

[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*.
[4] Diaconul Popescu, Niculae M. - *Viaţa şi faptele Domnului Ţării Românşşti Constandin Vodă Brâncoveanu* Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1914.

românească **„***Cel mai strălucit tip al acestei societăţi noi, paşnică şi supusă, dominată de o prudenţă excesivă când era vorba de a lua o hotărâre, tărăgănând, negociind, revenind asupra hotărârilor până în cel din urmă moment, gata de a se felicita că a întârziat şi de a se căi că a grăbit pasul şi, totuşi, setoasă de influenţă, de prestigiu, de dominaţie, visând, dacă nu coroana bizantină... cel puţin o aureolă care ar putea să fie văzută de toţi creştinii din Orient, este Constantin Brâncoveanu, a cărui domnie de un sfert de veac lasă să se vădească toate feţele personalităţii lui superbe şi toate năzuinţele variate ale societăţii care putea să se recunoască în el."*[5] Simţul libertăţii şi independenţei este legat de stima de sine, printr-un fir nevăzut, dar pe care-l resimţim, ori de câte ori suntem puşi în situaţia de a decide, a alege, dacă libertatea ne este îngrădită, şi abilitatea de a alege va fi afectată. Abia când suntem independenţi, neconstrânşi în a decide, ne vom exercita voinţa corect, ne vom simţi liberi. Motivele, combinaţiile motivelor care generează deciziile nostre la un moment dat sunt: să alegi acel ceva care te face a te simţi bine, să alegi ceea ce te avantajează, să alegi ceea ce crezi ca e bine sau corect. Alegerile noastre sunt corecte, atunci când suntem capabili, responsabili, avem autocontrol, suntem liberi în a decide, ne simţim mândrii de deciziile luate, abia atunci am câştigat respectul de sine. Sacrificiul domnitorului este un act ce ilustrează respectul de sine. Constantin Brâncoveanu a suferit cumplit, a murit în schimb demn, de hotărârea luată, de fiii lui şi de sacrificiul acestora. Filozoful Grigorie Teologul lăuda virtutea, recunoscând faptul că mulţi s-au străduit a o dobîndi şi puţini s-au învrednicit de ea. Filozoful apreciază faptul că virtutea este dăruită de Dumnezeu sufletelor cărora li se cuvine. Pe fundalul liniilor de forţă ale istoriei poporului român de unitate şi continuitate, domnia lui Constantin Brâncoveanu se înscrie ca un reper luminos. Întemeiată pe realităţi româneşti şi deschisă colaborării pe plan cultural şi religios cu noul elenism şi Orientul ortodox, ea a dat forţă construcţiei statale autohtone şi a contribuit la integrarea progresivă a culturii româneşti în cultura europeană.

Captiv la Înalta Poartă împreună cu fiii săi, Constantin Brîncoveanu a fost supus unor cumplite torturi, care nu au reuşit însă, să înfrângă puternica lui voinţă de a fi şi a rămâne „om al ţării sale". Moartea de martir a aureolat şi mai mult personalitatea domnitorului, conştiinţa românească situându-l în galeria marilor conducători ai poporului român. Activitatea culturală şi artistică, desfăşurată în vremea lui Constantin Brâncoveanu şi care a impus în istoria naţională o epocă, a cuprins întreg spaţiul românesc. Voievodul martir a fost pătruns de ideea unităţii româneşti pe care a ştiut-o augmenta, nu numai prin producţii spirituale, dar şi prin importante măsuri economice şi politice. Epoca lui Constantin Brîncoveanu a fost una din

[5] Iorga, Nicolae - *Istoria românilor şi a civilizaţiei lor*, Bucureşti, 1930, p. 191.

marile epoci ale istoriei culturii româneşti, ale cărei producţii au cunoscut o largă difuziune, nu numai în spaţiul românesc, dar şi în rândul popoarelor vecine sau mai îndepărtate, subjugate stăpânirii străine, menţinând şi întărind speranţa în eliberarea lor. Într-o conjunctură internaţională extrem de complicată, Constantin Brâncoveanu dă dovadă de un remarcabil talent diplomatic. Moartea glorioasă a domnitorului, a sfetnicului său Ianache Văcărescu şi a copiilor săi (Constantin, Ştefan, Radu şi Matei) pentru cauza creştin ortodoxă, reprezintă un prilej deosebit de comemorare. Biserica Ortodoxă Română îi venerează sub numele de „Sfinţii Mucenici Brâncoveni“, la data de 16 august.

La iniţiativa fostului patriarh Miron Cristea, în 1934, cu prilejul praznicului Sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena, sicriul cu osemintele lui Constantin Brâncoveanu a fost strămutat din biserica Sf, Gheorghe Nou şi depus în paraclisul patriarhal, pentru a se săvârşi cuvenita slujbă de pomenire. Apoi, a doua zi a urmat o procesiune, în cadrul căreia sicriul cu cinstitele oseminte a fost purtat, în sunetele clopotelor bisericilor, de-a lungul a mai multor străzi din Bucureşti, şi repuse în biserica Sf. Gheorghe Nou, unde se află şi astăzi. Prin aceasta, s-a dat cuvenita cinstire celui care, vreme de un sfert de veac, a ştiut să conducă în mod autonom ţara lui, deşi condiţiile vremii erau vitrege, a reuşit să ridice prestigiul cultural al Ţării Româneşti, şi mai ales, a ştiut să moară pentru credinţa străbună, în acest fel dovedind încă o dată întregii lumi că românii au avut parte şi de conducători destoinici, ridicaţi la rangul sfinţeniei. De aceea, în anul 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va trece pe cei şase martiri în rândurile sfinţilor, ca zi de prăznuire fiind stabilită data de 16 august. Domnia Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714), sărbătorit în Biserica Ortodoxă Română la data de 16 august, marchează un punct important în evoluţia culturii şi artelor pe teritoriul Ţării Româneşti. Domnitorul a iniţiat o amplă activitate de construcţii religioase şi laice, îmbinând armonios în arhitectura, în pictura murală şi sculptură tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Unele dintre ctitoriile sale s-au păstrat, dar sunt şi multe dintre ele care au dispărut. Ştim din *Dicţionarul de simboluri şi arhetipuri culturale* al lui Ivan Evseev că biserica este un lăcaş al reculegerii şi rugăciunii, al comunicării cu Dumnezeu, ea se află aşezată în centrul lumii, ascunzând în sine taina capitală, ceea ce face ca fiinţa să dobândească intuiţia sacrului în atmosfera sa de stranie linişte; spaţiu consacrat şi teofonic ca orice centru, conţine de asemenea semnificaţia Genezei şi prin aceasta, valoarea începutului. De asemenea, dezvoltă simbolic sensurile feminităţii germinative: mireasă, mamă, în acest sens simbolul se regăseşte în balada populară *Mănăstirea Argeşului* şi este reluat de Lucian Blaga în drama meşterului Manole, în care zidirea Mirei nu mai reprezintă doar o jertfă sacramentală, ci o

însufleţire a lăcaşului, o legătură între creatorul lumesc şi cel divin, lăcaşul este ceea ce unuia singur îi e dat să înfăptuiască, pătruns de cea mai înaltă taină cerească. Renunţarea, singurătatea şi credinţa sunt premizele sacralizării unui univers. Biserica reprezintă şi un spaţiu pedepsitor, poate inocula în mintea omului germenii credinţei. Ea continuă să fie un pod între lumea profundă şi Dumnezeu, semnificaţie resimţită de călătorul întâmplător cuprins de o nelămurită sfială. Tema bisericii, care îşi păstrează valenţele teofonice în ciuda abandonării ei de către oameni apare în multe opere literare.

Constantin Brâncoveanu a fost un mare *ctitor* de cultură şi de lăcaşuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt şi faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc. Iar prin moartea lui cu adevărat mucenicească el a oferit tuturor o minunată pildă de dăruire şi de jertfă pentru ţara sa şi pentru credinţa creştină. Într-o scrisoare cu data de 31 decembrie 1688 - curând după alegerea ca domn - adresată tinerilor ţari ai Rusiei, Ivan al V-lea şi Petru (devenit *cel Mare*), precum şi ţarinei Sofia, Constantin Brâncoveanu scria, între altele: „*Slujba mea este să îndur nevoile şi să rabd năpăştile şi chiar să-mi vărs sângele în numele lui Hristos şi al Domnului nostru Dumnezeu pentru credinţă, pentru a mea, sfântă, ortodoxă şi apostolească Biserică, singura adevărată şi, deopotrivă, pentru ţara noastră"*[6]. Era o adevărată mărturisire de credinţă, dar şi o profeţie. Moartea lor i-a impresionat profund pe contemporani, chiar şi pe necreştini. Ea a fost consemnată cu indignare în puţinele ziare europene care apăreau atunci, dar şi de unele rapoarte diplomatice trimise din Istanbul (Constantinopol). După cum era de aşteptat, moartea mucenicească a Brâncovenilor a avut un larg ecou în sufletul poporului român, care i-a plâns în cântece şi balade populare. „Conţinutul modelului brâncovenesc a fost legat de timp, aşa cum se întâmplă cu toate modelele, dar el a supravietuit prin partea cea mai nobilă a oricărui model, prin formele artistice, şi a conturat un stil. Ceea ce menţine acest stil în adâncul conştiinţei româneşti este, fără îndoială, sacrificiul marelui voievod care a dat perenitate operei sale"[7]. Astfel evoluţia literaturii române este „o palingenezie, o succesiune de reînvieri ce survin în urma unor crucificări pe Golgota suferinţei continue, a unor răvăşitoare vânturi ale istoriei ce-l aruncă mereu pe omul de cultură ... la ultimul hotar al existenţei"[8] şi se situează în lumina mântuitoare şi revendicativă a lui Christ, care-l modelează pe omul ce aspiră spre cunoaştere ca pe un „homo christianus". Literatura populară şi cultă care s-a scris despre domnitor a surprins

[6] Cernovodeanu, Paul - *Politica externă şi diplomaţia promovate de Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1997, p. 57.
[7] Duţu Alexandru - *Modelul cultural brâncovenesc din antologia de articole Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, Editura Academiei, 1989, pp. 156-169.
[8] *Ibidem*, p. 21.

„vaietul înfundat al suferinţei, cu lacrima tremurândă a înstrăinării, cu sângele picurat de pe cuiele răstignirii, cu geamătul surd al jalei nestinsului dor, cu duhul strămoşilor reînviat din mormintele trecutului dacic sau voievodal, cu respiraţia fierbinte a însăşi istoriei”[9]. Oricare ar fi povara destinului şi oricât l-ar îngenunchea, spiritul se înalţă tot mai sus, aceasta e concluzia senină, de moralist, pe care o desprindem.

Perceperea istoriei ca trecere continuă, îl determină pe Mircea Vulcănescu să asocieze sensul vremii cu înţelesul cuvântului aievea, provenit din sintagma latinească „ab- aievo” din veac, din perspectiva sa „intrarea românului în lume e ca o cădere din altă lume, o trecere, nu o înfiinţare; realitatea imediată nu înseamnă prezenţa actuală, ci durată în veşnică transformare”[10]. O viziune interesantă asupra istoriei are şi Mircea Eliade, pentru el fiind un termen de definire a efemerităţii, un corset al fiinţei eterne şi din această cauză exercită o adevărată teroare asupra sufletului care vrea să se salveze. Pentru Eliade există o istorie generală care cuprinde evenimente definitorii pentru popoare, naţiuni, pentru evoluţia umană şi o unică istorie, alcătuită din fapte cotidiene, neconsemnate în tratate, neînregistrate de memoria activă. Însă sensul existenţial al unui individ sau al unui popor care se află în fiecare eveniment, oricât de banal, ideea hegeliană că în toate evenimentele istorice se manifestă spiritul universal, este interpretată în sensul religios - semnificaţiile secrete ale evenimentului istoric pot declanşa o revelaţie, pot deschide o poartă spre eternitate. În pofida istiriei restrictive mesajul arhetipal se păstrează în faptele banale, în artă, în gesturi universale şi declanşează uneori anamneza unui om sau a unei colectivităţi, ceea ce reface legătura cu originile, determină eliberarea de sub teroarea istoriei. În viziunea profesorului de istorie şi „ de suflete”, istoria nu înseamnă numai cioburi şi vase de lut, scoase de savanţi, ea nu se concentrează doar în icoane şi biserici ridicate în vârfuri de deal, oricât de vechi şi oricât de măreţe ar fi ele. Şi mai presus de toate istoria înseamnă oamenii, faptele şi frământările acestora.

Defrişând stilistic totalitatea unei existenţe, drumul epic pune în mişcare mecanismele puternice care determină mersul iubirii, al eşecului, al fricii, al destinului uman. Confruntat cu aceste mecanisme, omul sfârşeşte prin a se resemna în tragic. Sunt epoci în care libertatea individului e iluzorie. Până şi sentimentele urmează un drum urmat de circumstanţe. Relaţia dintre individ, personajul principal, şi istorie, este una din temele principale ale literaturii. A scrie despre condiţia individului şi despre procesul de transformare a experienţei într-o conştiinţă, înseamnă a pune în discuţie o serie de idei sau noţiuni. Sentimentul destinului,

[9] Cimpoi, Mihai - *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1997, p. 21.
[10] Vulcănescu, Mircea - *Dimensiunea românească a existenţei*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991, p. 123.

încuibat subteran în sufletul românesc e parcă şi el structurat de orizontul spaţial înalt, şi indefinit ondulat. Solidaritatea sufletului românesc cu spaţiul mioritic are un fel molcom, inconştient de foc îngropat, nu de efervescenţă sentimentală sau de fascinaţie conştientă. „Spaţiul mioritic" face parte integrantă din fiinţa lui. El e solidar cu acest spaţiu, cum e cu sine însuşi, cu sângele său şi cu morţii săi. Sentimentul destinului propriu sufletului popular românesc s-a întrepătruns cu plasticizări şi adânciri reciproce de perspectivă, cu orizontul mioritic. În acest aliaj cu sentimentul destinului, spaţiul mioritic a pătruns ca o aromă toată înţelepciunea de viaţă a poporului. Sigur e că sufletul acesta, călător sub zodii dulci amare nu se lasă copleşit nici de un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere faţă de puterile naturii sau ale sorţii, în care el nu vede vrăjmaşii definitivi. De un fatalism pus sub surdină deoparte, de o încredere niciodată excesivă de altă parte, sufletul acesta este ceea ce trebuie să fie un suflet, care-şi simte drumul suind şi coborând, şi iarăşi suind şi iarăşi coborând, ca sub îndemnul şi-n ritmul unei eterne şi cosmice doine, de care i se pare că ascultă orice mers. Universul mioritic este înainte de toate un drum coborâtor, ceea ce sugerează nu atât un detaliu al peisajului, cât situaţia de excepţie în care se află cel care ştie că va muri. Individul are revelaţia că viaţa sa este nesigură şi că se află în efemeritate. *"Dar viaţa nu este facută din ceea ce doreste omul ci, din ceea ce făptuieşte. "* Paulo Coelho

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae – *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi Scopurile Academiei Române*, Librăriile SOCEC şi Comp.şi C. Sfetea, 1914.
2. Vulcănescu, Mircea - *Dimensiunea românească a existenţei*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991.
3. Duţu Alexandru - *Modelul cultural brâncovenesc din antologia de articole Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, Editura Academiei, 1989.
4. Cernovodeanu, Paul - *Politica externă şi diplomaţia promovate de Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1997.
5. Diaconul Niculae M. Popescu - *Viaţa şi faptele Domnului Ţării Româneşti Constandin Vodă Brâncoveanu,* Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti,1914.

Studii critice:

1. Cimpoi Mihai - *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1997.

Dicţionare, tratate, enciclopedii:

1 Evseev Ivan - *Dicţionarul de simboluri şi arhetipuri culturale,* Editura Amarcord, Timişoara, 2001.

2 Ruşti Doina - *Dicţionar de teme şi simboluri din literatura română*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002.

Cronica oficială a domniei lui Constantin Brâncoveanu între intenţia documentară şi encomion

The Chronicle of Constantin Brâncoveanu – from Documentary Intention to Encomiastic tone

Prof. Ramona Simache, Resp. CDI Minodora Petrişor

Colegiul „Spiru Haret"
Ploieşti, România

Abstract

Iconic personality of the mediaeval history, Constantin Brâncoveanu represented also a symbol of the fight for the Orthodox identity, due to his sacrifice. Celebrated by the Romanian Church for his religious devotion, Brâncoveanu was also one of the most long-lasting rulers (1688-1714), his reign representing a period of stability and cultural flourishment. This paper aims at presenting the way in which contemporary chronicles depict his figure, the documentary intention, intrinsic to such a text being doubled in the official chronicle by encomiastic accents. The encomion is in this case not only a writing manner, but also a well-deserved recognition of an outstanding personality.

Key words: *economic, culture, policy brâncovenesc style, palaces, brâncovenesc style,*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) a reprezentat pentru Ţara Românească o perioadă de înflorire în plan cultural şi spiritual. În cei douăzeci şi şase de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu s-a dovedit un bun administrator al averilor ţării şi a iniţiat o numeroase construcţii religioase şi laice, îmbinând în arhitectură, pictura murală şi sculptură tradiţia autohtonă, stilul neo-bizantin şi ideile novatoare ale renascentismului italian într-un stil numit de atunci brâncovenesc şi devenit în secolul al XVIII-lea stil arhitectonic naţional.

Domnitor luminat, Constantin Brâncoveanu şi-a asumat rolul de protector al tiparului şi al şcolilor din Ţările Române, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor pentru şcoala românească din Scheii Braşovului. În 1694, Brâncoveanu a înfiinţat Academia domnească din Bucureşti, în paralel cu aceasta funcţionând şi alte şcoli în incinta unor mănăstiri. Epoca lui Brâncoveanu reprezintă punctul culminant al unor transformări care s-au derulat de-a lungul a două veacuri şi în ea îşi găsesc forma cea mai înaltă de expresie atât influenţele venite din Occidentul catolic pe filieră italiană, cât şi cele din Răsăritul ortodox, pe filieră grecească.

În opera *Viaţa lui Constantin Brâncoveanu,* Radu Greceanu a încercat să surprindă toate aceste aspecte ale activităţii administrative şi culturale a domnitorului muntean. Cronica lui Radu Greceanu se ocupă numai de anii domniei lui Constantin Brâncoveanu şi este o cronică oficială, de curte, scrisă din porunca şi sub supravegherea domnitorului. Cronica poartă un titlu prolix şi excesiv laudativ, ceea ce indică încă de la început dorinţa

de a sublinia aspectele pozitive din timpul acestuia: „Începătura istoriii vieţii luminatului şi preacreştinului domnului Ţării Româneşti, Io Constandin Brâncoveanu Basarab-voievod, dă cînd Dumnezeu cu domniia l-au încoronat, pentru vremile şi întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării-sale s-au întâmplat”[1] .Opera lui Radu Greceanu se situează la graniţa dintre intenţia documentară şi encomion[2]. Deşi scopul cronicii este de a consemna evenimentele din acea perioadă, în subtext este evidentă dorinţa de a lăuda domnitorul sub al cărui îndemn se scrie, ceea ce conferă cronicii despre domnia lui Brâncoveanu caracter encomiastic. Cronica este alcătuită din 110 capitole şi are două versiuni. Prima este cea oficială, alcătuită din 48 de capitole, inclusă în compilaţia cerută de Ştefan Cantacuzino elogiind domnia lui Brâncoveanu şi tipărită pentru prima oară de Nicolae Bălcescu; cealaltă, revizuită pentru perioada 1699-1707 din dispoziţia domnului, deoarece cronica se arătase prea îngăduitoare cu adversarii săi politici, a fost continuată, în acelaşi stil vehement, până în 1714. Această versiune, singura integrală, într-o transcriere de la 1730-1740, atribuită serdarului Grigore Greceanu, rudă a cronicarului, a fost păstrată cu grijă, timp de câteva decenii, de urmaşii familiei lui Brâncoveanu, fiind tipărită în întregime abia în 1961, de Mihail Gregorian. În 1714, Radu Greceanu îşi întrerupe istoria, cu aproximativ o lună înaintea mazilirii domnitorului. Nu este exclus ca împrejurările tragice care pun capăt domniei lui Constantin Brâncoveanu să fi influenţat şi destinul cronicarului, a cărui urmă se pierde în aceeaşi perioadă.

Potivit criticului literar Al. Piru, cronica sub forma unui jurnal pe ani este meticuloasă şi „suferă de monotonie, cu atât mai mult cu cât n-are de povestit evenimente epice, ci întâmplări curente, lipsite se semnificaţie (sosiri de porunci de la Odriu, executări de poduri şi zaherele, plîngeri ale domnitorului la Poartă pentru mărirea haraciului şi încercări de micşorare a angaralelor, drumuri la Constantinopole pentru înnoirea domniei şi chemări pe câmpul de luptă, nesfârşitele conace ale lui vodă pe la vii şi moşii, nunţi şi morţi în familie[3]) În afara însemnărilor din cronica propriu-zisă, figura lui Constantin Brâncoveanu se conturează cel mai bine în predoslovie. Radu Greceanu, „mica, plecata şi nevrednica slugă”[4] aleasă de voievod să-i însemneze scurgerea anilor de domnie, are ocazia să-şi cerceteze propriul text după aproximativ zece ani. Cronicarul este oprit de voievod care doreşte publicarea a ceea ce se închegase până atunci. Este momentul în care

[1] *** *Cronicari munteni*, prefaţă de Alexandru Piru, Editura Tineretului, Bucureşti, 1964.
[2] *** *Dicţionarul de termeni literari* - Encomionul „desemnează un gen al poeziei lirice greceşti folosit pentru exaltarea meritelor unei persoane. Preluat de retorică, encomionul denumeşte discursul de elogiere a unei personalităţi”, *Dicţionarul de termeni literari,* Editura Academiei RSR, 1976, p. 174.
[3] Piru, Alexandru – Op. cit., p. 12
[4] *** *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Onu Liviu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 107.

scriitorul caută rostul demersului pe care îl are această cronică şi consideră că textul are nevoie de o introducere. Predoslovia deschide cronica oficială la zi ţinută de cărturar şi este prezentată domnitorului înainte de publicarea cronicii. Dedicaţia de la început este elocventă şi se înscrie în seria tradiţiei bizantine a slavei: „Preaînaltului şi prealuminatului şi preaslăvitului şi de Dumnezeu iubitoriului stăpânului şi oblăduitorului Io Costandin Basarab Brâncoveanu-voievod şi domn a toată Ungrovlahia"[5]. Aceasta conţine elementele prestigiului monarhic înscrise pe linia autocratică a domniei: „preaslăvitului, „stăpânului", „de Dumnezeu iubitoriu", „Io Costandin" şi „domn".

După o retorică precisă, predoslovia devine un exerciţiu de captare a bunăvoinţei cititorilor. Radu Greceanu construieşte atent un model de voievod pe care-l plasează într-o descendenţă ilustră „cum marele Constantin, şi marele Iustiniian şi alţii aseminea lor"[6]. Cărturarul aduce un elogiu domnitorului şi omului de cultură şi selectează trei dintre cele mai importante elemente ale ctitoriei spirituale brâncoveneşti : tipăriturile, şcoala şi lăcaşul de cult.

De-a lungul cronicii, în cele 43 de capitole redactate până în momentul scrierii predosloviei, sunt puţine momentele de caracterizare directă a lui C. Brâncoveanu. Portretul este schiţat indirect, „se încheagă din acţiunile pe care le declanşează, din replicile lui şi ale altora, din remarci şi reflecţii variate (…), dar foarte rar din descripţiile statice ale naratorului."[7] În capitolele I şi II sunt narate secvenţe dinaintea alegerii, Greceanu înfăţişându-l astfel pe cel trimis de divinitate să ocupe tronul „iar cel ce toate stăpâneşte şi de toate grijaşte, Dumnezeu, n-au striinat de vredniciia care au avut, ci cu a sa dumnezeiască pronie iar la aseminea stăpîn o au încredinţat, care nu numai cu vredniciia împodobit iaste, ci şi cu buna faptă a blîndeţilor, pe deplin încoronat iaste, pentru care mă şi adeverez că faptele mării-sale nemincinos mă vor scoate."[8]

Ales prin voinţa ţării, deşi iniţial se opune, Brâncoveanu transferă ceremonialul încoronării la Bucureşti unde îmbracă caftanul domnesc. Ungerea de la Mitropolie se face sub dicteu divin, iar ceremonia se desfăşoară cu mare fast. Ulterior, Radu Greceanu introduce elemente care modifică perspectiva din care era afirmată legimitatea alegerii lui Brâncoveanu. Drepturile sale sunt de ordin uman, politic, vin din veac şi coboară prin Matei din Brâncoveni şi marele Neagoe spre începuturi. Constantin Brâncoveanu, numit consecvent „Basarab" ocupă legitim tronul strămoşilor săi. Alegerea domnului este

[5] *** *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Onu Liviu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 103.
[6] *** *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Onu Liviu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 106.
[7] ***Cronicarii munteni*, ediţie îngrijită de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 154.
[8] *** *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Onu Liviu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, pp. 109-110.

consfiinţită de Poartă, dar Radu Greceanu nu ezită să puncteze lăcomia turcilor şi implicit sarcina grea a domnului care trebuie să dovedească abilitate politică: „s-au sfătuit cu toţi boierii măriei-sale în ce chip ar face ca doar ar mai conteni lăcomia păgânilor şi ar mai uşura ţeara de păsuri”[9]. „Adînca pricepere”, „înalta priveghere”, „blândeţea” şi „răbdarea” cu care voievodul îngrijeşte ţara sunt doar câteva calităţi pe care cronicarul le observă şi le apreciează în mod deosebit la C. Brâncoveanu. Portretul politic este lăsat în favoarea celui moral deoarece virtuţile enumerate arată a avea sorginţi multiple: „Aceste virtuţi le ai pe toate măria-ta pe deplin, căci ele izvorăsc din înţelepciunea şi multa bunătate a înălţimei-tale”[10].

Este clar de la început că fiecare cititor va lectura cronica având o serie întreagă de convingeri dintre care unele aparţin, în fond, scriitorului. Se poate afirma că introducerea lectorilor în povestire este o subtilă manevră de influenţare, pentru că în cazul de faţă avem un model de domnitor gata realizat. Ceea ce rămâne de făcut este să-l acceptăm aşa cum l-a prezentat cronicarul sau să avem răgazul să citim textul pentru a ne forma propria părere, dincolo de cea conturată în manualele de istorie. Dat fiind caracterul oficial, de curte al cronicii, encomionul este însă intrinsec şi chiar „dacă gramatica discursului ar fi fost marcată de o perfectă „neutralitate”, lauda are în acest text o sorginte structurală. Opoziţiile, care urmează una alteia în secvenţele ce alcătuiesc devenirea epică, relevă mereu un „termen constant: „voievodul”[11] (*Cronicarii munteni,* Mazilu, 1978, pp. 161-162).

Bibliografie:

1. *** *Cronicari munteni*, prefaţă de Al.Piru, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965.
2. *** *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Liviu Onu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.
3. *** *Cronicarii munteni,* ediţie îngrijită de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.
4. *** *Dicţionar de termeni literari*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1976

[9] *** *Cronicari munteni,* ediţie îngrijită de Onu Liviu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 122.
[10] *** *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Onu Liviu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 106.
[11] ****Cronicarii munteni,* ediţie îngrijită de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, pp. 161-162.

Pledoarie pentru identitatea culturii româneşti
Plea for the Romanian Cultural identity

Prof. Vlad Adriana, Prof. Mihaela Păun

Colegiul „Spiru Haret”,
Ploieşti, Prahova

Abstract

Due to the contemporary debate on globalization versus cultural identity, we have become more and more preoccupied with our cultural increasing and turned back to authentic, traditional models which are able to reflect the Romanian spirituality. From this perspective can be defined the importance of Constantin Brâncoveanu's contribution to the embodiment of the Romanian spirit in education, architecture, picture, sculpture or literature, in brief – his contribution on developing a new era of our cultural pattern considering that he created for the first time a cultural style. During the reign of Constantin Brâncoveanu, the diversity of intellectual activities, a constant process of human nature education together with a program meant to develop print culture and the architectural style created the consciousness of work well done which represents a basis for an authentic Romanian cultural pattern, for our spiritual identity.

Keywords: *cultural identity, Brancoveanu's style, traditional*

Periplul prin universul cultural contemporan evidenţiază frecvent dezbaterile privind raportul dintre globalizare, multiculturalism şi identitate culturală, punând problema diferenţierii terminologice din punct de vedere ştiinţific, al paradigmelor definitorii pentru o cultură, dar şi a regăsirii individului într-o anumită spiritualitate care să îi confere simţul apartenenţei culturale. In acest context, pot fi aduse în discuţie particularităţile artistice ale unor domenii precum arhitectura, sculptura, pictura sau literatura, acestea devenind condiţii definitorii pentru stabilirea a ceea ce Nichifor Crainic numea „autohtonism” sau pentru ceea ce un observator profan ar considera expresia românismului în plan artistic.

Pornind de la aceste considerente ar trebui să analizăm relevanţa unui an cultural dedicat personalităţii domnitorului Constantin Brâncoveanu, întrucât descoperirea sau redescoperirea atât a relevanţei istorice a acestei domnii, dar mai ales a celei culturale, ar constitui premisa ideală a unei pledoarii pentru identitatea culturii româneşti, fără a nega, bineînţeles, influenţele străine sau fără a încerca separarea ei de celelalte manifestări artistice universale. Din acest punct de vedere, istoricii au atras deseori atenţia asupra contextului istoric în care se consolidează domnia lui Constantin Brâncoveanu, meritul acestuia de a fi primul domnitor ales din voinţa boierilor pmământeni, adică prin votul liber şi ajungând să marcheze *domnia celor 25 de ani fără războaie*. Ne gândim astfel la originea românească a ceea ce democraţia susţine atât de puternic în zilele noastre, şi ne întoarcem astfel spre secolul al XVII-lea, când domnitorul este ales prin vot, de către

boieri, oferindu-ne în acest mod lecţia libertăţii de gândire, a curajului de a face alegeri asumate pentru a da contur identităţii politice a unei naţiuni. Avem apoi în vedere că această domnie a însemnat vizionarismul unui monarh luminat care a înţeles importanţa păcii, a unităţii provinciilor româneşti pentru a da astfel oamenilor posibilitatea de a se apleca şi asupra cugetului, pentru a le asigura simţul apartenenţei la o naţiune care se va îndrepta nu doar spre prosperitate, ci şi spre identitate culturală. Acesta a fost modalitatea unui bun domnitor de a se dedica bunăstării materiale şi evoluţiei spirituale, întrucât Constantin Brâncoveanu s-a dovedit un susţinător al erudiţiei, al promovării spiritului românesc în plan artistic anticipând parcă discursurile junimiştilor din *prelecţiunile populare* ale secolului al XIX-lea.

Vizionarismul stă inevitabil pentru începutul de secol al XVIII-lea sub semnul umanismului, al promovării armoniei trupului cu intelectul şi cu spiritul. Poate de aceea, erudiţi precum mitropolitul Antim Ivireanul, Mitrofan, Teodosie sau cronicari precum Radu Popescu, fraţii Greceanu, Gheorghe Brancovici se regăsesc sub protectoratul domnitorului şi ajung să tipărească mărturii nu doar ale unei perioade istorice, dar şi aspecte privind tradiţii, obiceiuri, preocupări şi trăsături ale oamenilor care sunt dovezi incontestabile ale spiritualităţii autohtone şi care ne ajută să ne regăsim astăzi în manifestările de odinioară. Paginile răsfoite în prezent sunt, în acelaşi timp, şi mărturia schimbărilor, căci susţinerea de atunci a tipăriturilor de la Târgovişte, Buzău, Râmnic, Bucureşti ori Snagov este astăzi substituită de controversele digitalizării filelor, de importanţa acordată cuprinderii spiritului românesc într-un e-book, o tabletă sau un manual digital. Rămâne incontestabil însă meritul unui monarh al începutului de secol al XVIII-lea care a înţeles importanţa educaţiei, a învăţăturii, fie ea ştiinţifică sau morală. Poate tocmai de aceea a susţinut înfiinţarea şcolilor şi a bibliotecilor pe lângă mănăstiri: Mărgineni, Horezu, Bucureşti – Mănăstirea *Sf. Gheorghe*. Lumina cunoaşterii răzbătea astfel prin lumina credinţei sau prin liniştea unui spirit împăcat, pe care contemporaneitatea îl substituie cu nenumărate controverse privind separarea sistemului educaţional de religie, a ştiinţei de alegerile spirituale neimpuse.

Dincolo de căutarea fundamenelor noastre spituale în aceste realizări ale unei domnii măreţe, ar trebui evidenţiată însă trăsătura care se distinge: conştiinţa lucrului care trebuie făcut, a lucrului care devine definitoriu pentru evoluţia unui popor care îşi câştigă astfel nu doar identitatea, ci şi respectul celorlalţi, explicându-se astfel armonia Ţării Româneşti atât cu Poarta, dar şi cu Papalitatea sau cu marile cancelarii europene. Poate acesta este semnul unei alte trăsături distinctive: diplomaţia sau poate dragostea de ţară

care conduce spre conştiinţa lucrului care trebuie îndeplinit. Acelaşi simţ al datoriei răzbate şi în plan artistic, la interferenţa acestuia cu domeniul religios, dacă privirea noastră se îndreaptă de la profunzimea credinţei la frumuseţea unor ctitorii precum: Palatul Mogoşoaia, mănăstirile Govora şi Horezu, Biserica Sfântul Gheorghe cel Nou sau Sfântul Spiridon din Capitală. Este evidentă valorificarea spiritului tradiţional în elemente ale structurii ţărăneşti, demonstrând astfel că apelul la trecut, la ceea ce este străvechi trebuie considerat firesc pentru o societate care nu îşi părăseşte originile. Nu trebuie negată însă deschiderea unei minţi luminate spre frumuseţea şi valoarea culturii bizantine, transpusă arhitectural în elemente inedite: coloanele teraselor şi ale balcoanelor, pecetea unor basoreliefuri originale, ca celebrul „vultur cruciat", precum şi culoarea albă, imaculată a peretilor exteriori sau, dimpotrivă, cărămiziul materialului de construcţie remarcat în cazul complexului de la Mogoşoaia. Imaginar, ne-am putea regăsi astfel în demnitatea coloanelor, în inocenţa albului care se împleteşte cu spiritul brut, vulcanic al cărămiziului. Ne identificăm cu atenţia pentru detalii reliefată în ornamentele care demonstrează că spiritul românesc transpus în piatră dovedeşte nu doar forţă, tărie, ci şi o anumită sensibilitate, o încercare permanentă de a găsi armonia, la fel cum arhitectura îmbină încărcătura barocului cu simplitatea. Acestea pot fi remarcate şi în artele decorative care înfloresc la rândul lor în epoca brâncovenească şi care transpun aceeaşi atenţie acordată detaliului în broderiile realizate în argint sau lemn. Pe de altă parte, motivele vegetale în care se regăsesc floarea-soarelui, strugurii dar şi fructele par să transfigureze artistic dulceaţa graiului românesc sau blândetea sufletului deschis mereu către frumuseţea naturii. Limbajul figurat se transpune şi el în plăcerea grăirii, în firea comunicativă, deschiderea către oameni fiind evidentă în afirmarea unor forme arhitecturale cum ar fi pridvorul, logiile sau galeriile.

O privire asupra sufletului românesc transpus artistic observă şi spiritul laic al motivelor antropomorfe regăsite în ornamentica în basorelief sau în pictura epocii care se îndepărtează de imaginile religioase şi se îndreaptă spre portret, spre compoziţii istorice, aşa cum se poate remarca în lucrarea *Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol*, operă aflată la Palatul Mogoşoaia. Tranziţia spre laic se poate şi explica prin răspândirea scrierilor ştiinţifice precum lexicoanele sau a literaturii pentru delectare, a cronicilor sau cărţilor de înţelepciune. Toate aceste aspecte sunt menite a demonstra în plan cultural crearea primului stil artistic românesc: *stilul brâncovenesc*, remarcat mai ales în arhitectură. În plan spiritual însă, meritul domnitorului Constantin Brâncoveanu este de a înfăţişa expresia de românism în formă artistică, de a întrupa sufletul românesc în piatra

sculptată, în ornamentul desăvârşit, în culorile unui tablou sau în scrierile istorice, religioase ori în cărţile de înţelepciune. Epoca brâncovenească aflată la graniţa dintre secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea pare a fi avut menirea de a valorifica atât elementele tradiţionale, dar şi deschiderea spre valorile culturii bizantine, astfel că marchează tranziţia spre o nouă fază a societăţii româneşti în care cultura implică diversitatea activităţilor intelectuale şi procesul de cultivare a naturii umane. Regăsim în această perioadă unitatea unui model cultural autohton care ne transpune artistic particularităţile sufleteşti: ambiţia, tăria, gustul pentru frumos, armonia, atenţia la detalii sau deschiderea către oameni. De aceea, *stilul brâncovenesc* rămâne atât o pledoarie pentru nota distinctivă a culturii româneşti, dar şi un argument puternic pentru identitatea noastră spirituală.

Bibliografie:

1. Cartojan, Nicolae – *Istoria literaturii române vechi*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996.
2. Drăguţ, Vasile – *Dicţionar de artă medievală românească*, Editura Vremea, Bucureşti, 2000.
3. www.historia.ro

Constantin Brâncoveanu – omul şi voievodul
Constantin Brâncoveanu - l'homme et le voïvode

Prof. Liliana Creţu
Colegiul „Spiru Haret”
Ploieşti, Prahova

Résumé

La vie et l'activité de ce prince régnant roumain – Constantin Brancoveanu - a suscité au long du temps de nombreuses interprétations mais aussi de nombreux échos dans l'histoire. Et non seulement roumaine mais aussi européenne. On observe jusqu'aujourd'hui les traces significatives de son règne – les palais, les églises, les objets d'art. Mais ce qui reste dans la conscience collective est le sacrifice suprême qu'il a fait pour sa religion. Et l'Eglise Orthodoxe Romaine lui a donné la reconnaissance que méritent tous les gardiens du pays et de la nation.

Les mots-clé: *Politique, diplomatie, culture, religion, sacrifice*

Istoriografia românească din toate timpurile îl aşază pe Constantin Vodă Brâncoveanu în rândul iluştrilor reprezentanţi pe care i-a zămislit pământul românesc. A avut o domnie lungă, în ciuda unor condiţii interne şi externe potrivnice: istorice, economice şi social-politice care au caracterizat istoria europeană în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi în primele decenii ale secolului al XVIII-lea. Îndelunga sa domnie, începută la 29 octombrie 1688, s-a încheiat tragic la 15 august 1714, împreună cu cei patru fii ai săi - Radu, Constantin, Ştefan şi Matei - şi cu sfetnicul său Ianache Văcărescu.

Realitatea istorică dar, mai ales tradiţia, reclamă asasinarea odioasă a lui şi a familiei sale, drept consecinţă a refuzului de a se lepăda de credinţa strămoşească, creştin - ortodoxă. Nu numai pentru acest merit Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rândul sfinţilor autohtoni. Sunt motive suficiente, laice cu precădere, care fac din Constantin Vodă Brâncoveanu un punct de reper al românităţii şi demnităţii noastre.

În multe subsisteme ale sistemului social global - politic, diplomatic, cultural, artistic, economic, militar - activitatea sa a fost prodigioasă. Ca şi alţi conducători români, poate fi trecut în rândul aleşilor lui Dumnezeu pentru că, asemenea omului Iisus, prin propriul sacrificiu, prin jertfa proprie - «Mutatis mutandis» - a devenit Hristosul care s-a jertfit pentru alţii. Dacă Iisus este singurul fără pată - şi nu poate fi altfel - Vodă Brâncoveanu a trăit între oameni născuţi din păcat şi, până la urmă, a fost şi a rămas un om. Dar nu orice om. Numit de otomani Altîn Bei, Prinţul de Aur sau Prinţul Aurului, Constantin Brâncoveanu a reuşit, în cei douăzeci şi cinci de ani de domnie, să asigure Ţării Româneşti o reală perioadă de stabilitate, de progres şi prosperitate. Printr-o abilă diplomaţie s-a menţinut în domnie, în pofida suspiciunilor Porţii, alimentate de activitatea

diplomatică a vasalului ei. Printr-o fermă reformă fiscală, a scos ţara din haos, a dus-o la stabilitate şi la sporirea populaţiei active, printr-un flux important de ţărani din Moldova, Transilvania şi Balcani. Faţă de aceşti vecini, unde domnii se schimbau cu repeziciune, ţara lui Vodă Brâncoveanu a rămas, graţie geniului său politic, stabilă şi a propăşit. În Moldova şi-a numit propriul ginere, pe Constantin Duca, iar sieşi şi-a asigurat dominia pe viaţă. S-a orientat spre vecinii mai puternici: Imperiul Habsburgic şi Rusia, dar a mers din eşec în eşec deoarece imperialii îl sabotau cu prozelitismul lor religios în Transilvania iar ruşii începuseră, în timpul lui Petru cel Mare, o politică de mare imperiu, de cuceriri, politică care viza fără îndoială şi Ţările Române. A încercat bune relaţii cu Dimitrie Cantemir. Alt eşec. Ilustrul cărturar, în ciuda experienţei de ani buni petrecuţi la Stanbul, n-a reuşit să atingă valenţele politice necesare unui domnitor. Alt eşec. Unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, om şcolit la Padova, cu o bibliotecă demnă de iluştrii italieni ai Renaşterii, şi căruia Brâncoveanu îi datorează mult în ucenicia lui politică şi culturală, îl dorea domn pe fiul său, Ştefan. Dar, din nefericire, după două scurte domnii, Ştefan şi tatăl său sfârşeau sub securea călăului. Analizând aceşti iluştrii intelectuali te-ai fi aşteptat ca între Constantin Brâncoveanu, patron al artei şi al culturii, şi cei doi cărturari, Dimitrie Cantemir şi Constantin Cantacuzino, să existe relaţii strânse, mai ales că erau şi rude. În loc să discute despre manuscrise şi ctitorii, ca nişte veritabili Meccena, cei trei au fost în vrajbă. Şi Stolnicul a urzit căderea nepotului iar Dimitrie Cantemir şi-a exprimat satisfacţia pentru sfârşitul tragic al lui Brâncoveanu.

Si totuşi, întreaga lui activitate învederează rolul activ de subiect al istoriei pe care l-a avut Ţara Românească la sfârşit de secol XVII şi început de secol XVIII.

Otomanii aveau prea multe dovezi ce indicau dorinţa domnului muntean de a se elibera de sub dominaţia lor. Ei erau pe deplin convinşi că nu pot conta pe domnii români, mai ales pe domnul muntean, şi au fost obligaţi să găsească o metodă mai directă şi eficace de dominare a Ţărilor Române: domniile fanariote.

Iluştrii istorici ai neamului, începând cu cronicarii contemporani lui Brâncoveanu, şi excelând cu Iorga, au reflectat suişurile şi coborâşurile activităţii lui Vodă Brâncoveanu, meritele şi păcatele sale. Iorga s-a aplecat cu înaltă acribie asupra documentelor vremii şi a reliefat ca niciun alt istoric, importanţa domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Dar ce a edificat Constantin Brâncoveanu pentru a rămâne în conştiinţa contemporanilor şi a urmaşilor?

Stabilitatea domniei a dus la dezvoltarea ţării, căci ţara era bogată, cu un sol mănos. Străinii spuneau că solul românesc este tot ce poate fi mai fertil şi mai bogat. Grânele,

meiul, mierea de albine, ceara, peştele felurit şi nobil, icrele, vitele, produsele din in şi cânepă, lemnul, satisfăceau nu numai nevoile crescânde ale Porţii, dar răzbăteau – poate mai mult ca astăzi - pe pieţele Europei. În egală măsură, bogăţiile subsolului, sarea, petrolul şi aurul au determinat pe domni să extindă cu succes exploatarea acestora. Din aceste resurse Brâncoveanu a scos aurul, considerat de el «cel mai puternic argument în faţa oricui», şi cu atât mai mult în faţa puternicilor unui imperiu, al cărui declin, deşi lent, era însă sigur.

Dar Vodă Brâncoveanu era un feudal. Iar statul feudal era câmpul de luptă dintre domni şi mai marii ţării, boierii. Ţăranii, meşteşugarii, prostimea nu contau, fapt dovedit în 1714, când o mână de ostaşi turci, doisprezece la număr, l-au mazilit pe domn. Nimeni nu i-a sărit în ajutor. Turcii erau uimiţi de dărnicia lui Vodă, care îşi menţinea domnia cu pungi de aur din ce în ce mai multe. Dar ei voiau şi mai mult. În comparaţie cu alţi domni români, Constantin Brâncoveanu a fost nefericit sau «fericit» de Dumnezeu cu un sultan nemernic şi cu un vizir nebun şi hapsân, care credeau că decăderea imperiului lor poate fi oprită sau atenuată cu sânge şi aur.

Buna educaţie, dar mai ales ambiţia, îl obligau pe Constantin Brâncoveanu să facă lucruri durabile care să-i ducă mai departe faima. Italia cu arhitectura, cultura, moravurile şi rafinamentul ei îl inspirase. A adus oameni de cultură şi meseriaşi de soi din alte ţări, cu precădere din Italia şi de la Constantinopol. Palatele de la Mogoşoaia, Potlogi, Movileşti, Biserica de la Mănăstirea Horezu, Biserica Sfântul Gheorghe din Bucureşti, conacele de la Doiceşti şi Brâncoveni, sunt dovada că se puteau face şi la gurile Dunării lucruri rafinate. Din păcate, cu foarte mici excepţii, aceste bijuterii arhitectonice nu sunt suficient de mult promovate sau au fost distruse iremediabil de trecerea timpului şi nepăsarea oamenilor. A rămas de la Brâncoveanu un stil pe care unii îl numesc italian pe o bază românească - stilul brâncovenesc. Concepţia arhitecturală a celor mai de seamă palate brâncoveneşti – Potlogi şi Mogoşoaia – nu este altceva decât forma stilizată şi redimensionată a concepţiei arhitectonice care stă la baza vechii arhitecturi româneşti. Palatele şi conacele nu au fost construite la întâmplare. Locurile erau alese cu grijă de însuşi voievodul în peisaje pitoreşti din care nu lipsea lacul, în care se oglindea faţada lucioasă a edificiului.

Monumentele religioase – Biserica Mănăstirii Horezu, Biserica Mănăstirii Râmnicu Sărat, Biserica Mănăstirii Colţea ating, în epoca lui Brâncoveanu, apogeul unor forme arhitecturale afirmate încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, unchiul său, fratele mamei sale. Clădirile brâncoveneşti sunt elegante, tencuite, împodobite cu zugrăveli policrome. Încadramentele din piatră la uşi şi la ferestre dau noului stil o fizionomie aparte. Element

de arhitectură veneţiană, logia, completează elementele autohtone. Dar rafinamentul acestui mare domn pecetluieşte şi domenii mai reduse ca anvergură artistică: vase de uz casnic, pocale, talere, tipsii, candele, căţui, cădelniţe, cercei, agrafe, paftale. Vestimentaţia familiei lui Brâncoveanu imita, în bună tradiţie, protocolul bizantin, şi, asemeni lui Şerban Cantacuzino îşi revendica obârşia în alţi Cantacuzino care domniseră pe tronul Bizanţului.

Toate aceste realizări aveau drept sursă bogăţia Domnului, pregătirea lui intelectuală, ambiţia, dar mai ales erau consecinţele unui învăţământ de calitate pe care Brâncoveanu l-a edificat şi perfecţionat. Şi mai era şi un anume zel al Domnului.

În vremea lui, învăţământul a fost domeniul de excelenţă. La sfatul unchiului său, Brâncoveanu a organizat o şcoală de învăţământ superior, asemănătoare celor din Occident la care ei înşişi fuseseră şcoliţi. În Ţările Române mai fuseseră şi alte nuclee de învăţământ superior la Cotnari, în timpul lui Despot Vodă iar Vasile Lupu înfiinţase una la Biserica «Trei Ierarhi». «Scola greca et latina » de la Tîrgovişte, organizată şi condusă de eruditul umanist Pantelimon Ligaridis avea ca ţel instruirea tinerilor boieri în vederea pregătirii lor pentru dregătoriile statului. Era o veritabilă şcoală superioară de administraţie. Mutarea capitalei la Bucureşti la 1659are drept consecinţă înfiinţarea înaltei şcoli de la Sfântul Sava. Această «Academie de la Sfântul Sava» a fost o şcoală de învăţământ superior organizată după modelul universităţilor renascentiste padovane. Ceea ce se poate remarca este faptul că, la această înaltă şcoală, studiau şi tineri din sudul Dunării, şi chiar şi tineri ruşi, trimişi de Petru cel Mare. Ceea ce a făcut Brâncoveanu a fost spijinul material acordat şcolii prin finanţarea dascălilor, şcoliţi în Italia şi la Constantinopol dar şi a şcolii ca instituţie. Marele voievod a acordat o importanţă deosebită instituţiilor pe care le-am numi astăzi mass-media. Tipografiile excelau ca dotare tehnică dar mai ales ca dotare intelectuală.

«Academia de la Sfântul Sava» a adus un spirit nou, european. Stolnicul Constantin Cantacuzino, mitropolitul Antim Ivireanu, fraţii cronicari Radu şi Şerban Grecianu, cronicarul Radu Popescu, mitropolitul Dosoftei au făcut din Ţara Românească şi capitala ei un ilustru centru spiritual pentru sud-estul Europei şi Orientul creştin. La «Academia de la Sfântul Sava» dascălii, spirite înalte, renascentiste, moderne, neoaristotelice au contribuit la descătuşarea gândirii din ideologia religioasă datorită pătrunderii ideilor de progres în cultura medievală a vremii. Această ilustră şcoală s-a constituit într-o tribună de combatere a catolicismului şi reformismului.

Datorită relaţiilor cu înalţi diplomaţi francezi, englezi, ruşi şi înalţi ierarhi de la Constantinopol şi Ierusalim, Ţara Românească se bucura de un regim de semiautonomie

politică, era situată diferit faţă de celelalte popoare creştine din Balcani – greci, albanezi, sârbi, bulgari - ale căror teritorii erau paşalâcuri ale Porţii. Curtea lui Brâncoveanu era un amestec fericit de sfetnici străini, medici străini, curieri veneţieni, funcţionari înalţi între care a strălucit secretarul său personal Anton Maria del Chiaro, un sfătuitor erudit al domnului muntean.

Constantin Brâncoveanu s-a aşezat temeinic în galeria marilor domnitori din Ţările Române, alături de Mircea cel Bătrân, Iancu de Hunedoara, Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Mihai Viteazu, Matei Basarab, Vasile Lupu, care au condus ţara în lupta împotriva otomanilor. În plan cultural, spiritual, marele Iorga afirma: «Noi deveniserăm patronii culturii greceşti, cum deveniserăm patroni ai ortodoxiei prin aceea că asupra noastră trecuseră toate datoriile şi, în acelaşi timp, toate privilegiile, toată influenţa şi toată situaţia de hegemonie a împărăţiei Bizanţului».

Bibliografie:

1. Constantiniu Florin - *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997
2. Georgescu, V. - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992.
3. Giurescu, C. C., - *Istoria românilor*, Bucureşti, 1942.
4. Ionescu, Ş.; Panait, P. - *Constantin Vodă Brâncoveanu – Viaţa, domnia, epoca*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.
5. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii româneşti*, Bucureşti, 1927.
6. Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călători*, Bucureşti, 1928.
7. Iorga, Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.
8. Xenopol, A.D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1987.

Zărneşti – o bătălie pentru pace
Zărneşti – a Battle for Peace

Prof. Mirela Popa, Prof. Laura Duţă

Colegiul „Spiru Haret”,
Ploieşti, Prahova, România

Abstract

Although he reigned 25 years, Constantin Brâncoveanu fought a single battle -he managed to defeat the Habsburg Empire in Zărneşti, in 1690. He managed to win the respect of the Imperial Court and also to gain the Turks' confidence. But the most important gain remains maintaining the country's state of being Romanian.

Contextul politic al perioadei în care a urcat pe tronul Ţării Româneşti domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714) este unul deosebit de complex şi face din conducerea sa o prestaţie asemănătoare cu cea a unui acrobat care merge pe sârmă peste o prăpastie adâncă. La 12 septembrie 1683, situaţia politico-militară din centrul şi sud-estul Europei s-a schimbat cu repeziciune, după greaua înfrângere de la Viena a oştirii marelui vizir Kara Mustafa Paşa. Între Habsburgii austrieci, polonezi, veneţieni şi maltezi s-a semnat o alianţă antiotomană la Linz (5 martie 1684), cunoscută sub numele de Liga Sfântă. La această alianţă urmau să fie atrase Rusia (1686), dar şi Ţările Române. Intenţiile imperialilor şi cele ale polonezilor erau însă de a ocupa militar principatele române, care urmau să-şi piardă autonomia faţă de Poartă şi să devină simple provincii habsburgice sau polone. Poarta se afla, la rândul ei, într-o situaţie foarte periculoasă, fiind obligată să lupte pe trei fronturi: în Ungaria, în Podolia şi pe mările Adriatică şi Egee.

În anul 1686, armata imperială cucereşte Buda, „centrul de comandă” al stăpânirii otomane în Ungaria, iar, în anul următor, reuşeşte să-i alunge definitiv pe otomani din ţară.

La 9 mai 1688, generalul habsburgic Antonio Caraffa a smuls reprezentanţilor principatului Transilvaniei declaraţia prin care aceştia „de bună voie şi îndemnaţi numai de râvnă creştinească renunţă la protecţia otomană (…) şi sincer, şi cu bună credinţă primesc părintească ocrotire a majestăţii sale pentru ei şi pentru urmaşii lor din Transilvania”. Prin această declaraţie, întărită la Făgăraş de dieta principatului (13 mai), a luat sfârşit *de facto* suzeranitatea otomană în Transilvania.

În septembrie 1688, armatele imperiale au cucerit Belgradul şi au pătruns apoi în Serbia şi Macedonia. În aceste condiţii, dezastrul care se profila pentru Imperiul Otoman a fost preîntâmpinat de trei evenimente majore: intrarea Franţei în război împotriva imperialilor, preluarea marelui vizirat de către Köprülüzade Mustafa Paşa şi nu în ultimul rând, înălţarea la tronul Ţării Româneşti a unui om politic de excepţie, domnul Constantin

Brâncoveanu. Aceasta era situaţia politică în momentul începerii domniei lui Constantin Brâncoveanu, iar principatul era ameninţat să devină teatru de război între oştile otomane şi tătare, pe de o parte şi cele imperiale, pe de altă parte.

În octombrie 1688, vrând să repete modelul transilvănean, imperialii intră în Ţara Românească pentru a-l sili pe Brâncoveanu să li se supună.

Domnitorului i s-au cerut 600.000 de florini pentru cheltuieli de război, 1.500 de cai şi tabără de iarnă pentru 12 regimente şi jumătate. La toate acestea s-a adăugat comportamentul extrem de arogant al armatei de ocupaţie. Dând dovadă de multă abilitate politică, Brâncoveanu, trebuind să aleagă între două rele, îl alege pe cel mai mic. Jafului care ameninţa să se permanentizeze şi care urma a fi înfăptuit sistematic de ostaşii imperiali, i-a fost preferat cel al tătarilor, limitat oricum la perioada expediţiei. Brâncoveanu înştiinţează Poarta şi cere ajutorul tătarilor, care, oricum ar fi intervenit şi nechemaţi. Despre aceasta, cronicarul Radu Popescu arată următoarele: „… au trimis la tătari de i-au rugat să vie să scoată pa neamţi…" […] „… viind Sultanul cu Tătărăii până la oraş la Floci, au mers Domnul de s-au înpreunat cu dânsul şi tătărăii au purces cătră Bucureşti, răschirându-să pân ţară, după obiceaiu lor, …" […] „Domnul, mergându în Bucureşti, de toate părţile veniia de-i spuneau, unii că i-au tăiat tătărăi, alţii că le-au luat fămeile şi featele, alţii scăpa despuiaţi şi alte multe răutăţi ca acestea. Dar toate le răbda, ştiind că el a adus tătărăii de au făcut atâtea reale, pentru ca să-şi dobândească domniia iarăşi şi binele lui"[1]. Drept urmare, după numai 22 de zile, ostaşii imperiali s-au retras din Ţara Românească.

Dorind să-şi asigure cooperarea domnilor Constantin Brâncoveanu şi Constantin Cantemir al Moldovei, marele vizir Köprülüzade Mustafa Paşa le-a returnat tributul în aceleaşi pungi trimise, încurajându-i să rămână fideli Porţii şi cerându-le să se pregătească pentru o expediţie militară. Prezenţa trupelor imperiale în imediata apropiere a hotarului reprezenta o permanentă ameninţare pentru Brâncoveanu, ca şi numirea agăi Constantin Bălăceanu în rangul de comandant general al contingentelor pe care le putea recruta, sub stindard habsburgic, în Ţările Române.

La 15 aprilie 1690 a murit principele Transilvaniei, Mihail Apafi. Sultanul dorea să instaleze ca voievod pe comandantul curuţilor (rebeli unguri), Emeric Thököly. Constantin Brâncoveanu care dorea să înlăture opoziţia din emigraţie, precum şi prinderea agăi Constantin Bălăceanu, mort sau viu, s-a hotărât să profite de planul Imperiului Otoman şi

[1] Giurescu, C. - *Studii de istorie*, Editura Eminescu, 1993, pp. 131-132.

să-i ofere ajutor lui Emeric Thököly. Iniţiativa lui Constantin Brâncoveanu este descrisă astfel de cronicarul Radu Popescu: „amândoi aceşti Domni <Constantin Brâncoveanu şi Thököly> au cerut de la Înpăratu turcescu oşti turceşti şi tătărăşti, să meargă în Ardeal să bată pe neamţi, făgăduindu Constantin Vodă, că el le va găsi drum şi plaiuri, de vor intra toate oştile în Ardeal, făr de primejdie, şi li s-au ascultat ruga lor şi li s-au dat Saraschiiar mare, cu oaste multă, Serhatlii mai mulţi şi Cuciuk sultan, cu oşti tătăreşti şi strângându-să în ţară toate oştile, au purces către Rucăr şi găsindu-să plai aproape de Bran, au intrat toate oştile în cânpu spre Tohani şi Zărneşti”[2]. Sultanul le-a oferit aşadar ca ajutor oastea lui Cerkes Ahmed Paşa şi pe fiul hanului, în fruntea a 15 000 - 20 000 de ostaşi. Oştile imperiale din Transilvania erau estimate la 2.000 de călăreţi, la care se adăugau 7.000 de transilvăneni conduşi de Mihail Teleki.

La 11 august 1690, Constantin Brâncoveanu şi aliaţii săi curuţi şi otomani au hotărât să atace prin surprindere fortificaţia imperială de lângă Bran, cucerind-o. Deoarece trecătoarea din apropiere era fortificată şi dotată cu artilerie, aliaţii au evitat un atac frontal, care ar fi condus la mari pierderi. Pentru continuarea luptei a fost conceput un plan ingenios care consta, în primul rând, în dezinformarea duşmanului, care a fost ajutat să afle, prin oamenii domnului, că atacul avea să se desfăşoare prin mai toate trecătorile Carpaţilor Meridionali, şi, în al doilea rând, în trecerea munţilor pe plaiuri cunoscute doar de localnici şi atacarea prin surprindere a imperialilor. În urma informaţiilor înşelătoare primite, Generalul Heissler, cel ce conducea armata imperială, şi-a împrăştiat ostaşii pe la mai multe trecători şi nu a beneficiat în lupta decisivă decât de patru regimente din trupele sale. Alte trei regimente fuseseră trimise la trecătorile de la Vulcan, Orşova şi Mehadia.

Brâncoveanu şi aliaţii săi antiimperiali organizează un atac de acoperire pe timp de noapte asupra fortificaţiilor din trecătoarea Bran, în timp ce grosul trupelor s-a retras neobservat. Cei rămaşi în tabără au atac necontenit pentru ca ostaşii generalului Heissler să nu observe această manevră. Timp de trei zile, trupele coaliţiei au înaintat, călăuzite de localnici, pe la Cetăţi-Muscel şi Dragoslavele, pătrunzând în Transilvania pe poteci de munte, pe la vestul masivului Piatra Craiului. Drumul a fost făcut doar de pedestraşi şi călăreţi descălecaţi, care îşi ţineau calul de căpăstru, pe cărări neumblate până atunci de grupuri mari de oameni. Imperialii au fost total surprinşi. În data de 21 august 1690, într-o zi de luni, a avut loc, la Zărneşti, bătălia hotărâtoare.

[2] *Ibidem*, p. 132.

Oastea generalului Heissler a fost organizată pe două linii paralele: în prima erau călăreţii imperiali dotaţi cu arme de foc şi artileria, iar a doua era formată din cavaleria uşoară a secuilor. Aliaţii antiimperialişti erau aşezaţi astfel: în aripa dreaptă – tătarii, la centru – otomanii, iar în aripa stângă – curuţii şi muntenii.

La început au atacat tătarii şi curuţii. Aceştia au primit replica din partea colonelului Doria aflat în fruntea unei părţi a cavaleriei din flancul stâng imperial, care a fost astfel mult slăbit. Tătarii au simulat retragerea, atrăgându-i pe imperiali pe urmele lor, apoi au întors caii şi şi-au înconjurat urmăritorii, nimicindu-i. A urmat apoi rândul otomanilor, aproximativ 6.000 de călăreţi, la a căror lovitură, imperialii nu au putut replica decât cu o singură salvă de puşti şi pistoale, nemaiavând timp să-şi folosească artileria. Generalul Heissler a suferit pierderi imense, dintre ostaşii săi doar 200 au rămas în viaţă. În schimb, Poarta a pierdut doar 300 de oameni, dar printre aceştia şi pe serascherul Cerkes Ahmed Pasa. Generalul Heissler şi colonelul Doria au fost luaţi prizonieri.

Constantin Brâncoveanu a repurtat şi o victorie personală întrucât Constantin Bălăceanu a murit în luptă. Se spune că din porunca sa, capul acestuia a fost adus în Bucureşti şi înfipt în poarta caselor familiei Bălăcenilor. Referitor la acest subiect, autorul Octav-George Lecca a consemnat următorul text: „Aga Bălăceanu a pierit în război, dar au pierit şi seraskerul turcesc, că l-a lovit un glonţ tocmai în gură. Zic că la acel război să fi fost mai multă izbândă din partea cazacilor Brâncoveanului cărora le era cap un moldovean anume Costin căpitanul de Focşani, feciorul Neniului. După ce au aflat Brâncoveanul Vodă pe Aga Bălăceanul mort în război, trimisu-i-au capul la Bucureşti, de l-au pus într-un prepeleac în mijlocul ogrăzii lui i-au şezut vreun an capul în prepeleac, şi au învăţat de i-au risipit…”[3]. Din nefericire, în mai puţin de două luni de la victoria de la Zărneşti, la auzul apropierii armatei imperial, Thököly, rămas fără sprijinul turcilor şi al tătarilor, a fost nevoit să ia drumul exilului în Turcia.

Bătălia de la Zărneşti a permis armatelor turceşti ca în anul 1690 să repurteze noii victorii importante în regiunea cursului mijlociu al Dunării, făcându-i pe imperiali să se retragă din Serbia şi permiţându-le să cucerească cetăţile Niş, Vidin, Smendria, Şabaţ, Orşova, Ada-Kale, Lipova, Caransebeş şi mai cu seamă Belgradul şi să despresureze cetăţile Timişoara şi Oradea Mare.

[3] Lecca, Octav-George - *Familiile Boiereşti Române*, Editura Libra 2000, p. 63.

În anul 1691, imperialii câştigă noi victorii, aşa că se dovedeşte că fără o schimbare fundamentală, aşa cum ar fi fost mutarea războiului la Dunărea de jos, nici unul din beligeranţi nu putea câştiga războiul.

În anii următori, datorită abilităţii sale politice, Brâncoveanu a reuşit să câştige respectul demnitarilor imperiali. Viena avea nevoie de informaţiile pe care le primea de la domnitorul român despre situaţia existentă pe malurile Bosforului. Brâncoveanu şi-a asumat rolul de mediator între puterile europene, asigurând succesul negocierilor diplomatice între Poartă şi Austria şi îndepărtând influenţa Franţei care nu accepta o acalmie a beligeranţilor. Drept recunoaştere a meritelor sale, la 30 ianuarie 1695, Constantin Brâncoveanu a primit titlul de „principe al imperiului".

Cea mai importantă consecinţă a luptei de la Zărneşti a fost însă „îndepărtarea pericolului supunerii faţă de imperiali, atât pentru Ţara Românească, cât şi pentru Moldova şi menţinerea fiinţei statale a acestor principate. Astfel, nu se crea un pretext pentru otomani, dar în special pentru tătari de a le transforma într-un devastator câmp de bătălie"[4].

Bibliografie:

1. Giurescu C. - *Studii de istorie*. Editura Eminescu, 1993.
2. Lecca, Octav-George - *Familiile Boiereşti Române*, Editura Libra, 2000.
3. Marcu George (coord.) - *Enciclopedia bătăliilor din istoria românilor*, Editura Meronia, Bucureşti, 2011.
4. Otu Petre (coord.); Duţu, Alesandru; Madgearu, Alexandru; Soreanu, Mircea- *100 de mari bătălii din istoria României*, Editura Orizonturi, 2009.

[4] Otu Petre; (coord.), Duţu Alesandru; Madgearu Alexandru; Soreanu Mircea - *100 de mari bătălii din istoria României*, Editura Orizonturi, 2009, p. 231.

CUPRINS

Cuvânt înainte ... 3
Prof.dr. Polin Zorilă

De la arhitectura muntenească a sec. XVII la postbrâncovenism. Două ctitorii din Prahova aproape uitate ... 5
Prof. Tudor Iancu

Politica externă, de asigurare şi echilibru, din epoca brâncovenească ... 11
Prof. dr. Polin Zorilă

Spiritul nepieritor al marelui domnitor Constantin Brâncoveanu ... 19
Prof. Alina Dinu

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura şi literatura românească ... 24
Prof. Marius Cosmin Pintea

Spiritualitatea brâncovenească ... 28
Prof. Iliaş Irina Mihaela

Constantin Brâncoveanu şi cultura românească ... 31
Prof. Nicoleta Angelescu, Prof. Virginia Ghiră

Epoca Brâncoveanu – viaţa socială, economică şi politică ... 34
Prof. pt. înv. primar Silviu – Marinel Tuţă, Prof. Anişoara - Ionela Tuţă

Constantin Brîncoveanu martir şi om de cultură ... 38
Prof. Valentina Liurcă, prof. Despina Voinea

Amprenta stilului brâncovenesc în spaţiul cultural românesc ... 43
Prof. Felicia Beca

Constantin Brâncoveanu - un adevărat Mecena român ... 47
Prof. Mihaela Purcaru

Constantin Brâncoveanu, ctitor şi martir ... 51
Prof. înv. primar Cornelia Sandu

Influenţa lui Constantin Brâncoveanu în cultura română ... 55
Prof. Mădălina Cristina Florica

Stilul brâncovenesc ... 60
Prof. înv. primar Mariana Vladu, Prof. înv. primar Vasile Vladu

Strategia păcii din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu ... 65
Prof. Luminiţa Agachi

Constantin Brâncoveanu – domnitor şi ctitor de cultură ... 69
Prof. Veronica Ionela Catană, Prof. Simona Elena Copăcescu

Constantin Brâncoveanu – făuritor de cultură 73
Prof. înv. primar Diana Raţiu
Educaţia ştiinţifică în ţările române la sfârşit de sec. XVII şi început de sec. XVIII.... 78
Profesor Popovici Anca
Ţara Românească în vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu 87
Prof. înv.presc Nicoleta Rîşnoveanu
Constantin Brâncoveanu - îndrumătorul cultural al românilor..... 91
Prof. Mirela Mircea
Constantin Brâncoveanu..... 97
prof. înv.primar şi preşcolar, Adelina Oancea
Moştenirea culturală brâncovenească, valoare simbolică..... 103
Prof. Cristina Hîncu
Constantin Brâncoveanu şi rolul său în istoria şi cultura românilor 108
Prof.Elena-Veronica Ambruş
Dimensiunile politice ale domniei lui Constantin Brâncoveanu 113
Prof. Elena Larisa Toma, Prof. Nicoleta Muscalagiu
Povestea unei mănăstiri şi a unui domnitor..... 119
Prof. Cornelia Mîndreci
Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura românească..... 126
Prof. Mihaela - Monica Vişan
Brâncoveanu - pagini de istorie..... 131
Prof. Elena Nenciu
Epoca Brâncoveanu - viaţa socială, economică şi politică..... 135
Prof. Lenuţa Marinescu
Exploatarea sării, o activitate economică majoră în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu 139
Prof. Gheorghe Bîlgă
Aspecte ale domniei lui Constantin Brâncoveanu reflectate în cronicile vremii 151
Profesor Mirela Cârstea
Rolul lui Constantin Brâncoveanu în formarea şi dezvoltarea culturii naţionale..... 158
Prof. Claudia Bota
Constantin Brâncoveanu, o figură emblematică..... 164
Prof. pt. înv. primar Cristina – Maria Ion (Tuţă), Prof. Veronica Pîrvu
Constantin Brâncoveanu şi Europa de sud – est..... 168
Prof. Maria Iordache

Mărturie de credinţă Complexul brâncovenesc „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat 173

Prof. Cerasela Stoinoiu-Morogan, Prof. Jan Stoinoiu-Morogan

Sud-estul european la începutul epocii moderne 178

Prof. Mariana Sima

Cultura şi arta brâncovenească 186

Prof. înv. primar Amalia Stroe

Biserica de la Comana – o reflectare a stilului brâncovenesc 193

Prof. Liliana Niculiţă, Prof. Narcisa Podocea

Constantin Brâncoveanu - ctitor de cultură 201

Prof. Daniela Dobrescu

Diplomaţie şi conflict în timpul domniei lui Brâncoveanu (1688-1714) 207

Prof. Maricica Herghelegiu

Constantin Brâncoveanu – un deschizător de drumuri al epocii sale 213

Prof. Lenuţa Mîndreci

Mănăstirea Brâncoveni 217

Prof. Cati Bratu

Un binefăcător al Mănăstirii Turnu din Tîrgşor: Constantin Brâncoveanu 221

Prof. Răzvan Cristian Bigiu

Tipăriturile de la Târgovişte în epoca brâncovenească 226

Prof. Dana Monea

Constantin Brâncoveanu şi Cantacuzinii 231

Prof. Mihaela Brăslaşu

Imaginea şi domnia lui Constantin Brâncoveanu reflectate în ortodoxia română 238

Educatoare Maria-Viorica Călugăroiu, Inst. Maria-Cornelia Călugăroiu

Epoca Brâncoveanu - viaţa socială, economică şi politică 242

Prof. Mihail Dinu-Pătraşcu

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura română 249

Prof. Mădălina Dinu-Pătraşcu

Model european al plaiurilor mioritice 255

Prof. Elena Venera Bendic

Influenţele artei veneţiene în sculptura decorativă a epocii brâncovene – palatele rezidenţiale 261

Prof. dr. Roxana Zanea

Teatrul popular de natură istorică şi impactul lui educaţional 266

Profesor Elena Melnic

Constantin Brâncoveanu – „Prinţul de aur" al culturii româneşti. Un studiu privind imaginea domniei sale în epoca contemporană 268

Prof. Mirela Roşioru

Relaţiile Ţării Româneşti cu ţările vecine în timpul lui Constantin Brâncoveanu 273

Prof. Doina – Mihaela Ene

Înnoirea societăţii prin cultură în vremea lui Constantin Brâncoveanu 277

Prof. Carmen Constantin

Constantin Brâncoveanu, protector al culturii 282

Profesor Cerasela Marin

Constantin Brâncoveanu între mit şi istorie 288

Prof. dr. Lavinia Buda

Aspecte din politica externă din vremea lui Constantin Brâncoveanu 294

Prof. Băican Ana – Maria

Cuvinte româneşti atestate în *Biblia de la Bucureşti* (1866) 299

Prof. Cristina Dinu, Prof. Carmen Minculescu

Constantin Brâncoveanu personalitate multilaterală în dezvoltarea culturii româneşti 307

Prof. Marin Liviu

Constantin Brâncoveanu – un destin asumat 311

Profesor Ana-Maria Dragomir

Cronica oficială a domniei lui Constantin Brâncoveanu între intenţia documentară şi encomion 318

Prof. Ramona Simache, Resp. CDI Minodora Petrişor

Pledoarie pentru identitatea culturii româneşti 322

Prof. Adriana Vlad, Prof. Mihaela Păun

Constantin Brâncoveanu – omul şi voievodul 326

Prof. Liliana Creţu

Zărneşti – o bătălie pentru pace 331

Prof. Mirela Popa, Prof. Laura Duţă

Contents

Foreword 3
Prof. dr. Polin Zorilă

From the 17th Century Wallachian Architecture to Postbrâncovenism. Two Almost Forgotten Prahova Foundations 5
Prof. Tudor Iancu

The foreign policy of insurance and balance in the Constantin Brancoveanu age 11
Prof. dr. Polin Zorilă

The Imperishable Spirit of the Great Ruler Constantine Brancovan 19
Prof. Alina Dinu

The role of Constantin Brancoveanu in Romanian literature and culture 24
Prof. Marius Cosmin Pintea

La spiritualité de Constantin Brâncoveanu 28
Prof. Irina Mihaela Iliaş

Constantin Brancoveanu and the Romanian culture 31
Prof. Angelescu Nicoleta, Prof. Ghiră Virginia

Brancoveanu's age-social, economic and politic life 34
Prof. Silviu – Marinel Tuţă, prof. Anişoara - Ionela Tuţă,

Constantin Brancoveanu - a martyr and a man of culture 38
Prof. Valentina Liurcă, prof. Despina Voinea

Mark Brancovan style in Romanian cultural space 43
Prof. Felicia Beca

Constantin Brancoveanu - a Romanian Maecenas 47
Prof. Mihaela Purcaru

Constantin Brâncoveanu, founder and martyr 51
Prof. înv. primar Cornelia Sandu

The Role of Constantin Brancoveanu in the Romanian Culture 55
Prof. Mădălina Cristina Florica

Brancoveanu's style 60
Prof. înv. primar Mariana Vladu, Prof. înv. primar Vasile Vladu

A peace strategy-the politics of ruler Brancoveanu 65
Prof. Luminiţa Agachi

Constantin Brancoveanu - ruler and founder of the culture 69
Prof. Veronica Ionela Catană, Prof. Simona Elena Copăcescu

Constantin Brâncoveanu - a culture creator 73
Prof. înv. primar Diana Raţiu

Science teaching in the Romanian principalities at the end of 17th century and the beginning of 18th century 78
Profesor Popovici Anca

Wallachia, during the reign of Constantin Brâncoveanu 87
Prof. înv.presc Nicoleta Rîşnoveanu

Constantin Brancoveanu -a cultural guide for the Romanians 91
Prof. Mircea Mirela

Constantin Brâncoveanu 97
Prof. înv.primar şi preşcolar, Adelina Oancea

The "Brancoveanu" cultural heritage- symbolic values 103
Prof. Cristina Hîncu

Constantin Brancoveanu and his role in romanian history and culture 108
Prof. Elena-Veronica Ambruş

Constantine Brancovan - the political dimension 113
Prof. Elena Larisa Toma /Prof. Nicoleta Muscalagiu

The story of a monastery and of a ruler 119
Prof. Cornelia Mîndreci,

Constantin Brâncoveanu - role in romanian culture 126
Prof. Mihaela- Monica Vişan

Brâncoveanu - Lessons of History 131
Prof. Elena Nenciu

Brancoveanu's age-social, economic and politic life 135
Prof. Lenuţa Marinescu

Salt Mining, a Major Economic Activity during the Reign of Constantine Brancovan 139
Prof. Gheorghe Bîlgă

Aspects of the reign of Constantin Brâncoveanu reflects chronicles of the time 151
Prof. Mirela Cârstea

The role of Constantin Brâncoveanu in the formation and development of national culture 158
Prof. Claudia Bota

Constantin Brancoveanu an emblematic figure 164
Prof.Cristina – Maria Ion (Tuţă), Prof. Veronica Pîrvu

Constantin Brancoveanu and The South-Eastern European context 168
Prof. Maria Iordache

A testimony of faith - Complex brâncovenesc "Adormirea Maicii Domnului" in the municipality Râmnicu Sarat 173
Prof. Cerasela Stoinoiu-Morogan, Jan Stoinoiu-Morogan

The South-Eastern European context of the reign of Constantin Brancoveanu 178
Prof. Mariana Sima

The Romanian culture in Constantin Brâncoveanu' time 184
Prof. înv. primar Amalia Stroe

Comana monastery - a reflection of brancoveanu style 193
Prof. Liliana Niculiţă, prof. Narcisa Podocea

Constantin Brâncoveanu - founder of culture 201
Prof. Daniela Dobrescu

Diplomacy and Conflict during the Reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714) 207
Prof. Maricica Herghelegiu

Constantin Brancoveanu - a pioneer of his time 213
Prof. Lenuţa Mîndreci

Brancoveni Monastery 217
Prof. Cati Bratu

A benefactor of Turnu Monastery in Tîrgşor: Constantin Brâncoveanu 221
Prof. Răzvan Cristian Bigiu

The prints from Targoviste in Brancoveanu's time 226
Prof. Dana Monea

Constantin Brâncoveanu and Cantacuzinii 231
Prof. Mihaela Brăslaşu

The image and reign of Constantin Brancoveanu reflected in the Romanian orthodoxy 237
Educatoare Maria-Viorica Călugăroiu, Inst. Maria-Cornelia Călugăroiu

The epoch of Brancoveanu – social, economic and political life 241
Prof. Mihail Dinu-Pătraşcu

Brancoveanu's role in Romanian culture 248
Prof. Mădălina Dinu-Pătraşcu

The European model on the Romanian land 254
Prof. Elena Venera Bendic

Venetian influences in sculptural decoration in the era of Constantine Brancoveanu 260
Prof. dr. Roxana Zanea

The folk historical drama and its educational impact 265
Prof. Elena Melnic

Constantin Brâncoveanu – "The Golden Prince" of Romanian culture. A study about our contemporary image of his reign 267
Prof. Mirela Roşioru

The relations of "Ţara Românească" with the neighboring countries during Constantin Brancoveanu 272
Prof. Doina – Mihaela Ene

Renewal of society through culture in time of Brancoveanu 276
Prof. Carmen Constantin

Constantin Brâncoveanu, protector of culture 281
Prof. Cerasela Marin

Constantin Brancoveanu between myth and history 287
Prof. dr. Lavinia Buda

Aspecte din politica externă din vremea lui Constantin Brâncoveanu 293
Prof. Băican Ana – Maria

Romanian words attested in The Bible from Bucharest (1866) 298
Prof. Cristina Dinu, Prof. Carmen Minculescu

Constantin Brâncoveanu multilateral development personality of the Romanian culture 306
Prof. Marin Liviu

An accepted destiny 310
Profesor Ana-Maria Dragomir

The Chronicle of Constantin Brâncoveanu – from documentary intention to encomiastic tone 317
Prof. Ramona Simache, Resp. CDI Minodora Petrisor

Plea for the Romanian cultural identity 321

Prof. Adriana Vlad, Prof. Mihaela Păun

Constantin Brâncoveanu - l'homme et le voïvode 325
Prof. Liliana Creţu

Zărneşti – a battle for peace 330
Prof. Mirela Popa, Prof. Laura Duţă

Colectivul Redacţiei:

Coordonatori:

Mihaela-Oana Niculescu, bibl. Casa Corpului Didactic Prahova
Minodora Petrişor, bibl. Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti

Redactori:

Mihaela-Oana Niculescu, bibl. Casa Corpului Didactic Prahova
Minodora Petrişor, bibl. Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti
Laura Dora Duţă, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti
Popa Mirela, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti

Tehnoredactare:

Mihaela-Oana Niculescu, bibl. Casa Corpului Didactic Prahova
Minodora Petrişor, bibl. Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti
Laura Dora Duţă, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti
Popa Mirela, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti
Bordei Florina-Minodora, Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti

Publicaţie editată de Casa Corpului Didactic Prahova

„Fiii mei! Stați tari și bărbătește, dragii mei, și nu băgați de seamă de moarte. Mai bine să mori în legea creștinească, decât să te faci păgân, lepădându-te de Iisus Hristos pentru a trăi câțiva ani mai mulți pe pământ!”

-Constantin Brâncoveanu

ISBN 978-606-8287-62-1